Rostocker Dokumentenserver
Dieses Werk wurde Ihnen durch die Universitätsbibliothek Rostock zum Download bereitgestellt.
Für Fragen und Hinweise wenden Sie sich bitte an: digibib.ub@uni-rostock.de

Gerardus Joannes Vossius

Gerardi Joannis Vossi[i] Rhetorices Contractae, Sive Partitionum Oratoriarum Libri Quinque : Ex decreto Illustr. ac Pot. Hollandiae, & West-Frisiae DD. Ordinum in usum Scholarum eiusdem Provinciae excusi

Editio tertia prioribus castigatior, Francofurti Ad Moenum: Hofmannus, 1640

http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn770146279

Druck Freier Zugang

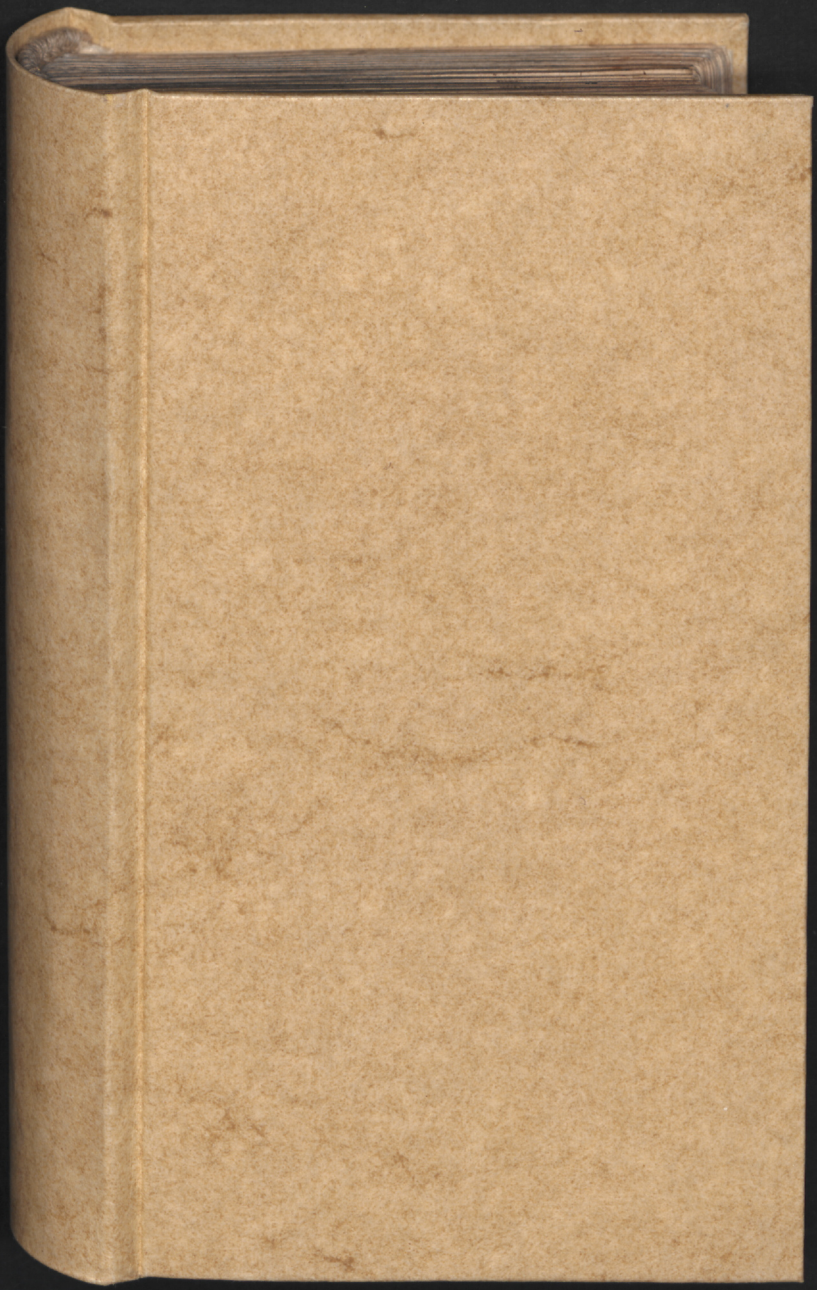
Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn770146279/phys_0001
DFG

Ac 3209

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn770146279/phys_0002
DFG

GERARDI JOANNIS VOSSI

RHETORICES CONTRACTÆ, SIVE PARTITIONUM ORATORIARUM Libri Quinque:

Ex decreto Illustr. ac Pot. HOLLANDIÆ, *&* WEST-FRISIÆ DD. ORDINUM *in usum Scholarum ejusdem Provinciæ excusi.*

Editio tertia prioribus castigatior.

FRANCOFVRTI AD MOENVM,
Prostat apud Wolfgangum Hofmannum.
Anno M. DC. XL.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn770146279/phys_0005
DFG

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn770146279/phys_0006
DFG

327.

Perillustri Viro,

BENJAMINO AUBERIO MAURERIO FONTIDANGÆO,

Christianissimi Regis in sanctiore consistorio Consiliario,

Et ejusdem in fœderata Belgica Legato.

ILlustrissime Domine, Etsi præsentem Galliarum, & fœderatæ Belgicæ statum cogitanti, non difficile esset conjicere, quantopere, si unquam, nunc publica te negotia distinerent; fiducia nihilominus fuit compellandi tui, atque id non alia de caussa, quàm ut Rhetorices hos libellos quinque tibi de manu in manum traderem. Parùm id verecundè à me factum esse, dixerit aliquis: sed tamen

multa erant, quæ ad illud impellerent. Nã obversabatur animo primùm singularis planè, ac ppè divina in tãta dignitate humanitas tua. Simul occurrebat, te, magni Mæcenatis exemplo, literatos non minùs, quàm literas solitum amare, virum utique exquisitissimæ doctrinæ succo, non leviter modò tinctum, sed penitus imbutum. Neque olim duntaxat hic ardor tuus: sed nunc etiam occupationes gravissimas elegantissimè diffundis Palladis ac Musarum sacris. In mentem quoque veniebat, eo in studiorum genere versari hunc laborem meum, quo cives tui, fortissima Gallorũ natio, ab omni propè gentis memoria, commendari non minùs, quàm armis, solet. Memineram enim, ab antiquo illo Catone proditum esse, *pleramque Galliam duas res industriosissimè persecutam, rem militarem, & argutè loqui.* Sciebam, urbem, terrarum olim dominam, Gallos dicendi magistros habuisse: atque hujus etiam gentis fuisse L. Plotium illum, qui extremis L. Crassi temporibus, primus dicendi artem Romæ intulit: idque magno cõcursu, quòd studiosissimus quisque

329

que apud eum exerceretur, teste ad M. Titinnium Cicerone. Offerebant se etiam, tum Narbonensis Votienus, magni sub Augusto nominis Rhetor, quē postea à Tiberio in Baleares fuisse insulas relegatum, Tacitus auctor est: tum illi, qui sub Nerone floruerunt, Domitius Afer Nemausensis, Clodius Quirinalis Arelatensis, L. Statius Vrsulus Tolosanus. Et quis enumeret omnes Galliæ Rhetores, atque Oratores? præsertim si ad posteriora etiam tempora deveniendum sit; quorum multos referunt Burdigalensis Ausonius, ac B. Hieronymus. Adhæc cogitabam, à veteri gloria non defeciviſſe Galliam tuã, in qua, & hæc, & patrum ætas, tot excellentes in arte nostra viros protulerit: quorum nomina tabulis æternitatis Fama inscripsit. Omnes illos dicere si velim, non patietur ingens numerus: & si possim, negotia tua vetabunt. Unum tamen præterire non sinit præsens instituti ratio. Est is, vir summus, JACOBUS AUBERIUS, patruus tuus: qui primùm magna cum eloquentiæ laude in suprema Parisiensium curia advocatus vixit: ac postea

virtutis & honoris ergò præturæ urbanæ præfectus fuit: atque in ea ita se gessit, ut ob singulares animi dotes admirationi esset omnibus: unde & hoc inter alia virtutis suæ precium tulit, quòd Rex ipse HENRICUS II. rarâ ejus prudentiâ, & Nestoreâ facundiâ motus, miserit eum ad Regem Britanniæ Legatum. Qua in dignitate, Regis sui, civiumque summam de se exspectationem etiam vicit: facileque ostendit, non alteri justiùs convenire, quod de Cethego dixit Ennius,

Flos inlibatus populi, Suadeq; medulla.

Neque istam domus tuæ gloriam pateris obscurari, vir illustrissime: sed eã nominis tui luce, quâ longè lateque omnia implesti, potiùs adauges. Quippe quasi viva, & spirans quædam patrui tui, vel potiùs Pithus ipsius, imago, ita prudentiæ juxtà, ac facundiæ laudem pariter es complexus, ut Christianissimo Regi non alius æquè idoneus visus sit, qui apud præpotentes fœderatæ Belgicæ Ordines Legati munus, nomine regio, obiret. Quantopere hîc, Domine, alterius triumpharet oratio in dicendis laudibus tuis! Atque id satis

tis intelligunt, quos minimè fugit, ut in legatorum non paucis sæpè desideratum fuerit facundiæ decus. Quæ ubi penitùs abest, quid nisi ἄφωνον ῥήτορα dixeris cum Antiphane? Sin potiùs manca mutilaque sit, quàm nulla: scio, assumi solere παραφθόγγους, ut verbo utar, quò Halicarnassensis Dionysius hanc rem expressit: ubi id feciſſe ait Tarentinorum, ac Nolanorum legatos, cùm in Neapolitano senatu dicendum esset. Ac quorundam judicium esse video, non magis id illis vitio verti debere, quàm aeri, & strenuo viro, Lysandro, cùm orationem edidicit scriptam sibi à Cleone Halicarnasseo. Tibi verò, Amplissime Legate, nihil alienâ opus facundiâ, quia judicio tanti Regis omnes implesti numeros, ut consiliarii prudentissimi, ita disertissimi oratoris. Cujus rei etsi, & antea in Gallia, & multis inde annis in fœderata hac Belgica, maxima dederis argumenta: non tamen latissimam hanc aream ingrediar oratione meâ, quâ laudibus tuis tenebras potiùs, quàm lucem affunderem. Sublimes enim curæ illæ de moderandis regnis & rebuspubl. captum

meum, meiq́ue ſimilium, hominum quippe umbraticorũ, longiſſimè tranſcendunt. Atque ne iſta quidem pauca, quæ hactenus delibavi, alio à me fine dicta ſunt, quàm ut videant omnes, non me potuiſſe meliùs certiuſq́ue tutelæ ac patrocinio cujuſquam commendare hos libellos meos, quibus oratorem formo, & firmo: quàm illi, qui & ſummus ipſe eſſet orator, & ea ex familia, quæ facundiæ decus quaſi proprium ſibi vindicâſſet: & non ejus tantùm nationis civis, ſed ab ejus etiam nationis Rege orator ad Belgas miſſus, quæ eloquẽtiæ laude Græcos pariter, ac Romanos, provocaret. Quamvis verò magna ſint iſta, & talia planè, quæ optimo jure plurimùm me moverint: tamen aliud præterea acceſſit, & quidem, quod me propiùs tangat. Nempe præclarum de me judicium tuũ, ſummaq́; erga me benevolẽtia: quam cùm ex aliis, tũ præſens ipſe nuper ſatis perſpexi: ac potiſſimùm ex eo, quòd egregiæ indolis, eximiiq́ue ingenii liberos tuos, cariſſima ſanè pignora, apud me potiſſimùm vivere voluiſti. Quare omnino putavi, rectè me facturum, ſi eâdem

333

dem operâ ostenderem, & quanti faciam affectum hunc erga me tuum, & quibus præceptis existimem juvari posse liberos tuos, quò cum ætate paullatim ad eloquentiæ, virtutisque paternæ gloriam adsurgant. Hoc, scio, voves ipse, Illustrissime Domine, atque adeò, ut vel patris nomen, si fieri possit, vincant. In quo tuo, & omnium nostri voto (æternus Deus audiat nos, atq; exaudiat) felici omine desino. Lugduni Bat. ∞. Iↄ. CXXI. Kal. VIIbris.

Illustrissimo nomini tuo
devotissimus

GERARDUS JOANNES
VOSSIUS.

334

SERIES CAPITUM

LIBRI PRIMI.

Cap. I. De natura Rhetorices.
Cap. II. De inventione generatim.
Cap. III. De generibus cauſſarum.
Cap. IV. De genere demonſtrativo.
Cap. V. De genere deliberativo.
Cap. VI. De genere juridiciali, ac universè de ſtatibus.
Cap. VII. De ſtatu conjecturali.
Cap. VIII. De ſtatu finitivo.
Cap. IX. De ſtatu qualitatis.
Cap. X. De ſtatibus legalibus.
Cap. XI. De ſtatu quantitatis.
Cap. XII. De argumentis inartificialibus.

LIBRI SECUNDI.

Cap. I. De affectibus generatim.
Cap. II. De metu.
Cap. III. De confidentia.
Cap. IV. De pudore.
Cap. V. De lætitia.
Cap. VI. De gratia.
Cap. VII. De ira.

Cap.

335.6

Cap. VIII. *De lenitate.*
Cap. IX. *De amore.*
Cap. X. *De odio.*
Cap. XI. *De indignatione.*
Cap. XII. *De invidia.*
Cap. XIII. *De misericordia.*
Cap. XIV. *De æmulatione, & contemtu: item epilogus doctrinæ de affectibus.*
Cap. XV. *De moribus.*
Cap. XVI. *De inventionis parte speciali universè, ac distinctè de orat. paneg. & aliis, quæ ijs sunt adfines.*
Cap. XVII. *De oratione nuptiali, item de epithalamiis.*
Cap. XVIII. *De oratione natalitia, ac funebri.*
Cap. XIX. *De oratione gratulatoria, gratiarum actione, & lamentaria.*
Cap. XX. *De oratione, quâ discedentes, vel domum redeuntes utimur, vel alium discedentem prosequimur.*
Cap. XXI. *De monitione, & commendatione.*
Cap. XXII. *De concitatione, & conciliatione.*
Cap. XXIII. *De adhortatione, & dehortatione.*
Cap. XXIV. *De consolatione.*

Cap.

Cap. XXV. *De petitoria.*
Cap. XXVI. *De invectiva, & objurgatione.*
Cap. XXVII. *De expostulatione, exprobratione, & deprecatione.*

LIBRI TERTII.

Cap. I. *De dispositione uniuersè.*
Cap. II. *De exordij duplici officio, & utriusque locis generatim.*
Cap. III. *De specialibus exordiorum locis.*
Cap. IV. *De exordij* οἰκονομίᾳ.
Cap. V. *De narratione.*
Cap. VI. *De propositione.*
Cap. VII. *De confirmatione.*
Cap. VIII. *De confutatione.*
Cap. IX. *De epilogo.*

LIBRI QUARTI.

Cap. I. *De locutione universè, ac particulatim de priori elegantiæ parte, quæ in Latinitate consistit.*
Cap. II. *De perspicuitate.*
Cap. III. *De dignitate, ac tropis generatim.*
Cap. IV. *De metaphora.*
Cap. V. *De metonymia.*
Cap. VI. *De synecdoche.*
Cap. VII. *De ironia.*
Cap. VIII. *De metalepsi, antonomasia & ea, quæ*

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn770146279/phys_0016
DFG

337

quæ λιτότης dicitur.
Cap. IX. De allegoria, cătachresi, & hyperbole.
Cap. X. De sarcasmo, alijsque irrisionis speciebus, item onomatopœia, antiphrasi, & hypallage.
Cap. XI. De schematibus generatim: deq; ijs speciatim, quæ defectu, aut excessu figurant orationem.
Cap. XII. De schematibus λέξεως, quibus eadem vox repetitur.
Cap. XIII. De schematibus in verbis similis soni.
Cap. XIV. De occupatione, subjectione, confessione, & concessione.
Cap. XV. De sententia, noëmate, & distributione.
Cap. XVI. De ætiologia, diatyposi, & hypotyposi.
Cap. XVII. De assimilationis speciebus, & dissimilitudine.
Cap. XVIII. De schematibus, quibus opposita junguntur.
Cap. XIX. De digressione, & epiphonemate.
Cap. XX. De schematibus, quibus res exaggerantur.
Cap. XXI. De figuris pertinentibus ad argu-

argumenta περιληπτικά.
Cap. XXII. De transitione, rejectione, & digressione.

LIBRI QUINTI.

Cap. I. De prima, alteraq; compositionis parte, quæ sunt junctura, & ordo.
Cap. II. De incisis, membris, periodis.
Cap. III. De numero.
Cap. IV. De triplici charactere, & speciatim de magnifico, ac vitio ejus.
Cap. V. De charactere tenui, ac vitio ejus: item charactere mediocri, vitioq; opposito.
Cap. VI. De venustate, vitioq; ei adversante.
Cap. VII. De gravitate, & vitio, quod ei opponitur.
Cap. VIII. De pronunciatione generatim, deq; voce particulatim.
Cap. IX. De corporis motu.

339

In

RHETORICAM CONTRACTAM

Clarissimi Viri

GERARDI VOSSII.

DUm pereunt artes, dum se facundia nobis
Eripit & sensim barbara turba sumus.
Quàm bene quòd, VossI, fugientem, maximus autor
Sistis; & errantem sub tua signa vocas.
Haud tibi cum trivio quicquam est, inventa Pelasgûm
Pandis & eximis fontibus hausta doces.
Miramur pariter, pariterque addiscimus omnes;
Nec tantùm obstricta est nostra juventa tibi.
Plus quoque venturi debebit temporis ætas;
Soli barbaries nec metuenda tibi est.
Vt pereant artes, pereat facundia tota,
Et redeat, paulò quod fuit ante chaos.
Dum solos discatque tuos, relegatque libellos,
Addiscet pro te postera turba loqui.

DANIEL HEINSIUS.

GERARDI

GERARDI JOANNIS VOSSI

RHETORICES CONTRACTÆ,

Sive

PARTITIONUM ORATORIARUM

Liber Primus.

CAP. I.

DE NATURA RHETORICES.

1. ¶.

RHETORI *nomen impositum est à dicendo, quod Græcis est* ῥέειν. *Vnde bene dicendi scientia* RHETORICE *vocatur.*

RHETORICEN alii dictam volunt ab εἴρω, id est, *dico*, quia doceat bene dicere: alii à ῥέω, id est *fluo*, quia ejus beneficio, fluminis instar procurrat oratio. Sed etymologia neutra est vera. Nam εἴρω quidē, quia præterito destituitur, mutuari illud cogitur ab ἐρέω, unde ἐρήτωρ, nō ῥήτωρ ἀναλόγως diceretur. A ῥέω autem, quod *fluo* significat, foret ῥόητωρ, & ῥοητορικὴ, quod alia verbalia ostendunt: ut sunt ῥεῦμα[a], ῥεῦσις[b], ῥοῦσός[c]. Quare omnino venit à ῥέω, id est, *dico*; unde & ῥῆμα[d], ῥῆσις[e], ῥητός[f]. Hoc ῥέω autē καθ' ἀφαίρεσιν

humor fluens. fluendi tus. fluidus. verbum, ocabulū. dictum, ntentia. icendus.

factum

341.

factum est ex ἐρέω; quo pro εἶρω utuntur Homerus, Lucianus, alii.

2 ¶. *Differunt Rhetor, & Orator, quòd Rhetor sit, qui bene dicendi præcepta tradit: Orator, qui accommodatè ad persuadendum potest dicere.*

Quamquam n. si propriam significationem attendas, qui Græcis est ῥήτωρ, Latinis fuerit *orator*: tamen discrimen assignatum jam Ciceronis ævo obtinuit; ut cognoscimus ex primo ejus de oratore; At pro eodem accipi solent, *orator, dicendi peritus, facundus, disertus, eloquens.* Nisi φ *eloquentis* nomen videatur angustius, quàm *disertis*. g

g Cic. lib. 1. de orat. pag. 93. edit. Alt. & in Bruto pag. 198.

3 ¶. *Definitur* RHETORICE *ab Aristotele, facultas videndi in unaquaq; re, quod in ea est ad persuadendum idoneum.*

Aristot. lib. 1. Rhet. cap. 11. Ἔστω δὴ ἡ ῥητορικὴ δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν. Genus in hac definitione est δύναμις sive *facultas*: quam Aristoteles potiùs genus statuit, quàm *artem*, quia in definitione accurata genus proximum adferri debet: *ars* autem est genus remotum, *facultas* proximum. Nam illæ tantùm artes facultatis nomen obtinent apud Peripateticos, quæ æquè respiciunt utrumque contrarium: quomodo Dialectice, & interrogantem instruit, & respondentem: Rhetorice item, & actorem, & reum: quæ duæ iccirco propriè facultates dicuntur. Differentia in allata definitione

tione petitur à fine, officio, & materia: quæ tria distinctè explicabimus.

4 ¶. *Finis Oratoris vltimus est persuadere.* Hoc est, diserta oratione aliquem impellere ad agendum, sive ad persequendum bonum, & fugiendum malum. At Rhetoris finis alius est: nempe, instruere futurum Oratorem.

5 ¶. *Officium Oratoris est videre, quid ad persuadendum conducat, sive dicere ad persuadendum accommodatè.*

Officium oratoris, vel θεωρίας [a] ratione consideratur, vel πράξεως [b]. Priori modo considerat Aristoteles, cum officium esse dicit θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανὸν [c], ubi θεωρίας rationem haberi, indicat vox θεωρῆσαι [d]. At πράξιν spectarunt Cicero, & alii: quando nunc generatim dicunt, officium illud esse bene dicere, sive dicere ad persuadendum appositè; nunc speciatim, officium esse ajunt docere, conciliare & permovere: item cùm officium vocant, invenire quid dicas, inventa disponere, deinde ornare verbis, pòst memoriæ mandare, tum ad postremum agere ac pronunciare. At differt ab hoc officio officium Rhetoris, quod est tradere præcepta bene dicendi.

a cognitionis.
b actionis.
c videre, quid aptũ sit ad persuadendũ.
d videre.

6 ¶. *Materia est τὸ ἕκαστον, sive unaquæque res. Sedita versatur circa res omnes, ut magis occupetur circa civiles: & ex his ipsis magis circa hypothesin, quàm thesin. Est verò thesis quæstio infinita, sive universalis: ut,*

an

an bellum sit gerendũ. *Hypothesis autem est quæstio finita, sive singularis: ut,* an utile sit Athenienſibus, bellum gerere cum Peloponneſiis, aut ſuccurrere Corcyræis.

Materia, ſive ſubiectum, circa quod ſe occupat orator, eſt res quælibet: quæ ſi per interrogationem proponatur, *Quæſtio* dicitur.

Dividitur autem quæſtio quadrifariam.

Primùm in quæſtionem ſimplicem, & conjunctam.

Simplex eſt unius & ſimplicis thematis, quod ad popularem notitiam explicatur: ut *de Deo, paradiſo, virtute,* &c.

Conjuncta eſt pronunciati alicujus, quod argumentis probatur: ut, *an ducenda ſit uxor.*

Deinde quæſtio, vel theoretica eſt vel practica.

Theoretica inſtituitur cognitionis gratiâ: ut, *quæ cauſſa ſit Lunaris defectus.*

Practica tractatur propter actionem: ut, *an vim vi liceat repellere.*

Præterea vel infinita eſt quæſtio, vel finita.

Infinita quærit universè: ut, *an quapiã de cauſſa homini hominem liceat interficere.* Hæc Græcis θέσις, Latinis * *propoſitum,* & *conſultatio* dicitur.

* Cicero in Topic.

Finita reſtringit quæſtionem univerſalem ad perſonam, aut rem ſingularem: ut, *an jure Clodium occiderit Milo.* Hæc Græcis ὑπόθεσις, Latinis vocatur *cauſſa,* aut *controverſia.*

Denique quæſtio vel principalis, vel incidens eſt.

Principalis est, quæ præcipuè in controversiam venit: ut *an Opimius Gracchum, aut Milo Clodium jure interfecerit.*

Incidens vocatur, quæ propter aliud tractatur: ut, *num Reip. conservandæ caussa civem liceat occidere, seditiosum quidem, sed indemnatum.* Item, *num Gracchus, vel Clodius, cives fuerint seditiosi.*

Quæstio simplex, item theoretica, nec non infinita, plurimùm quæstiones sunt incidentes. At quæstio principalis solet esse conjuncta, practica, finita. Et ex conjunctis magis versatur Orator circa practicam; ex practicis, magis circa finitam. Unde liquet, triplicem esse ejus materiam, communem, magis propriam, & maximè propriam: communem esse, rem quamvis: magis propriam, res civiles: maximè propriam, quæstionem singularem, sive hypothesin.

7 ¶. *Duabus rebus* eloquentia paratur, naturâ, & curâ: quarum hæc in duabus occupatur, artis præceptis, & usu sive exercitatione. Natura incipit, ars dirigit, usus perficit. Sed arti comes esse debet magnarum rerum scientia, sine qua non tam eloquentia acquiritur, quàm linguæ volubilitas, & inanis loquacitas.*

* Fabius lib. 2. cap. 9. & lib. 11. cap. 3.

Maximam ad dicendum vim adfert natura. Nam* & animi, atq; ingenii celeres quidam motus esse debent, qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum, ornandumq;, sint uberes, & ad memoriam fi mi, atq; d uturni. Cuiusmodi εὐφυΐα si adsit, facili labore eloquentiam adip sci-

* Crassus apud Cic. l. 1. de orat.

adipiscimur. Sin natura obtigerit planè infelix, supervacua erit omnis doctrina. Unde vulgò dici solet, eloquentiam (mediocrem saltem) aut citò parari, aut nunquam. Quamquam, non si bonitate naturæ præcellant alii, desperare statim oportet. Natura enim invalescit, si curâ adjuvetur. Cura verò hæc in duobus consistit, artis præceptis, & usu. Quibus aliqui adjungunt multijugam doctrinam, absque qua loquentia potiùs fuerit, quàm eloquentia. Quod ne contingat, operam dare oportet, tum philosophiæ civili, historiis, & aliis, quæ prudentiam adferunt oratori: tum etiam scientiæ rerum naturalium, unde sæpè similitudines petuntur; item poëtarum fabulis, aliisq;, unde ornatus multũ accedit orationi. Nec propterea damnamus eos, qui tria duntaxat statuunt artis principia, naturam, artem, usum. Nam illa variarũ disciplinarum notitia non est de Rhetoricæ artis ὑλαίᾳ, sed extra artis cãcellos petẽda est. Ut quam nec rhetor doceat, quà rhetor: nec orator sciat, quà orator. Sunt qui superioribus Imitationem adjiciant. Sed ea sub usu continetur: quippe qui in præstantium oratorum, cùm lectione & auditione; tum imitatione consistat. Vel si per imitationem intelligimus doctrinam, unde & quos, & quomodo imitari oporteat, hauriamus; jam ad præcepta artis pertinebit.

8 ¶. *Pro quatuor verò officii oratorii partibus, quæ sunt argumenta invenire, inventa disponere, disposita exornare, &*

exornata pronunciare: totidem sunt partes Rhetorices, doctrina inventionis, dispositionis, & pronunciationis.

Hunc partium numerum, alii augent, alii minuunt. Augent, qui cum Cicerone, atq; aliis antiquorum, addunt Memoriam. Nos Aristotelem sequimur, quia, quæ memoriam juvant, ad distinctam artem pertinent, quæ μνημονευτικὴ dicitur.

Qui numerum hunc imminuunt, hi Inventionem, & Dispositionem omittunt, tanquam Logicæ partes.

Verùm & Inventio, & Dispositio Dialectica, plurimùm distat à Rhetorica. Nam primùm differunt fine, quia Rhetorices finis est persuasio: Dialectices autem probabilis disputatio, aut victoria. Dialecticæ quæstiones cognitionis gratiâ inst tuuntur: at Rhetoricæ, actionis caussâ.

Propter hanc finium diversitatem etiam materia, ac forma est diversa.

Materia quidem, quia tota inventio Dialectica est generalis, vt quæ tractet quælibet argumenta ἔνδοξα, sive probabilia: Rhetorica, si propriam materiã spectes, est specialis, quia tractat πιθανὰ, sive persuadibilia.

Ἔνδοξον autem sive probabile cum Aristotele * appello, quod probatur, vel omnibus, vel pluribus, vel sapientibus, iisque vel omnibus, vel pluribus, vel maximè probatis.

* 1. Top. cap. 1.

At πιθανὸν seu persuadibile illud tantùm vocatur, quod vel omnibus hominibus, vel pluribus

bus probatur: non item quod sapientibus solis verisimile sit.

Adhæc Dialectica versatur tantùm circa argumenta docentia; quibus id, quod in quæstione est, vel explicatur, vel probatur. Rhetorica insuper instruit argumentis, tum amplificantibus, tum conciliantibus, & promoventibus; quæ ἠθικὰ, καὶ παθητικὰ appellantur. Formâ etiam differunt, sive spectes locos Dialectico, & Rhetori, communes, sive Rhetori peculiares, qui ex prioribus derivantur. Communes utriusq; artis à Logico considerantur absolutè, & quatenus utiles sunt ad mentem instruendã. A Rhetore vero restringitur hæc consideratio ad popularem notitiam, & voluntatis atq; affectuũ motionem. Logici quoq; accuratè locos illos pertractant in Topicis. Rhetores a. quia nemo nisi Logicis imbutus ad Rhetoricen admitti debet, doctrinam hanc omittunt, vel solùm pinguiori docent Minervâ, contenti in his locis considerare, quomodo argumenta ex illis petita ad voluntatem movendam applicentur.

Quod ad locos probationum speciales, qui Rhetorices proprii sunt, fluunt hi quidem ex locis communibus, & sub iis, ut genus sub specie continentur: veruntamen Dialecticus considerat argumẽta πιθανὰ, quatenus sunt ἔνδοξα; Rhetorice vero, quà πιθανά. Clariùs dicã. Dialectice considerat argumenta persuadibilia generatim, & in communi natura, quatenus nimirum sunt probabilia: cui simile fuerit, si quis hominem spectet, quatenus est animal. Rhetorice

speciatim hoc agit, quatenus ad persuadendum idonea sunt: cui simile est, si quis hominem cõsideret, quatenus est homo.

Itidem plurimùm differunt Dispositio Logica, & Rhetorica. Logica docet rectè disponere utrumque terminum cum medio, ut bonus fiat syllogismus. Item quâ methodo quæstiones simplices, aut conjunctæ, debeant tractari. Ac denique quâ serie ordinare oporteat disciplinas. Rhetor autem ostendit, quo ordine collocari debeant partes orationis πρακτῆς: quomodo item argumenta eum disponere conveniat; tum qui adstruit, tum qui refellit: atq; ut Orator ordinem partium in syllogismo fere immutet, ac quandoque etiam plane invertat.

CAP. II.

DE INVENTIONE generatim.

res una- æque.

INVENTIO, quatenus materia Rhetorices est τὸ ἕκαστον *, non tantùm extendit se ad quæstiones conjunctas, sed etiam ad res simplices. Atque hoc respectu definiri potest, excogitatio eorum, quæ vel expositioni rei simplicis, vel probationi quæstionis conjunctæ, conducunt. Explicatio rei simplicis vel narratio est, vel descriptio. Narratio est facti, vel quasi facti. Hæc continet fabulam sive apologum, narrationem pressiùs sumtam, (quæ poëticam civilem, & historicam comprehendit,) & ethopœiam, qua alicuius dicta, aut facta, pro personæ, & circumstantiarum ratione, verisimiliter effingimus.

Cum

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn770146279/phys_0028
DFG

Cum verò narratio, ut diximus, sit facti, aut quasi facti; descriptio erit quævis alia simplicis rei explicatio. Nec enim refert, utrùm quid substantia sit, an accidens; universale an individuũ; totum, an pars; absolutum, an relatum; simplex, an collectivum; abstractũ, an concretum; positivum aliquid, an privatio; ac denique res vera, an imago rei, uti picturæ, aut statuæ, quales sunt descriptiones Callistrati.

Quomodo autẽ res simplex, vel descriptione, vel narratione explicetur; partim rhetorum præceptis addiscitur, partim oratorum exemplis. At de utroq;, ϕ satis est, cognoscere fuit ex progymnasmatis: quæ repetere hoc loco nihil attinet. Nam veterum consilium perplacet, apud quos juventus progymnasmatis, tanquam justæ orationis particulis, grandi præludere operi solet declamandi. Quia igitur, quæ ad simplicem quæstionẽ pertinent, satis illic explicantur: jure optimo de sola quæstione coniuncta agere antiqui solent in suis de arte oratoria cõmentariis: ad quos progymasmata sunt manuductionis loco. Quamquam altera etiam ratio accessit. Nam sophistis quidem constituere orationem integram solet descriptiuncula quæpiam, ethopœia vel aliud simile: sed germani oratores illa potiùs assumunt in tractatione quæstionis conjunctæ ad aliquid vel probandum, vel ornandum, aut amplificandum. Quare &, qui iustum artis σύγκμα* præscriberent, ista olim inserebant vel inventionis, dispositionis, vel elocutionis doctrinæ; considerantes eas, quate-

* corpus sive compagem.

nus vel huic, vel illi, vel isti inservirent; ac propterea tractantes de illis in ea parte, cuius gratiâ solent assumi. Nos quoq; etsi iuniorum consilium non penitus damnamus: tamen, quia ratio satis gravis non est, cur recedamus ab antiquis, exemplum horum imitabimur. Esto itaq; etiã nobis materies Oratoriæ inventionis Quæstio conjuncta: & superior Inventionis descriptio hunc in modum restringatur.

1 ¶. *Inventio est excogitatio argumentorum, quæ ad persuadendum idonea sunt.*

Intellige autem, quà argumenta isthæc sunt istiusmodi. Hoc est, quatenus sunt πιθανά. Nã hâc considerandi formâ differt Inventio Rhetorice à Dialectica; ut paulò ante diximus.

2 ¶. *Argumentum est probabile inventum ad faciendam fidem.*

Prout Cicero definit 1. de Invent. sive, ut in Top. ait, est *ratio, quæ rei dubiæ facit fidem.* Vel, ut Fabius describit lib. v. cap. x. est *ratio probationem præstans, quâ colligitur aliud per aliud, & quæ, quod est dubium, per id, quod non est dubium, confirmat.* Juniorum aliqui laxiùs hâc voce utuntur: ut quibus argumentum dicatur, non tantùm quod ad conjunctæ quæstionis probationẽ adfertur, sed etiam quod simplicium explicationi inservit. Nobis cum veteribus, ut sapere, ita & loqui, animus est.

3 ¶. *Argumenta petuntur è Locis. Loci sunt sedes ac notæ argumentorum, quarũ admonitu invenitur, quid in quaq; re aptè ad*

ad persuadendum dici queat. Horum alii sunt Rhetoricæ cum dialectica communes: alii verò Rhetoricæ peculiares. Loci utriusque facultatis communes è Topicis petuntur.

Estq; locus ambarũ cõmunis, vel artificialis, vel inartificialis. Artificialis est, vel vocis, vel rei. Locus vocis, vel est notationis, vel cõjugatorũ. Locus rei vel primus est, vel ortus è primo. Primus est vel internus, vel externus. Internus est generis, & speciei; materiæ, & formæ; totius, & partis; subjecti, & accidentis. Externus partim est causæ efficientis, & finalis, ac effectus: partim circumstantiæ, objecti, & signi. Locus ortus est definitionis, quæ ὁ τί ἐστιν indicat: descriptionis, quæ petitur ab accidentibus, effectis, vel partibus: divisionis, quæ species exponit, aut partes, sive per se, sive per accidens insint: comparationis, quæ est majorum, minorum, parium, aut similium: oppositionis, quæ est disparatorum, relatorum, contrariorum, privantium, & contradicentium. Atque his ex locis petitur argumentum, quod opinionem pariat, & quandoque etiam scientiam. At locus inartificialis, sive assumtus, est argumenti gignentis fidem. Estque testimonii, vel divini, vel humani. Quæ omnia exemplis illustraremus, nisi isthæc notissima forent è logicis: quorũ intelligentem priùs esse oportet, si quis seriò rhetoricari volet.

4 ¶. *Quemadmodum autem opus est ingenio ad inveniendum: ita etiam judicium requi-*

quiritur ad seligendum. Nam licet universos locos percurrere animo debeat orator: non tamen utetur omnibus; sed aptis: non à caussa alienis, non levibus, non illis etiam, quæ parum idonea sunt ad captum popularem.

Ut inter alia sunt perfectæ Logicorum definitiones, quales parcè adhibet orator: ut qui non subtili, & sicco; sed populari, & fuso, delectetur genere dicendi. Nôsse tamen eas debet, ne inanibus verbis frustra luxuriet oratio.

5 ¶. *Loci Rhetorum proprii sunt triplices, alii argumentorum docentium, alii conciliantium, alii promoventium. Græci ea vocant* λόγους, ἤθη, καὶ πάθη. *

tiones,
es, &
ctus.

Optimè hanc rem expressit Aristoteles 1. Rhet. & ex eo Cicero lib. 1. de Orat. ubi inquit: *Ratio omnis dicendi tribus ad persuadendum rebus est nixa; ut probemus vera esse ea, quæ defendimus; ut conciliemus nobis eos, qui audiunt; ut animos eorum, ad quemcunque caussa postulabit, motum vocemus.* Et ibidem: *Meæ totius orationis, & istius ipsius, quam modò Crassus in cœlum verbis extulit, tres sunt rationes, ut antè dixi: una conciliandorum hominum; altera docendorum, tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, secunda acumen, tertia vim desiderat. Nam hoc necesse est, ut is, qui nobis caussam adjudicaturus sit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defensionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur.*

6 ¶. *Omnis*

6 ¶. *Omnis ea de triplici hoc argumentorum genere doctrina dividitur in partes duas; primariam unam ac magis simplicem; alteram verò ex priori ortam.*

Prior illa seorsum exponit λόγους, quibus probatur quæstio finita: seorsum item de singulis affectibus agit: seorsum quoque ἠθολογίαν tractat. Estque hæc pars planè necessaria: unde ab Aristotele, & veterum aliis, accuratè explicatur. At posterior applicat superiorem doctrinam ad species quasdam minores: ut sunt gratulatio, gratiarum actio, consolatio & similes. Hanc partem Aristoteles non tractat ex professo, eò quòd ratio de istis agendi, modò usus aliquis accesserit, non ita magno negotio ex iis, quæ dixerat, cognoscatur. Propterea nos quoque de priori majori cum cura dicemus; alteram strictiùs, nec negligenter tamen exponemus.

7 ¶. *In parte principe auspicandum ab argumentis* ἀποδεικτικοῖς *sive docentibus. Sunt hæc vel* ἔντεχνα. *sive artificialia: vel* ἄτεχνα, *sive inartificialia.* Ἔντεχνα, *& inveniēda sunt, & tractāda oratori: ἄτεχνα non inveniuntur ab oratore; sed foris allata tantummodo ab eo tractantur.*

Artificialia Ciceroni dicuntur *insita*: inartificialia autem *assumta*. Ita caussæ insunt argumenta, quæ probant, aliquem esse cædis auctorem, quia habuerit occidendi animum, item vires ad eam rem, atque occasionem: & quia signa exstent In Part

stent cædis ab eo patratæ. At illa foris assumuntur, quæ petuntur à confessione servi, rumore vulgi, aut similibus.

8 ¶. *Loci artificialium argumentorum vel generales sunt, vel speciales.*

9 ¶. *Loci generales sunt domicilia argumentorum tribus caussarum generibus communium.*

10 ¶. *Eiusmodi sunt duo. Prior est possibile, & impossibile. Nam sive instituatur suasio, vel dissuasio; sive laus, vel vituperatio; sive accusatio, vel defensio: semper probandum est, aliquid potuisse, aut non potuisse; posse, vel non posse fieri.*

11 ¶. *Alter est magnum, & parvum: quo pertinent comparatorũ loci: ut cùm ostenditur aliud alio esse utilius, vel inutilius; honestius, vel inhonestius; æquius, vel iniquius.*

Hæc planiora fient ex iis, quæ de tribus dicendi generibus infra, cùm universè, tum speciatim dicemus.

12 ¶. *Loci speciales sunt domicilia ac sedes argumentorum singulis caussarum generibus propriorum. Itaque pro varietate eorundem variant.*

CAP. III.

DE GENERIBUS CAUSSARUM.

1 ¶. SUNT verò tria genera caussarum sive ὑποθέσεων, *demonstrativum, deli-*

deliberativum, & juridiciale.

2 ¶. *Demonstrativum est, quo laudamus, aut vituperamus: deliberativum, quo suademus, aut dissuademus: juridiciale, quo accusamus, aut defendimus.*

3 ¶. *In docendo demonstrativum habet finem propositum honestatem: deliberativum, utilitatem: juridiciale, justitiam & æquitatem.*

4 ¶. *At in movendo, orationis finis est affectus, ad quem præcipuè impellit animos auditorum: ut in demonstrativo est delectatio: in deliberativo spes aut reformidatio: in juridiciali, clementia, aut sævitia.*

5 ¶. *Qui laudat, aut vituperat, ferè tractat præsentia: qui suadet, aut dissuadet, versatur circa futurum: qui accusat, aut defendit, considerat præterita.*

6 ¶. *In demonstrativo auditor est* ὁ θεωρὸς, *sive spectator: in deliberativo, si caussa est publica, senator: in juridiciali, judex.*

7 ¶. *Sæpè autem fit, ut eadem in oratione, & laudet, & consulat, & defendat orator: sed cujus generis oratio sit, statui tunc debet ex principali fine sive quæstione ea, ex qua aliæ nascuntur. Aut si parilis omnium partium ratio sit, ut in caussa multiplici contingere potest: pro diversis partibus,*

unde

unde conflatur oratio, ad aliud, atque aliud, dicendi genus pertinebit.

Atque hæc universè naturam aperiunt trium dicendi generum. Deinceps speciatim de iis videbimus.

Ordiemur autem à genere demonstrativo. Nam etsi dignius est deliberativum, unde & ab eo Aristoteles cœpit: tamen alterum illud facilius est. Adde quòd hoc genere non ingenia tantùm adolescentum excoluntur, sed etiam mores, dum ea, quæ laude digna sunt, jam primâ illâ ætate à turpibus discernere, & quæ honesta sunt, laudare probareque adsuescunt.

CAP. IV.

DE GENERE DEMONSTRATIVO.

1 ¶. Ἐπιδεικτικὸν *sive demonstrativum genus ita dicitur, quia solùm demonstrat personæ reivè naturam; nec per se intendit auditorum actionem, uti in aliis generibus fit. Vocatur quoq; ἐγκωμιαστικὸν, aut πανηγυρικὸν: quæ nomina, à parte nobiliori, universo induntur generi.*

Nam propriè ἐγκώμιον est laudatio facti instituta coram tribulibus ἐν ταῖς κώμαις *. πανηγυρικὸς λόγος propriè laudatio est, ac interdum etiam suasio, instituta ἐν τῇ πανηγύρει *.

in vicis

totius

ntis ce-

pritate.

2 ¶. *Continet hoc genus, uti diximus, laudationem & vituperationem. Illa exponit*

nit bona, quæ alicui insunt: hæc contrariũ facit.

3 ¶. *Vtraq; tam latè patet, quàm rerum natura. Nisi quod in aliquibus alterum illorum solum habet locum. Nam in Deum, aut divina, non cadit vituperatio. Præcipuè verò occupari solent oratores in laude, aut vituperatione, personæ facti, aut rei.*

4 ¶. *In* PERSONA *laudanda, aut vituperanda, duplex est ordinis ratio. Nam aut temporum gradus servantur, aut generum distributiones.*

5 ¶. *In temporum ordine orationem dividimus in ea, quæ spectant ortum, vitam & mortem.*

6 ¶. *In ortu consideramus genus & patriam.*

7 ¶. *Per genus autem intelligo, parentes, avos, consanguineos, affines. Ac vel honestum obtigit genus vel infame. Infame satius est præterire. Honestũ vel illustre est, vel obscurum. Si illustre sit, dicemus aliquem respondisse ejus splendori:* quomodo agendum esset in laudatione Aristotelis, qui ex gente erat Asclepiadarum. *Sin fuerit obscurũ, dicemus, eum illustrâsse genus virtute suâ. Addemus, hoc esse majoris virtutis argumentum, quòd quis sine commendatione nata-*

lium sine opibus ullis, ad tantũ decus pervenerit.

8 ¶. *Patriæ nomine signo natale solum, ac interdum etiam, ubi diu quis commodè acceptéq; vixit. Ab hac quoq; bifariã laudamus. Si enim patria præclara est, hoc ipsum in laude ponitur:* ut quod Xenophon fuerit Athenienſis. *Sin humilis, dicemus patriam ab eo fuisse illustratam, atq; exornatam:* quomodo Stagiram nobilitavit Aristoteles.

9 ¶. *Istis subjiciemus, si quid singulare nativitatis tempore acciderit: aut si quid in somnis visum, vel auditum, quod de nascituro infante habere posset præsagium.*

10 ¶. *In vita spectamus, naturam, fortunã, institutionem, actiones & honores.*

11 ¶. *Natura vel corporis est, vel animi. Corporis sunt sanitas, robur, agilitas & pulchritudo.*

12 ¶. *Animi sunt, ingenium, judicium, memoria, studium: tum etiam mores faciles, ac suaves.*

Nam hæc omnia quodammodo naturâ insunt: non item eruditio, quæ studio comparatur, eoq; huius loci non est.

13 ¶. *Fortunæ subjiciuntur opes; quæ vel privatæ sunt, vel cum imperio.*

14 ¶. *In-*

14 ¶. *Institutio naturæ fidem facit, & eandē perficit. Huc refer, apud quos educatus quis fuerit, ac quibus studiis, & à quibus imbutus, & sub quo genere Reip.*

15 ¶. *Institutionē v. perficiunt actiones: quæ spectādæ sunt secundum singulas virtutes.*

16 ¶. *His subjunge honores, quos quis virtutis ergò adeptus fuit.*

17 ¶. *In morte consideratur, cùm genus & causſa mortis: ut quòd aliquis, pro patria pugnans fortiter, occubuerit: aut quòd defunctus sit pro studio veritatis, post exantlatos maximos labores.*

18 ¶. *Post mortem considerandæ sunt, pompa funebris, jactura Reipublicæ, luctus bonorum. Potissimùm autem commemorari debent honores si qui sint habiti defuncto.* ut quòd Aristoteli statua fuerit erecta, cum inscriptione istiusmodi, ARISTOTELES PHILOSOPHORUM OPTIMUS.

19 ¶. *His omnibus, si quis recens defunctus est, subjicitur cōsolatio. Imò &, cùm ea locū non habet, additur de liberis, posteris, discipulis. Item illius, quem laudamus, comparatio cum aliis.* Vt si Aristotelē conferamus cum Platone, eumque ostendamus præferri oportere.

Hunc temporis ordinem sequitur Isocrates oratione funebri, quâ Evagoram, Salaminis Cypriæ regem, laudavit.

I. Nam primùm explicat genus, quod à Jove & Æaco usque arcessit.

II. Deinde ait, præterire se velle omina, vaticinia, somnia, quæ antecessere ejus nativitatem, & ostenderunt, humanâ illum sorte fore majorem.

III. Postea exponit, quæ in puero eluxere, formam, modestiam, vires.

IV. Hinc virilem ad ætatem accedit; quam excellens fortitudo, sapientia, & justitia exornavit.

V. Deniq; magnitudinem rerum gestarum explicat: nempe quàm piè, & strenuè, recuperarit regnum; quàm præclarè item illud administrarit; quantâ virtute defenderit contra Persas. Post quæ omnia Nioclem ad paternæ huius virtutis imitationem adhortatur.

Alterum etiam exemplum paulò post adducemus in laude & vituperatione Julii Cæsaris.

Nec ab ordine isto multùm abit Tullius in vituperando Antonio.

20 ¶. *Est verò ordo hic facilis; sed vulgaris, & scholam redolens, ac plerumq; languidus nimis, nisi verborum sententiarumq; floribus conspergatur, & acutis excitetur sententiis: uti factum à Plinio in Panegyrico suo.*

Ubi Trajanum laudaturus ab adoptione ejus

jus orditur, ac deinde provehitur ad virtutes illius, & res præclarè gestas. Quæ venustè adeò, atque argutè, & cum majestate quadam tractat, ut pro optimo haberi exemplo ea debeat oratio.

21 ¶. *Alter ordo erat, cùm generum sequimur distributionem, nullâ temporum habitâ ratione.*

Ita Cicero in Manilianâ ait, summo Imperatori quatuor res inesse oportere, scientiam rei militaris, virtutẽ, auctoritatem, & felicitatem: atq; ad quatuor ista omnes Pompeii laudes reducit. Hic ordo plus artis habet, quàm prior.

22 ¶. *Est præterea ordo ex duobus his mixtus. Ut si à natalibus & pueritia exorsus, ubi ad virilem ætatem fuerit perventum, actiones omnes digeras secundum proprias virtutes.*

23 ¶. *In omni autem laudatione personæ, quatuor ista observabimus. Primum, ne ad fictitias & ementitas laudes recurramus. Nam hujusmodi non decus adferunt orationi; sed in veris etiam fidem derogant oratori.*

Quod illustrare possumus Lysippi exemplo. Apellem is * reprehendit, quia Alexandrum Magnum pinxisset fulmen gestantem. At ipse eum hastam manu tenentem effinxit. Nam facilè videbat, posteros non creditu ros de fulmine: imò propriam quoque hastæ gloriam ignoraturos

* Plutarchus in Iside & Osiride.

raturos fuisse, nisi ea monumentis fierit testata: nunc, tot veram ejus laudem prædicantibus, fore omnino, ut nulla illam secula conticescant.

24 ¶. *Alterum est, ut ne in meliorum copia res consectemur exiles, factaq; leviora. Nam videbimur ejus quidem amantes esse, quem volumus laudare: sed reperire vix posse, quod laudem magnoperè mereatur.*

Propterea scitè dicebat Phavorinus philosophus, *turpius esse exiguè, atq; frigidè laudari, quàm insectanter, & graviter vituperari.* Vide Gellium lib. XIX. cap. III.

25 ¶. *In magnis tamen viris quandoque etiam minutias commemorare conducit.*

Fecit hoc in Apollonio suo Damis: eoque nomine reprehensus, argutè respondit *, de mensis Deorum, analecta quoque sedulò colligi debere, ne ambrosiæ illius aliquid depereat.

* Philostr. lib. 1. cap. 4.

26 ¶. *At cavendum tunc, ne exigua quæ sunt, immodicè extollamus. Satius enim est, ut quæ parva sunt, contenti simus attigisse, dum id prudenter, & loco suo fiat.*

Siquidem plus valet verbum prudenter dictum, quàm omnes puerilium hyperbolarum ineptiæ.

27 ¶. *Tertium est, ut non tam consectemur laudes multis competentes, quã proprias, aut*

aut communes cum paucis. Vel saltem posterioribus his magis immorabimur. Interim concessum est, præsertim si argumentum jejunius sit, atque aridius, excurrere in locum communem, ac hypothesin transferre ad thesin.

Ut si in encomio formosæ aut castæ, laudes bonum formæ, vel castitatis. Aut si in laudatione artificis extollas artem, quam exercuit.

28 ¶. *Etiam digredi interdum licet, vel in descriptionem aliquam, vel alicujus reprehensionem.*

Ut si describas urbem, aut regionē, cui quis præfuit; aut Senatum, cujus quis pars fuit; aut Academiam, in qua docuit. Item si reprehendas aut eos, qui extollunt laude indignos, atque ita fidem adimunt aliis etiam vera dicentibus: aut eos, qui occupantur in laudandis illis, quos nemo vituperat, aut quorum nomen satis est clarum: aut qui reprehendunt eos, quos ipsi laudandos suscepimus: aut qui vitio laborat contrario virtuti, quam in aliquo prædicamus: quæ collatio multum facit ad exaggerandum. Hujusmodi digressionum exemplum non unum suggerit Isocrates in laudatione Helenæ, & Busiridis. Ac poëtæ multò etiā hac parte sunt liberiores, nō in laudationibus modò, sed quandocunque materia exhibet. Quomodo Maro in Culice minimum habet de culice, longeque maxima carminis pars consumitur in laudibus

vitæ rusticæ, arborum descriptionibus, inferorum argumentis. Et Catullus, Carm. de nuptiis Pelei ac Thetidis, minimum agit de nuptiis, ac totus propemodũ est in descriptione pulvinaris, querelis Ariadnes, & carmine Parcarum. Sed huiusmodi non exiguum in imitando judicium desiderant.

29 ¶. *Et hæc de laudatione personarum, ex quibus simul cognoscere est, quomodo institui debeat personæ vituperatio: quippe ubi omnia debeant inverti.*

Nempe iisdem ex locis petitur, & laus, & vituperatio personæ; quod luculento illustrat exemplo Emporius, Rhetor antiquus. Verba ejus, etsi dictio duriuscula sit, adscribam:

I. *Si dicemus in Cæsarem, laudabimus à genere quòd Romanus, quòd patricius fuerit, quòd usque ab Æneâ, & Juli gente, descenderit.*

Vel si reprehendetur, quòd nihil ad laudem attineat ipsius, si urbe magnâ, aut genere nobili, procreatus, si originem suam vitæ flagitiis coinquinaverit.

Quamquam mihi videtur hæc mentio generis tota parcius esse augenda, cùm in cujusquam potestate non sit, quemadmodum natus sit: sed usurpanda potiùs ex intervallo, & pro opportunitate. Alioquin & hoc in vitio contrahemus, ut in diversis materiis uniformiter auspicemur.

Spartian. in Ælio Vero. Servius in 1. Æn. Idẽ ibidẽ, itẽ Plinius lib. 7. ap. 9. Servius in 10. Æn. No-

II. *Ex* nomen *tractabitur, quòd Julius à familiæ suæ principe ipso Julo, sit nominatus, & Cæsar ex eo, quòd uni majorum suorum hoc nomen adscitum sit, occiso in acie elephanto, qui cæsar vocabatur*[a].

Vel contrà irridebitur tam vanæ appellationis assumptio;

sumptio; quando æquè sit nomen hoc totum falsum, ferum abortivum; cùm ipsi, qui defunctarum matrum uteris exsecantur, cæsares [b] *nominentur.*

Sed hoc ipsum omne nimirum remotum est, ac penè ridiculum, & tale certè, ut rarò personæ reprehendantur, in quibus causas nominum mereri [c] *possumus. Ac si quid est, quod de Cicerone, quod de Cæsare, quod de Servilio fortè dicatur: nescio quid præbeat disputationis nomen Numæ, Gracchi, Pisonis* [d]*, Cethegi.*

III. *Sequitur* educatio, *quam hoc pacto præferremus in Cæsare, ut illum, cùm esset puer relictus à mortuo patre dicamus cum matre vixisse; quæ in eo hoc diligentior ac severior fuerit, quòd in illa sola manserit etiam patris officium.*

Aut è contrario non probabimus educationem in contubernio mulieris & matris.

IV. *Item ab* institutione, *quam plurimùm in facundia & dicendi studio fuisse probet; & quòd primam est gloriam è forensi præstantia consecutus* *

Item[q3] *culpabitur, quòd adeò non adeptus sit formam oratoriæ facultatis, ut eum Græcæ exorationis expertem fuisse manifestum sit.*

V. *Hinc* forma corporis *prædicabitur, tanquam eminens, & decòra.*

Hinc dicetur, ejusdem bonum pudicitiæ prostitutione violatũ, quam Nicomedi subjecerit, Bithyniæ Regi.

VI. *Tum facta omnia, quæcunque poterunt, in partem utramq*[3] *ducentur. Dicetur enim accusatione Dolabellæ famam magnæ eloquentiæ consecutus.*

Negabitur eandem meruisse, cùm is, quem accusasset evaserit.

VII. *Dicitur* honoribus *per ordinem functus esse.*

[d] ni Isidor lib. 9. ca. 3 c fort. leg. invenire, vel mereri, more seculi illius dixi pro consequi. d De Pisonis nomine non videtur minus dici aliquid posse quã Ciceronis. Nam uti hoc à Cicere ita illu à pisis. V de Pliniũ lib. 18. ca. * Ita hic scribere malui, u vulgo apud Em porium gitur, E quòd pr ma & gl ria & fo sis præstantia secuta.

Intendetur & quæsturam cruentam, & præturam habuisse turbulentam, adeò ut senatus consultis notaretur.

VIII. Dicetur consul fuisse popularis; & benignus in plebem, qui etiam agros putaverit dividendos.

Idem & cum collega dissensisse, & hostili terrore* usus in eundem, & contra morem majorum in perseverando seditionibus perseverasse.

IX. Gessisse illum bella magnifica, pertinebit ad laudem: uti Gallias subegisse.

At in eodem ipsi objicietur, quòd easdem provincias non civili modo, nec more majorum, decerni sibi per quinquennium elaboraverit, & quòd tempore potiùs, quàm virtute superaverit.

X. Bellum civile quòd gesserit, inimicis illius objicietur. Clementia verò ejus in eodem adeò memorabitur, ut appareat illum minimè arma voluisse.

Contrà, nullam unquam fuisse caussam tam magnam, quæ illum impellere ad bellum civile debuerit.

Ut maximè in eo lenior fuerit, non posse videri bellum clemens esse, quod tale sit.

XI. Mors quoq; atrox, & impia, & tanquam ipsis rebus humanis luctuosa: & tamen ex hoc honesta dicetur quòd sit occisus in curia, & manibus senatorii.

E diverso hostem humani generis, & tyrannum civitatis, dignum celeribus suis tulisse supplicium, multis vulneribus trucidatum, & in ipsa Pompeia curia, tanquam Pompeii manibus, jugulatum.

XII. Postea verò declarabitur, quàm commota illius morte respublica; quàm planè status civitatis eversus; quàm deniq; ipsis percussoribus suis malo fuerit illud parricidium peregisse.

Item

* Apud Emporiũ est hostiliter usus: unde feci, hostili terrore usus. Vel scripserat, hostili vi usus. Nisi magis placet, post hostiliter fecisse vi ibus, vel simile aliquid.

Item contrà usq; eò illius exitum fuisse optabilem civitati ut penè placuerit, ejusdem acta rescindi, & hostem judicari, qui eadem tuebatur.

Ad hoc felicitas, quæ in illo potest facilè laudari, extenuabitur eò, quòd liberos non habuerit.

30 ¶. *Nunc videamus de laude & vituperatione* FACTORUM; *quæ cum personarum demonstratione conjuncta est, quia etiam in facti laudatione persona à facto laudatur. Locorum autem unde laus petitur, alii quidem sunt probationis, alii verò amplificationis.*

31 ¶. *Loci prioris generis sunt, honestum, utile, difficile. Honesti quatuor sunt partes: decorum, quod personam decet; legitimum, quod legibus & consuetudini est consentaneum; justum sive æquum, quod est pium in Deum, atq; homines; gloriosum, quod cum egregia nominis fama est conjunctum.*

32 ¶. *Utilis gemina est ratio: vel enim prodest adferendo aliquid boni; vel depellendo aliquid mali.*

33 ¶. *Difficilis natura ex facili cognoscitur: facile verò est, quod sine magno labore, aut sumtu, & brevi tempore confici solet.*

34 ¶. *Loci amplificationis sunt octo. Nam ad facti laudem pertinet, quod quis primus fecerit, vel solus, vel cum paucis, vel*

pra-

præcipuè, vel tempore maximè necessario, vel sæpè, vel rē spectantē imprimis laudem civitatis; vel quòd primus eo novos acquisiverit honores.

35 ¶. *Nec propterea singulis ex locis istis argumenta semper peti debent; sed otiosa rescindere oportet.*

Exemplo esto Lucretiæ factum, propter illatum stuprum se interimentis. Laudare hoc factum possumus, partim ab honesto, partim ab utili. Ad quæ hæc argumenta referuntur.

I. Quia, quod fecit, castam decuit fæminam. Nam cùm eam oportet omnia metiri honestate; minimè decuisse, ut illaram pudicitiæ suæ vim contemneret, aut dolorem violati pudoris ferret: sed post huiusmodi maculam, quâ nulla fœdior esse posset, è vita potiùs excedere debuisse, quàm ut deinceps vel purissimam Solis lucem adspiceret, vel in hominis casti oculos incurreret.

II. Quia facto suo ostendit, quanti facere oporteat castitatem: atq; ita consecuta est illud, ne impudica ulla Lucretiæ se exemplo vivere posse dicat.

III. Quia mors non est è malorum genere, sed malorum finis: atq;, ut è malis esset, tamen fortis animi non sit, expavescere eam, quæ sine ignominia imò cum gloria est coujuncta. Cumque ea virtus etiam rara insit viro, tantò magis in fœmina sit prædicanda.

IV. Quia in malo tã gravi aliud perfugium,

aut

aut solatium quæri non potuit, quàm mors. Nã honestius erat mori, ut pudicam; quàm vivere, ut impudicam. Præsertim quando nemo sibi crastinum possit polliceri. Imò, cui grave haud foret, post jacturam pudoris, spiritum ducere, non crederetur in vita esse perpessa. Et poterat Tarquinius, ut adulterorum sunt mores, culpam omnem derivare in Lucretiam, quasi ea flagrantissimum amorem suũ aperuisset prior. Nunc innocentiam ipsa, quam testibus non poterat, sanguine suo comprobavit.

V. Quia secuta est exemplum aliarum nobilium & fortium fœminarum, quæ gloriæ suæ hoc dederunt, ut injuriam, aut ignominiam, moriendo, vel vitarent, vel delerent.

VI. Quia fieri potuit, ut adulterinum semen visceribus hæsisset. Atqui exspectandum non fuit usque dum ex corruptore suo prolem conspiceret, quæ in matris ac familiæ viveret opprobrium.

VII. Quia atrocitatem illatæ iujuriæ magis ostendit, cùm propter illam sibi conscivit mortem.

VIII. Quia morte suâ dũ vehementiùs ciet indignationem, simul viam patefecit ad vindictam publicam: quâ & tyrannus postea regno fuit exutus, & libertas patta est Romanis.

IX. Quia dum non pudicitiam solùm vindicat fortiter: sed etiam ad auream libertatem vitam munit feliciter: tum apud Romanos tum nationes omnes, nomẽ sibi peperit immortale.

X. Quia non erat, quòd ultra caperetur dulcedine

cedine ac illecebris vitæ; cùm jucunda illa castæ esse matronæ non possit post ereptum pudicitiæ decus. Eoque nisi nunc sponte vitam ademisset sibi; postea pœnituisset vivere, cùm non esset jam gloriosum mori.

At idem factum *vituperare* si voles; fiet id argumentis ist s ab honesto, & inutili petitis,

I. Primum, quia ratio, cur se interemeret, idonea non potest adferri. Nam libidini adscribi nequit, q accidit in vitæ: violatũ erat corpus, sed animus fuit innocens: sufficit castitati bona conscientia.

II. Imò contrà, cur parceret vitæ, causa erat satis gravis. Nã iniquũ est, ut quæ culpâ vacet, ea non se absolvat; sed nocentẽ afficiat supplicio.

III. Adhæc non tota erat sua; sed ex parte etiam patris, ac impii mis mariti. Nunc & patrem invitum carâ orbavit filiâ; & maritũ optimum viduavit conjuge, animæ dimidio suæ, imò insuper dulcibus liberis matrem abstulit.

IV. Quid etiam quòd ipsa erga Deum pietas avocare eam debuit à tam tristi proposito? Nam ideò Deus amorem vitæ indidit animis omnium, ut ne quis deserat vitam, priusquam è statione sua summus vocet Imperator. Quare si antè innocens fuit, saltem facto hoc in culpam, quam fugiebat, incidit. Atq; est ea culpa tantò major in fœmina, quantò sexus ille à ferro est remotior.

V. Nec, ut ajunt, animi firmi, sed impatientis potiùs fuit, manus sibi adferre. Sanè Romana mulier, Tricipitini filia, eâ animi magnitudine esse

neſſe debebat, ut fortiter ferret injuriam ſceleris alieni, cum ſapientis nihil ſit præſtare præter culpam.

VI. Adde quòd neque honori, vel ſuo, vel ſuorum, ſatis eſt velificata. Nam ſuſpicio hinc potuit oboriri, quâſi pœnitentiâ ſtupri ſponte perpeſſi ſolatium ſibi, ac perfugium, quæſierit in mortem voluntaria. Multa enim faciliùs in defunctam potuere confingi, quàm in ſuperſtitem.

VII. Præterea, ſi verè oderat corruptorem, ſerioque ejus vindictam expoſcebat: ſatius fuit exſpectare, uſque dum ſupplicium de eo maritus, ac coniunctiſſimi, ſumerent. Ita enim oculos ſuos paſcere potuiſſet inimici pœnâ: nunc cruore ſuo animum ejus ſatiavit, cujus pœnis ipſa potuit exſultare.

VIII. Denique non commoda minùs, ac fortaſſe etiam faciliot, & certior, ad vindictam hæc fuiſſet via. Nam ſuperſtes non ſemel, ſed ſemper, cùm ſuos, tùm alienos, plorando, obteſtando, ad ultionem vehementiſſimè potuit inflammare.

36 ¶. *Ad* RES *præcipuè referuntur, tum loca ſive naturalia, ſive artificialia: tum animi habitus.*

37 ¶. *Prioris generis ſunt regiones, & urbes: quæ ferè eodem tractantur modo, ac perſonæ. Nam quod in perſonis ſunt parentes & præceptores, id in his ſunt Reges ac*

Con-

Conditores: quod illic forma corporis, id hîc situs: quod illic animi virtutes, id hîc fertilitas: quod illic actiones, præmiaq; id hîc incolarum res feliciter gestæ, ac per ea nominis claritas, & quandoq; etiam privilegia, quæ cives universi virtutis ergò à principe suo sunt adepti. Multum etiam ad gloriam addit, si cum aliis, seu regionibus, seu urbibus, comparatio instituatur. Quòd si terra aliqua parum fertilis sit: dicemus hoc incolarum augere prudentiam, eosq; temperantiã docere. Vel etiam cõpensari illud situ loci: ut qui per commodus sit ad ea importanda, quibus solum hoc destituitur. Omnino autem ad duo potissimùm capita in talibus respici solet, utilitatem, & voluptatem.

Brevis, sed elegans, Campaniæ laudatio extat apud Florum lib. I. XVI. *Omnium nõ modò Italiâ, sed toto orbe terrarũ, pulcherrima Campaniæ plaga est. Nihil mollius cœlo: deniq; bis floribus vernat. Nihil uberius solo: ideo Liberi Cereriq; certamen dicitur. Nihil hospitalius mari. Hic illi nobiles portus Cajeta, Misenus, & tepentes fontibus Bajæ: Lucrinus & Avernus, quædam maris ostia. Hic amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus omnium Vesuvius, AEtnæi ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeii, & ipsa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam Carthaginemq; numerata.*

Tarenti

Tarenti etiam huiusmodi laudatiunculam habes cap. XVIII. *Tarentus Lacedæmoniorum opus Calabriæ quondã, & Apuliæ, totiusq; Lucaniæ caput, tum magnitudine & muris, portuq; nobilis, tum mirabilis situ: quippe in ipsis Adriatici maris faucibus posita, in omnes terras, Histriam, Illyricum, Epirum, Achajam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum urbis theatrum.*

38 ¶. *Posterioris verò generis sunt, tum dianoëticæ virtutes: ut sunt eruditio Aristotelis, eloquentia Ciceronis: tum morales; ut justitia Aristidis, castitas Iosephi, vel Hippolyti. Sed rarò huiusmodi argumentum tractat Orator. At sæpè in laudatione personæ, aut facti, digreditur in locum communem de hac, vel illa virtute, aut vitio.*

Bifariam virtutis laus tractari potest, in individuo: ut si dicas de sapientia Salomonis: vel universè, quomodo sapientiæ laudem scripsit Aphthonius. *Theticam laudem* appellat Sopater. Prior modus propriè hujus loci est: quatenus nempe genus demonstrativum, in quo versamur, species est causæ, sive ὑπόθεσις, quæ est quæstio singularis. Verùm rarò usu venit, ut isto modo consideratum ab oratore tractetur. At sæpè contingit, ut in laude personæ, aut facti, digrediatur orator in locum communem, de laude justitiæ, clementiæ, fortitudinis bellicæ, eloquentiæ, vel alîus virtutis. Itaq; ut plenè in-

 telligan-

telligantur ea, quæ ad personæ aut facti laudationem pertinent: etiam cognosci debet ratio universè extollendi scientiam, ac virtutem aliquam. Quam idcirco paucis hoc loco exponemus.

39 ¶. *Laus illa scientiæ, aut virtutis, universè spectatæ, petitur, tum ab honesto, quò refer quoq; glorioſum, & alia, quæ suprà in facti laudatione attulimus: tum ab utili, quò necessarium etiam, ac jucundum, pertinent: tum à facili, vel difficili.*

Exemplo fuerit jurisprudentia, quam laudat Cicero primo de Oratore: idque ex quatuor his locis.

I. A facilitate, quando ait; *Si ista esset cognitio juris magna, ac difficilis; tamen utilitatis magnitudo deberet homines ad suscipiendū discendi laborem impellere. Sed Scævola ipse dicere solet, nullius sibi artis faciliorē cognitionem videri.* Quâ ratione verò facilè hoc studium fiat, deinde ostendit.

II. A jucunditate. *Accedit*, inquit, *quò facilius percipi cognosciq; jus civile posſit (quod minimè plerique arbitrantur) mira quadā in cognoscendo suavitas, & delectatio.* Hinc docet, suavitatē illā inde provenire, quòd prodest multùm ad notitiā antiquitatis scientiæ civilis, philosophiæ moralis, item quòd magnæ sit voluptatis, videre, quantum Romani prudētiâ præstiterint cæteris gentibus.

III. A necessitate. *His*, inquit, *de causſis dixeram, iis, qui perfecti oratores esse vellent, juris civilis cognitionem esse necessariam.*

IV. A di-

IV. A dignitate, idque his verbis. *Iam verò ipsa per sese quantum adferat iis, qui ei præsunt, honoris gratiæ, dignitatis, quis ignorat*; Et quæ deinceps sequuntur.

40 ¶. *Et talis quidem est laudatio absoluta. Sed est præterea laudatio comparata, quâ vel persona cum persona, vel factum cum facto, vel res cum re confertur; unumq; alteri esse æquale, vel etiam præstare, ostenditur.* Vt si compares Alexandrum Magnum, ac Julium Cæsarem; Rempublicam Romanam, ac Venetam. *Instituitur laudatio talis iisdem ex locis, quibus laudatio absoluta.*

Vide, si voles, quæ de hoc dicuntur in Progymnasmatis cap. de comparatione.

CAP. V.
DE GENERE DELIBERATIVO.

1 ¶. SEQUITUR *genus deliberativum: cujus orationes habebātur apud Romanos in curia: apud Græcos ad populum.*

Unde est, quòd genus hoc ibi iis vocetur δημηγορικὸν: quemadmodū &, quia ἐν ἐκκλησίᾳ, h. e. *concione*, fiebat; ideo iisdē dicitur ἐκκλησιαστικὸν, q.d. *concionale*, sive, ut Agellius loquitur, *concionatorium*. Latinis rectè *suasorium* vocatur, non quâ ratione suadere est probare; quomodo ea vox omnibus convenit caussis: sed quâ significat consilium dare, ut aliquid fiat; quomodo dicimus, suadere conjugium, aut pacem.

2 ¶. *Materia in hoc genere sunt res contingentes, & positæ in nostra potestate: & quidem, quæ ad finem referuntur.*
De his enim, non de fine ipso, consultatur.

3 ¶. *Speciatim autẽ, si causa sit publica, quinque sunt, de quibus juxta Aristotelem, soleat institui deliberatio: vectigalia, bellum & pax, custodia regionũ, ea quæ importantur & exportantur, & ratio ferendarum legum: quæ perspecta nobis esse oportet, priusquam de consilio dando cogitemus.*

Optimè Tullius secundo de Orat. *Ad consilium de Repub. dandum caput est, nosse Rempub.* Quæ verò in singulis quinque istorum scire debeamus, hoc ab Aristotele discе in Rhetoricis*.

* Lib. 1. cap. 4.

4 ¶. *At in caussis privatis certa materies speciatim assignari non potest: cùm totidem de rebus possit consultari, quot negotia in vita, & re familiari, occurrunt.*

5 ¶. *Loci in genere deliberativo ab Hermogene ponuntur sex. Primus est* legitimũ: *quod petitur, tum à jure scripto, sub quo Christiani sacras quoq; literas comprehẽdunt: tum à consuetudine.*

Sed hic locus magis est ἀτεχνος*. Nam quid *legitimum* aliud est, quàm testimonium à lege? nisi quòd sub lege etiam consuetudo comprehendatur, quia legis vim habet.

* inartificialis.

6 ¶. *Alter*

6 ¶. *Alter locus est* æquum, *quo nomine continetur quoq;* pium. *Huc igitur refertur, quod promovet cultum divinum; quod parentum, affinium, civium charitatem spectat; adhæc omne id, quo gratia bene meritis refertur, quodq; ad disciplinam civitatis pertinet, ut quo improborũ frenatur audacia; item quo bonis signum ad bene sperandum ostenditur, & quæ hujusmodi sunt.*

Alii primum secundumq; hunc locum, atq; adeo etiam quinctum, qui, ut postea dicam, est à glorioso, honesti appellatione designant: non malè quidem, sed ad usum tamen accommodatius est, si loca ista distinguantur.

7 ¶. *Tertius est* utile, *quod bifariam accipitur. Nam videndum est, tum quid futurum sit, si negotium suscipiatur: tum quid consecuturum, si negligatur. Ad prius pertinet, bonorum partorum conservatio, & non partorum comparatio; malorum præsentium depulsio, & imminentium evitatio. Ad posterius referuntur, bonorum partorum amissio, speratorum frustratio; malorum præsentium continuatio, & imminentium certa exspectatio.*

Exempli gratiâ, si de arce propinquâ hostibus dedendâ consultetur, dissuadere eam poterimus octo his argumentis.

Si arx servetur.

I. Cõmoditas portus retinebitur, & urbs tuta erit præsidio arcis, quæ in nostra sit potestate.

II. Etiam ex arce ea propinquam hostium civitatem invadendi opportuna semper occasio fuerit.

III. Qui nunc contemnunt, atque etiam insultant, illi, ubi videbunt constantiam animi nostri, formidare discent.

IV. Evitabimus quotidianam hostilis militis cursitationem ante urbis nostræ portas, & mala tot alia, quæ res ista secum trahere solet.

Sin arcem dedamus.

I. Amittetur commodus adeò portus: nec ampliùs arcis præsidio turi erimus.

II. Nec propterea pacem, quam aliqui sperant, cum hoste habebimus: aut saltem ea diuturna non fuerit.

III. Periculum quoq; erit idem; ac paria, vel majora etiam damna nobis dabit hostis.

IV. Imò metus est, ne occasione primâ urbem vel armis, vel dolo capiat, ac tristem nos servire cogat servitutem.

8 ¶. *Sub utili autem continetur necessarium: quod ita utile est, ut sine eo res* nec esse *possit: unde & nomen. Sed priùs aliquid ἁπλῶς utile esse ostenditur: deinde docetur, non utile modò esse, sed etiam necessarium.*

Estque ingens hujus loci vis. Multi enim animis sunt adeò segnibus, ut tum quoq;, cùm aliquid

quid honestum, & utile esse, intelligunt; tamen, si res cum magno sit labore conjuncta, facilè terreantur. Apud tales necessitatis ratio est compendiosa ad persuadendum via. Ejusmodi est argumentum Ciceronis in IV. Philippica: *Agitur enim, non quâ conditione victuri; sed victurine simus, an cum supplicio ignominiaq; perituri.*

9 ¶. *Etiam sub utili comprehendit Hermogenes* jucundum. *Nec peccant tamen, qui distinguunt.*

Nempe Hermogeni *utile* est omne id, quod propter illud expetitur, sive vel propter commodum fiat, quod propriè *utile* dici solet: sive ob voluptatem, quod à juvando *jucundum* appellatur. Porro hoc quoque argumentum multùm eos movet, qui, etsi viderint honestatem cum utilitate esse conjunctam, molestiâ tamen operis deterrentur. Ac propterea, cùm quid ἀφελῶς utile, vel etiam necessarium esse, ostendimus: expedit, ut seorsum quoque probemus, aliquid esse jucundum. Ita dissidentibus, concordes ut esse velint, suadebimus, non tantùm, quia concordia inter fideles honesta est, atque etiam utilis: sed quia jucunda simul sit, juxta illud regii vatis: *Ecce quàm bonum & jucundum, fratres habitare in unum.* Psal. 132. A jucundo etiam est argumentũ illud Tullii lib. III. epist. 11. *Hoc velim tibi persuadeas, si rationibus meis à te provisum esse intellexero, magnam te ex eo, & perpetuam voluptatem, esse capturum.* Et hoc Annæ ad Didonem.

Solane perpetuâ mœrens carpêre juventâ,
Nec dulces natos, Veneris nec præmia nôris?

10 ¶. *Quartus locus est* possibile. *Frustrà enim illud suademus, quod creditur fieri non posse. Ac propterea, si de hoc scrupulus animo hæreat, ante omnia eximi is debet. Sub possibili autem continetur etiam* facile. *Nam eorum quæ fiunt, alia facilè, alia difficulter fiunt. Facilè vero aliquid fieri probatur ab occasione & circumstantiis.*

Cur autem non honesto tantùm, ac utili, sed facilitatis quoque argumento pugnemus; liquet ex iis, quæ diximus de jucundo.

11 ¶. *Sed si quid difficile sit, eò magis huic rei incumbendũ, dicemus: quando nihil magni sine sudore, aut periculo, præstatur.*

Huc pertinet vetus verbum, χαλεπὰ τὰ καλά.

12 ¶. *Quintus locus est* glorioſum: *quod planè eodem tractamus modo, quo utile. Dicemus enim, si res suscipiatur, gloriam præsentem conservatum iri, nondum acquisitam posse comparari; infamiâ nos præsenti liberaturum iri, & imminentem vitaturos. Sin secus à nobis fiat, infamiam præsentem permansuram, imminentem eventuram; præsentem dignitatem amissum iri, nec speratam nos consecuturos.*

13 ¶. *Ad gloriam etiam pertinet, quod idem*

fece-

fecerint alii, qui præclarum eo nomen sibi pepererint. Sin nulli præiverint, hoc ipsum ad laudem referemus, quod primi, & soli, vel cum paucis, præclarum facinus aggressuri simus.

14 ¶. *Sextus locus est* eventus: *qui dilemmate instituitur. Ostenditur enim, in utramvis partem res cadat, utilitatem nos, ac gloriam propositam, adepturos. Ac locus iste recensetur postremus, non quia cæteris sit levior, sed quia plerisque omnibus est firmior.*

Porrò ex universis locis istis in una eademq; caussa peti possunt argumenta. Ut in caussa illa, an Pompejus bello sit præficiendus Mithridatico. Ad hoc n. suadendum conducit argumentum *à legitimo*: ut cùm Cicero ostendit, non esse contra consuetudinem, ut omnia ad unum deferantur. *Ab æquo* item, quia justum erat, ut debitus honor tribueretur Pompejo. *Ab utili*, quia hæc res prodesset ad conservationem vectigalium, & defensionem sociorum. *A possibili*, quia etsi bellum erat difficilimum, utpote in quo se conjungerent duo reges potentissimi, ab eo tamen confici posset, qui tot, & tanta, terra marique gesserat, quot quantaq; in oratione Maniliana commemorantur de Pompejo. *A glorioso*, quia Romani eo ex bello maximum sibi decus, & honorem, erant reportaturi, ac deleturi infamiam sibi à Mithridate antea inustam. *Ab*

eventu, quia sive Romani Mithridatem vincerent, sive non vincerent, utile & glorioſum ſit futurum Romanis contra eum bellum ſuſcepiſſe.

15 ¶. *Quemadmodum verò in genere demonſtrativo ei, qui perſonam, aut factum aliquod laudat, digredi licet in locum communem: ita in genere deliberativo non rarò fit, ut hypotheſis transferatur ad theſin. Eaq; res, tum ad probandum, tum ad amplificandum, plurimum valet.*

E.G. Si quæſtio ſit ſpecialis ac finita, an Lacedæmonii urbem ſuam, Perſis adventantibus, cingere debeant muris: licebit universè agere de quæſtione hac, an urbes muris cingere utile ſit.

16 ¶. *Cæterùm ut argumentis magis abundemus, tum in theſi, tum in hypotheſi tractanda, meminiſſe ejus oportet, quod ſuperiùs dicebamus* *, *præter locos Rhetorum ſpeciales, etiam conſuli debere locos Dialecticos. Ex quibus in hoc genere maximè iſti frequentantur, locus à proprio adjuncto, ab effectis, ab antecedentibus, connexis, conſequentibus, à majori vel minori, à contrario, ab exemplo, à teſtimonio. Dici autem vix poteſt, quantam in perſuadendo vim habeant exempla. Interim videndum, ne ita hæc condenſemus, ut*

cap. 2. 3.

iſtis

istis penè solis constare videatur oratio. Curandum etiã, ut exempla illa similium sint. Neq; enim aut tyranni, bonorum regum; aut plebeij, Patrum moventur exemplis.

Pleniùs hæc declarat Theo de Thesi tractans. Nã primùm agit de locis specialibus: ut sunt honestũ, sive laudabile & gloriosum, quod petitur è loco Dialectico proprii adjuncti: item utile, & jucundum; quorum utrumq; partim ad adjuncta propria, partim ad effecta pertinet: adhæc necessarium, quod utilis species est: nec non facile, quod ex circumstantiis adstruitur. Ibidem monet, ad locos istos etiã pertinere, *quod tale, ut tutos præstare posit, quodq; in causſa futurum sit, ut res meliores fiant; quòd ejusmodi, ut nisi fiat, pœnitentia sit consecutura; neq; facilè, quod neglectum fuerit, compensari posit.* His ita expositis, de generalibus Dialecticorum locis ista subjungit: *A cõtrario autem sic: Nam si contrarium fieri non debet, hoc fieri debebit: & contrarium si turpe, hoc honestum erit: & si inutile illud, hoc utile. &, contrarium si injucundũ, hoc jucundum. Ac eodem modo à simili quoq;. Si enim appetendum est simile, utiq; & hoc. Itidem à minore, & majore: & à parte, & à fine, cujus ratione aliquid appetitur. Si enim finis expetẽdus est, etiam id, quo ad illum pervenitur, appeti debet. Post hæc, ex iis quæ res continet: ut quòd multa complectatur honesta, aut utilia, aut jucunda. Tum & ab antecedentibus negotiũ, & ab adjunctis, ac deniq; à cõsequentibus quoque argumenta ducemus. Quòd si quis jam majores fecerit*

cerit progressus, is in singulis locis supradictis arcesset quoq; testimonia virorũ illustrium; uti poëtarum, politicorum, philosophorum. Nec non & historiæ, siquæ congruunt, cum iis, quæ memorantur, referendæ erunt: haut sparsim tamen, nec temere; sed ita ut amplificatione instituatur oratio, adductis exemplis, primùm eorum, quæ singuli privatiq; egerint; deinde, quæ princeps, aut rex; postea, quæ civitas; postremò, quæ in totis regionibus, aut gentibus extiterint. In quo & hoc cavebitur, ne oratio historiis poëmatisve repleatur. Hæc de Thesi quidem dicuntur à Theone: sed parratio est in hypothesi. Solùm hoc hypothesis differt, quòd argumentis Thesios universalibus aliquid supperaddat ex accidentibus personæ, vel rei singularis, de qua consultatur, ut ita generalia ad individuum ac certas loci & temporis circumstantias restringantur. Quamobrem & huic generi deliberativo non parùm lucis accesserit ex iis, quæ in Progymnasmatis de Thesi dicuntur: & vicissim ex iis, quæ nùnc adduximus, illa de Thesi accipient lucem.

17 ¶. *Quemadmodum autem in genere demonstrativo præter laudationem absolutam, altera etiam est, quæ comparata vocatur: ita quoq; in genere hoc deliberativo, interdum quæritur absolutè, ecquid honestum sit, aut turpe; utile an inutile: interdum comparatè, utrum utilius honestiusq; sit. At quomodo unum altero utilius vel honestius esse probetur: constat ex iis, quæ in Topicis de Comparat. docentur.*

Ubi

Ubi Aristoteles * monet, id quod diuturnius ac stabilius est, item quod sapientioribus probatur, aut quod melioribus artibus paratur, aut quod per se & simpliciter bonum est, aut quod melioribus & honorationibus inest, aut quod majoris boni caussa est, & similia omnia, præferri illis, quæ non sunt huiusmodi. * Lib. 1. Top. cap. 1. & seq.

18 ¶. *Imo interdum fit, ut ex una parte consilii honestas, ex altera pugnet utilitas.*

Ut si deliberet Scipio, num in Italia permanere, an in Africam cum exercitu transmittere velit. Nam utile videbatur, si classem in Africam transveheret: sed turpe esse dicebatur, declinare Hannibalis præsentiam, atque vastandam ei Italiam relinquere.

19 ¶. *In ejus generis quæstione, si, quod utile est, suademus, præcipuè laborabimus, ut hoc probemus: deinde ostendemus, etiam honestum vel saltem non inhonestum esse. Sin pro honesto pugnemus, hoc prius, quantum possumus, asseremus: ac deinde etiam, utile id esse vel saltem non inutile, demonstrabimus.*

Monet idem quoque Emporius, præceptis de specie deliberativa.

20 ¶. *Quod si negotium nobis sit cum iis, qui honestate parum moveantur, imò nefandum aliquid in animo habeant, ac tale hoc esse ipsi sciant: magnâ omnino prudentiâ*

tiâ opus est, ut apud quos dicimus, seriò nos sui curâ tangi arbitrentur. Sanè convitiis nihil proficiemus: neque enim consilia illorum moramur, à quibus nos credimus contemni.

Atque hæc sufficiant de genere deliberativo. Cui subjiciuntur quoque, oratio petitoria, cõsolatoria, ac quædam aliæ. Sed quomodo hæ debeant tractari, libro proximo commodiùs ostendemus.

CAP. VI.

DE GENERE JURIDICIALI, ac universè de statibus.

1 ¶. GENERIS δικανικῆς, *sive juridicialis, loci variant pro statuum varietate.*

2 ¶. *Status, qui Græcè* στάσις, *est quæstio ex prima caussarum proflictione proveniens.*

3 ¶. *Habet autem locum in omnibus caussarum generibus: sed hîc de eo imprimis tractabimus, quà pertinet ad genus Juridiciale.*

4 ¶. *Nascitur verò ex accusatoris intentione, quæ Græcis* ἀντιθολὴ *vocatur, & defensoris depulsione, quæ iisdem est* ἀντιθολή. *Cæteræ quæstiones dicuntur incidentes: inter quas primum sibi locum vindicat* τὸ κεινόμενον, *sive judicatio.*

5 ¶. *Re-*

§ ¶. *Resultat κεφάλαιον ex αἰτίῳ, sive ratione defensoris, & συνέχοντι, sive continente, hoc est, accusatoris firmamento.*

Exemplo hæc illustrabo: Clodianorum intentio est, Clodium occidit Milo. Milonis depulsio est, Occidi, sed jure occidi. Status est, Jurene an injuriâ, Clodium occiderit Milo. Ratio Milonis est, Insidiatorem jure licet interficere. Continens, sive firmamentum Clodianorum est, Clodius nõ struxit insidias, nec fas est occidere civem indemnatum. Judicatio est, An Clodius insidias struxerit Miloni: &, An quapiam de caussa interimi possit civis indemnatus.

Quòd si hinc syllogismum exstruamus, cognoscemus, statum incidere in conclusionem, judicationem in assumptionem. E.G.

Insidiator jure interficitur.
Clodius fuit insidiator.
Ergo jure interfectus est.

Status est, an Clodius jure sit interfectus, quod conclusione colligitur: Judicatio, an fuerit insidiator, quod in assumptione ponitur. Nec id tantùm in Juridiciali; sed in aliis etiam caussarum generibus locum habet. Ut in deliberativo: Magno & necessario bello præfici debet optimus Imperator: Bellum Mithridaticum est magnum & necessarium, & Pompejus est optimus Imperator. Ergò Pompejus est præficiendus bello Mithridatico.

Estq; hic primarius syllogismus orationis pro lege Manilia. Ac status in ea est, an Pompejus

jus sit præficiendus bello Mithridatico. Judicatio an Mithridaticum bellum sit grave adeo: item an Pompejus tantus sit Imperator.

Itidem fit in genere Demonstrativo, cuius species est gratiarum actio. Ut oratione pro Marcello: Ea est Cæsaris maxima laus, quæ etiam superat gloriam armis partam. At hæc laus, quam consequutus est ignoscendo M. Marcello, superat gloriam armis partam. Ergo hæc est maxima è Cæsaris laudibus. Ubi itidem conclusio statum indicat, assumptio judicationem.

6 ¶. *Status est quadruplex, Conjecturalis, Finitivus, Qualitatis, & Quantitatis.*

Ex quibus malè vulgò prætereunt statum Quantitatis.

7 ¶. *Status conjecturalis est, quo quæritur, ecquid fiat, factum sit, aut futurum.*

8 ¶. *Finitivus est, quo de nomine rei conquiritur.*

9 ¶. *Qualitatis status est, quo quæritur quale sit factum.*

10 ¶. *Quantitatis status dicitur, quo de magnitudine rei disceptatio est.*

Ita conjectura est, an Cato, cùm de conjuratis disceptaretur, omnium se opposuerit sententiis. Finitivus est, sitne ea constantia dicenda, an pertinacia. Qualitatis, num laudabile id fuerit factum an non. Quantitatis, an singularem eo laudem mereatur.

11 ¶. *Est autem unius orationis interdum sim-*

simplex, interdum multiplex status.

12 ¶. *Simplex, ut si haut aliud quaratur, quàm jurene, an injuriâ Clodium occiderit Milo.*

13 ¶. *Multiplex verò, vel est ejusdem generis, vel diversorum.*

14 ¶. *Ejusdem, ut cùm quæritur, an Verres pecuniam acceperit à Leonida, ab Apollonio, & à Mamertinis. Est quippe hîc triplex conjecturalis.*

15 ¶. *At diversorum generum est, cùm quis fatetur, se interemisse hominẽ; at nõ spoliâsse pecunia. Prior enim est status Qualitatis; posterior Conjecturalis.*

Nam priori quæstio est, an, qui fatetur se interemisse, jure interemerit. Posteriori, an spoliaverit alterum.

16 ¶. *Cæterùm, quot modis variat status, totidem & judicatio distribuitur. Ac utriusq; eadem est tractandi ratio.*

Itaq; deinceps, idque non sine veterum exemplo, laxiùs status voce utentes, sub ea etiam judicationem comprehendemus, atque adeò quamvis quæstionem incidentem. Par enim omnium ratio est, ut diximus.

CAP. VI.

DE STATU CONJECTURALI.

1 ¶. STATUS conjecturalis *ita dicitur, quia conjectandum est judici,*

numquid factum sit. Idem alio nomine inficialis *vocatur, quia reus hîc solâ se inficiatione tuetur.*

Unde liquet, ratione judicis *conjecturalem*; ratione rei, *inficialem* nuncupari.

2 ¶. *Status hic vel* αὐτῶς *quærit de facto: ut* an * Cælius parârit Clodiæ venenum: *vel cum modo; ut, ecquid eo animo factum sit: quale fuerit*, cur quis fleverit arcem contemplatus.

* Apud Cic. pro Cæl.

Habet etiam distinctio hæc locum, quatenus status iste deliberativo generi inservit. Ut quando, quid facto opus sit, cõstitui debet pro animo hostium, qui, cujusmodi sit, cõjecturâ est indagandum. Ita vel citra modum quæri potest, *an princeps quispiam, qui hostili in nos animo est, exercitum conscribat*: vel cum modo, hoc pacto, *utrùm id faciat, ut bellum inferat nobis.*

3 ¶. *Est item status hic, vel simplex, vel comparatus. Simplex est*, an Roscius occiderit patrem: *item*, an Milo insidias struxerit Clodio. *Comparatio autem fit hoc pacto*: Rosciusne patrem occiderit, an qui accusant: Clodiusne Miloni insidias struxerit, an Milo Clodio. *Tractãdi ratio utrobiq; eadẽ est.*

4 ¶. *Esse verò aliquid factum, trifariam probatur. Primùm, quia quis voluit, & potuit.*

Con-

Conjungit utrumq; poëta, ut ostendat Helenen à Theseo violatam fuisse *.

*Ovid. Epist. Oenones ad Paridem.

A juvene, & cupido, credatur reddita virgo?

5 ¶. *Voluntas probatur partim à caussis antecedentibus factum, partim à signis voluntatis.*

6 ¶. *Caussæ antecedentes sunt, vel impulsivæ, vel raciocinativæ.*

7 ¶. *Impulsio affectiones comprehendit, quæ caussæ efficientis locum obtinent: ut sunt ira, odium, amor, inimicitiæ, invidia, &c.*

Ita verisimile est, non iis malè velle, qui aut majoribus, aut nobis, aut amicis malè fecerunt.

8 ¶. *Ratiocinatio petitur è caussis finalibus: ut à spe commodorum.*

Incómodare enim illis homines solent, quos ubi damno affecerint, honore vel opibus augētur, aut voluptates suas faciliùs possunt explere. Uti & quando, damnum aliis dando, gratificantur, sive amicis, sive iis, quibus sunt admirationi, sive amoribus ac deliciis suis, sive dominis, sive illis, in quorum sunt potestate.

9 ¶. *Tractatur locus hic ab utili octo istis modis, quos assignavimus in genere deliberativo.*

Nam quibus argumentis in suadendo ostendimus, utile aliquid esse: iisdem in accusando monstramus, utilitatem redundasse ad reum, ac propterea illud, cujus arguitur, facere voluisse.

10 ¶. *Huc etiam pertinet, quando majus est emolumentum, quàm damnum.*

Nam facilè peccant, quibus injuria lucro est: at pœna ignominiæ duntaxat.

11 ¶. *Item cùm quis opinatur, nihil se damni amplius facere posse.*

Ut qui bona nulla habent, quæ amittant, aut qui existimationis suæ jacturam jamdiu fecerunt.

12 ¶. *Sed imprimis magnum præbet voluntatis argumentum impunitatis spes. Nam injuriam facere solent, qui fore sperant, ut facinus lateat: vel, ut latere non possit, pœnas tamen effugere se posse, vel saltem efficere, ut pœnæ differantur in longũ tempus; aut leviores irrogentur, quàm lex imperat.*

Fore, ut facinus lateat, credunt illi, qui antehac flagitia sua occultarunt sæpiùs; quique à criminis suspicione videntur longiùs abesse. nec enim facilè creditur, ab inermi occisum armatum: vel à paupere, & deformi, commissum esse adulterium, præsertim cum divite, & formosa: vel prodere aliquem voluisse Rempubliçam, in quam cum sua, tùm majorum, multa magnaq; merita exstarent.

At vel nunquam, vel serò, vel non ita graviter, pœnas se subituros arbitrãtur, quibus ante, hac deliquisse impune fuit: quiq; facundiâ pollent, aut qui judices habent sibi addictos, aut cor-

corrumpere eos possunt, aut amicos habent potentes.

Nec ex nobis tantùm, aut nostris, impunitatis fiduciam concipimus: sed etiam ex conditione eorum, quos læsimus. Ut si negotium sit cum iis, quos multi oderunt, aut quibus invident multi, aut qui eodem injuriæ genere afficere alios solent; quales, etiam habiti indignè, dignam tamen retulisse mercedem existimantur. item si amicitiâ iis juncti simus, quos læsimus. nam rarò amici litem intendunt, eò quòd communium ferè amicorum interventu iræ ac jurgia sopiantur. item quibus non expedit litem prosequi: ut sunt peregrini & qui victum suâ sibi parant industriâ. nam tales facilè transigunt, & pauxillo placantur. Item quos ea pudet referre, qui injuriam acceperunt. nam quotusquisque eorum qui verè possint commemorare velit, stuprum esse illatum filiæ suæ, vel vxori? item si vulgo judicetur levis injuria, & quam ignoscere omnes soleant, nisi qui lites serere amant. item qui inertes sunt, ac desides, quia judicio eos experiri piget: quique sunt verecundi, quia tantæ illis pecuniæ non sunt ut propterea judicio cõtendant: vel qui ab aliis injuriâ sunt affecti, nec eos in jus vocarunt. similiter enim erga nos animatos fore speramus. vel qui infamiâ laborant: nam istis non creditur. item qui dicendo nihil valent, aut qui amicis destituuntur, & si qui his similes sunt.

13 ¶. *Cùm verò diversi sint hominum mo-*

res: ut faciliùs fidem inveniamus, ob oculos poni debet qualitas personæ, sive ingenium hominis tum ejus, qui injuriam fecit, tum qui illâ est affectus.

De isto judicamus ex *natione*; quia moribus aliis Græci sunt, quàm barbari; Itali, quàm Germani: deinde ex *genere*, quia liberi majorũ similes esse solent: tum etiam *sexu*, quia non eodem modo judicant fœminæ, ac mares: itẽ *educatione*, quæ plus etiam, quàm genus, potest: præterea *habitu* corporis, quia in formosa faciliùs creditur adulteriũ, in robusto violentia: insuper *vitâ anteactâ*, ubi cõsideratur, num quis in idẽ anteà delictũ inciderit, aut suspicionem ejus saltẽ: nec non ex *ætate*, quia alia aliis annis conveniunt: item ex *amicis*, quibus quis utitur: tum autem ex *vitæ genere*, cùm dispar ratio sit agricolæ ac militis; mercatoris, quàm philosophi: deniq; ex *studio*, sive pecuniæ, si sit avarus; sive voluptatis, si sit luxuriosus; sive honoris, si sit ambitiosus.

14 ¶. *Præter causſas voluntatis, etiam signa ejus considerantur: cujusmodi sunt dicta factaq; alicujus.*

Ut si quis minatus fuerit cædem.

15 ¶. *Et hæc de loco voluntatis. Facultas autem probatur ex circumstantiis, tum personæ, tum rei. Ex personæ circumstantiis id trifariam fit: nempe pro triplicibus bonis: animi, corporis, & externis. Itaq; hic considerãtur vires corporis, animi promtitudo,*

titudo, copiæ, opes. At rei circumstantiæ sunt locus & tempus, quæ occasionis nomine comprehendimus: item alia, quæ ad naturam rei pertinent.

Exempli gratiâ. *Potuit hic alterum occidere, quia validior fuit & armatus, & habuit locũ opportunum, sylvã, & tempus idoneũ, nocturnum.* Estq; utile hîc considerare, quos lædere sit in proclivi. Sanè magis sunt obnoxii injuriæ, qui longè absunt, eò quòd tardè pœnas sumant: qui propè habitant quia vicinitas loci facilitatẽ inferendæ injuriæ adfert: qui parũ sunt cauti, quia sua nõ custodiunt: qui amici sunt, quia sibi nõ cavent: quos nunquam antea violavimus, quia non metuunt sibi: quos crebrò violavimus, quia tales nõ ultrà se læsum iri putant: & alii similes istorũ. Atque hæc de ratione prima, quæ voluntate, & facultate, tanquam partibus, constat.

16 ¶. *Altera conjecturam adstruendi ratio petitur à facti signis. Quæ triplicia sunt, alia antecedentia, alia concomitantia, alia consequentia.*

Ita cædem alicujus minæ antecedunt, comitatur clamor, consequuntur fuga, pallor, aliaq;. Sed signorum istorum haud par ratio est. Nam signum antecedens, (ut quod quis cædem sit comminatus) potiùs voluisse probat, quàm fecisse: unde & in voluntatis locis superiùs reponebamus. Ex iis autem, quæ facti sunt circumstantiæ, vel effecta, non solùm voluisse aliquem,

sed etiam feciſſe, colligitur. Ut ſi dicatur quis, poſt horrendum in ædibus exauditum clamorem, ſtatim ſe proripuiſſe domo, ac pallentem & conſternatum reprehenſum eſſe in fuga.

17 ¶. *Tertia aſſerendi ratio eſt per teſtes, rumores, tormenta, & ſimilia.*

*Inartificialibus. De quibus in locis ἀτέχνοις * dicemus.

18 ¶. *In defenſione autem hæc omnia refelluntur. Quæ enim adducebantur ad monſtrandum aliquem voluiſſe: ea aut vera eſſe negabimus, aut contendemus eſſe levia adeò, ut ex illis de re tanta non debeat judicari.*

19 ¶. *Sed imprimis magnam habet vim* τὸ ἀπίθανον, *ſive* incredibile: *ut cùm dicitur, fidei abſonum videri, id voluiſſe aliquem loco tempore q̃ alieno, qui id ſæpè potuerit occaſione multis partibus meliori.*

20 ¶. *At facultatẽ defuiſſe oſtendimus, quia non illæ nobis ſuppetant vires, aut quia nõ fuerit locus opportunus, aut tẽpus idoneum. Quod ſi facultatem fuiſſe, negari non poſſit: inſiſtemus argumentis, quibus non voluiſſe comprobetur.*

21 ¶. *Pleraq; etiam ſigna, tam ab reo, quàm actore adducta, non difficulter eluduntur. Vt ſi pro reo adferatur, quòd non extimuerit: dicet adverſarius, ſecum fuiſſe præmeditatum omnia, eoq; locutum confidentiùs.*

tius. Sin actor extimuisse dicat; atq; id facinoris patrati argumentum esse volet: dicere poterit reus, nō se peccati conscientiâ, sed periculi magnitudine, territum fuisse.

Illustre conjecturalis status exemplum habemus in Miloniana. Nam etsi principalis status sit, jurene Clodium occiderit Milo: tamen incidentem hunc, num Milo insidias struxerit Clodio, ita luculenter tractat, ut status is videri possit principalis.

Clodium verò Miloni fuisse insidiatum, ostendit Cicero variis argumentis: ac primùm iis, quæ à voluntate ducuntur. inter ista primum obtinent locũ causæ ratiocinativæ. Has tractare incipit mox post narrationem. Ipsum audiamus Tullium. *Quonam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua, docere, magnam ei caussam, magnam spem, in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. Itaq; illud Cassianum,* CUI BONO FUERIT, *in his personis valet: etsi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem improbi sæpè parvo. Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc assequebatur, non modò, ut prætor esset non eo consule, quo sceleris nihil facere posset: sed etiam, ut his consulibus prætor esset, quibus, si non adjuvantibus, aut convenientibus certè, speraret se posse remp. eludere in illis suis cogitatis furoribus: cujus illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec si cuperent, reprimere possent, cùm tantùm beneficium ei se debere arbitrarentur: & si vellent, fortasse vix possent frangere hominis sceleratissimi corroboratam jam vetustate audaciam.*

Post ista excurrit orator, ut invidiam conflet adversario. Quam digressionem claudit illis verbis: *Non modò igitur nihil prodest, sed obest etiam P. Clodii mors Miloni.*

Hinc explicat caussam voluntatis impellentem: odium nempe, & vindictæ desideriũ: quas caussas à Milone in Clodiũ retorquet. *At*, inquit, *valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fuit ultor injuriæ, punitor doloris sui. Quid si hæc, non dico majora fuerũt in Clodio, quã Milone; sed in illo maxima, nulla in hoc; quid vultis amplius? quid n. odisset Clodiũ Milo, segetẽ ac materiã suæ gloriæ, præter hoc civile odiũ, quo omnes improbos odimus? Ille erat ut odisset primùm defensorẽ salutis meæ: deinde vexatorem furoris, domitorẽ armorũ suorum: postremò etiam accusatorem suum, reus enim Milonis, lege Plotiâ, fuit Clodius, quoad vixit. Quo tandem animo hoc tyrannum tulisse creditis? quantum odium illius, & in homine injusto, quàm etiam justum.*

Tractat hinc tertium voluntatis locum, nempe qualitatem personæ, sive ingenium hominis; quod quale fuerit, ostendit ex consuetudine, & vita anteacta, cujus scelera plurima enumerat. Incipit hic locus ab illis verbis: *Reliquum est, ut jam illum natura ipsius, consuetudo defendat: hunc autem hæc eadem coarguant, nihil per vim unquam Clodius, omnia per vim Milo.* Definit autem istis verbis, *Quid simile Milonis? cujus vis omnis hæc semper fuit, ne P. Clodius, cum in judicium detrahi non posset, vi oppressam civitatem teneret.*

Sequitur continuò quartus voluntatis locus, τὸ ἀπίθανον, sive *incredibile*. Nam ostendit, parùm cre-

credibile esse, Milonem, tot neglectis occasionibus, quibus commodè adeò posset Cledium occidere, nunc id statuisse, iniquo loco, alieno tempore, in tanto capitis periculo; præsertim cùm amplissimum consulatus honorem peteret; & dies comitiorum subesset; quo quidem tempore (ut Tullii verba reservem) *omnia non modò, quæ reprehendi palàm, sed etiam, quæ obscurè cogitari possunt, timemus: rumorem, fabulam fictam, falsam perhorrescimus: ora omnia, atque oculos intuemur.* Eaq; occasione degreditur in locum communem. *Nihil enim*, inquit, *est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quàm voluntas erga nos, sensusq; civium: qui non modò improbitati irascuntur candidatorum, sed etiam in rectè factis sæpè fastidiunt.* Post pauca concludit hoc argumentum istis verbis: *Quàm hoc non credibile in hoc? quàm idem in Clodio non dubitandum, qui se, interfecto Milone, regnaturum putaret?*

Istis subjungit quinctum argumentum, impunitatis spem. *Quid*, inquit, *quod caput audaciæ est judices, quis ignorat, maximam illecebram esse peccandi impunitatis spem? In utro igitur hæc fuit? in Milone? qui etiam nunc reus est facti, aut præclari, aut certè necessarii: an in Clodio? quia ita judicia, pœnāq; contemserat, ut eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret.*

Exinde tractat sextum argumentum: nempe signa voluntatis, ut sunt dicta factaque Clodii. *Sed quid*, inquit, *ego argumentor? quid plura disputo? te, Q. Petilli, appello, optimum & fortissimum civem: te, M. Cato, testor: quos mihi divina quædam sors dedit*

dedit judices. Vos ex M. Favonio audistis, Clodium sibi dixisse, & audistis, vivo Clodio, periturum Milonem triduo, post diem tertium gesta res est, quàm dixerat. Cùm ille non dubitaret aperire, quid cogitaret; vos potestis dubitare, quid fecerit? Qui locus extenditur usque ad ista verba, *Quid si, ut ille scivit, Milonem fore eo die in via.*

Hinc sequitur, quam Hermogenes vocat ἀπαίτησιν τῶν ἐλέγχων, id est, *probationum postulationem.* Ac priùs quidem orator inquirit adversus se: deinde refellit adversariorum testimonia, usque ad illa verba, *Nunc persequar cætera.* Ubi obiectioni occurrit, quod Clodius non fuisset exiturus è villa, nisi nuntiatum ei fuisset de morte Cyri. Ait autem Cicero, illum, qui dicitur de Cyri morte nuntiâsse, non id nuntiâsse, sed Milonem appropinquare. Quod deinceps pluribus adstruit. Ac verisimilem quoq; defensionem adjungit, quod etiamsi illud de nuntiata Cyri morte verum esset; non tamen eâ horâ profecturus fuerit è villa, nisi de insidiis cogitasset. Incipit hæc pars inde; *Age, si ita factum, quæ caussa, cur Romam properaret? cur in noctem se conjiceret?* Tandem hoc caput de voluntate sic concludit per ἀνακεφαλαίωσιν, sive brevem eorum enumerationem, quæ dixerat: *Video adhuc conflare omnia, judices: Miloni etiam utile fuisse Clodium videre; illi ad ea, quæ concupierat, optatissimum interitum Milonis fuisse: odium illius in hunc acerbissimum; in illum, huius nullum: consuetudine illius perpetuam in vi inferenda; hujus tantùm in repellenda: mortem ab illo denuntiatam palàm Miloni; & prædicatam;*

catam; nihil unquam auditum ex Milone: profectionis hujus diem illi notum; reditum illius huic ignotum fuisse: hujus iter necessarium; illius etiam potiùs alienum: hunc præ se tulisse, se illo die Româ exiturum; illum eo die se dissimulâsse rediturum: hunc nullius rei mutâsse consilium; illum caussam mutandi consilii finxisse: huic si insidiaretur, nocte prope urbem exspectandum; illi, etiamsi hunc non timeret, tamen accessum ad urbem nocturnum fuisse.

Sequitur hinc alterum caput, quod est de Facultate. Potuisse autem Clodium insidias struere Miloni, trifariam probat Cicero. Ac primum à loco opportuno. *Videamus nunc*, inquit, *id quod caput est: locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior. Id verò judici etiam dubitandum, & diutiùs cogitandum est? Ante fundum Clodii, quo in fundo, propter insanas illas substructiones, facilè mille hominum versabatur valentium, &c.*

Paulò post idem sic adstruit à comitibus, ac habitu utriusque: *Si hæc non gesta audiretis, sed picta videretis: tamen appareret, uter esset insidiator, uter nihil cogitaret mali, cum alter veheretur in rheda penulatus, unà sederet uxor. quid horum nō impeditissimum? vestitus, an vehiculum, an comes? quid minùs promtum ad pugnam? cùm penulâ irretitus: à rhedâ impeditus: uxore penè constrictus esset.*

Idem sic ostendit à tempore, *Videte nunc illum, primùm egredientem è villa subitò. Cur vesperi? quid necesse est? quî convenit, præsertim id temporis? Divertit in villâ Pompeij. Pompejum ut videret? Sciebat in Alsiensi esse. Villam ut perspiceret? millies in eâ fuerat. Quid ergo erat moræ, & tergiversationis? dū hic veniret, locum relinquere noluit.*

Con-

Continuò istis opponit Clodii habitum, ac comitatum, idq; his verbis: *Age nunc iter expediti latronis, cum Milonis impedimentis cõparate. Semper ille antea cum uxore; tum sine ea. nunquã nõ in rheda; tum in equo. Comites Græculi, quocunque ibat, etiam cum in castra Etrusca properabat; tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui numquã, tũ casu pueros symphoniacos uxoris ducebat, & ancillarũ greges. ille, qui semper secum scorta, semper exoletos, semper lupas ducebat, tum neminem, nisi ut virum à viro lectum esse diceres.* Post quæ uni alteriq; respondet, quod contra hæc posse objici videbat.

CAP. VIII.

DE STATU FINITIVO.

1 ¶. STATU *finitivo*, ut ex iis liquet, quæ superiùs dicebamus, *quæritur, an omnes adsint conditiones, quæ requiruntur, ut nomen quopiam rei aut facto tribuatur; an quippiam etiamnum desit.*

Ita in oratione pro Cæcinna quæstio est, *num dici posit, ei vim factam esse, qui tantùm armis fuerit perterritus, quò minus fundum ingrederetur: an insuper ad id requiratur, ut quis vi fuerit ejectus.* Similis fuerit ratio in caussa M. Bruti, & C. Cassii, qui Julium Cæsarem occiderunt. Quæritur enim, *an cùm illi, qui populo præsunt, debeant patres esse patriæ, eò ut quisquis principem sustulerit, parricida debeat haberi: an præterea exigatur, ut princeps iste subditorum studuerit commodis. Sin, quà jure, quâ injuriâ*

riâ omnia egerit; an non, qui interemerit hunc, verius fuerit tyrannicida.

2 ¶. Status hic quinque potissimùm capitibus tractatur. Primum est definitio actoris, & opposita ei definitio à reo.

3 ¶. Alterũ caput similiter constat, tum collectione actoris, qui parem esse rationẽ contendit, sive quid exprimatur, sive intelligatur: tum solutione rei, qui multum ait referre, ecquid addatur, nec ne.

4 ¶. Tertiũ est sententia legislatoris: quanquã hoc caput sæpiùs non incidat. Sed si locum habeat, aliam actor, aliã reus, legis esse sententiã dicet. Licebit verò ei, qui legem nititur, excurrere in laudem, tum legislatoris, tũ legis: quorũ utrumq; quâ ratione fiat, ex octavo, & ultimo progymnasmate constat. Sin lex sit nulla, videndum, an locum ejus supplere possit consuetudo.

5 ¶. Quartum caput est quantitas, quia accusator exaggerat, quod est commissum: reus ostendit, quanti sit momenti illud, quod est omissum.

6 ¶. Quintum caput est cõparatio, quâ conferuntur, id q; factũ, quod q; infectũ. Actor dicet esse gravius, quod reus fecit, quàm quod nõ fecit. Reus asserit, majoris fieri debere, quod facto deest, quàm quod factum est.

Ut

Ut si quæritur, ecquis vim commiserit; sicuti fit in oratione pro Sextio. Definitio actoris, quæ Græcis ὅρος dicitur, talis erit: *Convocare homines armatos, eosq; in foro collocare contra tribunum plebis, omnino est vim facere.* At reus ex eo, quod deest ostendet, *nō esse crimen plenum*: nempe quia neminem læserit. Vocatur hoc ἀνθεσισμός.

Sequitur hinc συλλογισμός, sive collectio. Et actor quidem dicet: etiamsi armati illi pulsarint neminem, terrorem tamen injecisse: nec multùm inter ista distare. At reus contendet, multùm referre, numquis læsus sit, an territus duntaxat.

Tertius locus est γνώμη νομοθέτου, sive sententia legislatoris. Fingamus legem fuisse ejusmodi: *Qui militem armârit adversus magistratum, is vim feciſſe damnas esto.* Eam legem recitari jubebit actor singulasque ejus particulas excutiet. Etiam licebit, tum legem laudare, tum eum qui tulit. At provocabit reus à verbis ad sententiam legis. Negabit enim, hanc fuisse mentem legislatoris, quasi vim fieri putârit, si quis militem cogat vel tuendi sui caussâ, velut adversus seditiosum tribunum Rempublicam defendat. Ac propterea in talibus, quo fine quidque fiat, spectari oportere.

Quartus locus est πηλικότης, sive quantitas. Et actor quidem asseret, vehemens esse delictum, cogere militem adversus tribunum. At regeret alter, crimen esse atrox tribuno vitam eripere: quod nunquam in animo se habuisse dicet.

Quin-

Quintus locus est τὸ μεῖζον, sive comparatio. Dicet actor, gravius esse, armatos convocare adversus tribunũ, quàm aliquem lædere; ut Cicero differit pro Cæcinna. Reus contrà pertendet, gravius multò esse, manus alicui adferre, quam cogere armatos. Atque hi potissimi sunt loci generis deliberativi. Plura qui volet, Hermogenem adeat in τέχνῃ Ἑρμογενικῇ sect. VI.

CAP. IX.

DE STATU QUALITATIS.

1 ¶. SI *in controversiam veniat, aut rei, aut facti qualitas, dicitur* status qualitatis.

Idem ob amplitudinem etiam vocatur *status generis*, aut *generalis*. Item *consecutio* nominatur, quia eo quæritur, qui consequatur rei cujusque vim ac naturam. Putà, utilisne sit, an inutilis; justa, an injusta.

2 ¶. *Estq; hic status duplex, Negotialis ac Iuridicialis.* Negotialis *est de re futura. Atq; ad hunc deliberationes pertinent. Vt,* An utile sit, Athenienses opem ferre Olynthiis à Philippo obsessis. *Quomodo autem hic status tractetur, cognoscetur ex iis, quæ diximus de genere deliberativo.*

3 ¶. *Sin de re præterita tractet, appellatur* Iuridicialis. *Atq; is vel ratione nititur,*

qui iccirco rationalis *vocatur: vel à scripto vim capit, qui* legitimus *dicitur, quia lex inter scripta præcipuum obtinet locum.*

4 ¶. *Rationalis est vel simplex, sive absolutus, vel assumtivus.*

5 ¶. *Simplex aliquid suâ vi & naturâ laudabile esse ait.*

6 ¶. *Capita ejus sex statui solent, natura, lex, consuetudo, judicatum, æquitas, pactum.*

Ut, si quis occiderit furem nocturnum, rectè se fecisse probavit.

A natura, quæ docet vim vi repellere.

A lege, quæ est[a]: SEI NOX[b] FURTUM FACTUM ESIT, SEI IM OCCISIT, IOURE CAISUS ESTO.

A consuetudine, quia ab omni seculorum memoria mos iste obtinuit.

A judicato, ut si dicamus, Titium & Mævium in simili caussa fuisse absolutos.

Ab æquitate, quæ dictat, ut ne, si in vim, aut insidias inciderimus, ejus vitæ parcamus, cui sine periculo nostro parcere non possimus.

A pacto, si possit ostendi, feciſſe actorem contra datam fidem.

Ad hunc statum pertinet ea Milonianæ orationis particula, quâ ostendit Tullius, rectè interfici insidiatorem. *Si*, inquit, *tempus est ullum jure, hominis necandi, quæ multa sunt: certè illud est non modò justum, verùm etiam necessarium, cùm vi*

vi

a Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 4.

b Antiquè nox pro nocte, esit pro erit, im pro eum. De diphthongis ei, ou, ai, antiquitus usurpatis pro i, u, æ, res notior est, quàm ut monere attineat.

vis illata defenditur. Et mox: *Insidiatori verò & latroni, quæ potest adferri injusta nex? quid comitatus nostri? quid gladii volunt? quos habere certè non liceret, si uti illis nullo pacto liceret. Est n. hæc, judices, non scripta, sed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus; verùm ex natura arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus: ut, si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, si in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset; omnis honesta ratio esset expediendæ salutis. Silent leges inter arma, nec se expectari jubent. cùm ei, qui expectare velit, antè injusta pœna luenda sit, quàm justa repetenda.*

7 ¶. *Status assumtivus, quia factum in se laudabile non est, extrinsecus assumit auxilia. Id, quod assumitur,* colorem *Rhetores vocant, quia immutat facti rationem, ut purpura lanam.*

Ita, quòd occidere civem indemnatum in se turpe sit, Milo, extrinsecus colorem quærens, culpam facti in ipsum rejicit Clodium, quem insidias struxisse ait.

8 ¶. *Dividitur status assumtivus in comparationem, relationem, remotionem, & purgationem.*

9 ¶. *Comparatio id, quod factum est, confert cum deteriori, quod alioqui faciendum fuisset.*

Ut, lex Solonis erat *, Ἐάν τις μὴ τρέφῃ τοὺς γονέας, ἄτιμος ἔστω. *si quis non alat parentes, infamis esto.*

* Diog. Laert. in Solone.

Quispiam detrectat alere patrem: sed eo se excusat, quòd in summa inopia, aut uxorem, aut parentem, deserere cogatur: satius autem videri, ut conservet uxoris vitam, quàm ut patris studeat saluti. Simile exemplum est, si Imperator majestatis accusatus, quòd passus sit milites suos sub jugum mitti, respondeat, id magis expediviſſe, quàm ut omnes internecione delerentur.

10 ¶. *Hîc vero de utroque dispiciendum, num necesse fuerit alterutrum facere; & an satius fuerit isthoc agere, quod factum est.*

11 ¶. *Relatio est, cùm culpam conferimus in eam personam, quæ ipsa malum accepit.*

Ita Orestes culpam interemtæ Clytemnestræ dimovebat ab se in matrem ipsam, quæ occiderat maritum suum Agamemnona. Par ratio erit, si accusetur Ulysses, quòd sceptro suo percusserit * Thersitem. Nam culpam in ipsum cõjiciet Thersitem, qui tot convicia Regi Agamemnoni ingesserat.

* Homer. liad. a.

12 ¶. *Actor hîc dicet, illum, in quem culpa reijcitur, falsò ejus criminis insimulari, ob quod dicitur malum perpessus. Nec tanti fuisse crimen istud, ut iccirco ita cum eo fuerit agendum. Adhæc, non propterea fuisse peccandũ, quia alter peccârat prior. Item, si alter deliquerat, debuisse eum in jus vocari. Etiam judices percontabitur, quid*

quid tandem futurum sit, si eandem viam insistant cæteri.

13 ¶. *Reus autem atrocitatem criminis, ob quod alterum mactavit infortunio, exaggerabit; rem, locum, tempus ob oculos ponet, ut videant judices, illum, qui malum accepit, dignum eo fuisse: neque potuisse rem in judicium vocari: vel inutile id fuisse.*

Exemplum, quod in relatione tractanda sequi possumus, nullum perfectius ac melius habemus oratione Ciceronis pro Milone: ubi culpa interfecti Clodii in ipsum Clodium refertur: quippe qui insidias struxerit vitæ Milonis, ut diximus.

14 ¶. *Remotio est, cùm culpam reÿcimus in personam aliam, quàm quæ malum accepit: vel in rem quidem, sed sic, ut voluntas sive intentio facti concedatur.*

Prioris generis est, *Occidi, sed jussu dictatoris.* Posterioris est, *Non posui statuam ex testamento, quia lege prohibebar.*

15 ¶. *Hîc actor, si in personam culpa transferatur, negabit eam fuisse istius rei auctorem: vel non fuisse illius auctoritatis, ut detrectare imperium minus liceret: vel potuisse ei resisti: vel non tolli eo culpã, quòd ab alio inductus fecerit. Similiter, si in rẽ caussa referatur, vel in totum, quod de ea*

dicitur, negandum: vel dicendum, id tanti non esse, ut propterea facinus ejusmodi committeretur.

16 ¶. *Purgatio non factum defendit, quo differt à remotione in rem: sed voluntatem. Itaque habet excusationem, aut necessitatis, aut fortunæ, aut imprudentiæ.*

Iosephus. Necessitatis, ut *, *mater Hierosolymitana filium interemit. excusat se istoc, quòd rabie ac fame eò fuerit adacta.*

Fortunæ, ut, *exercitum perdidi, sed iniquitate fortunæ, non culpâ propriâ.*

Imprudentiæ, ut, *sumsi supplicium de homine libero, verùm liberum esse non putavi.*

Exemplo in hoc statu est oratio Ciceronis pro Ligario: ubi ostēdit, Ligarium fortunâ, imprudentiâ, ac necessitate, fuisse pertractum ad bellum.

17 ¶. *Purgationi sæpè subjicitur Deprecatio, qui status quidē est, sed ἄχθωμος *. Ἄχθωμος autem, quia non defendit factum: sed status tamen, quia rationes adducit, quibus veniā quis facti se impetraturū sperat.*

Coloris expers.

Ita extremâ oratione pro Ligario ait Tullius, *Erravi, temere feci, pœnitet: ad clementiam tuam confugio: delicti veniam peto: ut ignoscas, oro. si nemo impetravit, arroganter: si plurimi, tandem feropem, qui spem dediſti.* Ingenua etiam est illa confessio Leporii, ex monacho presbyteri; qui, cùm à Pelagiano errore ad Catholicam veritatē esset con-

ver-

versus, ad Gallicanos episcopos scribens, hoc pacto est exorsus *: *Quid in me primùm, ô domini mei venerãdi, & beatißimi sacerdotes, accusem, nescio, & quid in me primùm excusem, non invenio: Sic imperitia, & superbia, sic stulta simplicitas cum persuasione noxia, sic fervor cum intemperantia, sic, ut verius dicam, cum sui diminutione debilis fides, simul in me omnia recepta viguerunt; ut tot, & tantis simul sit, & obedisse confusio, & hæc eadem ab animo potuisse cedere, mihi stupenda gratulatio.*

* Citat Cassianus lib. 1. de Incarnatione Domini.

18 ¶. *Est& deprecatio species status negotialis, quia quæstio est de re futura: putà, num ignosci expediat, nec ne. Quòd autem in doctrina de statu juridiciali agi de eo solet, id inde est, quia purgationi plurimùm subjicitur ab Oratore.*

Exempli gratiâ, si quis liberum hominem verberârit, priùs per imprudentiam factum dicet, quæ purgatio est: sed quia in imprudentia culpa inest, postea confugiet ad veniæ postulationem, quæ deprecatio est. Plura de deprecatione lib. proximo dicemus.

CAP. X.

DE STATIBUS LEGALIBUS.

1 ¶. STATUS *legalis Hermogeni quadruplex est,* περὶ ῥητῆ καὶ διανοίας, ἀντινομίας, συλλογισμῦ, καὶ ἀμφιβολίας, de scripto & sententia, contrariarum legũ, ratiocinationis, & ex ambiguo.

2 ¶. *Status de scripto & sententia, sive de verbo & voluntate, tunc imprimis incidit, cùm litigantium pars una verbis legis, altera ejus nititur sententiâ. Quod de lege dixi, idem judicandum de testamento, aut pacto, aut similibus.*

Ut, Lex est, *Peregrinus, qui mœnia adscenderit, capitis supplicio adficiatur.* Est qui in obsidione muros conscenderit, & hostē scalis adscendentem dejecerit. Τῷ ῥητῷ peregrinus accusatur, τῇ Διανοίᾳ defenditur. Est & cùm utraque pars, quia certus casus satis expressus non est, de voluntate contendit. Ut, Quidam, qui primus familiæ nobilitatem intulit, primogenito legavit annulum cum illustri gemma, regiæ erga se dignationis argumentum. Quincta inde soboles, fœmina, regii muneris heres, partu priori filiā, altero filium peperit. Pro puella adfertur nascēdi privilegium; pro filio dignitas sexus: Etsi autem casus iste huc quoque possit referri: tamen magis proprium huius loci est, cùm unus ad verba aperta; alter provocat ad mentem scriptoris; quem ad æquitatem respexisse est verisimile.

3 ¶. *In hujusmodi caussa pars una dicet, sequi nos oportere, quod breviter adeò aperteq; est perscriptum: aliud si scriptor voluisset, fuisse illud additurum: rationem etiam subjiciet, cur haut aliud voluerit: exempla item similia adferet, & res judicatas:*

catas: denique, quàm periculosum sit à scripto recedere, ostendet.

4 ¶. *Pars verò altera scriptorem dicet tantum scripsisse, quantum opus erat: quod autem quilibet per se videbat, id scribendum non putâsse: calumniatoris esse potiùs literarum apicibus insistere, quàm voluntati: contrariam sententiam, vel aliis ejusdem legis verbis, vel aliis legibus, refelli: suam naturæ & legibus consentire: denique exempla adducet, ubi ex voluntate magis, quàm verbis, controversiam judices deciderint.*

5 ¶. *Status contrariarum legum vocatur, cũ vel duæ leges (par autem ratio testamentorum, pactorum & similium) pugnant inter se, vel pugnare saltem videntur: vel unius legis duæ partes colliduntur: aut una eademq; casu aliquo secum confligit.*

Duarum hoc legum exemplum esto. Lex una est, *Tyrannicidæ statua ponatur in gymnasio.* Altera est, *Ne mulieri statua in gymnasio collocetur.* At fœmina est, quæ tyrannum sustulit.

Duarum unius legis partium exemplum sit, *Rapta raptoris mortem eligat, vel nuptias.* Est qui duas rapuit, quarum una mortem, altera nuptias eligit.

Eorundem verborum in casu aliquo secum pugnantium exemplum fuerit istiusmodi. *Vir*

fortiùs, quod volet, poscito. At sunt duo viri fortes, qui eandem postulent virginem.

6 ¶. *In hoc statu duæ si fuerint leges, conciliare eos oportet, vel id si fieri non possit, una rejici debet. Utram autem alteri cedere conveniat, variè comprobatur. Nam & leges humanæ cedere debent divinis: & veteres leges novis abrogantur*, vel saltem iis derogatur, aut subrogatur, aut obrogatur. Itē major autoritas est legis, quæ præcipit, quàm quæ permittit: quia, quod præcipitur, necessarium est; quod permittitur, voluntarium. Item magis parendū legi, quæ particulatim prohibet, quàm quæ indefinitè jubet: quia ei, quod universè videtur mandari, derogatur speciali interdicto. Lex etiam, quæ reip. bonum spectat, præfertur ei, quæ privatum bonū respicit. Interdum quoq; consideramus, utrius legis auctor sit sapientior, vel simpliciter, vel in re aliqua.*

* Abrogātur leges, quæ totæ tolluntur; derogatur iis, cùm pars tollitur; subrogatur, cùm pars dimittur; obrogatur, cùm pars mutatur. Vlp. Tit. 1. Leg.

Ut si quæstio sit de hæreditate posthumi undecimo mense nati. Nam sapiens quidem Hippocrates definit decem menses utero. At non minùs sapiens legislator hæreditatem etiam undecimi mensis posthumo decernit.

7 ¶. Συλλογισμῦ, *sive ratiocinationis status est, cùm res, de qua non est propriâ lege*

cau-

cautum, colligitur ex re simili, de qua statutum est lege.

Ut lex est, *Qui patrem pulsârit, plectatur.* At est qui matrē pulsâ it. Dices, nihil interesse. Item, Lex est, *Tyrannicida præmio afficiatur.* Est qui in arcem ascenderit, ut tyrannum necaret. Ac tyrannum non reperit, sed filium ejus; quem & interemit, relicto in vulnere gladio. Adveniens tyrannus, ut filium vidit occisum, eodem se gladio interfecit. Is qui filium sustulerat, præmium petit, tanquam tyrannicida. Alter legi satisfeciisse negat. Ejus, qui filiū peremerat, causam agit Lucianus: contrariam verò agit Erasmus, declamatione eâ, quâ Lucianeæ illi respondit. Sunt qui *statum paris* vocent. Jurisconsultis dicitur *inductio legis.*

8. ¶. *Qui hoc statu utitur, dicet lege contineri, quod par est, vel etiam, quod minùs necesse fuerat, lege caveri. Adversarius autē similia, aut paria esse, negabit: ac causam adferet, cur dissimilis eorum ratio sit.*

Exemplo sint illæ Luciani & Erasmi declamationes, quas dixi. Quædam etiam referri huc possint ex oratione Ciceronis pro Cæcinna.

9 ¶. *Status ex ambiguo est, cùm disceptatur, quo accentu vox legi debeat, aut quò verbum aliquod debeat referri, aut quâ significatione.*

Ut,

Ut, *Hæres meus vasorum argenteorum pondo centum novercæ, quæ volet, dato.* Magnifica quæque, & scitè cælata, petit noverca: petit item filius. Ut ambiguitas tolleretur, addi oportuit, *quæ volet ipse*, vel *ipsa*. Exemplum etiam gravius dabo. Jubet Apostolus Paulus velari mulieres. Quæritur, num mulierũ vox presse accipiatur, quomodo virginibus opponitur: an laxè, ut virgines comprehendat: qua de quæstione Tertullianum vide lib. de velandis virginibus.

10 ¶. *In huiusmodi statu ostendit uterque, sententiam, quam defendit, esse manifestam, aut saltem minimè absurdam: ac, quod ipse dicit æquum bonumq; esse, & legi, consuetudini, rectæ rationi consentaneum. Adversarium autem ex capitibus contrariis refellet.*

11 ¶. *His subjicit Hermogenes* μετάληψιν, *sive statum Translativum, qui non est de re, sed de actione: ut cùm judicium, vel à judice transfertur in judicem, vel ab accusatore in accusatorem, vel à loco in locum, vel à tempore in tempus, vel denique cùm negatur, agendum hâc lege, hâc pœnâ, ob hoc crimen.*

Jurisconsulti vocant *præscriptionem juris*, vel etiam *exclusionem actionis*. Est verò cùm status iste sit principalis. Ut apud Ciceronem in Divinatione; ubi quæritur, num Cicero Verrem debeat accusare repetundarum, an Q. Cæcilius,

Verris

Verris quæstor. Alterum etiam addam exemplum ex Libanio. Lex erat apud Lacedæmonios, ut pœnâ afficeretur, qui ante annum trigesimum orationem haberet. Accidit, ut Athenienses loca quædam à Lacedæmoniis libera reddi sibi postularent. Contradixit Archidamus, licet minor xxx. annis, & bellum persuasit. Vicereque eo bello Lacedæmonii. Postea accusatus fuit Archidamus legis violatæ. Respondere potest, non se nunc vocandum in jus, ubi eventus bonitatem consilii comprobavit: sed tum id fieri oportuisse, cùm ea de re disceptaretur.

Est idem, cùm status iste non est principalis; sed caussa in alio præcipuè consistit. Ut pro Rabirio Posthumio: ubi primâ orationis parte est translatio. Siquidem negat Tullius, Cn. Memmio, qui tum accusabat, competere actionem in equitem Romanum. At deinde ad statum transit conjecturalē, ac nihil pecuniæ ad Posthumium rediisse contendit: inque eo præcipuè pedem figit.

CAP. XI.

DE STATU QUANTITATIS.

1 ¶. *IN statu quantitatis, quatenus ad genus juridiciale pertinet, cognoscēdæ sunt majores & minores injuriæ.*

2 ¶. *Major injuria dicitur sex modis.*

1. *Ratione animi maximè depravati: quomodo gravior injuria est, quæ fit ob caussas leves.*

Ut

Ut, si quis viatorem spoliet ob unũ nummum. Pertinet hus locus Ciceronis ad Att. *De Terentia, (mitto cætera, quæ sunt innumerabilia) quid ad hoc addi potest? Scripseras ut* HS XII. *permutaret, tantum esse reliquum de argento. Misit illa* CCIↃↃ. *mihi & adscripsit, tantũ esse reliquũ. Cùm hoc tam parvũ de parvo detraxerit, perspicis, quid in maxima re fecerit?*

II. *Ratione noxæ, in qua majus minusve detrimentum.*

Quomodo major noxa est interficere, quàm eripere pecuniam.

Huc pertinet, quando non est æqualis pœna: ut in parricidio.

III. *Ratione patientis, cum is judiciũ obtinere nõ potest: aut qui passus est, propterea in se ipsum graviter animadvertit.*

Prioris exemplum, est, si quis vulneretur à filio principis: posterioris autem exemplum præbet Lucretia, quæ à Sexto Tarquinio violata, sibi ipsi manus attulit.

IV. *Ratione agentis, si quis vel solus egit, vel primus, vel cum paucis, vel sæpè, vel caussam dedit novæ legi, vel pœnæ novæ.*

V. *Ratione adjunctorum, ut si cui consultò illata injuria, si ab ingrato animo profecta, si plures injurias contineat, &c.*

VI. *Ratione violati iuris: quomodo, si quis violaverit ius non scriptum, majorẽ hanc injuriam esse dicemus, quia indicium sit pejo-*

pejoris animi. Nam si melior est, qui servat jus non scriptum, quod adeò necessarium non est: pejor videtur, qui violat. At si quis violârit ius scriptum, hanc majorem esse injuriam docebimus, quia, qui transilire non dubitat illa, quæ pœnæ obnoxia sunt, multò magis id facturus sit in iis, quæ pœnæ obnoxia non sunt. Atque hactenus de argumentis artificialibus.

CAP. XII.

DE ARGUMENTIS INARTIFICIALIBUS.

1 ¶. ARGUMENTA *inartificialia sunt, quæ non quidem parit ars Oratoris; sed tamen foris ad se delata, arte tractat.*

2 ¶. *Hujusmodi in genere Juridiciali sunt quinque.*

I. *Ex iure civili, ut* leges.

II. *Ex aliquorum auctoritate, ut* testimonia.

III. *Ex aliquorum conventionibus, ut* pacta.

IV. *Ex tormentis, ut* quæstiones.

V. *Ex contestatione divina, ut* jusjurandum.

DE

DE LEGIBUS.

3 ¶. *Aut lex scripta facto adversa est, aut consentit cum eo. Si facto adversetur reprehendenda est; vel quòd æquo, & bono repugnet, vel quòd sit alteri legi cõtraria, vel quòd ambigua, vel quòd consuetudo sit in contrarium.*

Ad primum istorum refer quoque, si lex aliqua non componatur ad regulam legis divinæ. Nam, ut Hipponensis ille antistes, B. Augustinus, dicebat, *Omnium legum est inanis censura, nisi divina legis imaginem gerat.*

4 ¶. *Sin lex conveniat cum facto, asseremus, judicum esse sententiam ferre secundum leges: alioqui eos perjurio se obstringere: frustra illas latas esse, si non serventur: nec debere quemquã sapientiam sibi majorem vindicare, quàm insit legibus.*

Sanè, ut scitè ait Varro Manio, *Lex neque innocenti propter simultatem obstrigillat: neq; nocenti propter amicitiam ignoscit.*

DE TESTIBUS.

5 ¶. *Testimoniorum duo sunt genera, unum divinum ut oracula: alterum humanum, quod tum antiquos, tum novos testes comprehendit.*

6 ¶. *Antiqui testes sunt historici, aliiq;, qui*

qui ante nostra tempora fuere, sive ipsi scriptis aliqua consignarint; sive eorum dicta factave ab aliis celebrentur.

Copiam veterum testimoniorum suppeditabit multijuga lectio. Quia verò hanc à pueritia frustra expectes, defectum istum utcunq; supplebunt sylvæ sententiarum, atq; exemplorum, industriâ quorundam in juventutis gratiam congestæ. Imò plurimi etiam, quos jam ætas firmasse debet, ex istis sapiunt solos: & hi, quia tot veteres laudent scriptores, magni librorum helluones esse videntur, sed imperitis. Nam fieri aliter vix potest, quin illi, qui nō ipsos adeunt fontes, multa peccēt: præsertim cùm isti sententiarum consarcinatores non raiò ipsi inscitiâ, ac judicii defectu, fallant fallanturq;. Imò etiam, cùm hoc non est, tamen haut difficile est discernere collectionem puerilem, & orationem viri prudentis. Nempe uti haut ubicunque est telum Achillis, ibi est manus Achillis: ita, nec ubicunq; veterum frequentantur testimonia, ea rectè iccirco tractantur. Modus autem rectè tractandi testimonia, præcipuè est iste, ut ne vel nimis ea condensemus, vel adferamus vulgaria, ac quibusvis, aut pondus insit nullum.

7 ¶. *Novi testes sunt, qui in judicium vocantur, ut veritatem testentur.*

8 ¶. *Hujusce modi testium novorum, alii sunt participes periculi, alii expertes. Itē alii de nostra, alii de adversarii persona. Adhæc*

alii in caussa, ut de facto: alii extra caussam, ut quæ de vita & moribus dicuntur.

9 ¶. *Distinguendum quoq; inter testes amicos, inimicos, neutros: item probos, improbos, medios.*

10 ¶. *Si quis non habeat testes, contendet, argumentis potiùs, quàm testibus agendum esse, quia argumenta precio corrumpi non possunt, testes possunt.*

11 ¶. *Sin habeat testes, dicet, argumenta non subjici pœnæ, uti testes; quodq; testibus opus non esset, si argumenta sufficerent.*

12 ¶. *Ad testimonia pertinet quoq; rumor, sive fama; quæ si pro nobis sit, dicemus, temere nasci non solere; nec caussam fuisse, cur fingeretur id; & ut cæteri rumores sæpè falsi sint, hunc non esse.*

Pro fama est locus iste Hesiodi in Ἔργ. Ϛ. Φήμη δ' οὔτις πάμπαν ἀπόλλυτ', ὧν τινα πολλοὶ Λαοὶ φημίζουσι, *Non prorsus perit fama, si quam multæ gentes dispergunt.*

13 ¶. *Sin rumor nobis adversetur, exemplis comprobabimus, quàm multa ab hominibus inimicis, atq; improbis, falsò spargi soleant. Etiam, quia rumor sæpè est inconstans, hominibus ferè pro affectu erga quempiam judicantibus, rumorem ideò rumori opponemus.*

Ad

Ad falsum rumorem pertinet illud Tullii in Miloniana: *Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeii: sed dicam, ut sentio: nimis multa audire conjungitur iis, quibus tota commissa est Resp.*

DE PACTIS.

14 ¶. *Si pacta pro nobis faciant, referemus ea privatæ legis vim habere; pacta legibus corroborari; quòd pleraque eorum, qui inter homines aguntur, pactis constant; eòq; hæc qui auferat, evertere hominum commercia, ac societatem.*

15 ¶. *Sin pacta obsint causſæ, dicendum, si legibus fraude conditis non pareatur, multò minùs pactis fraude factis obtemperandũ esse. Præterea, cùm judices sint justitiæ antistites, eos non tam quid factum, quàm quid justum sit, spectare oportere: justum esse immutabile; pacta sæpè vi, aut metu, extorqueri.*

16 ¶. *Insuper considerandum, an pacta repugnent aliis pactis, seu ea antecesserint, seu consecuta sint.*

17 ¶. *Videndum quoq;, an aliqua ex parte eiusmodi pacta judicibus adversentur.*

DE TORMENTIS.

18 ¶. *Si tormenta pro nobis faciant, dicemus, quæ dicunt homines torti, ea veritatem ipsam dicere.*

19 ¶. *Sin adversetur, contendemus, in tormentis nihil esse certi, quia nonnulli tormenta tolerant, ne vera fateantur: alii, cùm tormenta perpeti non possint, facilè mentiuntur, ut citiùs cruciatu liberentur.*

Exemplum habemus in Miloniana: *Quibus nam de servis? rogas? de P. Clodii. Quis eos postulavit? Appius. Quis produxit? Appius. Vnde? ab Appio*, &c. Et mox: *Age verò, quæ erat, aut qualis quæstio? Heus ubi Ruscio? ubi Casca? Clodius insidias fecit Miloni? Fecit? certa crux. Nullas fecit? sperata libertas. Quid hâc quæstione certius? Subitò arrepti in quæstionem, tamen separantur à cæteris*, & quæ ibidem sequuntur.

DE JUREJURANDO.

20 ¶. *Jurisjurandi ratio est quadripartita. Aut enim quis offert jusjurandum, aut non offert: accipit, aut non accipit.*

21 ¶. *Qui offert, statuet pium esse, Deo rem committere, nec opus esse adversario, ut alios judices quærat, cùm ipsi judicium offeratur.*

22 ¶. *Qui judicium offerre non vult, facere id se referet, quia improbi facilè peierant cupiditate vincendi; eoq; se malle judicum periculum subire, cùm his credat, adversario non item.*

23 ¶. *Qui accipit juramentum, ajat se non adversario, sed sibi ipsi habere fidem.*

24 ¶. *Qui*

24 ¶. *Qui non accipit, dicat, se pro pecunia jurare nolle, & si improbus esset, facilè juraturum.*

25 ¶. *Prætereà is, qui juramento stare nolit, vel accusatur, vel defenditur.*

26 ¶. *Si accusatur, contendemus, eum omnia jura subvertere; ipsosq; judices idcirco observare leges, quia jurati judicent.*

27 ¶. *Si defendatur, dicendum, non eò perjurum esse, quia non suâ sponte, sed metu coactus, & fraude circumventus jurârit: perjurium enim mente concipi, non ore.*

28 ¶. *Dicere quoq; liceat, satius esse, quod male jurâris non servare, quàm & jurando, & juratis stando, peccare.*

Nam, ut Isychius scribit in Levit. cap. XIX. *Jusjurandū in injusto est, non solùm quod prævaricatur, sed etiam, quod injustè custoditur. Quale illud fuit, quod Herodes filiæ jurans Joannis Baptistæ caput abscidit. Oportebat enim hoc eum jusjurandum non præbere: postquam tamen juravit, non custodire: quia talia sacramenta, nec initium sumere Deus vult; sed nec sumentia ad finem pervenire.* Atque hæc de argumentis inartificialibus.

FINIS LIBRI PRIMI.

GERARDI JOANNIS VOSSI

PARTITIONUM ORATORIARUM

Liber Secundus.

CAP. I.

DE AFFECTIBUS GENERATIM.

HACTENUS actum est de probationibus, sive argumentis demonstrativis, quæ Græci λόγους vocant, ut diximus. Verùm homines non ratione solùm, sed etiam affectu, imò magna pars hoc penè solo ducuntur. Quapropter accedemus nunc ad πάθη sive affectus.

Neque est, quòd objiciat aliquis, Physici, & Ethici esse de his tractare. Nã Physicus cõsiderat πάθη, quatenus sunt affectiones animales: ac naturales eorum causas exponit. Ethicus de iis tractat, quatenus sunt honestatis & virtutis capaces: ac mediocritas ut in iis servetur, docet. Rhetor autem agit de his, quatenus conducunt ad persuadendum: atque ut tum moveantur, tum sedentur, explicat.

Præcipuè verò in eo consistit eloquentiæ regnum, quòd doctrinâ hâc vim animis adferat. Quâ virtute si careat orator; siccus ac jejunus, sine succo ac sanguine erit. Neque hoc artificium naturâ suâ noxium esse propterea putemus,

mus, quòd (ut apud Sallustium Cæsar ait) *omnes homines, qui de rebus magnis consultant, ab odio, amicitia, ira, atq; misericordia vacuos esse decet.* Nam de affectibus intelligi Cæsar debet, quatenus rationis judicium prævertunt, usumque ejus impediunt. Atqui Deus animis nostris insevit affectus, ut stimuli sint ad actiones honestas; quod fit cùm rationi sunt consentanei. Quare, utut apud viros sapientes, & cordatos, haut opus sit eos ciere; eoque apud Areopagitas lege cautum fuerit, ut dicerent ἄνευ προοιμίου καὶ παθῶν*: tamen apud rudem populum, qui rationum pondus parùm perpendit, omnino movere animos opus est, quò ad honestas actiones meliùs perducatur. Imò quia & eorũ, qui supra vulgus sapiunt, multi bonũ, quod approbant, non amplectuntur, exemplo Medeæ apud Ovidium, quæ ait,

Video meliora, proboq;;
Deteriora sequor:

Omnino apud tales quoque conducibile est, ut eorum animis faces & stimulos subdamus, quò non solùm assentiant; sed etiam, id quod bonum censent, agant. Quod rectè fieri, etiam Jesaiæ, Pauli & aliorum cœlestium vatum exemplo docetur, qui non contenti docere, affectus quoq; cient: atque idẽ à gravissimis & sanctissimis quibusque Ecclesiæ doctoribus, seculis omnibus fuit observatum.

Affectus est appetitus sensitivi immutatio ab objecta rei bonæ vel malæ specie proveniens: sive, ut ab Aristotele definitur,

* absque proœmio & affectibus.

1 ¶. *Affectus est animi commotio, per quam homo immutatus non eodem modo de iisdem rebus judicat.*

Ita, qui amat, pro delicto aliquid non habet, aut pro exiguo: contrà, qui odit, pro magno. Item qui concupiscit, id quod jucundum est, bonum etiam esse censet: at, qui affectu hoc caret, non item.

Affectus, ex Stoicorum sententia, sunt quatuor: ratione boni præsentis, lætitia: ratione boni futuri, spes: ratione mali præsentis, dolor: ratione mali futuri, metus. Quos Maro expressit in sexto, cùm ait,

Hinc metuunt, cupiuntq́, dolent, gaudentq́.

Eosdem Boëthius his versiculis est complexus *.

Lib. 1. ietr. 7.

Gaudia pelle.
Pelle timorem.
Spemq́ fugato.
Nec dolor adsit.
Nubila mens est,
Vinctaq́ frenis,
Hæc ubi regnant.

Peripatetici verò, uti in eo à Stoïcis dissentiunt, quòd affectus non exstirpandos, sed ratione moderandos censent: ita & multò plures statuunt affectus: sed qui fortasse ad quatuor istos non incommodè reducantur. Nos præcipuos solùm, & quorum potissimus Orator usus est, hoc loco, Aristotelis exemplo, exponemus.

2 ¶. *Affe-*

2 ¶. *Affectuum alii magis locum habent in Deliberativo, alii in Demonstrativo, alii in Juridiciali.*

3 ¶. *Deliberativi magis proprii sunt, metus, fiducia, pudor & impudentia.*

CAP. II.

DE METU.

1 ¶. METUS *est animi ægritudo ex imaginatione futuri mali, quod nobis, aut nostrorum cuipiam, interitum, aut dolorem adferat, præsertim si imminenere nobis videatur.*

Sive, Metus est animi motus ex apprehensione mali magni ac imminentis. Ita Cicero in Orat. pro lege Manil. metum commovet, cùm alibi, tum in principio narrationis, quando ait: *Bellum grave & periculosum vestris vectigalibus atq; sociis à duobus potentißimis regibus infertur, Mithridate, & Tigrane,* &c. Grave & periculosum pertinent ad magnitudinem. At imminere ex eo cognoscitur quia dicitur jam bellum inferri.

2 ¶. *Ex allata hac definitione cognoscimus, duas esse periculorum cõditiones, quæ metum adferant.* Una *est, vt sint* φθαρτικὰ καὶ λυπηρά: *hoc est, interitum, aut dolorem adferant.*

Quomodo metuimus, ne nos invadat hostis, aut ne in morbum incidamus gravem, aut

ne subeamus infamiam, aut ne liberos, vel opes amittamus. At injustitia, stultitia, similiaque, quamquam maxima sunt, tamen ferè non metuuntur: quia non adferunt interitum, vel dolorem magnum.

3 ¶. *Altera conditio est, ut malum imminеat.*

Nam non solent homines metuere mortem, quia longè eam abesse arbitrantur. At timent illam tempore pestilentiæ, aut gravis morbi, vel etiam in tempestate, ubi metus est naufragii.

*1. Æneid. *Præsentemq; * viris intentant omnia mortem.*

4 ¶. *Unde consequitur, ut metum incutiat orator, duo requiri. Prius est, ut malum objiciat auditori, ejusq; magnitudinem exponat. Deinde, ut hoc imminere ostendat.*

5 ¶. *Porrò non uno modo magnitudo mali declaratur: quod ob diversam fit hominum naturam. Unde scito opus, quo quisque ingenio sit. Sanè avarus pecuniæ, ambitiosus honoris, amator deliciarum suarum jacturam præcipuè reformidat: eoq; eâ potissimùm parte pungendus, quâ sensus est mollior, & vis acrior.*

Atque hic magnitūdo mali consideratur ratione personæ: ubi spectatur, quo hic, quo alius magis moveatur. Nec enim pariter sunt omnes animati. At ratione rei duo attendimus: utrùm malum sit commune, an proprium: utrùm simplex,

plex, an mala multa involvens. Quæ duo proximis duobus canonibus paullò fusiùs diduximus. De priori priùs.

6 ¶. *Præterea cùm periculorum alia sint propria, alia communia; & priora magis afficere animos soleant: expedit, ut communia ad privata revocentur; quò conspiciatur, ut publica calamitas etiam privatam illam secum trahat.*

Privata enim magis tangunt, quàm publica: etsi vulgò malint videri publico potiùs dolore moveri, quàm suo. Sed pleriq; historiam agunt, Poli exemplo, qui Athenis acturus fabulam Euripidis, cùm repræsentandus esset dolor Electræ gestantis cineres Orestis, urnâ clam in scenam detulit ossa filii defuncti. Lugere visus est mala aliena, deflevit propria.

7 ¶. *Multum etiam valet, si calamitatem imminentem non verbo uno tangamus, sed καθ' ὑποτύπωσιν ob oculos ponamus.*

Ita si deditionem suadere civibus velimus: orationis penicillo depingemus arces cõflagrantes, cædes civium, lamenta matronarũ, stupra tiones virginum, malaq; alia, quæ in urbibus captis cõtingere solẽt. In cujusmodi argumẽto à principe ad subditos, à mare ad fœminam, à matrona ad virginem itur, & inde ad alia.

8 ¶. *Atq; hæc magnitudinem mali indicant. Imminere verò tantũ malũ ostendemus; si do-*

si doceamus, illos, quos metui volumus, tales esse, ut interitū adferre vel damnum summum dare possint; &, cùm possunt, velle; & cùm volunt, id promtissimè agere: quales imprimis sunt, qui armatam habent potentiam, & injusti sunt, & contumeliosè secum actum esse arbitrantur.

Tria hîc considerantur, posse, velle, agere. Posse comprobatur ex viribus animi, corporis, fortunæ. Velle ostenditur ex affectibus, & utilitate. Quæ pleniùs intelliguntur ex doctrina de statu conjecturali. In agendo maximè formidabilis est celeritas. Citò autem exsequitur, qui naturâ acris est, ac vehemens. Præsertim, si gravior est injuria, quam fuerit perpessus.

9 ¶. *Utile etiam est ad incutiendum metum, ut majorum, vel parium, recenseamus exempla, qui malum jam sunt perpessi.*

*Philip. 3. Quomodo Demosthenes *, ne Athenienses despicere velint Philippum, tanquam viribus multò inferiorē, refert, ut Methone, Apollonia, triginta duæ Thraciæ civitates, ab eo captæ sint, aliaque quæ jam in vicinis populis patrasset.

10 ¶. *Plurimùm quoq; prodigiis & ostentis moveri homines solent. Nec refert, utrùm verè hujusmodi sint, an esse existimentur.*

Sanè, ut credulum vulgus mittam, Nicias ipse Athenienſium dux, cùm circa Syracusas habe-

haberet exercitum XL. millium; & castra transferendo (uti plerique suadebant) servare militem posset: deliquio Lunæ territus, id facere non fuit ausus; ac propterea maximâ affectus fuit clade, quæ Athenienſis imperii ruinam mox secum traxit.

CAP. III.
DE CONFIDENTIA.

1 ¶. *METUI opponitur* CONFIDENTIA. *Est ea spes cum rerũ salutariũ imaginatione, quas homines brevi se consecuturos putant, aut horribiliũ, quas, vel sublatas, vel remotas esse, arbitrantur.*

Siquidem confirmatur animus, cùm vel mala longe absint, vel spes salutis propè adest.

2 ¶. *Hujusmodi spem variè excitamus. Ac primùm quidem, si ostendamus, fieri aliquid posse, & in simili causſa factum esse. Vel in hujusmodi, aut majori etiam periculo nos antea fuisse, & tamen evasisse.*

Quomodo in tempestate Troianis animum addit * Æneas. * Æn. v. 20.

3 ¶. *Eadem ratio est, si doceamus, pares, vel etiam inferiores, id periculum evitâsse.*

Ut si dicas, non esse, quòd Romani metuant Germanos, cùm devicerint Helvetios, à quibus sæpiùs victi fuere Germani. Ita Cæsar animum mili-

militibus addit in primo de bello Gallico. *Denique*, ait, *hos esse eosdem Germanos, quibuscum sæpenumero Helvetii congressi, non solùm suis sedibus, sed etiam in illorum finibus plerunq; superassent, qui tamen pares esse nostro exercitui non potuerint.*

4 ¶. *Etiam fiduciam addit orator, si per singula discurrens ostendat, adesse subsidia, quæ requiruntur.*

Ut si quis ad dignitatem adspiret, referemus, quantus sit favor civium, ac eorum imprimis, qui plurimùm possint: atq; ut competitori hæc desint. Ita agi potuit, cùm Cicero consulatum ambiens, competitorem haberet Hirtium.

Similiter, ut bene omnes de bello sperent, commemorabimus, cùm pecuniarum vim, militum robur, cæterumq; belli apparatum: tùm imprimis virtutem, & fortunam Imperatoris. Quod Tullius facit in Maniliana. Ubi illud inter alia: *Cùm ei Imperatorē præficere posſitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitatis, Quirites, quum hoc tantum bonum, quod à Diis immortalibus oblatum est, in Rempub. conservandam, atq; amplificandam, conferatis?*

Contra hostium vires minuemus. Qua in re Galgacus præit apud Tacitum *: *Ne*, inquit, *terreat vanus adspectus, & auri fulgor, atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat: in ipsa hostium acie inveniemus nostras manus. Agnoscent Britanni suam causſam, recordabuntur Galli priorem libertatem, deserent illos cæteri Germani, tanquam nuper Vsipii relique-*

* Invita Agricolæ.

liquerunt. Nec quicquam ultrà formidinis, vacua castella, senum colonia inter malè parentes, & injustè imperantes, ægra municipia & discordantia, &c.

§ ¶. *Multum etiam fiduciæ addit persuasio de favore divino.*

Unde Xenophon de Cyro in παιδείᾳ ejus* scribit, solere illum ante prælium animare milites suos præsentiâ numinis.

* lib. 3. & alibi.

Fit verò isthoc partim oraculis. ut apud Maronem in octavo:

Sed mea me virtus, & sancta oracula Deûm,
Conjunxere tibi:

partim aliis signis, uti voce populi, quæ Dei vox credi solet. Utroq; argumento pugnat Tullius Philip. IV. *Jam enim non solùm homines, sed etiam Deos immortales, ad Remp. servandam arbitrator cõsensisse. Sive enim prodigiis, atq; portentis, Dii immortales nobis futura prædicunt; ita sunt apertè denunciata, ut illi pœna, & libertas nobis, appropinquet: sive tantus consensus omnium sine impulsu Deorum esse non potuit; quid est, quòd de cœlestium voluntate dubitare possimus?* &c.

Quàm latè autem se signa extendant, argumento est, quòd, ut Sallustius in Jugurthina auctor est, cùm Romani milites aquæ penuriâ laborarent, ex eo, quod repentè maximus imber diffunderetur, Deo se curæ esse judicarunt.

Nihilominus cavendum, ne de favore divino quicquam apud viros graves, & cordatos, ex signis istiusmodi statuamus, quę risum hic potiùs, quàm fiduciam pariant. Quale illud unius è

Pom-

Pompejanis fuit, qui bellum adversus Cæsarem esse redintegrandum ajebat; optimeque esse sperandum, quia aquilæ septem in castris Pompeij essent repertæ. *Optimè*, inquiebat Tullius, *si nobis pugnandum esset cum graculis.*

CAP. IV.
DE PUDORE.

1 ¶. *VERECUNDIA, sive pudor, est animi perturbatio ex malis, sive præteritis, aut præsentibus, sive futuris, quæ existimationem offendere videntur.* Vel brevius hoc pacto, Pudor est perturbatio animi ex apprehensione mali, quod lædat existimationem. Est enim pudor, quasi custos existimationis, eoq; sedulo custodiendus; præsertim, quando, ut apud Senecam † est, cùm periit, redire nescit.

Agamemnon.

2 ¶. *Pudet præcipuè apud septuplex hominum genus. Primùm eos, quos in precio habemus: ut qui nos admirantur, vel quos ipsi admiramur, vel quibus admirationi esse studemus, vel quibuscum de honore contendimus, vel quorumcunque judicium non aspernamur: ut sunt senes, prudentes, eruditi, omnesq; illi, quos putamus idoneos esse rerum nostrarum æstimatores.*

3 ¶. *Deinde apud eos, in quorum conspectu sumus.*

Nam

Nam, ut dici solet, pudor in oculis habitat. Eoq; prudenter Cydias, cùm persuadere Athenienſibus vellet, ne Samiorum agros inter cives ſuos dividerent; quò pudorem faciliùs ingereret, jubebat eos negotium hoc ita animo concipere, quaſi Græci univerſi, qui rem omnem paullò pòſt audituri erant, ſtarent nunc pro corona, & Athenienſes turpe hoc decretum facientes coram ſpectarent.

4 ¶. *Tertiò apud illos pudet, qui eidem crimini non ſunt obnoxii.*

Quippe tales factum noſtrum improbare, veriſimile eſt.

5 ¶. *Quartò apud illos, qui ſeveri ſunt vitiorum cenſores.*

Qualis olim Cato, qui cenſorii nomen reportavit.

6 ¶. *Quintò apud eos, qui facilè, quæ ſciunt, divulgant. Ut ſunt, quos injuriâ affecimus: item malefici: & qui in aliis taxandis operam ponunt; quales ſunt riſores aliorum, & ſcriptores veteris comœdiæ, vel epigrammatum, vel ſatirarum, aut mimorum.*

Unde Horatius in Satiris*:

Omnes hi metuunt verſus, odere poëtas.
Fœnũ habet in cornu: longè fuge, dummodo riſum
Excutiat ſibi, non hic cuiquam parcet amico,
Et, quodcunque ſemel chartis illeverit, omnes
Geſtiet à furno redeuntes ſcire, lacuque,

* Sat. 4. lib. 1.

Et pueros, & anus.

7 ¶. *Sextò apud illos pudet, qui nobiscum benignè semper egerunt.*

Unde Pamphilus apud Terent.*

In Andr. Act. 1. Sc. 5.

Tum patris pudor, qui me tam leni passus est animo usq; adhuc
Quæ meo cunque animo libitum est facere, eine ego ut adverser?

8 ¶. *Septimò apud eorum, quos commemoravimus antea, servos, vel amicos.*

Quippe unde illi intelligere rem omnem possint. Et tales quidem sunt, apud quos pudet.

9 ¶. *Pudorem verò incutimus per ea, quæ factu sunt turpia, vel facti talis signa.*

Quomodo timidi, ac ignavi animi nota esse censetur, vinci ab hostibus: unde pudorem ciet Cicero pro lege Manilia: *Delenda est vobis hæc macula Mithridatico bello suscepta, quæ penitus jam insedit, atque inveteravit, in P. R. nomine.* Item: *Videte ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam vobis imperii gloriam relinquere: sic vobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri, ac conservare non posse.* Ejusdem rei signum est violentia, quam quis perpessus sit invitus: unde Maro in VI:

Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora,
Ora, manusq; ambas, populataq; tempora raptis
Auribus, & truncas inhoneſto vulnere nares.
Vix adeò agnovit pavitantẽ, & dira TEGENTEM
Supplicia.

Multoq; magis pudorẽ adferunt, quæ libidinosè ac turpiter patrantur: unde Maro in Eclogis: No-

Novimus & qui te, transversa tuentibus hirquis.

Pudori item est animus stolidus, & incautus: quo refer illud Terentianæ Thaidis *: *Dispudet sic verba data esse mihi.* * Eunuch. Act. 5. Sc. 1.

Item inscitia. Sanè Themistocles, * cùm lyram recusasset, habitus est indoctior. Atque ex his non difficilis est conjectatio de similibus, quæ pudorem incutere valent; sive iis, qui turpe quid egerunt; sive horum majoribus, posteris, necessariis, aut propinquis; sive iis, qui ad facti auctores referuntur; ut sunt eorum præceptores, ac consiliarii. * Cic. lib. 1. Tuscul. quæst.

10 ¶. INVERECUNDIA *contrà est, cùm non movemur malis, quæ existimationem lædere, ignominiáq; esse censentur. Hunc adfectum gignimus contemtu rerum, quæ turpes factu, vel turpis esse rei signa creduntur.*

Ita Antipho poëta, cùm ipse unà cum sociis morti esset destinatus; sed hi, ne in calamitate ista conspicerentur, faciem nuberent; *Quid*, inquiebat, *veremini, ne quis horum cras videat vos?* Hactenus de affectibus generis deliberativi magis propriis.

CAP. V.
DE LÆTITIA.

1 ¶. DEMONSTRATIVI *generis affectus est geminus; lætitia & gratia.*

2 ¶. *Lætitia est motus animi proveniens ex imaginatione boni præsentis.*

3 ¶. *Hujus effectus est delectatio: hoc est tranquillitas animi in bono præsenti suavissimè acquiescentis.*

Ita in oratione Maniliana oritur delectatio ex admiratione amplissimarum rerum, quas gessit Pompejus.

4 ¶. *Paratur autem lætitia non* absolutè *tantùm, considerando putà magnitudinem boni, quod res in se continet: sed etiam* comparatè, *nempe ostendendo, quantò hæc fortuna potior sit alterâ. Ut si referamus priorum temporum calamitates, aut pericula: ac deinde cum iis præsentis felicitatis bona conferamus.*

Fecit hoc Cicero post reditum ad Quirites: *Etsi*, inquit, *homini nihil magis optandum, quàm prospera, æquabilis, perpetuaq; fortuna, secundo vitæ, sine ulla offensione, cursu: tamen, si mihi tranquilla, & pacata omnia fuissent; incredibili quâdam, & penè divinâ, quâ nunc vestro beneficio fruor, lætitiæ voluptate caruissem.* Exinde enumerat bona illa, quæ restitutus patriæ recepit: atq; ait, se voluptatem eorum carendo magis, quàm fruendo intellexisse: juxtà illud Plautinum *.

* Capt. Act. 1. Scen. 2.

Tum demiq; homines nostra intelligimus bona,
Cùm quæ in potestate habuimus, ea amisimus.

Mirificè etiam exultat Cicero secundâ in Catilinam invectivâ: quam ab his verbis auspicatur:

catur: *Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam furentem audaciâ, scelus anhelantem, pestem patriæ nefariè molientem, vobis atq; huic urbi ferrum flammamq; minitantẽ, ex urbe vel ejecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem urbe prosecuti sumus. Abiit, excessit, evasit, erupit. Nulla jam pernicies à monstro, atq; prodigio mœnibus ipsis intra mœnia comparabitur.*

5 ¶. *Neque non potest lætitiam parere oratio, quæ cogitationi objicit vernum solem, serta, flores, odoramenta, aurum, gemmas, vestes pictas, cantus symphoniacos, & hujusmodi alia: quæ vernanti, &, si non gravi, at festivâ dictione explicantur in natalitiis, epithalamiis, & pompæ ac ludorum tempore.*

Exemplum habemus in panegyrico Eumenii *, qui dictus est Constantino Cæsari, *De te* inquit, *mihi Cæsar invicte, hodiernæ gratulationis exordium divinus ille vestræ majestatis ortus, ipso, quo illuxit, auspicio veris illustrior, cui dies serenus, atq; ut celebrantes sensimus, ultra rationem temporis, Sol æstivus incaluit, augustiore fulgens luminis claritate, quàm cùm originem mundi nascentis animavit. Siquidem tunc inter illa rerum tenera primordia, moderatus dicitur, ne noceret: nunc ardentior, ne majestate vestrâ videretur obscurior. O felix beatumq; ver, novo partu, jam non amœnitate florum, nec viriditate segetum, nec gemmis vitium, nec ipsis tantùm favoniis, & luce serenâ lætum, atq; venerabile, quantùm ortu Cæsarum maximorum! O tempus, quo merito quondam*

* Quamquam alii esse Mamertini, vel alius putent, ac dictum Maximiano Imp.

dam omnia nata esse credantur, cùm eodem nunc confirmata esse videantur!

CAP. VI.
DE GRATIA.

1 ¶. GRATIA *est, quâ quis bene facit, non quia ipse beneficiũ aucupetur, sed duntaxat, ut ei commodet, cui beneficium præstat.*

Uti Terentiana Thais se facere ait,

Hanc tibi do, neque repeto pro illa quicquam abs te precij.

2 ¶. *In hac duo potissimùm spectamus: ut eam, si opus sit, amplificare; ut item extenuare, atque imminuere possimus.*

3 ¶. *Amplificatio fit trifariam. Primùm à persona, cui quis gratificatur: ut si quis exul, & egentissimus. Deinde à re, quâ gratificatur: ut si magna, vel peropportuna. Denique à persona, quæ gratificatur: ut si sola dederit, vel prima, aut præcipuè.*

A tribus istis Didonis beneficium commendant Trojani apud Maronem, 1. Æn.

O sola infandos Trojæ miserata labores,
Quæ nos relliquias Danaûm terræq; marisq;
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo socias.

Nam non ἁπλῶς dicitur Dido miserata Trojanos; sed dicitur SOLA miserata, idque

OMNIUM

OMNIUM EGENOS; neque leviter miserata, ut si viatico solùm juvisset; sed, quod verè maximum beneficium fuit, VRBE, ac DOMO SOCIASSE.

4 ¶. *Beneficiorum hæc exaggeratio eò prodest, ut excitemus desiderium illi gratiam referendi, qui præclarè, sive de nobis, aut nostris, sive de Rep. meritus est.*

Ita Cicero in Manliana, ut gratiam conciliet Pompejo, maxima ejus in Rempub. beneficia commemorat, eumq; cum Imperatoribus summis confert, atque adeò iis præfert.

5 ¶. *Interdum etiam necesse est beneficium aliquod imminuere, quod à jactabundis, καὶ μικροψύχοις, nimis exaggeratur.*

6 ¶. *Fiet hoc, si dicamus, aliquem non tam nostri, quàm sui causâ benefecisse.*

Tale fuit beneficium Pompeji in revocando Cicerone ab exilio. Nam passus antea erat in exilium expelli, quò, revocando postea, sibi magis obstringeret. Hinc Cicero ait, magis *restituendi, quam retinendi fuisse studiosum. Item, ut beneficium daret, priùs fecisse injuriam. *Ad Atti lib. 8. ep.

7 ¶. *Dicemus præterea, non suâ sponte benefecisse, sed casu, aut coactum: ut quòd summorum virorum postulato ultrà obsistere non auderet.*

8 ¶. *Item, non tam beneficium dedisse, quàm reddidisse.*

9 ¶. *Vel etiam, non mereri aliquid nomen beneficii.*

Ut: quòd Philippus Athenienſibus offerret Haloneſum; quam ille quidem dare, ſed Athenienſes reddere eam, dicebant.

10 ¶. *Item, ſi beneficium negemus eſſe tantum, aut tale, quale exigebamus: aut non datum eſſe loco ſuo, & tempore.*

Nam, ut proverbio dicitur: *Bis dat, qui citò dat.*

11 ¶. *Plurimum etiam de benefici affectu dederit, ſi oſtendamus, aliàs in re minori non ſubveniſſe: vel etiam inimicis par, aut majus contuliſſe beneficium: vel quod dederit, vile & abjectum quid eſſe.*

Ut ſi convivio quidem exceperit; ſed vino jam aceſcente, ferinâ puteſcente.

CAP. VII.

DE IRA.

1 ¶. AFFECTUS *generis Juridicialis magis proprii ſunt, tum ira, lenitas; amor, odium: tum quæ vel odium conſequuntur; ut indignatio & invidia: tum quæ ſequuntur lenitatem & amorem; ut miſericordia, & æmulatio.*

2 ¶. *Ira eſt conjuncta cum dolore cupiditas, vindicta ejus, quam videamur nobis poſſe exſequi, propterea quòd quis aut nos, aut noſtro-*

nostrorum quempiam, immeritò parvi feciſſe videatur.

3 ¶. *Sunt hujuſce contemptus ſpecies tres, deſpectio, incommodatio & contumelia.*

4 ¶. *Deſpectio etiam eſt ſine impedimento.*

5 ¶. *Incommodatio eſt cum impedimento; fit, non quidem, ut ipſe quis utilitatis aliquid acquirat; ſed ne alius, quod cupit, cõſequatur.*

6 ¶. *Contumelia eſt, cùm quis, voluptatis ſuæ gratiâ, alterum afficit dedecore.*

Quò quis verò gloriæ eſt cupidior, (ut ferè fit, ſi quis vel dignitate, vel eruditione excellat) hoc ob contemtum ſui vehementiùs ſolet irasci. Ita Hipponax*, cùm deformi & fœdâ eſſet facie, ac effigies ejus à pictoribus quibuſdam publicè expoſita eſſet ad deridendum: tantopere excanduit, ut virulentis verſibus, aliquos eorum ad ſuſpendiũ adegerit. Memorabile etiam exemplũ eſt Narſetis, ducis militari gloriâ florentiſſimi: qui cùm poſt res fortiter geſtas adverſus Totilam, Gothorum regẽ, invidiâ quorundam à Juſtino Imperatore exueretur Italiæ præfecturâ; atque etiam ab Imperatrice Sophia, impotentis animi fœmina, huiuſmodi impeteretur * convitio, *Narſetem ad gynæceum eſſe relegandum, ut cum puellis lanarum faceret penſa*: opprobrium iſtud adeò indignè tulit, ut dixerit, ſe telam orſurum, quam Imperator, & conjux, dum viverent, retexere non poſſent: ac

* Plin. lib. 36. cap. 5.

* Paulus Diaconus lib. 2. de geſtis Longobard. cap. 5.

paullò pòst Longobardos in Italiam evocavit.

Nec pari artificio in commovenda ira semper est opus. Nam ut corpora humana, quibus temperies est mala, ex cœli constitutione insalubri facilè in morbum incidunt: ita, si animus jam antè fuerit exulceratus, ac sinistrâ suspicione de eo, quem accusatum venimus, laborarit, ad iram hunc inflammare difficile non erit. Sed ut tales solùm irâ accendamus, minimè sufficit. Quare isthoc potiùs artificium, quod universos spectat, deinceps aperiendum est nobis.

5 ¶. *Omnis iræ excitandæ ratio in sex rebus præcipuè consistit.*

Nam narrandum est factum, & exaggerandum à personis, minoribus, effectis, signis, ac modus interim servandus, ne odio dicere quicquam videamur. Quæ strictim ita memoriæ caussâ dicta, clariori aliquando luce nunc vestiemus.

8 ¶. *Primùm, quàm atrox, atque indignum facinus commissum sit,* καὶ ὑποτύπωσιν *exponemus.*

Quid autem ὑποτύπωσις sit, dicetur lib. IV. cap. XVI.

9 ¶. *Hinc ejus, qui læsus est, innocentiam, virtutem, dignitatem, vel aliam conditionem, referemus: & contrà commemorabimus vitia ejus, qui læsit, & conditionem illius contentam, vel exosam, atque invisam.*

Unde

Unde liquet, duas hic personas spectari; illius cui facta est injuria, & ejus, à quo facta.

10 ¶. *Postea, ut magnitudo injuriæ magis pateat, eam cõparatione minorum exaggerabimus.*

11 ¶. *Etiam ostendemus, quomodo injuriæ hujus malum, non tantùm ad præsens; sed futurum quoque tempus, se extendat.*

12 ¶. *Utile insuper erit, ut si qua injuriæ illatæ signa oculis objici possint, ea ad animos acriùs irritandos adhibeantur.*

Quomodo Antonius, Cæsaris vestẽ gladiis pforatã ostendens, irã populi adversus Cassium, & Brutum, & cõjuratos alios quàm maximè accendit.

13 ¶. *Hâc interea opus est cautione, ut si metus sit, ne privato odio adducti, modũ omnem in exaggerando crimine excedere videamur, nõ tam anxiè laboremus de amplificanda injuria, quàm cõtenti simus simplici oratione; sed tali, quæ signa atrocis injuriæ, tanquam argumentorũ gravissimorũ semina, passim interserat. Nã ita, & rem dicemus, & tamen veritati studere, non affectui indulgere, credemur.*

Exempla hujus movendi affectus suppeditabit Demosthenes in iis, quæ adversus Aristogitonem, Midiam, & Æschinem scripsit: item Tullius in illis, quæ habet contra Clodium, Pisonem, Vatinium, & Antonium.

CAP.

CAP. VIII.
DE LENITATE.

1 ¶. IRÆ *contraria est* LENITAS, *quæ est sedatio iræ.*

2 ¶. *Non tamen omnes eiusmodi sunt, ut se patiantur deliniri: sed ut tigres efferantur musicâ; ita aliqui delenificâ oratione magis irritantur. Quare apud tales plus proficimus, si terrorem minùs incutiamus.*

3 ¶. *Ad deliniendam iram maximè adhibendi illi, qui minùs habent roboris, & quos de vi inferendâ cogitare, nulla suspicio est. Ejus generis sunt pueri, & senes: item fœminæ, præsertim si miti facundiâ, & præstanti formâ commendentur.*

Ita in sacra pagina legimus, Davidis[a] iram ab Abigail; iram Artaxerxis[b], ab Esthera esse sopitam. Romana item historia[c] testatur, interventu Sabinarum inter Romulum, & Tatium, fœdus esse ictum. Item Volumnia, & Veturia[d], Marcium Coriolanum, patriæ funus spirantem, à noxio proposito dimoverunt.

a 1. Reg. cap. 2. 5.
b Esth. c. 7.
c Livius, Dyonisi⁹, Plutarch.
d Iidem.

4 ¶. *Multum etiam possunt hac in re sacrorum antistites.*

Quomodo Alexandrum Magnum delinivit[e] Jaddus, pontifex Hierosolymitanus: Attilam item[f], Leo Romanus.

e Iosephus lib. 11. Antiquitatū

5 ¶. *Postquam dispeximus de personis, quarum*

rum opera in ira lenienda usui esse potest: videndum de tempore maximè accommodo.

Primus quidem iræ impetus est difficillimus: quo qui veniam impetrare laborant, tantundem agere videntur, quam si conentur,

Esurienti leoni ex ore exsculpere prædam:

ut est in Lucillii versu. Tantùm enim abest, ut supplicium effugere liceat: ut ferè nec supplicii modum tenere homines sciant. Iccirco Athenodorus, Plutarcho * teste, monebat Cæsarem Augustum, nequid iratus diceret, aut faceret, nisi viginti-quatuor literas secum priùs percurrisset.

Iudaicarũ cap. 8. f Cassiodorus in Chronic. item Var. lib. 1. ep. 4. Paulus Diac. in Miscel. lib. 15.

* In Apophthegmat.

6 ¶. *Minus etiam periculosa est ira, si jam de altero supplicium sumtum sit.*

Unde Philocrates *, proditionis accusatus, tum demùm, cùm populum vidisset supplicio quorundam mitigatum, oratione se voluit purgare.

* Aristot. lib. 2. Rhet. ca. 3

7 ¶. *Nec parùm refert, ut sciamus* molles *aditus, & commoda tempora fandi. *Eoq́, fieri si possit, captanda est occasio, cùm lætitia nova jam fel atque amarorem omnem diluerit.*

* 4. Æn.

Ut si hostem prælio, vel adversarium judicio vicerit: item si honore auctus sit, si ludis, vel conviviis vacet, aut aliter animum remittat.

8 ¶. *Superest ostendamus, cujusmodi oratio iræ sedandæ conducat. Cùm ira oriatur ex opi-*

opinione contemtus; nō aliud melius ei lenienda remedium est, quàm si quid ostendamus nō esse factū animo malo, aut ex cōtemtu, sed vel irâ, vel casu excidisse: similiaq; egisse aliquando erga suos, ubi despectus fuit nullus.

9 ¶. *Praterea prodest, si dicamus, priora benefacta esse majora præsenti injuriâ.*

Hec. &t. 5. Sc. Nam ut ait Terentius *, *Multa ex quo fuerint commoda, ejus incommoda æquum est ferre.*

10 ¶. *Ingenuè autem testandum, dolere nobis ob delictum.*

Phor. &t. ult. Quomodo Demipho, ut fratrem purget, ad Nausistratam ait *:

Verùm quando jam accusando fieri infectum non potest,
Ignosce: orat, confitetur, purgat: quid vis amplius?

Andr. &t. 3. Sc. 5. Etiam Pamphilo rogante Davum *, *An non dixi hoc esse futurum?* respondet ille, *Dixti:* porro subjiciente hîc Pamphilo, *Quid meritus es?* ille sine circuitione ait, *Crucem.* Quæ ingenua confessio multum ad sedandam iram valebat. Nam generosa mens, quia nihil præter gloriam æstimat, ferè conquiescit, si is, qui offendit, supplex se dimittat. Pulcrè Ovidius *:

lib. 3. Trist. el. 5.
Corpora magnanimo satis est prostare leoni:
Pugna suum finem, cum jacet hostis, habet.

At vilesanimæ iram non deponunt, nisi par, vel majus dederint malum.

11 ¶. *Postremò ostendendum, quantum fructus*

ctus in posterum percipi ex eo possit, cui ignosci postulamus. Ut si dicamus, eum multa magnaq; paratum esse facere in læsi spem gratiæ: nec ipsum modò, sed etiam amicos. Item addemus, quantum quis gloriæ sit relaturus ignoscendo inimico.

Egregium deliniendæ iræ exemplum præbent tres legati Homerici [a], Phœnix, Ulysses, & Ajax: qui missi erant, ut Agamemnonem conciliarent Achilli. Vide etiam Volumniæ ad Coriolanum orationem apud Dionysium [b], Livium [c], & Plutarchum [d].

a Il. 1.
b lib. 8. Antiq. Rom.
c lib. 2.
d in Coriolano.

CAP. X.

DE AMORE.

PROXIMUM est, ut de amore agamus: qui duplex est; prior amicitiæ, quo afficimur erga amicos; alter concupiscentiæ, quo amamus pecuniam, vinum & alia. Hîc loci agitur de priori amore, unde ita definitur.

1 §. *Amor est affectus, quo alicui optamus, quæ bona existimantur; eademq; pro viribus efficere studemus; non nostri, sed ejus causâ, quem diligimus.*

Ubi tres conditiones observare est. Prima est, ut alicui optemus bona vel vera, vel saltem, quæ bona esse arbitremur. Nec enim si quis, dum prodesse studet, noceat, propterea inimicus est dicendus: quia actiones non æstimamus secundùm eventus, sed secundùm voluntatem.

Altera

Altera amoris conditio est, ut quæ bona judicamus, ea non optemus tantùm, sed etiam pro viribus procuremus.

Plautus Trinummo [c]:

Nequam illud verbum est, Bene vult; nisi qui [a] *bene facit.*

Et vir antiquis comparandus, Julius Scaliger, lib. IV. Epidorpidon [b]:

Tu si ex animo fortè velis cui benefactum;
Addas operam. Sola cadaver est voluntas.

Tertia conditio est, ut ita animati simus, non propter utilitatem propriam: sed illius causâ, quem diligimus. Nam, ut ait Cicero primo de Natura deorum, *si ad fructum nostrum referemus, non ad illius commoda, quem diligimus: non erit ista amicitia, sed mercatura quædam utilitatum suarum. Prata, & arva, & pecudum greges, diligunt isto modo, quòd fructus ex iis capiantur. Hominum caritas, & amicitia, gratia est.*

Differt amor ab amicitia, quod amor sit, etsi quis non redamet: in amicitia verò sit amor mutuus: unde Aristoteles rogatus [c], quid esset amicus, pulcrè respondit, μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα [d].

Quo pacto conciliemus amorem, Tullii potissimùm verbis ostendam. Ait ille lib. II. de Oratore:

2 ¶. Sentimus amorem conciliari, si id velle videare, quod sit utile ipsis, apud quos agas, defendere: si aut pro bonis viris, aut certè pro iis, qui illis boni

[a] Act. 2. sc. 4. id est aliquâ re.

[b] Sub lemmate Fac.

[c] Laertius in vita Arist.

[d] Anima una in duobus inhabitans corporibus.

boni atq; utiles sint, laborare: namque hæc res amorem magis cõciliat, illa virtutis defensio caritatem: plusque proficit, si proponitur spes utilitatis futuræ, quàm præteriti beneficii commemoratio.

3 ¶. Enitendum est, ut ostendas in ea re, quam defendas, aut dignitatem inesse aut utilitatem: eumque, cui concilies hunc amorem, significes, nihil ad utilitatem suam retulisse, ac nihil omnino fecisse causâ suâ. Invidetur enim commodis hominum ipsorum: studiis autem eorum cæteris commodandi favetur.

4 ¶. Videndumque hoc loco est, ne quos ob beneficia diligi volumus, eorum laudem, atque gloriam, cui maximè invideri solet, nimis efferre videamur.

Hactenus Tullius. Exempla autem conciliandi amoris suppeditabunt epistolæ commendatoriæ, de quibus lib. seq. cap. XXII.

CAP. X.

DE ODIO.

1 ¶. *Amori, & amicitiæ, opponuntur* ODIUM & INIMICITIA.

2 ¶. *Differunt odium, & ira: primò, quòd ira illis rebus concitatur, quas unusquisq; ad se, aut suos pertinere censet: odium verò etiam iis, quas ad se non judicat pertinere:* quomodo & eum odimus qui nunquam nobis nocuit.

3 ¶. *Præterea ira semper est adversus singularia,* ut Titium, aut Sempronium: *odium autem etiam adversus genus,* ut cõtra furem, aut calumniatorem.

4 ¶. *Ira insuper tempore sanabilis est; odiũ insanabile.*

5 ¶. *Ira dolorem afferre cupit, qui sentiatur: odium calamitatem afferre studet, licet non sentiatur.*

6 ¶. *Ira est cum dolore, ac molestia; odium est absque ea.*

7 ¶. *Iratus ob adversarii calamitatem tandem miseretur: inimicus eum, quem odit, exstinctum cupit.*

8 ¶. *Ratio odium gignendi est, si commemoremus actiones inimiciter adversantes bono, quod amamus.* Ut si apud libertatis amantes referamus, quàm crudeliter nobiscum agatur, & quàm misero habeamur loco.

Quod Galgacus facit apud Cornelium Tacitum in Agricolæ vita: ubi, ut Baritonorũ suorum

rum animos irritet adversus Romanos, inter alia in eos huiusmodi invehitur oratione: *Raptores*, inquit, *orbis, postquam cuncta vastantibus defuere, terras & mare scrutantur: si locuples hostis est, avari: si pauper, ambitiosi: quos non Oriens, non Occidens, satiaverit. Soli omnium opes, atque inopiam, pari actu concupiscunt. Auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium, atq; ubi solitudinem faciunt, pacem appellant. Liberos cuiq;, ac propinquos suos, natura cariss imos esse voluit: hi per dilectus alibi servituri auferuntur. Conjuges, sororesq; etsi hostilem libidinem effugiant, nominè amicorum, atq; hospitum, polluuntur. Bona fortunasq; in tributum egerunt, in annonam frumentum, corpora ipsa, ac manus, sylvis, ac paludibus emuniendis, verbera inter, ac contumelias, conterunt. Nata servituti mancipia semel veneunt, atque ultrò à dominis aluntur: Britannia servitutem suam quotidie emit, quotidie pascit.*

CAP. XI.

DE INDIGNATIONE.

1 ¶. INDIGNATIO *est dolor ob alterius secundam fortunam, quia sit indignus.*

Ut apud Maronem[a]: a Ecl. 1.

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has segetes? Item[b]: b Ecl. 8.
Mopso Nisa datur. Quid non speremus amantes?
Junguntur jam gryphes equis, ævoq; sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.

2 ¶. *Excitatur indignatio, si vitæ prioris*

sordes, ac utilitas, cum præsentis temporis opibus, ac potentia, conferantur.

Cicero in Vatinium: *Atque illud tenebricosissimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere. Licet impune per me parietes in adolescentia perfoderis, vicinos compilâris, matrem verberâris: habeat hoc præmium tua indignitas, ut adolescentia turpitudo obscuritate, & sordibus tuis, obtegatur.* Exinde referre incipit, ut homo vilis, & obscurus, paullatim ad honores accesserit. Tandem illa subjungit: *Te cognati respuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubescunt, strumæ denig, ab ore improbo demigrarunt, & alii jam se locis collocarunt.* Quasi nempe adeò sit impurus, ut strumæ ipsius aversentur hominem.

Similiter Horatius indignationem concitat adversus Menam, Pompeij Magni libertum*:

lib. Epod. d. 4.

Lupis & agnis quanta sortitò obtigit,
Tecum mihi discordia est,
Hibericis peruste funibus latus,
Et cura durâ compede.
Licet superbus ambules pecuniâ,
Fortuna non mutat genus.
Videsne, sacram metiente te viam
Cum bis ter ulnarum togâ,
Ut ora vertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic triumviralibus
Præconis ad fastidium
Arat Falerni mille fundi jugera,
Et Appiam mannis terit.

Etiam elegans indignationis exemplum apud

pud Martialem * habes in sutorem, qui maximas opes erat consecutus. Epigramma claudit in hunc modum: * lib. 9. epigr. 75.

At me literulas stulti docuere parentes,
Quid cum Grammaticis, Rhetoribusq; mihi?
Frange leves calamos & scinde Thalia libellos,
Si dare sutori calceus ista potest.

CAP. XII.
DE INVIDIA.

1 ¶. INVIDIA *est animi dolor ex alterius bono, quod pari, vel simili, obtigit, non quòd eo ipsi careamus, sed quòd alius id habeat.*

2 ¶. *Hujus doctrinam Ciceronis* * *verbis complectar.* Haut sciam, *inquit*, an acerrimus longè sit omnium metus invidiæ, nec minùs virium opus sit in ea cõprimenda, quàm in excitanda. * lib. 2. de Orat. p. 405.

3 ¶. Invident autem homines maximè paribus, aut inferioribus, cùm se relictos sentiunt; illos autem dolent evolasse. Sed etiam superioribus invidetur sæpè vehementer, & eò magis, si intolerantiùs se jactant, & æquabilitatem communis juris, præstantiâ dignitatis, aut fortunæ suæ transeunt. Quibus invideant homines.

4 ¶. Quæ si inflammanda sunt, maxi- Triplex

ratio eiendi invidiam.

ximè dicendum est, non esse virtute parta; deindè etiam vitiis, atq; peccatis. Tum si erunt honestiora, atque graviora: tamen non esse tanti ulla merita, quanta insolentia hominis, quantumque fastidium.

Quadruplex ratio sedandæ invidiæ.

5 ¶. Ad sedandum autem, magno illa labore, magnis periculis esse parta; nec ad suum commodum, sed ad aliorum esse collata: seseque si quam gloriam peperisse videatur, tametsi ea non sit iniqua merces periculi, tamen non delectari, totamq; abjicere, atque deponere. Omninoque perficiendum est (quoniam plerique sunt invidi, maximèq; est hoc commune vitium, & pervagatum) ut hæc opinio minuatur, & illa excellens opinione fortuna, cùm laboribus & miseriis permista esse videatur.

Hæc Tullius de invidia: quæ quia turpis est, eò ab hominibus occultari solet nomine æmulationis: de qua inferiùs dicemus. Nunc de misericordia videamus.

CAP. XIII.
DE MISERICORDIA.

1 ¶. MISERICORDIA *est animi ægritudo ex damno vel malo, quod videtur*

detur ei dolorem, aut interitum allaturum, qui indignus est hâc fortunâ, quodq; aliquis existimet, aut sibi, aut suorum cuipiam, posse contingere, idq; cùm imminere videtur.

Definitio hæc quinque conditiones comprehendit.

Prima est, ut sit ægritudo exorta ex eo, quod malum sit, vel esse videatur. Nam etiam miserentur homines eorum, qui verè felices sunt, sed ipsis miseri videntur. Ita Abderitæ miserti fuere Democriti sui, quem insanire credebant: sed Hippocrates eapropter ab iis arcessitus, studiis illius perspectis, judicavit, & sapere eum, & felicem vitam degere.

Altera conditio est, ut malum hoc perdere hominem, vel gravem saltem molestiam adferre valeat. Hujusmodi sunt egestas, cruciatus, morbi, mentis alienatio, & similia, quibus vel animi, vel corporis, vel fortunæ bonis privamur. Levior autem dolor misericordiam nulli movet prudenti.

Tertia est conditio, ut qui malum patitur, videatur eâ fortunâ indignus, ut si sit vir pius: unde ad ciendã misericordiã valet hoc Maronis *: * 2. Æn.

——— *Nec te tua plurima, Panthu,*
Labentem pietas, nec Apollinis insula texit.

Aut si vir fuerit fortis, & egregiè de patria meritus. Nam, ut Cicero ait *, *Quem nostrum ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum denique sibi* * epist. ad Lucceium

avelli jubet spiculum [a], posteaquam ei percunctanti dictum est, clypeum esse salvum; ut etiam in vulneris dolore cum laude moreretur.

Quarta conditio est, ut quis existimet, se, vel suorum quempiam, mala illa pati posse. Unde idem Cicero [b]: Jam misericordia movetur, si is, qui audit, adduci potest, ut illa, quæ de altero deplorentur, ad suas res revocet, quas aut tulerit acerbas, aut timeat, aut intuens alium, crebrò ad se ipsum revertatur.

Ultima conditio est, ut credatur, malum illud propè esse. Nam quæ multo pòst temporis intervallo eventura sunt, ea parùm movent.

2 ¶. Quò vero malum misericordiam faciliùs cieat; exaggerare illud oratores solent ab adjunctis personis, loci, temporis, finis, modi.

3 ¶. Personæ, ut si nobilis, sago vel togâ clarus: si innocens, candidus, affabilis.

4 ¶. A loco, ut si miseriæ adsint spectatores, quos minimè vellet.

5 ¶. A tempore, ut si quis in flore juventutis de medio tollatur.

6 ¶. A fine, ut si patiatur, quia bonam Ecclesiæ aut Reip. causam deserere noluerit.

7 ¶. A modo, ut si in hominem dignitate pollentem statuatur supplicii genus, quo in viles solùm homines solet animadverti.

8 ¶. Multùm autem movet, si miseri coràm ad-

a Paullò tamen aliter hanc rem ex Trogo narrat Justinus lib. 6.

b Lib. 2. de Orat.

adsint, & signa edant accommodata istis temporibus.

Unde olim rei supplicabant veste obsoletâ, barbâ capillisque promissis: imò parentes & cognatos adducebant sordidatos.

9 ¶. *Valde etiam afficere solet comparatio inter fortunæ prioris felicitatem, & miseriam præsentem.*

Ut cùm Homerus de cadavere Hectoris ad currum alligato ab Achille, ait *: * Il. χ. p. 402.

——— Κάρη δ' ἅπαν ἐν κονίῃσι

Κεῖτο, πάρος χαρίεν. *Totum verò caput in cineribus jacebat, olim gratiosum.* Cui geminum hoc Maronis *, * Æn. 2.

——— *Quantum mutatus ab illo*

Hectore. Ubertim autem hoc Comparationis loco misericordiam Cicero movet in peroratione orationis pro Muræna: *Modò maximo beneficio Populi Romani ornatus, fortunatus videbatur, quòd primus in familiam veterem, primus in municipium antiquissimum, consulatum attulisset: nunc idem squallore sordidus, confectus morbo, lachrymis ac mœrore perditus vester est supplex, Iudices, vestram fidem obtestatur, misericordiam implorat, vestram potestatem, ac vestras opes intuetur.* Et post pauca: *Si, (quod Jupiter omen averat) hunc vestris sententiis afflixeritis, quò se miser vertet? domúmne? ut eam imaginem clarissimi viri, parentis sui, quam paucis ante diebus laureatam in sua gratulatione conspexit, eandem deformatam ignominiâ, lugentemq; videat? an ad matrem, quæ misera modò consulem oscu-*

lata filium suum, nunc cruciatur, & sollicita est, ne eundem paullò post spoliatum omni dignitate conspiciat? Sed quid ego matrem aut domum appello, quem nova pœna legis, & domo, & parente, & omnium suorum consuetudine conspectuq; privat? Ibit igitur in exilium miser? quo? ad Orientisne partes, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas gessit? at habet magnum dolorem, unde cum honore decesserit, eodem cum ignominia reverti. An se in contrariam partem terrarum abdet, ut Gallia transalpina, quem nuper summo cum imperio libentissimè viderit, eundem lugentem, mœrentem, exulem videat? in ea porrò provincia, quo animo C. Murænam fratrem suum adspiciet? qui hujus dolor? qui illius mœror erit? quæ utriusq; lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ, atq; sermonis? quòd quibus in locis paucis ante diebus factum esse consulem Murænam nuntii literæq; celebrassent, & unde hospites atq; amici gratulatum Romam concurrerent, repentè eò accedat ipse nuntius suæ calamitatis? Vide etiam epilogum orationum pro Quinctio, & L. Flacco.

CAP. XIV.

DE ÆMULATIONE, ET CONTEMTU. Item Epilogus doctrinæ de affectibus.

1 ¶. *SUpersunt æmulatio, & contemtus. Est autem* ÆMULATIO *perturbatio animi ob bona mentis honorata, quæ pares,*

pares, aut similes, assecuti videantur, non quòd ea aliis adsint, sed quia nos iis careamus.

Itaque æmulatio bona est, & honesta, contrà quàm in invidia fit. Æmulatio enim hominem excitat, ut ipse quoque bona consequatur. Invidia agit, ne alter potiatur bonis.

2 ¶. *Æmulatio excitatur, quando paribus, aut similibus, bona adesse videmus, quibus jure debeatur honos:* ut sunt virtus, & eruditio: *vel saltem, per quæ benefici esse possumus:* uti magistratus, quem qui gerunt, de plurimis bene merendi habent facultatem: *vel denique bona illa, quibus propinqui, & familiares, frui nobiscum possunt:* ut sunt horti amœni, bibliotheca luculenta, & similia.

3 ¶. *Æmulationi opponitur* CONTEMTUS, *quo alios despicimus, quia nihil laude & honore dignum habeant, eorumq; dissimiles videantur, quorum nos æmuli sumus.*

Hinc Cicero lib. II. de Off. *Despiciunt eos, & contemnunt, in quibus nihil virtutis, nihil animi, nihil nervorum putant. non enim omnes eos contemnunt, de quibus malè existimant. Nam quos improbos, maledicos, fraudulentos putant, &*

ad

ad faciendam injuriam instructos, eos haut contemnũt quidem, sed de iis malè existimant. Quamobrem, ut ante dixi, contemnuntur ii, qui nec sibi, nec alteri prosunt, ut dicitur: in quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est.

Ita eos quoque contemnimus, qui opulenti quidem sunt, sed destituuntur verbis bonis. Unde Diogenes[a], vel, ut alii volunt, Aristippus, cùm in splendida domo convivio esset exceptus, in hominis fortunati faciem exspuit, atque adjecit, χείρονα τόπον μὴ ὀφηκέναι[b].

[a] Laërtius in Diogenis vita.

[b] Locum deteriorẽ non invenisse se: puta, quã ejus facies esset.

Hactenus de Affectibus dictum, in quibus illud universè est observandum, quod apud Ciceronem monet Antonius[c]: *Primùm*, inquit, *considerare soleo, postuletne caussa, ut animi hominum moveantur. Nam neque parvis in rebus adhibenda sunt hæ dicendi faces; neq; ita animatis hominibus, ut nihil ad eorum mentes oratione flectendas proficere possimus: ne aut irrisione, aut odio digno putemur, si aut tragœdias agamus in nugis; aut convellere adoriamur ea, quæ non possunt commoveri.*

[c] lib 2. de Orat. p. 104.

Præterea observandum, ut (quemadmodum Cicero ibidem ait) *omnes ij motus, quos orator adhibere volet judici, in ipso oratore impressi atque insiti esse videantur. Neq; enim facilè est perficere, ut irascatur, tu velis, judex, si tu ipse id lentè ferre videare: neque ut oderit eum, quem tu velis, nisi te ipsum flagrantem odio antè viderit. Neque ad misericordiam adducetur, nisi ei tu signa doloris tui verbis, sententiis, voce, vultu, collachrimatione deniq; ostẽderis. Vt enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ, nisi admoto igni, ignem concipere possit: sic nulla mens*

est

est tam ad comprehendendum vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam, & ardens accesseris. Pulcrè igitur Horatius in Arte:

——— *Si vis me flere, dolendum est*
Primùm ipsi tibi, tum tua me infortunia tangent.

CAP. XV.

DE MORIBUS.

1 ¶. TERTIA *Inventionis pars considerat* τὰ ἤθη, *sive* MORES: *qui hîc spectantur, non quatenus ex vita Oratoris noscuntur; sed quatenus ex oratione dicentis elucent: ita ut* ἤθη *hoc loco nihil aliud sint, quàm naturæ, atq; animi indicia sive notæ, oratione expressæ, ad significandum virtutes aut vitia, vel etiam affectus, quatenus illi ad virtutes aut vitia referuntur.*

2 ¶. *Quò morata sit oratio, ante omnia id agendum est oratori, ut in oratione ejus reluceant prudentia, probitas, benevolentia.*

3 ¶. *Prudentia quidem, quia* * iis fidem habemus, quos plus intelligere, quàm nos arbitramur. * Cic. 2. de Orat.

4 ¶. *Probitas, quia* quò * quis versutior, & callidior est, hoc invisior, & suspectior, detractâ opinione probitatis. *Ibid.

5 ¶. *Bene-*

5 ¶. *Benevolentia, quia, ut prudens quis, & probus credatur; tamen si odisse nos, vel alteri parti melius velle existimetur, minimè nobis rectè velle cõsulere judicabitur. Contrà, si ametur Orator, habet quasi helepolin quandam, quâ absq; violentia, animos auditorum invadat.*

Ut si videamus, virum gravem nullum refugere periculum, quo consulat nobis: cujus rei illustre exemplum præbet Cicero initio Invectivæ quartæ in Catilinam.

Tria autem hæc etiam Cicero complexus videtur, cùm lib. 11. ad Att. ait: *Nunc mihi & consiliis opus est tuis, & amore, & fide.* Nam consilium ad prudentiam refertur, fides ad virtutem, amor ad benevolentiam.

Quantopere verò opus sit, ut aliquē benevolũ nobis putemus; ēt Maro ostendit quarto Æneidos; ubi Junonem sic inducit loquentem:

Sed quis erit modus? aut quò nunc certamine tanto?
Quin potiùs pacem æternam pactosq; hymenæos
Exercemus? habes, totâ quod mente petisti.
Ardet amans Dido, traxitq; per ossa furorem.
Cõmunem hunc ergo populum, paribusq; regamus
Auspiciis: liceat Phrygio servire marito,
Dotalesq; tuæ Tyrios permittere dextræ.

Quid oratione isthac in specie, vel honestius, vel utilius fuit? Et tamen persuadere haud potuit Veneri. Neque obscura est ratio:

——— *Sensit enim simulatâ mente locutam:*

nec credere potuit, Junonis animum tantopere esse

esse immutatum, ut nunc bene vellet Æneæ, cui semper fuisset infesta.

6 ¶. *Præterea, quò morata sit oratio, prudentis est oratoris, mutare* τὸ ἠθικὸν *pro natura gentis ejus, apud quam dicit.*

Illustre ejus rei exemplum habemus in Alexandro Magno apud Curtium lib. III. ubi variâ oratione, ut cujusque gentis animis aptum erat, milites alloquitur. Paucis eandẽ rem complectitur Justinus lib. XI. *Alexander*, inquit, *circumvectus suos, singulas gentes diversâ oratione alloquitur, Illyricos & Thracas opum ac divitiarum ostentatione; Græcos, veterum bellorum memoriâ, internecivique cum Persis odii accendebat: Macedones autem nunc Europæ victæ admonet, nunc Asiæ expetitæ; nec inventos illis toto orbe pares viros gloriatur. Cæterùm & laborum finem hunc, & gloriæ cumulum fore.*

7 ¶. *Adhæc prudentis est oratoris videre, utrũ dicat in* μοναρχίᾳ, *sive unius principatu, an* ἀριστοκρατίᾳ *sive optimatium imperio, aut* δημοκρατίᾳ, *sive populi potestate.*

8 ¶. *In monarchia rex imperat, ubi Orator spectat custodiam principis. Atque apud hunc verbis opus est byssinis, ut Parysatis illa ait apud Plutarchum* *.

9 ¶. *In aristocratia regit Senatus. Ac valent hic honesta, & legitima; omniaq; metiri oportet disciplinâ legum, & divitiis civitatis.*

*In Apophthegmat.

10 ¶. *In*

10 ¶. *In democratia potestas est penes tribus: estq; hîc difficillimum dicere, quia ferè, ut Tacitus* ait,* privata est cuiq; stimulatio, & vile decus publicum. *Interim libertatis hic præcipuè ratio habetur.*

* lib. 1. Hist.

11 ¶. *Nec satis est finem spectare Reip. sed, ut oratio nostra conveniat naturæ atq; ingeniis auditorum; attendere opus est diversos eorum mores. Variant autem illi quatuor præcipuè modis.*

12 ¶. *Primò ratione affectuum: quia aliud est* ὀργίλον *irati, aliud placidi; aliud item verecundi, aliud impudentis, atq; ita in aliis.*

13 ¶. *Deinde ratione habituum bonorum, ac malorum: quomodo aliter affectus est justus, aliter injustus; fortis aliter, ac ignavus: & par ratio in cæteris virtutibus, ac vitiis.*

14 ¶. *Tertiò ratione ætatis: quia aliis moribus est juvenis, aliis vir, aliis senex.*

15 ¶. *Quartò ratione fortunæ: quia alii sunt mores nobilis, quàm ignobilis; alii divitis, quàm pauperis; alii potentis, quàm impotentis; alii fortunati, quàm infelicis.*

16 ¶. *De affectibus satis ante diximus. De virtutibus item, ac vitiis, actum in genere demonstrativo. Quare superest, ut hoc*

loco

loco mores ſpectemus ratione ætatis ac fortunæ.

Ac ætatum quidem mores egregiè deſcribunt Ariſtoteles in Rhetoricis, & Horatius in Arte. Item recentiorille quidem, ſed par antiquis, Julius Cæſar Scaliger. Cujus verba apponam ex lib. III. Poëtices cap. XV. De moribus adoleſcentum inquit:

17 ¶. Fertur, atq; etiam impellitur ætas prima, tum facilè, tum vehementer ad ea, quæ concupiſcit. Concupiſcit autem & ſtatim, & multa potita contemnit: ad alia animum appellit: præceps potiùs animus, quàm magna volvens. Iram, atq; animum ipſum, in fronte, atque ore gerunt. Antevertit impetus deliberationi, facta verbis, pœnitentia perfectioni. Honoris, atq; prælationis exactores importuni potiùs, quàm ſeduli vindicatores. Contemtus ultores: ipſi contemtores diverſorum à ſuis ſtudiorum. Laudatoribus ſuis favent: odere monitores. Potētiæ ſtudioſi, opum negligentes. Spe enim alunt fiduciam ſui. Liberalitatem exercent ignari fortunæ deterioris. Omnino ſimplicitatem, & à ſe profiten-

fitentur, & ab aliis exigunt. Parùm ſuſpicaces, creduli multùm. Honeſta utilibus anteponunt: nondum enim acuit eos rerum experientia. Sibi ipſis lex ſunt. Sodalitatum, atque ſocietatũ ſtudioſi, ſibi ita vivunt, ut credi velint aliis quoq; vivere. Denique nihil mediocre. Alienarum miſeriarum pii obſervatores, ſuarum ſecuri. In jocos ſoluti, verecundiæ obnoxii in erroribus, elati in benefactis.

De ἀκμῇ, ſive media ætate, ſcribit hoc modo:

18 ¶. Omnino autem juvenis natura inter adoleſcentiæ, ac ſenectutis tẽpora, ut media eſt, ita & particeps, tum vitiorum, tum virtutum, ſcilicet affectuum, atq; propenſionum.

De ætate ſenili ſic idem Scaliger:

19 ¶. Senilis ætas maxima ex parte moribus eſt contraria adoleſcentiæ. Ergo, quòd diu vixerint, parum ſperant, pauca moliuntur, præteritis gaudent; quæ ſola probant præ iis, quæ præſentia ſunt; quibus non acquieſcunt. Novarum rerum obtrectatores, ſemper habent, quod objiciant.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn770146279/phys_0150
DFG

jiciant. Solliciti officiorum exactores, ad rem attenti, lenti ac difficiles ad persuasiones, cauti, atq; etiam suspicioſi. Multa enim indignè, aut se, aut alios perpessos meminere. Ac quemadmodum adolescentes spe, ita senes memoriâ metiũtur omnia. Rarò adfirmant ea, quorum non habeant exemplum in memoria; rariùs dejiciuntur de sententia; rarissimè sibi alias anteferri patiuntur ætates. Meticuloſi, pertinaci ulterioris vitæ exspectatione queruli. Odia hoſtiliter exercent, atq; etiã convitia. Garruli, importuni interpellatores, semper etiam quippiam imminentis mali minitantur. Quamobrem exercent frequentissimas comparationes. *Et hæc de ætate.*

20 ¶. *Præterea variãt mores ratione fortũæ.* Juxta illud Euripidis in Hippolyto:

Πρὸς τὰς τύχας γὰρ τὰς φρένας κεκτήμεθα *:

Et illud Terentii Hecyrâ *.

Omnibus nobis, ut res dant seſe, ita magni atque humiles sumus.

* Fortuna prout est, quilibet animum gerit.

21 ¶. *Fortuna quatuor præcipuè modis spectatur: nempe quà nobiles, aut ignobiles; potentes, vel impotentes; divites, aut pauperes; fortunati, vel infelices.*

* Act. 3. sc. 3.

Quæ quatuor etiam Terentius hoc versu complexus est in Adelphis *:

*Act. 3. sc. 5.

Potentes, dites, fortunati, nobiles.

22 ¶. *Nobilitas est dignitas majorum. Sunt autem nobiles honoris maximè studiosi. Quisque enim bona, quæ possidet, studet augere.*

23 ¶. *Nec solùm despicere eos solent, qui nullos consecuti sunt honores; sed etiam homines novos, quorum parentes nulla in dignitate fuerint.*

Ita Metellus contemnebat C. Marium, ac consulatum ei invidebat: unde de eo sic Sallustius a; *Inerat contemtor animus, & superbia, commune nobilitatis malum.*

a belli Jugurth. cap. 64.

24 ¶. *Imò etiam præ se aspernantur, qui nobili sunt domo nati, sed minùs antiquâ.*

Nam nobilitatis vetustas generis splendorem ac gloriam auget: unde Horatius b,

Mæcenas atavis edite regibus. Item c.

Ælî vetusto nobilis ab Lamo.

b lib. 1. od. 1.
c. lib. 3. od. 17.

25 ¶. *Differunt nobiles, & generosi,* εὐγενεῖς & γενναῖοι, *quòd nobilitas sit in virtute generis ac majorum; generositas in eo, quod à virtute majorum non deficiant. Undeliquet, nobiles quidem, at non item generosos esse, qui generi suo opprobrio magis sunt, quàm ornamento.*

Rectè Sophocles:

Ζῆν αἰσχρὸν αἰσχρῶς τοῖς καλῶς πεφυκόσι[d].

Et Horatius[e]:

Utcunq; defecere mores,
Dedecorant bene nata culpæ.

d Est turpe vivere turpiter natos bene.

e lib. 5. od. 4.

26 ¶. DIVITES *habent mores hujusmodi. Contemelioſi ſunt, ac ſuperbi. Nempe facile ſibi perſuadent, præſtare ſe cæteris, quia divitias poſſident, quibus venalia ſunt omnia.*

27 ¶. *Præterea ſunt molles; adeo ut luxuriâ ſæpè diffluant. Nec enim in vita illa delicata fieri aliter poteſt: præſertim cùm ament oſtentare felicitatem ſuam.*

28 ¶. *Adhæc jactabundi ſunt, quia ob divitias omnibus ſe admirationi eſſe arbitrantur.*

29 ¶. *Etiam imperio dignos ſe putant, quia habent illa, ob quæ multi honores publicos ſuſpiciunt, atq; etiam affectant.*

30 ¶. *Ut paucis abſolvam, ferè ita divitiis ſuis excæcantur, ut ſimiles ſint inſipientibus, qui bona habent, nec uti illis ſciunt.*

31 ¶. *Cumq; ejuſmodi ferè ſint divitum mores: deteriores tamen ſunt, qui nuper divitias demum ſunt conſecuti. Quales rationem iis utendi ignorant. Tales injuriam inferre gaudent, non tam malitiâ, quàm ob petulantiam; ut cùm cadunt homines*

f id eſt ubicunque.

mines liberos: vel ob intemperantiam; ut cùm stupris domos honestas dedecorant.

Hoc ἦθος tangit Cicero, cùm de T. Roscio ait*: *Qui in sua re fuisset egentissimus, erat, ut fit, insolens in aliena.* Et Maro, cujus illud est de Numano*.

Vociferans, tumidusq; novo præcordia regno.

* Orat. pro Rosc. Amer.

* Æn. 9.

32 ¶. POTENTES *partim divitibus similes sunt, partim paulò meliores. Nam magis sunt honoris studiosi, magisq; virili animo. Nam ea negotia adfectant, quæ solis administrare licet propter potentiam.*

33 ¶. *Sunt etiam magis industrii, qui cogitare semper coguntur de iis, quæ ad opes & potentiam conservandam, vel etiam augendam, pertinent.*

34 ¶. *Præterea quia ob dignitatem quam habent, in oculis omnium versantur; ita ut quæ dicunt, vel faciunt, latere minimè possint: eò in incessu, vestitu, & vita omni, modestè se gerunt; quod multùm eorum gloriam auget.*

35 ¶. *Quòd si alios mactare injuriâ velint, id potiùs faciunt in rebus magnis, & quæ illorum potentiæ respondeant.*

36 ¶. *Supersunt* FORTUNATI, *quo nomine etiam censentur nobiles, divites, & magna in potestate constituti: sed tamen*

latiùs

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn770146279/phys_0154
DFG

latiùs ea vox patet, quia fortunati etiam dicimur, si valetudine utamur bonâ, si liberi nobis sint probi, & egregiis animi ac corporis dotibus ornati: itemq; ab aliis bonis, quæ ad secundam pertinent fortunam.

37 ¶. *Quod ad eorum mores attinet, solent tales quoq; superbi esse, atq; insolentes.*

Quippe, ut ait ille *, *Luxuriant animi rebus plerumque secundis:*
Nec facile est æquâ commoda mente pati.

* Ovid. 2. de Art.

38 ¶. *Sed uno tamen nomine commendabiles sunt, quòd Deum plerique omnes magis metuant, ac colant. Quod inde cõtingit, quia vident, benignitate numinis bona ista sibi obtigisse.*

Exemplo est Cyrus apud Xenophontem, & Theseus apud Euripidem in Supplicibus.

39 ¶. *Ex contrariorum verò natura satis cognoscitur, quibus moribus sint, qui his opponuntur: ignobiles, dico, pauperes, abjecti, & infelices.*

Aliquid ejus attingit Menander his versibus:

Πρὸς ἅπαντα δειλὸς ὁ πένης ἐστὶ πράγματα,
Καὶ πάντας αὐτὸς καταφρονεῖν ὑπολαμβάνει *.

* Formidolosus pauper est ad omnia. Et esse cunctis se putat contemtui.

Et Terentius in Adelphis *, ubi ait:

Omnes, quibus res sunt minùs secundæ, magis sunt nescio quomodo

* Act. 4. sc. 3.

Suspicio si: ad contumeliam omnia accipiunt magis: Propter suam impotentiam se semper credunt neglegi *.

40 ¶. *Atq; hæc sufficiat dixisse de Inventione generali & simplici, tum probationum, tum affectuum, tum morum: quorum quia non par ubiq; est momentum; sed quædam interdum se offerunt, vel levia, vel à caussa aliena, vel parum utilia; magno semper in argumentis, quæ ex locis istis hauriuntur, delectu opus est: quemadmodum superius* * *etiam diximus.*

Hoc non attendunt, qui pati non possunt, ut pereat eorum quicquam, quæ invenerunt: quasi satis foret, ut magnam in molē excrescat oratio. Atqui quod de magno poëmate dicebat Callimachus, magnum librum magnum esse malum: id de orationibus talium jure possumus dicere. Meritò etiam his oecentare liceat illud Nazianzeni *, Κέντει τὸν πῶλον περὶ τὴν νύσσαν *. Quare ita potiùs orationem instituit prudens orator, ut elogium illud mereatur, quò Cassium Severum prosequitur M. Seneca *: *Timebamus, ne desineret.*

* vel calvier. Faërnum vide in notis ad eum locum.

lib. 1. cap. §. 4.

Orat. 38. uæ panegyrica est n Christi atalem. stimula quum ad netam. Præfat. b. 3. controvers.

CAP. XVI.

DE INVENTIONIS PARTE SPECIALI universè, ac distinctè de orationibus panegyricis, & aliis, quæ iis sunt adfines.

1 ¶. ACCEDAMUS *nunc ad alteram In-*

Inventionis partem, quæ magis specialis est, & minus simplex. Hæc docet, ut ea, quæ de probationibus, affectibus, moribus seorsum antea exposuimus, in materia particulari coëant, ac misceantur.

2 ¶. *Specialis ista materies, uti ratione affectuum morumq; pertinet ad affectuum, & morum locos: ita ratione probationum, vel generis est demonstrativi, vel deliberativi, vel juridicialis.*

3 ¶. *Orationes illæ, quæ demonstrativo generi subjiciuntur, videntur nobis non incommode digeri posse in quatuor classes. Earum prima continebit panegyricas, & illas, quæ proximè ad has accedunt.*

4 ¶. PANEGYRICÆ *propriè dicebantur, quæ haberentur, cùm in certis celebritatibus unum in locum convenissent Græci universi.*

5 ¶. *Harum initium, quò splendidius esset, sumi solet ab laude eius Dei, qui ludo ac panegyri præesset.*

Ut Olympii Jovis in ludis Olympicis, Apollinis in certamine Pythico.

6 ¶. *Laus illa petebatur à genere, à muneris dignitate, ab inventis atq; effectis.*

Ita Jovem laudabant, quia Deorum hominumque rector esset: Apollinem, quia Musicen

inveniſſet, & quòd idem eſſet ac Sol, cui, quicquid ſunt debeant mortales: Herculem item, quia eſſet Jovis filius, monſtrorum domitor: & ita in aliis. Sed hæc quia pervulgata ſunt, parcè dicebantur: niſi forte aliquid depromi ſimul poſſet de recondiræ eruditionis penu.

7 ¶. *Deinde ſequebatur laus gentis, vel urbis, ubi fierent ludi.*

Quomodo laus iſta inſtitui debeat, dictum eſt lib. 1. cap. IV. §. 37.

8 ¶. *Tertio loco agebant de certamine. Cujus ortus atque initium primò exponebatur. Atque hîc fabula, vel priſca aliqua narratio, adferri ſolet. Tum conferebatur hoc certamen cum aliis, vel loci ratione, vel temporis, vel utriuſque.*

A loco quidem, ut ſi certamen eſſet Delphis, qui orbis credebatur umbilicus.

A tempore verò hunc in modum. Si ver eſſet, dicebatur id tempus eſſe maximè temperatum: ſi hyems, laudabatur inde, quod tum magis vegeto ſimus corpore: ſi æſtas, negabatur tempus eſſe ullum magis idoneum vel ad exercendum ſe, vel ad ſpectandum: ſi auctumnus, commendabatur, quia fructibus abundet.

9 ¶. *Sed imprimis inde certamen laudabatur, quia plura, aut majora, in eo ſpectarentur.*

Ut ſi & gymnicum, & muſicum foret, laudabatur certaminis perfectio: quia gymnicum

cum adauget vires, & musicum reficit ac recreat animum. Sin gymnicum tantummodo esset, dicebatur, musico illo concentu animum masculum emolliri; eoq; hoc omisso, illud esse reservatum, quod vires auget, & præparat ad bellum.

10 ¶. *Item tractabant de præmio certantium.*

Quale erant lebetes, pelles, coronæ; ut ex Pindaro constat. Coronarum verò materies erat diversa. Ad quernæ laudē pertinebat, quòd quercus summo Jovi sit dicata, quodq; ea olim locuta feratur, & antiquis etiam præbuerit cibum. Oleaginæ hæc laus, quòd olea sacra sit Palladi; quæ ejus frontibus, Neptuno victo, sese coronavit. Quòd item summa sit utilitas ejusce arboris inter mortales. Sin, ex qua decerpta erat corona, sterilis esset arbor; ut picea, quæ Cybelæ dicata: cypressus, quæ Diti sacra: dici potuit, virtutem sibi sufficere; eoque, laudabili instituto, prēmium tale conferri, ubi non precium rei attendatur, sed virtutis testimonium duntaxat.

11 ¶. *Postremum obtinebat locum laus ejus, qui certamini præesset, aut Principis. item votum atq; exhortatio, ut bonis omnes avibus decedant, memores tam felicis diei; utq; virtutem sibi eorum, qui certarant, imitandam proponant; vel, si quid offenderit, ignoscant; tantoq; alacrius ipsi ad virtutem insistant viam.*

Fu-

Fusiùs paullò de his Dionysius Halic. in Arte. Adi & Menandrum lib. 1. cap. xv. item Cæsarem Scaligerum, qui in his potissimùm insistit vestigiis Dionysii. Vide eum lib. III. de re poët. cap. CIX.

12 ¶. *Ac talis plurimùm methodus esse solet orationum earum, quæ in panegyri recitarentur. Sed posterioribus temporibus non illæ solùm vocatæ sunt panegyricæ; quæ in solemnibus dicerentur ludis; sed etiam, quæ coram nobili aliquo consessu, qualis est Senatus, in Principis laudem haberentur; sive id fieret ut ei agerentur gratiæ; sive ut publico aliquid nomine postularetur, sive alia de caussa.*

Quare de tractatione illarum proximè dicemus.

13 ¶. *Commodè in istis auspicamur à rei difficultate.*

Ut si dicas, quemadmodum nulli datum est, mensuram pelagi immensi intuitu oculorum complecti: similiter regias laudes à nemine oratione posse comprehendi.

14 ¶. *Vel ordiemur à caussa, quæ ad dicendum nos compulit.*

Ut, quòd hominis sit improbi, tot beneficiis ornari à Principe, nec gratum velle animum testari. Vel, quòd duæ sint res præcipuæ in hominum vita, religio in Deum, inque Principem pietas.

15 ¶. *Porrò*

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn770146279/phys_0160
DFG

15 ¶. *Porrò in* καλιᾷ, *sive declamationis genere ad voluptatem comparato, etiam somnium comminisci, atq; inde incipere, solent sophistæ.*

Ut si in somnis dicas adstitisse tibi Mercurium, & mandasse, ut laudares Imperatorem. Imitari possis in hujusmodi initio orationem Aristidis secundam, quæ est in Minervam: item quartam, quæ in Bacchum, & quinctam, in Asclepiadas.

16 ¶. *Hinc accedemus ad Principis laudationem, à patria, genere, ortu, indole ac natura, educatione, studiis, rebus pace aut bello gestis, & virtutibus, quæ in iis eluxere: item fortunæ splendore, liberorum præstantia, civium benevolentia. Quæ illustriora fient, si instituatur comparatio cum aliis Principibus, non quidem ut hos vituperemus; sed verò ut liqueat, laudes eas inferiores non esse in principe nostro.*

Partem hanc non incuriosè tractat Menander lib. II. cap. I. & II. Atque exemplo esse possunt Plinius, & Panegyristæ alii, cùm Latini, tum Græci.

17 ¶. *Post laudationem istam prædicabimus temporum nostrorum felicitatem: negabimus esse quicquam, quod sollicitè adeo à Numine oporteat postulari, quàm incolumitatem Principis: nec solùm pro eo rogabimus*

bimus Deum, ut ſerus in cœlum veniat, & diu populo ſuo lætus interſit: ſed etiam, ut imperium in liberos ac nepotes feliciter propaget. Aliter quoque deſinere licebit: nempe ſi cives ad Principis obſequium adhortemur, atq; ad concordiam mutuam. Veliis, quæ antea diximus, hæc adjungemus.

18 ¶. Huc *etiam orationem referre poſſumus, quâ* Urbs *aliqua Principem donaret coronâ. In ea* Urbs *munus ſuum cum modeſta laudatione ſui proponebat.*

Nempe in hunc, ſimilemve modum: *Venit ad te civitas noſtra, earum, quæ imperio tuo ſubſunt, nulli, vel gloriâ, vel amplitudine, vel amœnitate ſecunda: venit autem, ut ſacrum caput tuum hâc coronâ condecoret.*

19 ¶. *Hinc Principis laus ſequebatur.*

Puta à genere, fortuna, quodq; magno mortalium bono datus ſit terris, à liberis, & felici eorum educatione, à rebus geſtis, & aliis, quæ antea expoſuimus.

20 ¶. *Poſt iſta dicebant, ut virtutibus tantis compulſa civitas, ac præterea beneficia ſibi præſtita grato æſtimans animo, coronam amoris ſui indicem ac teſtem offerat, ſeſe totam ei dedat, ac viciſſim ab eo exſpectet omnia, quæ à bono Principe proficiſci poſſunt.*

Vide

Vide de hujusmodi oratione Menandrum lib.11.cap.x.

21 ¶. ADFINE *etiam est illud orationis genus, quod haberi solet, ubi novus* Urbis *præfectus advenisset. Ejus pars prima testabatur lætitiam civium inde obortam, quòd sibi laudatus adeò obtigisset præfectus; sive quòd salvus in* Urbem *advenisset; sive quòd eũ nunc conspiceret civitas, quem diu adeo summis exspectâsset votis.*

22 ¶. *Pars altera è priori præfecto occasionẽ arripit. Qui si iniquè se gessit, exponi solent mala, quæ* Urbi *dedit: atq; adjũgitur, nunc ea omnia discuti virtute novi præfecti, haut aliter, ac sol exoriẽs tenebras noctis fugat. Sin bene se gesserit, dicendum, & bono nos præside nuper esse orbatos, & bonũ, vel etiã meliorẽ nunc consecutos: nec posse dignas Principi gratias haberi, qui tantâ* Urbis *nostræ tangatur curâ, ut optimos semper præfectos mittat.*

23 ¶. *Tertia pars continere solet luculentam præfecti laudationem.*

Ut à gente, quod sit Athenienſis, aut Romanus: vel à genere, ut si ex Æacidis sit, aut Heraclidis. Item à virtutibus, ut temperantia, fortitudine, prudentia.

24 ¶. *Inde verò conjecturam faciemus de fælicitate, quæ urbem manet.*

Nega-

Negabimus, metum esse, ne nunc pauperes à facilè agentibus opprimantur : præfectum enim fore Minoëm aliquem, vel Æacum, aut Rhadamanthum. Ac similiter in cæteris agemus virtutibus.

25 ¶. *Postremo loco dicendum, ut pueri, senes, magistratus, cives, præfecto obviam ierint, quò suum complecterentur servatorem.* Urbis *mœnia & templa, si loqui possent, prædicatura esse fœlicitatem civium: solem ipsum præ lætitia nunc puriùs & splendidiùs lucere. Addendum, ut præfectus mox statuis sit condecorandus: poëtas, oratores, historicos, virtutem ejus celebraturos. Etiam gratiæ sunt agendæ Deo pro cura hujusmodi erga* Urbem, *& vota facienda pro salute præfecti.*

Hæc quoque potissimùm expressa sunt de fonte Menandri, quem vide.

CAP. XVII.

DE ORATIONE NUPTIALI, item de epithalamiis.

1 ¶. ALTERA *classis orationum, quæ ad genus demonstrativum referuntur, occasionem capit ex conjugio, vel ortu, aut obitu hominis. Hujusmodi sunt oratio nuptialis, epithalamium, & natalitia, ac funebris oratio.*

2 ¶. *In*

2 ¶. *In* NUPTIALI *oratione primitus aliquid de Jove ac Junone, tanquam conjugii auctoribus, dici solet.*

Christianis Adami & Evæ historia impleverit eorum locum.

3 ¶. *Deinde dicendum de natura ipsa, à qua in animalibus, imò & plantis est, quod simile producant.*

4 ¶. *Tertio loco comparatio instituenda est inter hominis, cæterorumq; animalium congressus.*

Nam horum vagi sunt concubitus; hominis verò certus, & legitimus: eoque, quasi ex lumine accepto lumine alio, conservatur generis ac familiarum immortalitas.

5 ¶. *Quarto loco commemorantur commoda conjugii. Quæ tria potissimùm sunt. Primum est bona existimatio. Nam qui uxorem ducunt, illegitimâ Venere abstinent, solaq; uxore contenti vivunt. Hinc alterum emanat, quia liberos eorum patria habet, tanquam obsides quosdam: unde & tales meritò suis civibus sunt fideliores, cariores, magisq; honorati. Tertium est, quia conjugium, & multas humanæ vitæ miserias absterget, & res lætas reddit lætiores.*

Unà siquidem gaudent maritus, uxor, liberi, affines: ut ea sit velut lux quædam ex multiplici

luce splendidiùs effloreſcens. Quid enim tam commendat dies feſtos, quàm quòd multi unà lætentur?

6 ¶. *Quartum eſt, quòd conjugiale illud contubernium occaſio fuerit exſtruendi ædes: ex ædibus autem coaluerint pagi: ex pagis conſtitutæ ſint civitates. Item quod conjugia concilient affinitates externas: quæ res multum valet ad ſocietatem ſervandam in genere humano. Item quòd multi conjugio immortale nomen ſint conſecuti.*

Uti Menelaus, conjugio Helenæ; Achilles, Thetidis. Admetus quoque matrimonio cum Alceſtide fatalem dicitur mortem effugiſſe.

7 ¶. *Quintum locum obtinent vota, quibus ſponſo ſponſæq; fauſta omnia precamur.*

8 ¶. *Sextò* καὶ ὑποτύπωσιν *fingemus liberos coram parentibus luſitantes, balbutientes, cantillantes; & ætate creſcenti jam majora majoraq; meditantes.*

9 ¶. *Septimò figmentum hoc comparabimus cum pueritia ſponſi.*

Nam magnam adferre omnibus voluptatem ſolet primæ illius ætatis recordatio. Atque iſtiuſmodi hîc ſimilitudine uti licebit: Si cuique jucundum eſt ſuam intueri picturam; quantò magis delectabit, vivam ſpirantemque cernere imaginem ſui?

10 ¶. *Etiam*

10 ¶. *Etiam exempla eorum poterimus adferre, qui parentibus suis decus immortale, vel etiam salutem attulere.*

Ita Anchises flammis Trojæ ereptus fuit operâ Æneæ.

11 ¶. *Post illa instituitur sponsi laudatio, & sponsæ: sed tum ea hîc locum habet, si & ille & illa, obscurioris sint nominis. Sin clari fuerint, laus ista magis conveniet initiis.*

12 ¶. *Inter ea verò quæ ad laudem pertinent, etiam est similitudo generis, patriæ, ætatis, facultatum.*

Notum illud Pitacci, τὴν κατὰ σαυτὸν ἕλα*.

*Tu tibi junge parem.

13 ¶. *Imò ex dissimilitudine quoq; elicere erit laudis occasionem. Nam patriæ diversitas illustrius est divinæ providentiæ argumentum. Affinitas cum diverso genere pertinet ad generis incrementum. Si studia fuerint diversa, ut si alter sit è domo forti, alter è sapienti; hæc res dicetur efficere admirabilem concentum: & addemus, quales futuros credibile sit, qui ex tali conjugio nascentur.*

Atque hanc quidem methodum ex fontibus hausi Dionysii Halicarnass. Sed videndum, ne semper, quod dicitur, eâdem oberremus chordâ. Propterea alteram etiam rationem præscribam, quam à Menandro Rhetore accepi. Ita ad excogitandã aliam atq; aliã expeditior erit junioribus via.

14 ¶. *Alter modus tractandi orationem nuptialē est istiusmodi. Initiò aliquid afferes de argumenti difficultate: quæ augetur, si sponso, & sponsæ genus obtigerit illustre. Adde caussam, cur ad dicendum accesseris.*

Ut quòd affinitate vel amicitiâ sponso, sponsæve, sis cōjunctus: vel, quòd hortati ad hoc officium illi sint, quibus nihil possis negare: vel quòd in tanta celebritate absurdum sit, non testari gaudium suum: vel simili modo.

15 ¶. *Etiam initiis convenit historia, vel fabula vetus de aliquo heroici temporis conjugio, & honore summo, quo illud Dii vel homines sunt prosecuti.*

Ut quòd, cum Dionysius Ariadnam duceret, Apollo aderat, lyramq; percutiebat. Vel quòd Peleo nuptias celebrante cum Thetide, item Cadmo cum Harmonia, Musæ ac Dii præsentes fuere, & alius lyram feriebat, alius tibiam inflabat, Mercurius autem hymnum canebat. Similiter quoque nunc alium choreas agere, alium ad tripudia excitare: nos verò orationem habere. Vel, quod Megacle Agaristam ducente convenerit flos Græciæ, & alius carmine, alius oratione, alius aliter nuptias decorarint.

16 ¶. *Pars altera continet nuptiarum laudationem.*

Ut, quòd statim post chaos digestum, Natura, sive Amor, nuptias induxerit: ac Jovi quoque conciliârit cum Junone conjugium: ac alius item majo-

majorum gentium Diis nuptias persuaserit: imò & auctor fuerit semideis, ut nymphas sibi jungerent. Dionysium etiã inter mortales conjugium induxisse, atque eo beneficio meliùs esse meritum de genere humano, quam Prometheum, cùm monstraret ignem surreptum. Nuptiis plenum esse mare, plenas terras: absque illis non philosophiam, non leges atq; urbes, non humanum genus stare diu posse. In fluviis etiam connubia esse: quomodo Alpheus, Elidis amnis occultis sub mari viis in sinum Arethusæ suæ, Siculi fontis, influit, eiq; permiscetur. Volatilia quoq; huic legi subjici à Venere: item feras efferas, ut leones, ac pardales. Quin neque arbores ipsas conjugii expertes, ut diligentissimi naturæ* observarunt. *Plinius lib. 13. cap 3. & alibi.

17 ¶. *Tertia pars sponsum & sponsam extollit.*

Ubi genus amborum conferemus, non ut alterius imminuamus, sed ut simili similem jungi constet. Etiam amborum virtutem comparabimus, ut si ille à Mercuriali, aut Martio studio; hæc à Palladis, aut Gratiarum operibus, commendetur. A forma etiam laudabimus: ac illum rosæ, hanc malo pulcherrimo; illum olivæ, hanc palmæ similem esse, dicemus.

18 ¶. *Pars quarta laudat eos, qui ad nuptias convenere: item thalamum, etiam domum atq; urbem, ubi nuptiæ fiunt: ac denig; voto orationem claudit.*

Dicemus autem, quàm multi, quàm præ-

stantes, hoc festum celebrent: quàm pulcrè thalamus picturis & floribus sit ornatus: videri hîc quasi domicilium Veneris, atque Amorum, & Gratiarum. Hymenæum etiam, qualis veteribus describatur, orationis penicillo depingere solent, atque eum lampada nuptialem gestare fingebant. Similiter alia nuptiarum numina commemorabant. Quæ inter ferè postrema erat Lucina. Hanc ajebant intra decem menses obstetricis functuram operâ, & suscepturam pueros, qui parentes ore exprimant, & virtute iis futuri sint similimi. Ea occasione commodè se ad preces convertebat sermo. Atque hæc de oratione nuptiali.

19 ¶. *Huic generi vicinum est illud, quod* EPITHALAMIUM *dicitur. Est q; oratio, quæ ad thalamum habetur.*

Differtà nuptiali, quòd perfectis nuptiis hymenæi loco recitetur. Ab hymenæo verò distinguitur, quòd hîc ligata esset oratio, epithalamium, prosa. Quamquam & latini carmine epithalamium cecinere, ut Statius Papinius: sed aliter Græci solent.

20 ¶. *In hoc inde initium fiebat, quòd pro tibia, vel barbito, orationem habituri essent in honorem eorum, qui thoro sociarentur.*

21 ¶. *Hinc ea sequi solent, quæ de nuptiali diximus.*

Ut sunt conjugii necessitas, laus sponsi & sponsæ; quò & pertinet similitudo generis, ætatis, & aliorum.

22 ¶. Postea

22 ¶. *Postea cohortabimur ad mutuum amorem: atque addemus, quantum ea res gaudii allatura sit amicis; quantum doloris inimicis.*

Pulcherrimè hanc rem expressit poëta Odyss. z*:

——— Οὐ μὲν γάρ τι γε κρεῖσσον καὶ ἄρειον,
Ἢ ὅτ' ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον
Ἀνὴρ ἠδὲ γυνή. πολλ' ἄλγεα δυσμενέεσσι,
Χάρματα δ' ἰδμενέτῃσι.

* Non enim eo quicquam præstantius aut melius, Quàm cùm animis cõcordibus domum administrant Vir ac mulier. Mult dolores sunt malevolis: Gaudia a. benevolis

23 ¶. *Orationem clausuri optabimus sponsis, ut dulcia tori pignora citò cõspiciant, diuq; felicem degant vitam: imò & annis volventibus videant diem, quò & ipsi interfint liberorum suorum nuptiis, & nos fortassè illis hymenæum cantemus.*

Cum his, quæ de epithalamio diximus, conferre juvabit, quæ de eodem argumento scribit Scaliger lib. III. de re poët. cap. CI. Quamquam enim poëtæ, & oratoris conceptus, non parùm* differant, ut optimè monet Dionysius*: tamen nec pauciora sunt, in quibus conveniant.

* præceptis de epithal.

CAP. XVIII.

DE ORATIONE NATALITIA, AC FUNEBRI.

NUPTIARUM finis sunt liberi. Itaque post orationem nuptialem, & epithalamium, ordo requirit, ut de natalitia dicamus.

1 ¶. *Natalitia est oratio, quæ habetur in alicujus natalem.*

Græcis λόγος γενεθλιακὸς vocatur.

2 ¶. *Estq; duplex. Nam vel fit, cùm quis prole recens auctus est: vel in ejus natalem, qui ætate jam est provectior.*

3 ¶. *In utroq; genere primùm dici solet de tempore nativitatis.* Ubi *considerantur annus, mensis, dies, hora.*

Ut si quis natus esset Calendis, dicebatur, principium mensis vivendi principium dedisse, inque omnibus bonis principiũ esse optimum, imò esse dimidium totius, atque adeò plus toto. Si esset dies sextus, septimusve, affirmabant, dies istos esse sacros, eoque hujusmodi nativitatem significare communionem quandam cum Diis. Si dies esset nonus, quia is Soli sacer erat, colligebatur, aliquẽ Solis instar illustrem, & beneficum fore. Si esset decimusquartus, ajebant hunc esse Minervæ dicatum: & quia tunc plenilunium sit, augurabantur, nihil ei defore. Etiam spectabant anni horam: uti an tempus esset hibernum, quod omniũ fortissimum: an vernum, quod amœnissimum: an æstivum, quod fructibus commendatur: an auctumnale, quod in regionibus calidis quiete est gratissimum. Similiter si Dionysia fuissent, aut Eleusinia, vel aliud festum, hæc res dicendi præbebat argumentum.

4 ¶. *Hinc videndum de loco; ubi spectatur natio, ac civitas.*

Natio

Natio quidem, ut, num quis Græcus sit, an barbarus; Italusne, an Pœnus. Atque hic minimè illud prætereundum, si ea gens vel sapientiâ, vel fortitudine, vel re aliâ celebretur. In urbe item considerandum, num ea metropolis sit, aut proximæ saltem dignitatis: item num ampla sit, & florens: num ingeniis fœcunda, & ecquid strenuè gesserit.

5 ¶. *Post illa in pueri natali duo capita tractabimus, quæ in hoc argumento præcipua sunt. Prius est virtus parentum, & majorum. Alterum verò spes, quam de puero concipimus ex genere, facie, futuraq; educatione. In adulto autem commemorantur omnia ista, à quibus persona potest laudari.*

Ut sunt virtutes, honores, aliaque; de quibus in genere demonstrativo satis diximus.

6 ¶. *Postremò Deum precabimur, ut puero annos multos largiatur; faciatq; ut suis, & patriæ, aliquando ornamento esse possit. Similiter in adultis optabimus, ut sæpè hunc natalem celebrare contingat; utq; lætior lætiorq; semper revertatur.*

De Genethliaca quædam etiam Menander habet. Exemplo autem fuerit Genethliaca Aristidis in Apellam. Quod si in argumenti hujus tractatione admiscere aliqua visum est de sacrariis philologiæ: multùm eâ parte juvabit Jul. Scaliger lib. III. de re Poët. cap. CII. Inter ea,

quæ attingit, sunt honores, qui die natali Genio fiebant. Nam *pulte fritillâ conficiebant sacra natalium*: ut est apud Plinium lib. XVIII. cap. VIII. Lacte etiam Genio libabant, teste Probo in III. Georg. Etiam

——— *Piabant*
Floribus, & vino, Genium memorem brevis ævi:

ut ait Horatius lib. II. epist. I. At hostiis abstinebant. Unde Varro apud Censorinum cap. II. *Id morùs, institutiq́, majores nostri tenuerunt, ut cùm die natali munus annale Genio solverent, manum à cæde ac sanguine abstinerent, nec die, quâ ipsi lucem accepissent, aliis demerent.*

A natalitia accedamus nunc ad funebrem: quando, ut illa fit homine nato, ita hæc denato.

7 ¶. ORATIO FUNEBRIS *propriè dicitur, quæ in funere habetur. Sed latiùs ea vox extenditur, cùm etiam anniversariæ esse possint.*

Ut quas ad Mausoli sepulchrum quotannis recitari jussit Artemisia: Item quæ Athenis habebantur in laudem eorum, qui in bello pro patria cecidissent: qualis illa Periclis apud Thucydidem, item tres Aristidis.

8 ¶. *Anniversariæ, atque omnes, quæ multò post obitum haberentur, vix aliud erant, quàm encomium.*

Ut illa Isocratis in Euagoræ laudem.

9 ¶. *Hoc loco potissimùm de oratione agemus,*

mus, quæ dolorem habet recentem. Triplex in ea spectamus tempus, præsens, præteritum, futurum. Præsens quidem, ut si ordiamur à signis doloris præsentis.

Velut, quòd convenerimus ad tristes exsequias. Item si describas faciem defuncti miserabilem, genas pallentes, cincinnos jacentes, linguam contractam, oculos contortos. Sed hæc vix aliis, quàm matrum, vel amatorum planctibus, videntur convenire.

10 ¶. *Hinc exponimus, qualis quantusq; fuerit, quem amisimus: quæ ad præteritum tempus pertinent.*

Ut quàm facilis accomis fuerit, quàm hilaris inter adolescentes, quàm gravis inter senes, & similia.

11 ¶. *Ad futurum refertur, quòd magnam sui spem excitarat, quâ nunc simus orbati.*

Ut quæ beneficia in nos fuerit collaturus, si diutiùs fuisset superstes: quàm præclarè item merituras de patria. Vide apud Ciceronem lib. III. de Orat. perelegantem & brevem orationem in mortem Crassi, ubi hæc inter alia: *O fallacem hominum spem, fragilemq; fortunam, & inanes nostras contentiones: quæ in medio spatio sæpè franguntur, & corruunt, & antè in ipso cursu obruuntur, quàm portum conspicere potuerunt.*

12 ¶. *Est*

12 ¶. *Est verò, cùm magis præterito insistimus, quàm futuro: est item, cùm contrà fit. Prius locum habet, si quis gesserit honores publicos, & præclarè meritus sit de multis. Posterius fit, si cujus messis adhuc in herba fuerit.*

13 ¶. *Et istis quidem partibus constabit oratio, si visum erit paucis defungi. At si injustam instituere orationem velimus, hanc potiùs insistemus viam. Auspicabimur à querimonia, vel exclamatione, aut interrogatione.*

Ut si dubitare nos fingamus, num silere velimus, an eloqui: illud enim dolorem jubere, hoc dictare officium.

14 ¶. *Quod si maritus lugeat obitum uxoris; commodè ordietur à mutis animantibus; quæ & ipsa, conjuge amissâ, dolorem suum testantur.*

Ut quòd cygnus, compare ereptâ, alas ad zephyrum extendat, sortemque suam deploret: quòd hirundo querulo cantu tristitiam suam significet: quòd bos & equus, non sine dolore abstrahantur ab ea, qui cum fuerint.

15 ¶. *Hinc sequitur laus defuncti. Quæ unde petatur, dictum est in genere demonstrativo.*

Vide & quæ de eo tradit Menander lib. II. cap. IX. quod de funebri oratione inscribitur.

16 ¶. Im-

16 ¶. *Imprimis autem spectatur hîc genus mortis: ut si quis occubuerit pro patria pugnans.*

Hoc mortis genus eleganter laudat Cicero Philip. XIV. *Maximè*, inquit, *proprium senatus sapientis est, gratâ eorum virtutem memoriâ prosequi, qui pro patria vitam profuderunt.* Et mox: *O fortunata mors, quæ naturæ debita, pro patria est potissimùm reddita! Vos verò patriæ natos judico: quorum etiam nomen à Marte* est: ut idem Deus urbem hanc gentibus, vos huic urbi genuisse videatur. In fuga fœda mors est: in victoria gloriosa. Etenim Mars ipse ex acie fortissimum quemq; pignerari solet.*

* Milites Martiæ legionis alloquitur

17 ¶. *Post laudationem dicimus, quantum damnum morte alicuius fecerit Respublica, doloremq; exinde excitamus.*

Sanè ex boni amissi prædicatione oritur desiderium ejus: eoque omnino post laudationem proximum est, ut jacturam, quam fecimus, demonstremus. Ex cognitione autem jacturæ provenit luctus: ut omnino hinc locus debeatur querimoniæ, & lamentis.

18 ¶. *Interdum tamen non seorsim instituitur laudatio, seorsum verò dolorem ciemus: sed singulis laudationis locis querimonia miscetur.*

Nempe, ut singulæ encomii partes sint materies luctus.

19 ¶. *Lamentationi sive luctui subjicitur consolatio. Vel, si lamentis non fuerit opus, ut*

ut si quis pro patria ceciderit, ea proximè laudationem sequetur.

Observat hoc Cicero Philip. XIII. ubi continuò post illa, quæ paullò antè citavimus, ita eos compellat, qui ceciderant bello ad Mutinam gesto: *Illi impii, quos cecidistis, etiam ad inferos pœnas parricidii luent: vos verò, qui extremum spiritum in victoria effudistis, priorum estis sedem & locum consecuti. Brevis autem vobis vita data est: at memoria bene redditæ vitæ, sempiterna: quæ si non esset longior, quàm hæc vita, quis esset tam amens, qui maximis laboribus & periculis ad summam laudem gloriam q3 contenderet? Actum igitur præclarè vobiscum, fortissimi, dum vixistis, nunc verò etiam sanctissimi milites, quòd vestra virtus, nec oblivione eorum, qui nunc sunt, nec reticentiâ posterorum insepulta esse poterit; cùm vobis immortale monumentum suis penè manibus senatus populus q3 Romanus exstruxerit.* Et post pauca: *Sed quoniam, patres conscripti, gloriæ munus optimis & fortissimis civibus monumenti honore persolvitur; consolemur eorum proximos, quibus optima est hæc quidem consolatio parentibus, quòd tanta Reipub. præsidia genuerunt: liberis, quòd habebunt domestica exemplа virtutis: conjugibus, quòd iis viris carebunt, quos laudare, quàm lugere præstabit: fratribus, quod in se, ut corporum, sic virtutum similitudinem esse confident. At q3 utinã his omnibus abstergere fletum sententiis nostris, consultũ q3 possemus; vel aliqua talis his adhiberi publicè posset oratio, quâ deponerent mœrorem, at q3 luctũ. gauderent q3 potius, cùm multa & varia impenderent hominibus genera mortis, id genus, quod est pulcherrimum, suis obtigisse; eos q3*

nec

nec inhumatos esse, nec desertos (quod tamen ipsum pro patria non miserandum putatur) nec dispersis bustis humili sepulturâ crematos, sed contectos publicis operibus atque muneribus, eaq; exstructione, quæ sit ad memoriam æternitatis ara virtutis. Quamobrem maximum quidem solatium erit propinquorum, eodem monumento declarari, & virtutem suorum, & pietatem, & senatus fidem, & crudelissimi memoriam belli: in quo, nisi tanta militum virtus exstitisset, parricidio M. Antonii nomen populi Rom. occidisset. Hactenus cœlesti illo ore M. Tullius. Et quantò tamen fortius solatium habent Christiani! qui sciunt, se non aliter, quàm moriendo, felicitatis æternæ fieri compotes. Sed discrimen hoc fusiùs persequi, non est hujus loci. Porrò etiam solatii genus est, si dicas, posse damnum defuncti resarciri morte successoris. Pleraque eodem pertinentia dicemus infra; ubi spectabimus consolationem, non ut orationis funebris pars est; sed qua constituit orationem justam.

20 ¶. *Imò est, ubi consolatio etiam fuerit importuna. Ut si longinquitas temporis dolorem jam omnem abstulerit.*

Hoc in anniversaria ferè contingebat; ubi laudabantur sæpè, qui ante annos multos essent defuncti. Hîc si quis solatio opus esse putet, is quoq; Ilienses soletur, quòd olim fortissimum civem, Hectorem, amiserint. Sin tantùm sex septemve menses sint, ex quo obiit aliquis: & is, ad quem

ad quem dicimus, mortuo fuerit conjunctissimus, ut si filius sit, vel conjux: quia luctum in talibus durare verisimile est, etiam querimonia tunc, & consolatio habebit locum.

21 ¶. *Consolationi subjicitur non rarò adhortatio, quæ incitet præsentes, ut animo retinere perpetuo velint virtutem defuncti, eamq; sibi ad imitandum proponant.*

Vide hoc in genere præter ea, quæ antea cõmemoravi, etiam Lysiæ orationem in laudem cæsorum eo bello, quo Athenienses opem tulere Corinthiis: item Menexenum Platonis, Demosthenis orat. in illorem laudem, qui prælio ad Chæroneam ceciderant, & Dionis Chrysostomi in Melancomam.

Atque hæc sufficiant de orationibus secundæ classis.

CAP. XIX.

DE GRATIARUM ACTIONE, ORATIONE GRATULATORIA, ET LAMENTATORIA.

1 ¶. *TErtia orationum classis, quæ referantur ad genus demonstrativum, occasionem sumit ex bono, quo quis auctus; vel malo, quo sit affectus. Hujusmodi sunt gratiarum actio, gratulatoria & lamentatoria.*

2 ¶. GRATIARUM ACTIO *vel recta est, vel obliqua.*

3 ¶. *Recta*

3 ¶. *Recta est, quâ aperte, & sine circuitione aliqua, gratias agimus.*

4 ¶. *Hujus partes sunt tres. Primâ significamus lætitiam ex beneficio accepto obortam.*

5 ¶. *Alterâ exaggeramus beneficium illud, ut magnitudinem ejus intelligere videamur. Est enim præcipua grati animi virtus, & scire quantum debeas, & debere libenter.*

Quo pacto autem beneficium amplificetur, ostendimus superiùs, cùm de gratiæ affectu ageremus.

6. ¶. *Tertia pars animum gratum pollicetur. Quod bifariam fit. Nam vel dicimus nos parem, aut etiam majorem, gratiam relaturos: vel, si id vires superet nostras, saltem animum spondemus gratum, ac memorem: Deumq; rogamus, ut, cùm nos ob virium tenuitatem id minimè possimus, ipse condignas gratias rependat.*

7 ¶. *His interdum accedit commendatio nova, quâ petimus, ut is, qui nos beneficio hoc affecit, porro etiam amore suo complecti velit. Item votum, quo pro salute illius Deum rogamus.*

Exemplo in hoc genere sunto duo orationes Ciceronis: una post reditum ad Quirites: altera post reditum in Senatu. Priori tria præstat:

I. Extollit beneficium populi Rom. quòd se restituissent: atque id confert cum beneficio parentum, nec non Deorum immortalium: item cum reditu P. Popilii, Q. Metelli, & C. Marij.

II. Amicorum prædicat operam, qui in se revocando laborassent.

III. Polliceturse beneficii hujus memoriam benevolentiâ colere velle sempiternâ, omniaq; sua composituru ad Reipub. utilitatem.

Posteriori hæc similiter facit:

I. Gratias agit pro beneficio, atque id vehementer effert.

II. Iuvehitur in eos, quorum invidiâ fuerat ejectus.

III. Amicorum beneficium prædicat.

IV. Studium suum erga Remp. promittit.

Exemplo itidem fuerit oratio Ciceronis, quâ Cæsari gratias agit pro restituto Marcello.

Illustris quoque est illa Æneæ ad Didonem*:

O sola infandos Trojæ miserta labores,
Quæ nos reliquias Danaûm, terræq; marisq;
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo socias. Grates persolvere dignas
Non opis est nostræ, Dido: nec quicquid ubiq; est
Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.
Di tibi, si qua pios respectant numina. si quid
Usquam justitiæ est, & mens sibi conscia recti,
Præmia digna ferant. quæ te tam læta tulerunt
Secula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Lustra-

Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet;
Semper honos, nomenq; tuum, laudesq; manebunt,
Quæ me cunq; vocant terræ.

Hæc de gratiarum actione recta.

8 ¶. *Oblique verò gratias agimus, cùm dicimus, non acturos nos gratias, & ea interim proferimus, quibus gratum abunde animum testemur.*

Velut si tantum esse beneficium profiteamur, ut satius videatur, illud tacitum animo æstimare. quàm proletario more gratias verbis agere. Vel si dicatur, arctum adeò necessitudinis vinculum esse, ut illo gratiarum agendarum more liceat supersedere.

9 ¶. GRATULATORIA *oratione vel alteri gratulamur, vel nobis ipsis. Agemus propriè de priori, quæ majoris est usus, & ex ea alterius tractandæ ratio satis cognoscitur.*

Græcis συγχαρητικὴ vocatur.

10 ¶. *Partes gratulatoriæ sunt tres. Primâ significamus, quantam ceperimus voluptatem ex prospero alterius successu. Nec nostrum tantùm, sed sæpè aliorum etiam gaudium testamur. Interdum & caussam hanc adteximus, quòd res amici esse nostras ducamus. Ac facilius id fidem invenit, si is sanguine, affinitate, vel aliter, nobis junctus sit.*

11 ¶. *Parte alterâ, ut justam tantæ fuisse lætitiæ causſam intelligatur, oſtendimus magnitudinem boni, quo quis auctus eſt. Ut quòd non caſu, non prenſatione, aut largitione, honorem iſtum adeptus ſit; ſed virtute & meritis præclaris: quòd honos ſit tantus, ut eo nomen ſuum ab oblivione poſſit vindicare: quodq; multis expetitus, obtigerit paucis.*

12 ¶. *Tertia pars continet votum, ut Deus hoc bonum eſſe perpetuum velit. item ut honos iſte ſit ipſi, & Reip. imprimis ſalutaris. Quandoque etiam adhortatio talis habet locum, ut quis jam non cum aliis, ſed ſecum certare velit, quò per honoris hunc gradum ad majores poſſit adſcendere.*

Exemplo in hoc genere fuerint, cùm orationum aliæ multæ, tum Ariſtidis de παλινῳδίᾳ, quæ eſt de Smyrna inſtaurata. Atq; idem πρὸς Φωνηικῷ Σμυρναϊκῷ, quæ oratio habita eſt coram Imp. Commodo Smyrnam ingreſſo recens inſtauratam. Item illa Themiſtii, quâ Conſtantio Imp. quamquam abſenti, gratulatus fuit ob res feliciter geſtas. Incipit ea, Αἰγύπτιοι. Par ratio eſt epiſtolarum. Nam gratulatoriæ ſunt Iſocratis quinta, & ſeptima; quarum illa ad Philippum regem; hæc ad Timotheum. Apud Tullium quoq; ingens talium copia eſt: imò ſuperſunt etiam aliorum quædam ad Tullium: ut illa

Tre-

Trebonii *, qua Tullio de indole filii gratulatur.

* Lib. 15. epist. 16.

13 ¶. *Est & obliqua gratulandi ratio.* Ut *cùm dicimus, non tam amico gratulari nos velle, quòd honore illo affectus sit; quàm* Urbi, *quòd ejusmodi acceperit senatorem, vel consulem.*

Nam ad Remp. quidem multum inde emolumenti accessurum: ad amicum verò non minus oneris, quàm honoris: juxta illud vetus *,

* Apud Varronem lib. 4. de LL.

Onus est honos, qui sustinet Rempublicam.

14 ¶. LAMENTATORIA *minùs artis eget, cùm dolor quemvis reddere soleat disertum.*

15 ¶. *Duabus autem partibus solet absolvi. Primùm significamus, in quod malum inciderimus, & magnitudinem ejus exaggeramus. Deinde, si malevoli eo nos mactarint infortunio, odium excitamus eorum, qui nos perdiderunt.*

16 ¶. *Interdum etiam aliis injicitur metus, quasi & ipsis possit contingere, quod nos passi sumus.*

Vide in hoc genere Aristidis orationem Eleusiniam, qua ob templum Cereris incensum lamentatur. Item μονῳδίαν ἐπὶ Σμύρνῃ, quâ nobilem adeo urbem terræ motu obrutam deflet. Item Synesium in Catastasi, ubi Pentapolitanam describit calamitatem. Item Anonymi

Græce, Latineque primus edidit eam Fredericus Metellus.

μονῳδίαν*, qua deplorat Constantinum juniorem Constantini Magni filium, insidiis fratris sui Constantis interemptum.

CAP. XX.

DE ORATIONE, QUA DISCEDENTES vel domum redeuntes utimur, vel alium discedentem prosequimur.

1 ¶. QUARTÆ *orationum classi occasionem præbet alicujus abitus, vel adventus. Hujusmodi sunt* λόγος ἀποβατήριος, ἐπιβατήριος, καὶ προπεμπτικός.

2 ¶. Ἀποβατήριος *dicitur, quo utimur discedentes è patria, vel urbe alia, ubi diu, commodeq́ viximus.*

Alias ἐπιτακτικὸς vocatur: cujus nominis caussam ignorare se fatetur Jul. Scal. lib. III. de re poët. cap. CV.

3 ¶. *In hoc genere primùm testabimur dolorem nostrum, quòd ab urbe, & amicis divellamur. Ac temperatiùs quidem id faciemus, si discedamus studiorum caussâ, postea reversuri. Vel si patriæ caussâ legatio obeunda sit in terris longinquis. Sin solum vertere cogamur, tantopere misericordiam ciebimus, ut videamur lapides ipsos posse commovere.*

4 ¶. *Hinc laudabimus populi, unde abimus, fidem,*

fidem, clementiam, pietatem. Item urbis situm salubrem, atque amœnum. Quibus & sacra ejus festa addi solent.

Ut si ex Attica discedamus, hoc, vel simili modo, dicere jubet Menander: *Quis possit sine lachrymis relinquere Eleusinia sacra? quis Dionysia? quis arcem Athenienſium pulcherrimam? aut tot viros sapientiâ, & virtute præcellentes?* Ac pariter omnia accommodabimus, quæ in civitate possint allicere.

5 ¶. *Præterea beneficiorum, quæ isthic accepimus, semper nos memores fore dicemus.*

6 ¶. *Denique, si nobis sint uxor, liberi, adfines, eos commendabimus: beneq; iis ominabimur & precabimur, à quibus discedimus.*

Exemplo in hoc genere est declamatio edita sub nomine Ciceronis ad Quirites priusquam iret in exilium.

7 ¶. ΕΠΙΒΑΤΗΡΙΟΣ λόγος *habetur, cùm quis, post diutinam peregrinationem, post liminiò domum redit.*

8 ¶. *In huiusmodi oratione primùm lares patrios salutabant: Diisq; gratias agebant, quòd salvos reduxissent.*

Uti Neptuno, & diis marinis, si mari rediret: vel: si terra, Mercurio Euodio, aut Hegemonio, & aliis.

9 ¶. *Hinc exponebant, quantum absentes tenuisset desiderium Urbis. Eaq; occasione accedebant ad laudationem ejus. Hæc petitur à conditore, fertilitate, salubritate, atq; aliis, quæ superiori libro exposita sunt à nobis.*

Istis, si voles, adde, quæ præclarè hac de re notavit Scaliger lib. III. de re poët. cap. CVII.

10 ¶. *Denique bene urbi precabantur, ac totos se ei devovebant.*

Non pauca, quæ ejusmodi orationi aptari possint, legas apud Ciceronem oratione eâ, quam in Senatu habuit, cùm ab exilio rediret.

11 ¶. ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΠΕΜΠΤΙΚΟΣ *est, quo alios prosequimur, quando discedunt à nobis.*

12 ¶. *In hoc incipere solent à querimonia, vel indignatione in fortunam, quòd nihil tale promeritum divellat ab amico. Vel etiam increpabant amicum, quòd deserere eum sustineat, à quo non minus ametur, quàm Theseo Hercules, Euryalus Niso dilectus fuit. Ac acerbus ille casus eo exaggerandus est, quòd armenta etiam, & volucres, graviter molesteq; ferant, si à mutua consuetudine abstrahantur.*

13 ¶. *Hinc in memoriam revocabimus palæstram, & exercitia alia, quæ hactenus com-*

communia habuimus. Quæremus, an retinere eum non possint, mysteria, Academia, insigne opus arcis, * & tot alia Urbis bona.

* Ita exemplo Græcorum rhetorum loquimur, quasi Athenis veremus. Sed talia pro temporibus, ac locis, variare, apertius est, quàm ut monere sit opus.

14 ¶. Posthæc interrogabimus, ubi nunc illa sint promissa, quòd alter alterum nunquam esset deserturus? Conferemus priorem felicitatem cum miseria præsenti: Antea nos amico fuisse munitos, tanquam forti aliquo præsidio: nunc eo haut aliter spoliari, quàm si Ajaci in bello clypeus subduceretur. Quare nihil superesse aliud, quàm ut, Timonis alicujus instar, deserta posthac loca incolamus. Nec enim ex re videri, ut nova cum quoquam amicitia ineatur, cùm eadem & illam manere possit fortuna: nec semel navem frangenti iterum mare esse tentandum.

15 ¶. Haut semper tamen gravis adeò querimonia, vel accusatio, locum habet. Non sanè, si legatus cum imperio vel exercitu aliò mittatur. Ubi potius gratulandum illi. Laudabimus quoque eum à genere, virtute, fortuna. Neque ipsum duntaxat extollemus; sed etiam collegas, socios, comites: quorum honos dignitatem legati auget atque illustrat.

16 ¶. Neque in ejusmodi solùm argumento,

sed in omni προπεμπτικῷ, laudatio discedentis adhibetur.

17 ¶. *Hinc orandus is, ut absens etiam nostri semper memor esse velit.*

18 ¶. *Multum autem ornatus accedet orationi, si locum, quò iter instituitur, celebres paucis. Imprimis verò, si per quas Urbes eundum, per quæ loca navigandum, referas, & eorum simul præstantiam, atque amœnitatem, delibes.*

19 ¶. *Atq; ubi oratione hâc quasi ad portum deduxerimus, ad preces convertemur, optimaq; ei omnia à Deo optabimus.*

Horatius προπεμπτικὸν suum, quod Virgilio Athenas proficiscenti scripsit, ab ejusmodi voto orditur.

Sic te Diva potens Cypri,
Sic fratres Helenæ, lucida sidera,
Ventorumq; regat pater,
Obstrictis aliis præter Iapygæ,
Navis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium: finibus Atticis
Reddas incolumem precor,
Et serves animæ dimidium meæ.

Postea a. detestatur poëta eorũ audaciã, qui primi se cõmiserunt mari. Et hæc, similisve ratio, ut cõmoda est, si paucorũ versiculorũ res sit: ita, ut in justã orationẽ argumẽtũ excrescat, plùs juvabunt ea, quæ ex Menandro sumus mutuati. Vide & Cæsarẽ Scaligerum lib. III. de re poët. cap. CIV.

CAP.

CAP. XXI.

DE MONITIONE, ET COMMENDATIONE.

1 ¶. EXcussimus *arculas argumentorũ, quæ inserviunt quatuor classibus orationum ad demonstrativum genus pertinentium. Nunc agamus de iis, quæ referuntur ad genus deliberativum. Quas ipsas similiter ad quatuor classes revocabimus. Prima est earum, ubi dominantur affectus iræ, odii, vel amoris. Hujusmodi sunt, monitio, commendatio, concitatio, & conciliatio.*

2 ¶. MONITIO *præcipuè artis eget, cùm vitia quidem castigare: at offensam tamen effugere studemus. Id verò hujusmodi artificio consequemur.*

3 ¶. *Laudabimus primùm ejus, qui monendus est nobis, præclaras animi dotes: & significabimus, quanti eum propterea æstimemus ac diligamus.*

4 ¶. *Hinc dicemus, ut nihil undiq; perfectum invenitur, ita laudes istas non leviter labe aliquâ depreciari.*

Ut quòd in suos sit durior, vel quòd suorum avaritiã nõ cõpescat, vel quòd novis amicis nimis fidat, vel quòd plùs æquo sit liberalis, vel alio quopiã. Nã innumera sunt quibus peccari solet.

5 ¶. *Quòd*

5 ¶. *Quòd si ne hæc quidem ratio satis tuta videbitur; poterimus dicere, aliorum id judicium esse, qui cætera eum magni faciant.*

6 ¶. *Subjiciemus, in alio nos, sive hoc nostrum sive alienum judicium, planè dissimulaturos fuisse: sed minimè potuisse pati, ut quispiam tam laudatus, & quem tantopere amemus, in partem duntaxat laudibus ornetur.*

7 ¶. *Poterimus quoque aliquid delibare è loco communi de officio veri amici.*

Ut enim medicus sanat corporis morbos: ita sinceri est amici, corrigere animi vitia, non supparasitando ea laudare. Vide Plutarchi librum de discernendo adulatore ab amico.

8 ¶. *Etiam affirmabimus, sperare nos, pari eum erga nos libertate usurum, nisi minùs fortasse ab eo amemur.*

9 ¶. *Interim conjiciemus vitij culpam in ætatem, vel gentem, vel convictum hominum minus idoneorum. Eodem laborâsse dicemus viros aliquot magni nominis. Sed parvo negotio correcturum. Nam ubi solùm peccatur excessu virtutis, facilè aliquid posse ad mediocritatem revocari.*

10 ¶. *Addemus argumenta ab honesto, utili,*

utili, glorioso: quibus vitij odium, contrariæ vritutis amorem gignamus. Hortabimur, ut quàm maximè se excitet ad omnes præstantis viri laudes implendas.

Monitionis, sed quæ principem virum deceat, insigne apud Livium *exemplum præbet Scipionis oratio ad Masaniſſam; cùm hic Reginam Sophonisbam, Syphacis uxorem, Asdrubalis Pœni filiam, eodem, quo captam vidisset, die matrimonio sibi junxisset. Quia brevis est, apponam. *Aliqua te existimo, Masaniſſa, intuentem in me bona, & principiò in Hispaniam ad jungendam mecũ amicitiam venisse, & postea in Africa te ipsum, spesq; omnes tuas in fidem meam commisisse. Atqui nulla earum virtus est, propter quam appetendus tibi sim, quâ ego æquè atque temperantiâ, & continentiâ libidinum, gloriatus fuerim. Hanc ego te quoq; ad ceteras tuas eximias virtutes, Masaniſſa, adjecisse velim. Nam non est (crede mihi) tantum ab hostibus armatis ætati nostræ periculi, quantum ab circumfusis undique voluptatibus. Qui eas suâ temperantiâ frenavit, ac domuit, multò majus decus, majoremq; victoriam, sibi peperit, quàm nos, Syphace victo, habemus. Quæ, me absente, strenuè ac fortiter fecisti, libenter & commemoravi, & memini: cetera te ipsum reputare secum, quàm, me dicente, erubescere malo. Syphax populi Romani auspiciis victus captusq; est: itaque ipse, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani est: & Regem conjugemq; ejus, etiamsi non civis Carthaginensis esset, etiamsi non patrem ejus imperatorem hostium videre-

*Lib. 30.

videremus, Romam oportet mitti: ac senatus populúsq; Romani de ea judicium, atque arbitrium esse, quæ Regem nobis socium alienâsse, atque in arma coëgisse præcipitem, dicatur. Vince animum, cave deformes multa bona uno vitio, & tot meritorum gratiam majore culpâ, quàm caussa culpæ est, corrumpas. Adi & epistolam secundam Isocratis ad Philippum Regem, quâ eum monet, ne porro temere adeo in bello maximis se periculis exponat. Initium epistolæ est: Οἶδα μὲν ὅτι πάντες εὐφήσουσι πλείω χάριν ἔχειν τοῖς ἐπαινοῦσιν, ἢ τοῖς συμβουλεύουσι ἄλλως τε καὶ ἂν μὴ κελευσθεὶς τις ἐπιχειρῇ τοῦτο ποιεῖν.

* Novi equidem, plus gratiæ haberi solere laudatoribus, quàm monitoribus: præsertim si, nullo jubente, monere sint agressi.

11 ¶. *Sequitur* COMMENDATIO, *cujus hæc potissimùm capita sunt. Primùm caussas commendationis exponimus.*

Ut, quòd bene quis de nobis sit meritus, aut nostris: item, quòd cum illo, vel parente ejus, aut majoribus, aut propinquis, vel sanguine, vel affinitate, vel amicitiâ simus conjuncti: item quòd ejusdem simus patriæ, eorundem studiorum, & quæ similia sunt.

12 ¶. *Subjicitur ejus, quem commendamus, laudatio à probitate, fide, humanitate, eruditione, genere, aliis. Sed modus tamen hîc tenendus est, ut ne ex amore hoc judicium; sed amor è judicio profectus videatur.*

13 ¶. *Dicere etiam possumus, scire nos Horatianum illud* *,

* Lib. 1.

Qualem

Qualem cõmendes etiam atq; etiã adſpice, ne mox Incutiant aliena tibi peccata pudorem. epiſt. ad Lollium.

Sed hujus integritatem, ac præclari animi dotes, adeò nobis eſſe perſpectas, ut nihil divini, vel humani, credi nobis poſthac velimus, ſi eâ parte fallamus.

14 ¶. *Multùm etiam proderit, ſi quem laudamus, dicatur honeſtè præclareq; de eo, cui commendatur, & ſentire, & loqui apud omnes ſolere.*

15 ¶. *Addemus, ſi complecti hominem velit, honori eam rem fore, & multum inde utilitatis percepturum: nec unum hominem, ſed ſimul alios multos ſibi poſſe devincire.*

16 ¶. *Denique vehementer orabimus, atq; obteſtabimur, vel dicemus, nos pluribus nolle contendere, ne de humanitate videamur diffidere. Etiam noſtro & ejus nomine, quem commendamus, omne grati animi officium pollicebimur.*

Commendationis exemplа longè plurima ſuppeditat Tullius in epiſtolis. Imò illæ libri de cimitertii omnes ſunt συζαλικαί*: ut eas Græci appellant. Sed illuſtris imprimis eſt ſexta libri ſecundi, quâ Curioni Milonem in petitione conſulatus commendat. Nam vel ſola propè univerſum hujus argumenti artificium comprehẽdit. Longiuſcula eſt, & liber ille etiã pueritiæ mani-

* Commendatitiæ.

manibus teritur, ut eam adscribere nihil sit opus. Adde etiam Isocratis epistolam quartam, quâ Diodotum, ac filium ejus, Regi Philippo de meliori commendat nota.

17 ¶. *Est & obliquæ commendationis genus, quo simulamus, nos commendare nolle, quem interim vel maximè commendamus.*

Ut si dicas, non quidem commendare te alteri Sextium velle; sed orare solùm, ut propiùs hominem nosse ne gravetur. Sperare enim futurum, ut cùm gratias agere soleant, qui commendarunt; alter tibi gratias agat, per quem viri tanti notitiam sit consecutus. Et hæc de commendatione.

CAP. XXII.

DE CONCITATIONE, ET CONCILIATIONE.

1 ¶. *NUNC videamus de concitandi & conciliandi artificio. Ac priùs quidem illud, ut rarò laudem meretur, ita nec multum artis requirit: præsertim si negotium sit cum multitudine imperita. Nam quotusquisq; non maximopere commovetur, si sibi vel suis atrocem fieri injuriam intelligat? quare hic sola suffecerint, quæ de iræ & odii affectibus suprà diximus.*

Exem-

Exemplum tantummodo adferam ex gravissimo scriptore, Tacito *: *Erat, inquit, in castris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax linguâ, & miscere cœtus histrionali studio doctus. Is imperitos animos, & quænam post Augustum militiæ conditio, ambigentes, impellere paullatim nocturnis colloquiis, aut flexo in vesperam die, & dilapsis melioribus, deterrimũ quemque congregare: postremò, promtis jam & aliis seditionis ministris, velut concionabundus, interrogabat: Cur Paucis centurionibus, paucioribus tribunis, in modum servorum obedirent? quando ausuros exposcere remedia, nisi novum, & nutantem adhuc Principem, precibus, vel armis, adirent? satis per tot annos ignaviâ peccatum, quòd tricena, & quadragena stipendia senes, & plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerent.* Et mox: *Enimverò gravem, infructuosam, denis in diem assibus, animam & corpus æstimari. hinc vestem, arma, tentoria, hinc sævitiam centurionum, & vacationem munerum redimi. At hercle verbera & vulnera, duram hiemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem sempiterna,* &c. Seditiosæ isti concioni faces subdidit oratio Vibuleni, quam paullò post refert. Hujusmodi autem virulentæ linguæ artificia, seu venificia malis, nosse convenit, non ut utamur, sed ut meliùs ab iis caveamus nobis.

* Lib. 1. Annalium.

2 ¶. *Concitationi opponitur* Conciliatio, *quæ bifariam fit. Nam vel nobis amorem alicujus conciliamus: vel in gratiam reducimus partes dissidentes.*

3 ¶. *In priori duo hæc præstamus. Primùm exponimus, quâ fiduciâ & quibus de caussis, alicujus benevolentiam & favorem ambiamus. Ubi laus ejus, quem amicum volumus, habet locum. Spectandum autem, quâ quisque re inprimis velit æstimari. Humanitatis laus quasi communis omnium videtur. At aliæ magis sunt propriæ. Ut Philosophus gaudet laudari ab ingenio perspicaci, & multarum disciplinarum cognitione: Senator à prudentia singulari, & benevolentia erga cives: Imperator à fortitudine, & rebus gestis. Ac juvenem quidem laudare licebit apertiùs: in sene id faciemus cautiùs. In utriusq; adulationis suspicionem, quantum licet, amovebimus.*

4 ¶. *Pars altera ostendet, favore non esse nos indignos: amicitiam nostram nec inutilem fore, nec indecoram. Quare hic nosmetipsos laudabimus. Sed eâ opus est prudentiâ, ut nequis laudis suæ nimius videatur buccinator.*

Vide epistolam Ciceronis ad Metellum Nepotem, quæ est quarta libri quinti. Item nonam ejusdem libri, quæ Vatinii est ad Ciceronem. At luculentè imprimis hoc artificium aperit illa recentis, sed politissimi scriptoris, Angeli inquam Politiani epistola ad Matthiam, Pannoniæ regem, quæ prima est libri noni.

5 ¶. *Par-*

5 ¶. *Partes dißidentes conciliamus hoc pacto. Oſtendimus offenſam omnem obliterari debere, partim quia utilius tutiusq; eſt: partim etiam quia honeſtius. Ex affectibus hîc regnant ſpes & metus.*

8 ¶. *Quemadmodum verò concitare homines facile eſt: ita difficile eſt eoſdem conciliare. Sunt n. plerique omnes iræ, atq; offenſæ, nimis tenaces. Ac nuſquã facilius opera lauditur, quàm apud multitudinẽ concitatã. Ubi haut multùm valet diſerta oratio, niſi eã duplex muniat præſidiũ, benevolentia popularis, & dicentis majeſtas.*

Unde Maro, cum ſeditionem populi deſcripſiſſet, ita canit: 1. Æn.

Tum pietate gravem, & meritis, ſi forte virũ quem
Conſpexere, ſilent, arrectiq; auribus adſtant.

Sanè Jul. Cæſar * exercitum compeſcuit, *Quirites* appellando pro militibus: quâ unâ voce ita eos circumegit, & flexit, ut ſe milites eſſe reſponderint, & quamvis id recuſantem, ultrò in Africam ſint ſecuti. Etiam ex Tacito * videre eſt, quàm paucis verbis, ſeditionem à Percennio & Vibuleno motam, de qua antea diximus, cõpeſcuerit Clemens centurio. Verùm, ut præſtantiſſimus hiſtoricus ait, bonis artibus gratus erat in vulgus. Adhæc ſeditionis culpa & ipſe tenebatur: ſed animum in melius mutarat.

* Sueto-
nius in Cæ
ſare ca. 70
& Tacitus
lib. 1. An-
nal. in Ger
manici o-
ratione.
* lib. 1. An
nal.

7 ¶. *Porrò multùm etiam refert, ut nequis efferatæ plebi ſtatim ſe credat, utcumque*

& innocentiæ, & autoritatis præsidio tutus sibi videatur. Nam primus ille multitudinis impetus planè est belluinus, ut ratione regi non possit. At ubi is deferbuit, idoneum magis orandi tempus erit. Sed prius constare oportebit, quæ origo sit mali tanti. Nam qui ignorat, quâ parte sit vulnus, quomodo ei faciet medicinam? etiam temperamẽto isthoc in oratione opus erit, ut priùs amicè deliniamus; hinc verbis castigemus severiùs. Atq; interim modus ille in utroq; hoc remedio tenendus, quem res & tempus postulabunt.

Non ignoravit hoc Cæsar Germanicus, qui, ut obortam seditionem sopiret, *à veneratione Augusti orsus*, (quemadmodum Tacitus * narrat) *flexit ad victorias triumphosq; Tiberii, præcipuis laudibus celebrans, quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset: Italiæ inde consensum, Galliarum fidem extollit, nil usquam turpidum, aut discors.* Atque ab his sensim ad illa verba productus est: *Ubi modestia militaris? ubi veteris disciplinæ decus? quonam Tribunos? quonam centuriones exegistis?* Quamquam parùm quidem oratione eâ flexit: sed quod nec facundia viri, nec autoritas potuit, id, cùm ducis uxor parvulum sinu filium gestans, & unà amicorum uxores, miserabili agmine, ad Treviros fugerent, partim pudor & miseratio, partim invidia in Treviros, extorsit.

CAP.

CAP. XXIII.

DE ADHORTATIONE, ET DEHORTATIONE.

1 ¶. ALTERA *classis orationum, quæ ad deliberativum genus referuntur, eo à cæteris distinguitur, quòd hîc præcipuè excitatur fiducia, aut metus. Ejusmodi sunt adhortatio, & dehortatio.*

Græci orationes, vel epistolas adhortatorias, vocant προτρεπτικὰς, νουθετικὰς, παραινετικάς.

2 ¶. *Differt* ADHORTATIO *à suasione, quòd hæc consilii sit, illa motus: hæc, ut in re incertâ, docet, eoq; plus habet argumentorum; illa inflammat, ac propterea plus habet coloris.*

Exhortatio, ut suasione latiùs acceptâ continetur: ita, si pressiùs vox sumatur, differt ab ea trifariam, objecto, fine, tractatione.

Objecto quia suademus ignaris, quod facto opus est: hortamur gnaros, non quidem omnes sed cessantes, aut etiam currentes.

Fine, quia suadens hoc agit, ut velis: adhortans, ut magis velis, facereque aliquid ausis.

Tractatione, quia suademus probationibus: exhortamur metum tollendo, ac fiduciam pariendo,

3 ¶. *Ferè autem in oratione justa suasio ad confirmationem pertinet: exhortatio verò Conclusioni reservatur.*

Sanè qui adhortari velit, priusquam, quid fieri oporteat, constet; is tam undem agit, ac si ex viridibus & humidis lignis confestim se ignem facere posse speret. Primùm igitur animus argumentis est præparandus: ut quibus probetur rei utilitas, necessitas, facilitas. Postquam autem, quid ex re sit, viderint auditores; faces stimulique animo subdentur, ne terreantur periculo, aut ignaviâ cessent.

4 ¶. *Interdum tamen, quia, quid usus exigat, satis constat; princeps orationis pars est exhortatio: argumenta verò suasoria tantummodo attinguntur.*

5 ¶. *Ac unde quidem suasoria hæc petantur, satis constat ex iis, quæ in genere deliberativo diximus. Affectus autem, quos ciere oportet, hi potissimùm sunt.*

6 ¶. *Primùm amor excitandus, tum rei, quàm suademus: tum personæ, cujus studemus commodis. Etiam misericordiam erga eum cõmovebimus. Atq; odium concitandũ erga illũ, qui hâc parte adversatur.*

7 ¶. *Hinc æmulationi erit locus. Eoq; aliorum industriã ad imitandũ proponemus.*

8 ¶. *Postremò spes fit bonorum, ut quis ausit: & malorum incutitur metus, ne cesset.*

Exemplo est oratio Scipionis apud Livium *: quâ milites Romanos adhortatur, ad Chartaginem novã omnibus viribus oppugnandam.

* Lib. 26.

9 ¶. Ca-

9 ¶. *Cæterum est, ubi parciùs hos moveamus affectus: est ubi majori id fiat curâ. Parciùs quidem apud viros in dignitate constitutos: quia hæc* potentissimum est ad feriendos animos telum: item apud mentes sulphuratas, quales facilè flammam concipiunt.* Tacit.

Ut si Alexandri Magni similem accendere velis ad pugnam. Quippe Timotheus tibicen, cùm bellicum caneret, ita Regem eum inflammabat, ut ad arma prosiliret: quemadmodũ auctor est Dio Prusæus*. Verùm, inquit idem, non hoc tam numeris Timothei, quamvis præstantibus, tribuere covenit: quàm acri & planè vivido Alexandri ingenio. Sanè frigidum aliquem Entellum nunquam commovisset: uti nec Sardanapalũ, cui neq; Apollo, aut Mercurius, ullis numeris animum istum inspirassent. * Orat. 1. de regno.

10 ¶. *Quia autem rari omnino sunt, qui alieno se consilio, vel hortatu, credant indigere: eò in ipso orationis ingressu dicere expedit, nos ad verba facienda officii potiùs ratione esse inductos, quàm quòd adhortatione ullâ auditoribus sit opus: quid fieri oporteat, per se videant, & quod rectum sciunt, sponte agant.*

Hoc artificiosè facit Dio Chrysostomus orat. ad Trajanum. Ité Cicero Philipp. IV. ubi ait: *Faciamigitur, ut Imperatores instructâ acie solent:*

quamquam paratißimos milites ad præliandum videant ut eos tamen adhortentur: sic ego vos ardentes, & erectos ad libertatem recuperandam, adhortabor.

11 ¶. *Plurimùm etiã prodeſt, ſi initio virtutem ejus extollas, quem hortari voles. Nam hoc pacto vehementiùs ille ſuſcitabitur ad præſtandum, quod requires.*

Atque eâ etiam parte præivit nobis idem Tullius epiſtola ad Licinium Calvum, nobilem oratorem. Etſi iſthoc ſummi viri conſilium non ſatis aſſequeretur C. Trebonius; qui Ciceronem in eo extollendo modum exceſſiſſe arbitrabatur. Verùm reſpondet noſter, laudatione eâ voluiſſe ſe ſuſcitare atque acuere animum Calvi, cui ad perfectam eloquentiam non multa deeſſent. Sed ipſum potiùs oratorem noſtrum audiamus: qui Trebonio, quem dixi, ita ſcribit lib. xv. epiſt. ult. *Ingenium ejus melioribus extuli laudibus, quàm tu id verè potuiſſe fieri putas.* Et mox: *Multæ erant, & reconditæ literæ: vis non erat. Ad eam igitur adhortabar. In excitando autem, & in acuendo, plurimùm valet, ſi laudes eum, quem cohortere.* Adjungit continuò: *Habes de Calvo judicium, & conſilium meum: conſilium, quòd hortandi cauſſâ laudavi: judicium, quòd de ingenio ejus valdè exiſtimavi bene.* Tantum de adhortatione.

12 ¶. *Huic* DEHORTATIO *opponitur: quæ tum contrariis rationibus utitur, ut diſſuadeat: tum ardorem animi, quaſi ingeſtâ frigidâ exſtinguit.*

13 ¶. *In*

13 ¶. *In hac dicimus, rem esse malam, aut vilem, etiam quæ vires excedat, aut saltem laboriosam, aut cujus exitus sit incertus, &, ut succedat, parum tamen utilem fore.*

14 ¶. *Ridemus, neque aliud, quàm fumum, esse ostendimus montes illos aureos, quorum spes facta est. Exempla quoq; allata dissimilia esse comprobatur.*

15. *Culpamus animos auditorum nimis credulos, quòd fucum sibi fieri non senserint. Adversariorum autem veteratorium ingenium perstringimus, quòd dolis ac fraudibus alios circumvenerint.*

16. ¶ *Denique periculorum summorum metu terrorem animis incutimus.*

Egregium dehortationis exemplum habemus apud Titum Livium* in oratione Calavii, civis Campani, quâ filium suum Perollam ab Hannibalis cæde dehortatur: *Per ego te, inquit, fili, quæcunque jura liberos jungunt parentibus, precor, quæsoq;, ne ante oculos patris facere, & pati omnia infanda velis. Paucæ horæ sunt, intra quas jurantes per quicquid Deorum est, dextras dextræ jungentes, fidem obstrinximus, ut sacratis de mensis esse-mus: digressi à colloquio extemplò in eum armamur? surgis ab hospitali mensa, ad quam tertius Campanorum adhibitus ab Annibale es: eam ipsam mensam cruentare vis hospitis sanguine? Annibalem modò pater filio meo potui placare, filium Annibali non possum? Sed si nihil sancti, non fides, non religio, non pie-*

* Lib. 24.

tas; audiantur infanda, si non perniciem nobis cum scelere afferunt. Unus aggressurus es Annibalem? quid illa turba tot liberorum, servorumq́ ? quid in unum intenti omnium oculi? quid tot dextræ? torpescentne in amentia illa? vultum ipsius Annibalis, quem armati exercitus tremunt, quem horret populus Romanus, tu sustinebis? &, si alia auxilia desint, me ipsum ferire, corpus meum opponentem pro corpore Annibalis, sustinebis? atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfigendusq́ est. deterreri hîc sine te potius, quàm illic vinci. Valeant preces apud te meæ, sicut pro te hodie valuerunt.

CAP. XXIV.

DE CONSOLATIONE.

1 ¶. *PErvenimus ad tertiam classem, cujus orationes versantur circa dolorem alienum: ut sunt consolatoriæ.*

2 ¶. CONSOLATIO *est oratio, quâ animum mœrentis reddimus tranquillum.*

3 ¶. *Dolor verò, qui abstergendus est, vel provenit ex bono jam amisso, vel ex amittendi metu.*

4 ¶. *Consolatio, cui prioris generis dolorem lenire propositum est, diversimodè instituitur pro diversa natura, vel mali, quod obtigit; vel personæ; sive ejus, quæ consolatur; sive illius, cui consolatione opus est.*

5 ¶. *In*

5 ¶. *In re ipsa videndum, num malum leve sit vel tale saltem, quod corrigi possit.*

6 ¶. *Si leve sit, licebit jocos admiscere, dum is ferre eos possit, quem compellamus.*

7 ¶. *Si corrigi possit, conjecturas adferemus, unde verisimile fiat, malum hoc non fore diuturnum.*

8 ¶. *Consolator vel minor est, vel æqualis, vel major. Minori agendum circumspectiùs. Amorem suum imprimis testabitur: & ne de suo sapere plùs altero velle videatur, eò, quæ dictu opus, ex parente grandævo, vel quopiam philosopho, vel alio summæ prudentiæ viro, se aliquando audiisse profitebitur. Æqualis pro communi se amicitiæ jure facere dicet. Major utriusque aget liberiùs, adeò ut, si quis immoderatiùs dolorem ferat, etiam increpet graviter.*

Scitè hac de re Scaliger lib. III. de re poët. cap. XXIII. *Consolator*, inquit, *aut est major, aut minor, aut æqualis. Magnitudinem intelligo, aut imperio, aut dignitate, aut opibus, aut sapientiâ, aut ætate. Aliter enim consolabitur Nasonem Livia, aliter Liviam Naso. Hoc spectat ad imperium. Dignitas autem etiam sine imperio esse potest. Veluti si pater filium, Ciceronem Pompejus. Opibus, ut si è plebe quempiam clientem suum Crassus. Sapientiâ, quemadmodum Polybium, aut matrē Seneca. De ætate non opus est exemplis. Major interponet auctoritatem, etiā objurgabit.*

Sa-

Sapiens apponet etiam disputationem. Sententia huic crebriores. Minor ostendet affectum: sese id à sapientib. accepisse. Æqualis testabitur amicitiam; jus commune benevolentiæ.

9 ¶. *Is qui consolandus est, vel videri vult fortior, quàm ut egeat consolatione: vel animo est infirmiori, quàm ut, recenti adeo dolore, solatium admittat.*

10 ¶. *Prius si fuerit, dicemus, quamquam is casus est, qui alium quemvis de constantiæ gradu dejicere posset, tamen ejus sapientiam & eximiam fortitudinem, ita nobis esse perspectam, ut non dubitemus, quin in istis malis animo sit futurus planè infracto. Quippe qui salutaribus philosophiæ præceptis hoc jamdiu fuerit consecutus, ut sciat, hanc communem esse mortalium legē, ut pati necesse sit multa adversa: & sapientis nihil esse præstare præter culpam: neque lædi quemquam posse, nisi à se ipso. Denique magnitudini huic animi gratulabimur.*

11 ¶. *Sin animus est infirmus, & dolor ita recens, ut respuere videatur medicinam, bipartita erit oratio. Priori parte animum dolentium in nos transferemus, ut nostro magis dolori obsequi, quàm alienum mitigare velle, videamur.*

12 ¶. *Af-*

12 ¶. *Affirmabimus, nos parum esse idoneos, qui solemur alios, cùm tantopere animo discruciemur, ut consolatione ipsi egeamus.*

13 ¶. *Atq; ut ex animo hoc dicere credamur, causſas doloris nostri afferemus; nempe gravitatem mali, quo quis est affectus; & indignitatem personæ illud perpetientis; ubi & laus ejus admiscetur.*

14. ¶. *Addemus, non nos modò propterea dolere, sed omnes bonos.*

Et talis erit prima pars, quâ consequimur hoc, ut faciliùs persuadeamus alteri, adversam fortunam magno fortiqué esse animo ferendam, quippe qui videat, multùm quidem affici nos casu tam tristi: veruntamen æquo eum animo tolerare. At illos, qui non commoventur malis nostris, etiam odimus: quo nihil ad persuadendum noxium est magis.

15 ¶. *Alterâ verò orationis parte adferemus ea, quæ idonea sunt dolori leniendo. Quale fuerit, si adfirmes, malum grave quidem esse; sed quod patientiâ possit mitigari.*

Juxta illud Venusini poëtæ *: *Lib. 1. od. 24.

Durum, sed levius fit patientiâ,
Quicquid corrigere est nefas.

16 ¶. *Imò nec grave adeò esse, quàm videatur. Nam non futurum hoc diuturnum. Vel, bono alio posse resarciri. Vel, graviora multò alios perpeti.* 17 ¶. *Ar-*

17 ¶. *Argumenta hîc imprimis sumemus ab honesto, utili, necessario, jucundo, possibili.*

18 ¶. Ab honesto, *quia hæc divina est voluntas, hoc ratio dictat, hoc virtutis exigit natura, ut animi dolorem rectè factorum conscientiâ mitigemus.*

19 ¶. Ab utili, *quia virtus rebus adversis redditur illustrior clariorq́ : ac præterea iisdem erudimur, & prudentiores, ac meliores evadimus.*

Jure sanè Alexander magnus hoc uno nomine infelicior fuisse censetur, quòd semper fuerit felix. Nec enim vina eum magis, quibus se tantopere ingurgitabat, quàm dulcis inebriabat fortuna.

20 ¶. A necessario, *quia, quæ effugere non licet, ea lugendo non corrigimus, sed exasperamus.*

Eoque, ut ait Publius Mimus,

Feras, non culpes, quod vitari non potest.

21 ¶. A jucundo, *quia utcunque nunc ingrata sors ista sit; tamen veniet tempus, quo voluptatem gignet præteritorum malorum memoria cum honesto nomine conjuncta.*

22 ¶. A possibili, *quia nulla est calamitas tanta, quin patiendo vincatur.*

23 ¶. *Ac postremò isti argumento multum roboris accesserit ab illustribus eorum exem-*

exemplis, qui adversa cõstanter pertulere. Quæ si domestica fuerint, multo etiam amplius movebunt.

24 ¶. *Denique exemplis illis ad pristinam adhortabimur virtutem, atque animum fortem, ne frustra se maceret, ac nominis sui honorem, si impatientius se gerat, offuscet, atq; imminuat; suisq; hostibus gaudium creet.*

Quid verò prohibet, quò minùs & alteram methodum præscribamus?

25 ¶. *Possumus autem hanc etiam viam inire. Primùm quidem caussas adferemus, quæ nos ad consolandi officium impulerint.* Ut sunt cognatio, amicitia, misericordia, hortatus amicorum, & alia.

26 ¶. *Deinde agemus de natura, quod fatebimur grave quidem esse, & tale, ut propterea ipsi etiam doleamus non mediocriter: sed negabimus, durum adeò judicandum, ut ejus molestiâ quisquam animum suum debilitari ac frangi patiatur.*

27 ¶. *Post illa ex persona ejus, quæ malum patitur, quadrifariam argumentabimur. Primùm monebimus, ut cogitet, hominem se esse, eoq; humanam conditionem ferre constanter oportere.* Ut si cui immoderatè lugeatur mors mariti, vel

ti, vel uxoris, affirmabimus, hanc fuisse, esse, fore sortem omnium, ut seriùs, ociùs, vita hæc deseratur; nec causam fuisse, cur ille, atque adeò omnia quæ ortum habent; quando omnia, quæ ejusmodi sunt, occidunt. Pulcrè Statius Papinius*:

*Lib. 2. Silvar. in Epicedio Glauciæ.

——— ——— *Omnia functa,*
Aut moritura vides. Obeunt noctesq; dieesq;:
Astraq;, nec solidis prodest sua machina terris.
Nam populos, mortale genus, plebisq; caduca
Quis fleat interitus; Hos bella, hos æquora poscunt,
Hos amor exitio, furor hos, & sæva cupido;
Ut sileam morbos; hos ora rigentia brumæ,
Illos implacido letalis Sirius igni,
Hos manet imbrifero pallens Auctumnus hiatu.
Quicquid habet ortus, finem timet. ibimus omnes,
Ibimus.

27 ¶. *Huic in viro succedet, quòd non homo solùm sit, sed etiam mas: eoq; non debeat esse animo molli & effœminato.*

Sanè quid turpius, quàm ut, viri qui esse volunt, animos gerant muliebres? Et tamen in luctu nihil pervulgatum magis. Quod cum videret Lyciorum legislator; voluit, ut mares lugentes fœmineo vterentur habitu, quo significaret, luctum esse quid muliere magis dignum, quàm viro liberaliter instituto: tum etiam, ut schemate tali animus ad tranquillitatem citiùs reduceretur. Auctor Plutarchus Consolatione ad Apollonium.

28 ¶. *Tertium esto, quòd non vir modò sit, sed*

sed etiam habeatur, & sit vir prudens. Qualis cogitare debet, quicquid extra se est, ex adventitio fulgere: ut liberos, honores, opes: imò vitam ipsam χρήσει solùm nostram esse, κτήσει* vero naturæ, vel Dei potiùs.*

*Vsu.
* Possessione.

Quod elegãti hoc versu indicat Lucretius*:

Vitaq́; mancipio nulli datur, omnibus usu.

*Lib. 3.

29 ¶. *Quartum, nobis quidem Christi Sospitatoris cultoribus, illud est, quòd non modò quis civili prudentiâ instructus; sed Christianâ etiam religione sit imbutus. Atqui eâ Christiani conditione facti sunt, ut calamitatibus hujus seculi exerceantur, ne cum mundo pereant*. Delibari quoque hîc poterit locus communis de providentia divina in malo.*

* 1. Cor. 11 32.

30 ¶. *Quòd si quis non Christianus tantummodò sit, sed etiam doctor Christianus: jam quintum inde petitur argumentum.*

Ut qui non homo duntaxat sit, sed etiam vir; nec vir modò, sed insuper prudentiâ commendabilis; nec talis modò, sed simul Christianus, atque adeò, quem Christianis aliis patientiæ & fortitudinis exemplo præire oporteat; ne quod unâ manu exstruit, id alterâ destruat. Notum est illud Dionysii Catonis:

Turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum.

Atque hæc dicta sunto de consolatione pri-

mi generis: in qua præstare aliquid si voles, è recentioribus quidem juvabunt duo summi viri, Erasmus commentatione illa, quam inscripsit de epistolis conscribendis; ac Julius Scaliger lib. III. de re poëtica cap. CXXIII. è veteribus autem, cùm Rhetores, & hos inter Menander lib. II. cap. VIII. tum oratores & philosophi, ut Tullius tot epistolis; ac præterea Servius Sulpitius epistola ad Ciceronem de morte Tulliæ; item Seneca ad Polybium, Marciam, Helviam; Plutarchus ad Apollonium, & uxorem; Aristides ad Etonei parentes, atque alii.

31 ¶. *Alterum genus solatur mœrentes, eò quòd jam malum sibi putent imminere.*

Ut si quis apud tyrannum venerit in suspicionem conjurationis. Quomodo hujusmodi consolationem tractari conveniat, non meliùs possum dicere, quàm Julii Scaligeri verbis. Sic verò scribit summus vir:

32 ¶. CONSOLATIO TALIS in duas partes erit dividenda. In prima pones spem, quâ vel opinio deleri, vel ira placari possit. In secunda addes animos, eventum contemnes, carissima quæque ostendes esse viliſſima: denique à philosophis mundi, vitæq; contemtoribus, omnia mutuanda. Quę si vulgata sint præcepta, sententiæ, proverbia, aliis omnino verbis, numeris, figuris, exprimenda sunt.

Nihil

Nihil enim minùs movet, quam familiaria, nota, atque quotidiana. Si à vulgi opinionibus usque maximè abhorrent, ac propterea ægrè animum subire valent: tum verò non tam rationibus, atq; argumentis, fides extorquenda, quàm exemplorum persuasione insinuanda. *De consolatione satis.*

CAP. XXV.

DE PETITORIA.

1 ¶. IN *quarto genere orationũ dominatur gratiæ affectus. Uti sunt petitoriæ.*

2 ¶. PETITIONE *aliquid postulamus, vel pro nobis, vel pro alio. Posterior hæc* Intercessio *vocatur.*

Utriusque artificium paucis complexus est Servius; ubi Junonis ad Æolum oratorem narrat, *Rhetoricum*, inquit, *est in omni petitione hoc observare, ut possit præstari, quod petitur, id est, ut sit possibilitas: & sit res justa, quæ petitur: ut habeat modum petitio: ut sequatur remuneratio. Et secundum, secundum hunc ordinem omnes petitiones formare Virgilium: ut in hoc loco possibilitas est.*

Æole, namq; tibi Divûm pater atq; hominũ Rex,
Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento.

Iusta petitio est:

Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victosq; penates.

Omne enim, quod contra inimicos petimus, justũ est.
Modus est petitionis:

Incute vim ventis, submersasq; obrue puppes,
Aut age diversas, & disjice corpora ponto.

Remuneratio:

Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ,
Quarum, quæ formâ pulcherima, Deiopeam
Connubio jungam stabili, propriamq; dicabo:
Omneis ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchrâ faciat te prole parentem.

Hactenus Maro, Serviusque. Sed cùm non unum sit petitionum genus, distinctiùs videtur de utroque esse dicendum.

3 ¶. *Petitio alia recta est, alia obliqua. In illa apertè aliquid petimus: in hac, insinuatione opus est.*

4 ¶. *Aperta petitio locum habet in re planè honesta, & apud eum, qui bene nobis vult.*

5 ¶. *In hac primùm aliquid præmittitur ad amorem magis conciliandum nobis.*

6 ¶. *Etiam, si opus fuerit, modum ostendimus, quo negotium confici possit.*

7 ¶. *Denique remunerationem pollicemur.*

8 ¶. *Obliquâ vero petitione utimur, si vel parum sit honestum, quod poscimus: vel is parum est amicus, quem poscimus.*

9 ¶. *In hac primùm exponimus, quàm noxius sit egenti pudor quantaq; videatur esse audaciæ, postulare à quoquam rem tantam,*

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn770146279/phys_0216
DFG

tam, de quo nunquam sis bene promeritus; vel cui saltem nihil præstiteris magnopere gratiâ dignum.

10 ¶. Addemus, nos nihilominus spem maximam concepisse, fore, ut repulsam non feramus. Et ne temere videamur confidere, afferemus fiduciæ caussas: ut quòd aliis etiam benefecerit, quibus justiùs poterat negare: item quòd divina quædam sit bonitas viri, quâ prodesse omnibus gaudeat.

11 ¶. Quòd si jam antè de nobis bene meritus fuerit, affirmabimus, cùm multùm ei simus devincti, tamen velle esse obstrictiores. Referemus etiam, ut eum in parentis loco coluerimus semper, omnemq; in eum collocemus fiduciam, neq; cuiquam debere malimus quàm illi.

12 ¶. Sin ipsi aliquando præstiterimus beneficium, id solùm attingemus modestè, ne, quasi debitũ, flagitare improbè videamur.

13 ¶. Habet hic etiam locum laudatio parentum, & majorum utriusq;: ac si necessitudine inter se conjuncti fuerint, illud ipsum, ac mutua juvandæ augendæq; dignitatis officia commemorabimus. Indicabimus etiam, quàm pulchrum sit, ut hæredes opum paternarum simul amicitiæ sint hæredes.

14 ¶. *Ostendemus præterea, petere nos rem honestam, piam justam; illi facilem, quem rogamus; nobis verò perutilem, vel etiam necessariam. Atq; hic misericordiam ab inopia, vel miseria nostra, ciebimus.*

15 ¶. *Quòd si quid incommodi videatur ad alterum posse redundare: vel hoc refellemus, vel extenuabimus. Dicemus, commune nobis esse negotium cum iis, quos ille odit, aut timet.*

16 ¶. *Etiam preces addemus, & obtestationes per res illas, vel personas, quibus eum nihil habere carius constat.*

17 ¶. *Denique promittimus animum gratum: &, quamvis facultas referendi gratias, vel nulla sit, vel exigua; tamen summam fore animi nostri propensionem, & prolixam semper voluntatem. Totos etiam nos fidei illius consecrabimus.*

Petitionis exemplum est apud Isocratem epistola VII. quâ poscit à Mitylenæis, ut ab exilio revocent Agenorem, nepotum suorum magistrum. Multa etiam exempla suppeditabunt epistolæ Ciceronis. Fas inter, sideris instat, relucet el gans illa ad Lucceium *, quâ Tullius petit, ut quæ in consulatu suo gesserat, literis velit consignare.

* Lib. 4. Epist. 12.

Porrò ad petitoriam refer quoque orationem legati, qui missus est, ut auxilium adversus hostes

hostes vel quid aliud . exposcat. Item eam, quâ rogatur Princeps, ut in urbem nostram, sive ad sollemne festum, sive alia de caussa, venire dignetur. De priori agit Menander lib. 11. cap. x 1. de posteriori tractat cap. seq.

CAP. XXVI.

DE INVECTIVA ET OBJURGATIONE.

1 ¶. SUPERSUNT *orationes, quæ generi subjiciuntur Iuridiciali. Ut sunt invectiva, objurgatio, expostulatio, exprobratio, & deprecatio.*

Quamquam invectiva videtur non rectè minùs posse referri ad genus demonstrativum: ut quæ contineat vituperationem personæ, aut vitii. Sed qui maluerunt de illa tractare hoc loco, eo respexerunt, quòd non tantùm assumatur in genere juridiciali; sed etiam in tractandi modo imitetur forensem accusandi formam.

2 ¶. *In* INVECTIVIS *argumenta ad probandum suppeditantur ea, quæ de vituperatione in genere demonstrativo; deq; crimination e, in juridiciali genere dicta sunt. Ordo non est hîc uniusmodi. Nam interdũ invehimur in vitam omnem à puero usq;*

ad ætatem provectam: interdum certis vitiorum capitibus insistimus. Affectus autem, quos movere in eo convenit, quem exagitamus, sunt duo imprimis, pudor facti, & metus ignominiæ, aut pœnæ: apud alios autem concitantur ira, odium, invidia, affectus alii: de quibus in παθολογίᾳ egimus.

Exemplo hîc esse possunt Demosthenes in Aristogitonem, & quæ idem adversus Æschinem, vel hic adversus Demosthenem scripsit. Item Cicero in Catilinam, Vatinium, Pisonem, Antonium: item quæ illum in Sallustium dixisse, vel Sallustium in Ciceronem, vulgo est persuasum.

3 ¶. *Nec in personam habetur tantùm, sed etiam Senatum, vel populum universum.*

Cujusmodi est oratio Pontii Herennii in Romanos, cùm dedidissent fœderis Caudini auctores, bellumque indixissent Samnitibus. Livium vide lib. IX.

4 ¶. *Utrobiq; cavendum, ne frena laxemus maledicentiæ: idq; eo magis, quia ne summi quidem viri satis hâc parte cavere sibi potuerunt.*

Nunquam sanè homines magis esse diserti solent, quàm si alios exagitare liceat. Sed canina hæc plurimùm facundia est.

5 ¶. OBIURGATIO *est reprehensio ob delictum,*

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn770146279/phys_0220
DFG

lictum, quæ emendationem alterius sibi proponat.

Differt ab invectiva, quòd hæc ferè circa inimicos versetur, & id spectet, ut noceat: illa instituatur erga amicos, & hoc studeat, ut prosit. Adde, quòd objurgatio plurimùm est superioris; ut Imperatoris erga militem, patris adversus filium.

6 ¶. *In hac ante omnia dispicere oportet, quo ingenio is sit, qui cum nobis negotium est. Sunt enim non pauci adeò duræ cervicis, ut nihil proficias, nisi graviter intones & minas etiam addas. Sunt alii ingenii adeo mitis, ut hanc si viam inire velis, perdas eos potiùs, quàm corrigas.*

7 ¶. *De methodo ita statuimus. Primùm ob oculos delictum ponitur. Ubi videndum, ne graviori illud nomine vocemus, quàm convenit: præsertim apud eos, qui rerum momenta judicii trutinâ norunt ponderare. Sin crimen fuerit planè atrox, ferè satius est, ut scapham vocemus scapham, & ficum, ficum.*

8 ¶. *Hinc, quod peccatum est, exaggerabimus à circumstantiis personæ, loci, temporis, modi. Item ab aliorũ comparatione.*

9 ¶. *Et quidem apud homines duros, quos aliter flectere non possis, sequetur gravis*

expostulatio, atq; etiam comminatio. Ac desinere expedit oratione concisâ, ut major injiciatur terror.

Quomodo in tempestate homines magis fulmen extimescunt, quando, quâ parte eruperurum sit, non vident.

10 ¶. *At eos, qui dociles sunt, non nimis exasperabimus: sed orationis acrimoniam paulo mellis temperabimus. Hoc fiet, si initio laudemus.*

Nam si meritam tribuerimus laudem, videbimur non odio, aut malevolentiâ reprehendere, sed amore. Vide, quæ de hortatoria diximus superiùs cap. XXIII ¶. XI. Propterea utile interdum est, potissimùm in epistolis, si initio quædam affe antur ex loco communi de discrimine adulatoris, & veri amici.

11 ¶. *Prodest quoq;, si affirmemus, non necessitate adactos ad reprehendendũ accessisse.*

Uti de monitoria diximus cap. XXI. ¶. 6.

Vocant Græci παροίησιν ἀνάγκης, *simulationem necessitatis.*

12 ¶. *Valet etiam, si non tam ipsi vitium hoc in amico observâsse videamur: sed ab aliis in eo id requiri dicamus.*

Quemadmodum & in monitoria fit: ut retuli cap. XXI. ¶. 5.

Nuncupant μεταπλασμὸν προσώπου, *commutationem personæ.* Atque hæc duo in epistolis præcipuè habent locum.

13 ¶. *Mul-*

13 ¶. *Multùm etiam refert, si quos reprehendimus, sentiant nos dolere eorum vicem. Ut &, si postremo loco commoneamus virtutis pristinæ, & quam de illis habeamus spem, proponamus. Quæ duo non epistolis modo ad amicos exaratis conveniunt: sed etiam orationibus de rebus gravissimis ad Senatum, populum, vel exercitum, institutis.*

Exemplo in hoc genere esto inter alias oratio Germanici * ad milites rebelles. Ubi de genere criminis sunt ista: *Quod nomen huic cœtui dabo? militesne appellem? quod filium Imperatoris vestri, vallo & armis circumsedistis? An cives? quibus tam projecta Senatus auctoritas? hostium quoq; jus, & sacra legationis, & fas gentium rupistis, &c.* A circumstantiis mox exaggerat: *Primane & vigesima legiones, illa signis à Tiberio acceptis, tu tot præliorum socia, tot præmiis aucta, egregiam duci vestro gratiam refertis?* Hinc comminatio sequitur: *Hunc ego nuntium patri, lata omnia aliis è provinciis audienti feram?* Post aliqua concluturus, vide ut ad spem, atque amorem excitet: *Tua, dive Auguste, cœlo recepta mens, tua pater Druse, imago, tui memoria iisdem istis cum militibus, quos jam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam, iras q; civiles in exitium hostibus vertant.*

* Apud Tacitum lib. 1. Annal.

14 ¶. *Sed si is fuerit, in quẽ vel jure, ac beneficio naturæ, vel aliter, penè nihil nõ liceat nobis: jam laudis vel dissimulationis lenimento vix unquam erit opus.* Ut

*Lib. 2. Ut in oratione Veturiæ ad Coriolanum apud Livium *: *Sine priusquam complexum accipio, sciam, ad hostem, an ad filium venerim? captiva, materve in castris tuis sim? in hoc me longa vita, & infelix senecta traxit? ut exulem te, deinde hostem viderem. potuisti populari hanc terram, quæ te genuit, atque aluit? non tibi, quamvis infesto animo, & minaci perveneras, ingredienti fines ira cecidit? non cùm in conspectu Roma fuit, succurrit, intra illa mœnia domus, ac penates mei sunt? mater, conjux, liberi? Ergo ego nisi perperissem, Roma non oppugnaretur? nisi filium haberem, in libera patria mortua essem? Sed ego nihil jam pati nec tibi turpius, quàm mihi miserius possum: nec, ut sim miserrima, diu futura sum. De his videris; quos si pergis aut immatura mors, aut longa servitus manet.*

CAP. XXVII.

DE EXPOSTVLATIONE, EXPROBRATIONE, ET DEPRECATIONE.

1 ¶. EXPOSTULATIO *est querimonia de injuria accepta.*

2 ¶. *Ea vel levior est, vel gravior. Levior, vel laude, vel joco, vel dissimulatione, temperanda est: nisi fortè summæ autoritatis apud alterum simus. Ac factum quidem improbabimus: excusabimus verò voluntatem, quantùm licet. Dicemus nos mirari, quòd officiũ neglexerit: sed quid-*

vis

vis tamen malle suspicari, quam eò hoc factum esse, quia nostri, vel amicorum, vel Reip. amore minùs tangatur, quàm solet.

3 ¶. *In graviori expostulatione videndum, ne ob leves caussas fiat: &, ut gravis subsit causa, tamen ita est instituenda oratio, ut ne injuriam nimis videamur exaggerare: sed potiùs credamur, multò plura tulisse, quæ silentio hactenus presserimus: nunc autem eò processisse malum, ut dissimulari ultrà non possit: præsertim cùm majora etiam timeantur.*

Nihil sanè fidem magis adstruit querimoniæ nostræ, quàm si reluceat in ea animus patiens. Nam ita consequimur, ut videatur illam extorsisse necessitas. Itaque opera danda est, præsertim personæ gravi, ne quid abjectum ac mulierbre habeat sermo. Attamen adflictis planè, atq; oppressis, miserabili oratione uti licet apud superiores, & omnes, quorum in manu eorum sita est salus. Dispar verò ratio erit, si apud æquales dicamus: nec eum, de quo querimur, perditum ire velimus, sed ad mentem revocare saniorem. Eaque in re præit nobis Tullius ipse Philip. 1. *Priusquam* inquit, *de Rep. dicere incipio, pauca querar de hesterna M. Antonii injuria, cui sum amicus: idq; nullo ejus officio debere esse, præ me semper tuli. Quid tandem erat caussæ, cur in Senatum hesterno die tam acerbè cogerer? solusne aberam? an non sæpè minùs frequentes fuistis? an ea res agebatur, ut etiam*

ægrotos

agrotos deferri oporteret? Annibal credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur: ad quam causſam etiam Appium illum cæcum, & ſenem, delatum eſſe, memoriæ proditum eſt. De ſupplicationibus referebatur: quo in genere Senatores deeſſe non ſolent. Cogunturenim, non pignoribus, ſed eorum, quorum de honore agitur, gratiâ. quod item fit, cùm de triumpho refertur. Ita ſine cura Conſules ſunt, ut penè liberum ſit Senatori non adeſſe. qui cùm mihi mos notus eſſet, cumq; de viâ languerem, & mihimet diſplicerem, miſi proamicitia, qui hoc ediceret. At ille, vobis audientibus, cum fabris ſe domum meam venturum eſſe dixit. Nimis iracundè hoc quidem & valde intemperanter. Cujus enim malefici iſta pœna eſt, ut dicere in hoc ordine auderet, ſe publicis operis diſturbaturum publicè ex Senatus ſententia ædificatam domum? quis autem unquam tanto damno Senatorem coegit? aut quid eſt ultrà pignus, aut multam? qui ſi ſciſſet, quam ſententiam dicturus eſſem, remiſiſſet aliquid profectò de ſeveritate cogendi.

4 ¶. *Sequitur* EXPROBRATIO, *quæ eo differt ab expoſtulatione, quòd illa etiam fiat adverſus amicos; exprobratio adverſus inimicos; neq; hos quoſvis, ſed ingratos.*

5 ¶. *Conſtat partibus duabus. Prior eſt beneficti noſtri commemoratio, & exaggeratio. Quia verò parum liberale videtur beneficia ſua objectare, eaq; extollere multùm: eò affirmabimus, id nos facere in-*

invitos; sed alienis compelli injuriis. Atq; hîc & conscientiam adversarii testari licebit.

6 ¶. *Altera pars est expositio, nec non amplificatio maleficii alieni.*

7 ¶. *Quandoq; & ab hypothesi ad thesin adscenditur, universéq; aliquid dicitur de vitio criminis ingrati.*

Exemplo sit epistola Ciceronis ad Antonium, quæ quinta est libri quinti. item epistola Scholastici, seu rhetoris cujusdam sub nomine Ciceronis ad Octavium. Ut & oratio Ariadnæ ad Theseum apud Catullum *, cujus initium:

Siccine me patriis advectam perfide ab oris.

Et oratio Didûs ad Æneam *, quæ incipit,

Num fletu ingemuit nostro, &c.

Item apud Ovidium epist. Medeæ ad Jasonem.

* carmine de nuptiis Pelei & Thetidis.

* li. 4. Æn.

8 ¶. DEPRECATIO *tractanda est in hunc modum. Primùm opera danda est, ut tempore fiat opportuno. Item per eos, qui gratiâ & autoritate pollent: quippe quibus nihil facilè negetur. Vel per homines miseros, & luctu ac squallore confectos: quorum infelici conditioni ultrà mali quicquam accudere velle, durum videatur.*

Vide, quæ de tempore commodo, & personis idoneis, superiùs * diximus, cùm de affectu Lenitatis ageremus.

* cap. 8. par. 3. & quatuor seqq.

9 ¶. *Hinc*

9 ¶. *Hinc demonstrabimus, crimen non esse malitiâ commissum, ubi loci Purgationis adhibentur. Sed si color eiusmodi non habeat locum: satius est, ut ingenuè culpam fateamur, quàm ut frivolis nos ratiunculis defendamus. Siquidem illud turpis caussæ patrocinium offendere magis viros principes solet. Præterea, si crimen tantopere imminuamus, clementiæ suæ detrahi existimant, quasi leviculam tantummodo culpam condonent.*

30 ¶. *Posthæc tractandus est locus communis de clementia, sed non evagandum nimis: eaque præcipuè afferri debent, quæ caussæ magis propriæ sunt.*

11 ¶. *Exinde adjungemus rationes à qualitate personæ, pro qua dicitur: ut quæ petuntur à nobilitate ejus, eruditione, anteactæ vitæ innocentia, meritis erga Remp. item ostendemus, si ignoscatur, nihil quidem incommodi inde ad Remp. posse redundare; hominem verò ipsum magnopere utilem fore Reip.*

12 ¶. *Postremò adhibentur* ἀποσία*, *querimonia, obsecratio: in quibus tamen omnibus* τὸ πρέπον† *est servandum: quia, si gravis sit persona, nihil pro ea muliebriter ac demisse nimis est poscendum.*

* Dubitatio de eo, quid miser sit acturus.

† decorũ.

Exem-

Exemplum deprecationis apud Ciceronem habemus in peroratione orationis pro Muræna: *Fidem vestram, vel defensoris, & amici officio adductus, oro, atque obsecro, judices, ut ne hominis miseri, & cum corporis morbo, tum animi dolore confecti, L. Muræna, recentem gratulationem novâ lamentatione obruatis, &c.* Cærerùm vix in judicio deprecationi est locus; nisi cùm pro eo dicimus, cujus magna sunt merita. Actum in loco communi per amplificationem injicitur: ut ait scriptor ad Herennium lib. 1. At apud parentem vel Imperatorem, dispar est ratio: unde Cicero pro Ligario: *Causas, Cæsar, egi multas, & quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum: certè nunquam hoc modo, ignoscite, judices, erravit, lapsus est, non putavit: si unquam posthac. Ad parentem sic agi solet. Ad judices, Non fecit, non cogitavit. Falsi testes, fictum crimen.* Atque hæc dicta sunto de Inventionis doctrina, tum primaria, & magis simplici; tum altera ex priori orta: quibus duabus eam partibus absolvi, superius* dicebamus.

* Lib. 1. cap. 2. §. 6

FINIS LIBRI SECUNDI.

GERARDI JOANNIS VOSSI

PARTITIONUM ORATORIARUM

Liber Tertius.

CAP. I.

DE DISPOSITIONE UNIVERSE.

1 ¶. *ACcedamus nunc ad alteram Rhetorices partem, quæ* DISPOSITIO *vocatur. Est ea partium orationis idonea ad persuadendum collocatio.*

Ex qua definitione patet, quantopere aberrent, qui Dispositionem hanc Logicæ esse partem contendunt, cum Logica Dispositio longè alia sit. Quippe si eo nomine intelligant τάξιν syllogismi: hæc solùm respicit ordinem terminorum in syllogismo. Sin methodum sic appellant: ea spectat, vel artium & disciplinarum cõstitutionem; vel tractationem quæstionum, sed nudam, citra exordium, aut epilogum; citra mores, & affectus; quæ ad persuadendum adhibentur. Ut etiam diximus lib. 1. cap. 1.

2 ¶. *Partes orationis duæ sunt simpliciter necessariæ, propositio, & fides, seu probatio, quæ & contentio dicitur*

Quem-

Quemadmodum enim in omni syllogismo conclusio est, quæ probetur, & argumentum, per quod probetur: ita in omni quoque oratione est principalis quædam controversia, quam propositio assignat, & rationes sunt causſam nostram probantes, adversarii refellentes, quæ in fide, seu contentione collocantur.

3 ¶. *Sunt præterea duæ partes necessariæ κατὰ πτῶσιν, hoc est, propter hominum infirmitatem; qui, cùm rationibus sæpè non moveantur, affectibus sunt trahendi. Et partes sunt exordium, & peroratio: illud ad conciliandum, hæc ad concitandum imprimis adhibetur.*

4 ¶. *Interdum & quinta pars accedit, narratio, idq; potissimùm in genere Juridiciali. Quin etiam sex orationis partes statui possunt, quia fides seu contentio confirmationem & confutationem comprehendit.*

CAP. II.

DE EXORDII DUPLICI OFFICIO, ET UTRIUSQ; LOCIS GENERATIM.

1 ¶. EXORDII *munus est duplex: indicat enim scopum orationis & præparat auditorem ad reliquam dictionem.*

Ac Cicero quidem priùs solet animos parare, & deinde exponere, qua de re sit dicturus. Sed veterum multi contrarium facere solent, ac quandoque etiam Cicero ipse.

2 ¶. *Bifariam verò à priori munere incipimus. Interdum quidem simpliciter exponimus, qua de re dicendum sit. Quamvis autem Aristoteles ejusmodi exordium minùs probet, quia oratio sic quasi* ἀκέφαλος *sit: constat tamen præstantes etiam oratores ita ordiri.*

* trunca & capite carens.

Ut Gorgiam Leontinum, qui de Eliensium laude dicturus, ita cæpit: Ἦλις, πόλις ὄλβιον δαίμων*. Nec multùm abit illud Gregorii Nazianzeni in laudem Athanasii, Ἀθανάσιον ἐπαινῶν, ἀρετὴν ἐπαινέσομαι*.

* Elis, beata civitas.

* Athanasium laudans, virtutem laudabo.

3 ¶. *Sed sæpiùs auspicamur à generali pronunciato ex intimis caussæ visceribus ducto: cui tanquam fundamento mox superstruitur quæstio particularis.*

Ut si Elienses laudaturus inde ordiatur, quod utile sit præclaras urbes laudibus ornari: aut si Athanasium celebraturus, inde inchoët, quòd viros virtute præcellenti præditos oratione extolli oporteat, quò ita ad imitationem eorum alii incitentur. Similiter adversus adulterum, vel meretricem dicturus, incipere poterit à laude castitatis, aut vituperatione vagæ libidinis.

4 ¶. *Porrò eum, qui vel solum hoc artificium satis attenderit, non facilè deficiet cõmodè ordiendi ratio. Attamen ne eandem semper incudem tundamus, necesse etiam est nosse alias vias, quæ similiter ad*

sco-

scopum orationis ducant. Hujusmodi est initium ἐξ ἀποδοκίμου *sive ab opinione eorum, apud quos dicemus.*

Quomodo Demosthenes adversus Midiam orditur*: Τῶν μὲν ἀτελγειαν, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, τὴν τῶν ὕβριν, ἣ πρὸς ἅπαντας ἀεὶ χρῆται Μειδίας, οὐδένα ἂν ἡγοῦμαι. Item Cicero Invectivâ VI. in Catilinam: *Video P. C. in me omnium vestrum ora atque oculos esse conversos. Video vos, non solum de vestro, ac Reip. verùm etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse solicitos.*

* Quâ petulantiâ, Iudices, & contumeliâ in omnes semper utatur Midias, neminem aut vestrũ aut aliorũ civium, arbitror ignorare.

§. *Item initium* ἐκ περιουσίας, *sive ex abundanti: cùm, antequam dicamus, de quo agere propositum sit, præmittimus, nos eo contentos fore, etsi adferre possimus alia non leviora, imò etiam graviora.*

Ut si agendum esset adversus Phyam, mulierem tribus digitis minorem, quàm quatuor cubitorum, cæteroquin formosam: quæ à Pisistrato exule, conscio Megacle, adornata habitu Minervæ, & Athenas curru invecta, sesequè Palladem simulans, dictârat, tyrannum, quem ejecerant, reduci debere; atq; ita rudi populo os sublevarant: ut autor est Herodotus lib. I.*. In caussa ist usmodi sic incipere aliquis potuisset*: *Audax mulier jure optimo horrendi possit sacrilegii accusari: quippe quæ Minervæ honores, quam Athenienſium civitas tantopere semper coluit, sibi impiè vindicarit. Verùm enimverò atrox hoc crimẽ Deorum volo relinquere vindictæ: qui soli pœnas meritis*

* uti & Athenæus lib. 13.

* Hermogenes de invẽtione lib. I. cap.

haut minores repetere ab ea possunt. At mihi satis in præsentia erit, si ea in medium adferam, quæ commisit contra populi majestatem.

Exemplum simile est. *Quamquam non adulterii minùs, quàm furti crimen possim intentare: non tamen tam durus ero accusator, quàm vicinus impius fuisti.* Item, *Cùm majora etiam in Socrate possint commendari, tamen nunc solam ejus patientiam laudabo.* Sed frustra hujusmodi exordium anquirit orator, utcumque arte valeat, nisi res ipsa suggesserit.

6 ¶. *Etiam ab rei, de qua dicendum, amplificatione ordimur. Cujusmodi est ista*, Si unqam aliàs, nunc de maximo negotio dicendum nobis esse.

Ita Cicero incipit pro domo sua ad Pontifices: *Cùm multa divinitus, pontifices, à majoribus nostris inventa, atque instituta sint: tùm nihil præclariùs, quàm quòd eosdem, & religionibus immortalium, & summæ Reip. præesse voluerunt: ut amplissimi, & clarissimi cives Remp. bene gerendo, religiones sapienter interpretando, Remp. conservarent. Quòd si ullo tempore magna caussa in sacerdotum populi Rom. judicio ac potestate versata est: hæc profectò tanta est, ut omnis Reipub. dignitas, omnium civium salus, vita, libertas, ara, foci, dii penates, bona fortunæ, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei, potestatiq; commissa creditaq; esse videantur. Vobis hodierno die constituendum est, utrum posthac amentes, ac perditos magistratus improborum, ac sceleratorum civium præsidio nudare, an etiam Deorum immortalium religione armare malitiæ.*

tis. Simile exemplum sit, *Cùm multa in hujus laudem* (vel vituperationem) *dici poßint, familiam tamen ducit illud, de quo nunc agere positum est nobis.* Vocant aliqui exordium ἀπὸ διαιρέσιος*. Atque hæc de primo exordii officio, quo docilis redditur.

*A divisione.

7 ¶. *Alterum exordii munus erat, ut auditoris animus, velut medicamentis quibusdam ad benevolentiam, & attentionem, præparetur. Sed huiusmodi prolusio non semper est necessaria. Nam si auditor nos amet, ac suspiciat; neq; animus ejus ullâ suspicione sit præoccupatus: quid attinet benevolentiam aucupari? Si item libenter audimur, quid opus fuerit laborare, ut attentè audiamur? præsertim in orationis initio, ubi omnes auribus maximè arrectis esse solent? Quare prudentis est oratoris dispicere, quando res, & tempus, medicamenta ista requirant: ne si puerorum more, πάρεργα ejusmodi, ubi opus non est, consectemur: auditorem minùs etiam benevolũ, atq; attentũ, reddamus.*

8 ¶. *Quibus argumentis benevolentia paretur, partim in Amoris loco ostendimus libro superiori*: partim ex iis colligere erit, quæ de locis exordii in genere juridiciali inferiùs* dicemus.*

*cap. 9.
*cap. seq §. 12. & deinceps

9 ¶. *Paratur autem benevolentia, vel apertè, vel occultè. Quando apertè hoc agimus,* Ἀρχὴν, *sive Principium, vocatur: atq; ejusmodi exordium in genere honesto plurimùm adhibetur.*

Ut si contra parricidam dicatur.

10 ¶. *Sin idem occultè fiat, vocatur Insinuatio, Græcè* ἔφοδος.

Insinuatio quidem, quia quasi in sinum, hoc est, in pectus, atque animum, clam irrepat: ἔφοδος autem à similitudine clandestini ingressus, quo urbes capi solent. Tale est initium orationis ejus quam Cæsar apud Sallustium habet pro conjuratis.

11 ¶. *Habetq; istiusmodi exordium præcipuè locum in genere turpi, vel ancipiti, vel* παράδοξῳ, *sive admirabili.*

Turpi, ut si pro parricida orandum sit: *ancipiti*, quæ partim honesta, partim turpis, ut in causa Orestis, qui matrem interemit, sed ut patris mortem ulciscereturr: in *admirabili*, ut si quis laudet paupertatem, exilium, mortem, injustitiam, &c.

12 ¶. *In honesta caussa ferè utimur Principio.*

Uti Cicero facit pro lege Manilia: ubi cùm locum & tempus dicendi ex sententia sibi obtigisse dixisset, ista subjungit, *Atque illud imprimis mihi lætandum jure esse video, quòd in hac insolita mihi ex hoc loco ratione dicendi caussa talis oblata*

est,

est, in qua oratio nemini deesse potest. Dicendum est enim de Cn. Pompeij singulari, eximiaq; virtute: hujus autem orationis difficilius est exitum, quàm principium invenire.

13 ¶. *At tum demum in hujusmodi caussa Insinuatione est opus, si auditor, vel defessus sit audiendo; vel persuasus ab iis, qui priores dixerunt.*

Nam quid refert, utrùm caussa nostra sit honesta, si audire nos gravetur judex, vel non habeat caussam pro honesta?

14 ¶. *Atque horum alterum cùm fit, etiam attentionem parabimus. Idem faciemus in genere turpi, & ancipiti, atque etiam humili. Nam quia hoc est de re vili & abjecta, eò facilè negligitur.*

15 ¶. *Attentio paratur, partim promissione, partim petitione. Promissione quidem, si polliceamur nos dicturos de rebus novis, magnis, utilibus, vel jucundis.*

Hoc, ut Servius, & Victorinus, observant, egregiè præstitit Maro, quando de apibus scripturus, ita cecinit.

Protinus AERII *mellis* CÆLESTIA *dona*
Exsequar. Et mox:
ADMIRANDA *tibi levium spectacula rerum,*
MAGNANIMOSQUE *duces, totiusq; ordine gentis*
Mores & studia, & populos & prælia dicam,
In tenui labor: at tenuis non GLORIA.

16 ¶. *Quamquam profectò, si satis pareat, rem esse abjectam, plus efficiet orator verbo commodè & ἐνεργητικῶς prolato, quàm si spondeat aureos montes.*

Ut Cicero Philip. VII. *Parvis de rebus, sed fortasse necessariis, consulimur, P. C. de Appia via, & de moneta.* Item si acturus caussam pauperis, idque in re pusilla, dicat damnum exiguæ rei non minùs grave esse pauperi, quàm diviti rei maximæ. Quo artificio apud Quintilianum * pauper utitur, divitem accusans, qui veneno per flores pauperis sparso, apes ejus interemerat. *Unum* inquit, *oro, ne cui minor dignitate vestrâ videatur caussa litis meæ. Ante omnia enim non debetis exspectare, ubi pauper magna perdiderim: sed quantulum sit, quod abstulerit mihi dives, minus est, quod reliquit.*

* Orat. II.

17 ¶. *Petitione autem paratur attentio, cùm auditores, attendere ut velint, rogamus.*

Ut apud Cic. pro Sex. Rosc. *Quapropter vos oro atque obsecro, judices, ut attentè, bonaq; cum venia, verba mea audiatis.*

18 ¶. *Petitur id quidem in media quoque oratione; sed ferè in initio orationis sollicitè magis fit.*

Quomodo id facit Tullius in Miloniana: *Quamobrem adeste animis, judices, & timorem, si quem habetis, deponite. Nam si unquam de bonis & fortibus viris, si unquam de bene meritis civibus, potestas vobis judicandi fuit, si denique unquam, &c.*

19 ¶. Ge-

19 ¶. *Genus* δυσκολόγνωτον, *sive obscurum, quale est, in quo difficulter caussam percipit auditor, maximè exigit docilitatem. Quare cùm alibi ad docilitatem parandam sufficiat generatim indicasse, quæ de re acturus sit; quod prius esse Exordii munus suprà diximus: hoc in genere etiã distributione opus est, sed quam brevitas commendet; ne dum dociles facere vis auditores, eos magis confundas.*

Verùm de hoc accuratiùs infrà dicemus, in Propositionis doctrina.

20 ¶. *Si in Exordio accuratè caussam constituerimus, ac diviserimus; propositione postea nihil erit opus.*

Nec obstat, quòd superiùs ex Aristotele dicebamus, Propositionem esse necessariam orationis partem. Neque enim ita hoc accipi debet, quasi semper distinctum sit orationis membrum: sed quia necessarium est, ut quomodocunque proponatur, sive id in Exordio fiat, sive in fine Narrationis, sive seorsum.

21 ¶. *Quòd si in exordio, sufficiat simpliciter assignare scopum orationis eoq; istis benevolentiæ & attentionis parandæ medicamentis opus non sit: videndum tunc, an non ordiendi argumentum præbeat caussa, vel occasio, quæ nos impulit ad dicendum.*

Hujus-

Hujusmodi exordio utitur Tullius in oratione pro C. Rabirio: *Etsi* inquit *non est meæ consuetudinis, initio dicendi rationem reddere, qua de caussa quemq; defendam; propterea quòd cum omnibus civibus, in eorum periculis, satis justam mihi caussam necessitudinis esse duxi: tamen in hac defensione capitis, famæ, fortunarum omnium C. Rabirij, proponenda ratio videtur esse officii mei: propterea quòd, quæ justissima mihi caussa ad hunc defendendum esse visa est, eadem vobis ad absolvendum debet videri, &c.* Est quoq; hujus generis exordium, quod sumitur à lege, vel cõsuetudine: ut in Rullũ pro lege agraria; *Est hoc in more positum, Quirites, institutoq; majorum, ut ii, qui beneficio vestro imagines familiæ suæ consecuti sunt, eam primam habeant concionem, quâ gratiâ beneficii vestri cum suorũ laude conjungãt, &c.* Idem sic Philippicam ultimã incipit à scriptura: *Si ut ex literis, quæ recitatæ sunt, P. C. sceleratissimorum hostium exercitum cæsum fusumq; cognovi, &c.*

22 ¶. *Locus etiam sæpè initium dicendi suggeret.*

Nam & vilitas ejus generosis animis dicendi aufert voluptatem (unde Scopelianus * à Clazomeniis rogatus, ut dicere apud se vellet, respondit, luscinian non canere in cavea) & contra majestas ejus consternit animum etiam non vulgaris oratoris: ut si dicendum fuisset Babylone in dicasterio regis, non sapphiro & auro tantùm conspicuo, sed etiam cœli imaginem cum Diis referente: prout Philostratus illud describit in Apollonii vita lib. I. cap. XVIII.

* Philostratus in vitis Sophist.

CAP.

Cap. III.

DE SPECIALIBUS EXORDIORUM LOCIS.

1 ¶. *Utiliter verò observat Aristoteles, variare Exordiorum locos pro tribus caussarum generibus.*

2 ¶. *In genere Demonstrativo sunt loci tres: Primus est à laude vel vituperatione.*

A laude sic incipit Plinius divinum panegyricum. *Bene ac sapienter, patres conscripti, majores instituerunt, ut rerum agendarum, ita dicendi initia à precationibus caperentur.* A vituperatione contrà panegyricum suum orditur Isocrates. Quippe reprehendit eos, qui celebritates publicas instituêre, quòd virtutibus corporis præmia statuerint, illis animi non item. Similiter in funebri oratione, Dionis exemplo *, incipere possumus à reprehensione consuetudinis ejus, quâ dicere jubentur, quos flere magis conveniret; atque eloquentia ab iis exigitur, quibus recens dolor ingenium ac facundiam omnem eripit.

* Orat. 39.

3 ¶. *Alter locus est à suasione, vel dissuasione.*

Ut si is, quem laudare voles, vir quidem fuerit egregius: sed cui in omni vita placuerit illud vetus, Λάθε βιώσας *: dicere licebit, non eos solùm esse laudandos; quorum nota est virtus; sed etiam, quorum est ignota.

* Late in vita, seu latenter vive.

4 ¶. *Tertius locus assumitur è genere Iuridiciali: idq. à persona auditoris.* Ut si nobis agen-

agendũ sit de re vel incredibili, vel ardua vel pervulgata. Tunc enim petimus, ut ignoscere velint auditores, si quid protulerimus, quod vel parum delectet, vel incredibile videatur.

5 ¶. *Atq; eleganter in hoc genere ab historia, fabula, vel similitudine ordimur: dummodo ἀποδόσει sive reddditioni, de qua mox dicam, commodè adaptemus.*

Ut si laudare Scipionem Africanum velis, sic licebit auspicari: *De Lucio Æmilio legimus* *, *cùm Jovis Elæi imaginem conspexisset, attonitum aliquantisper hæsisse, exinde in hæc erupisse verba: Solus profectò Phidiæ Jupiter Homerici Jovis* * *majestatem expressit. Idem ego non verear affirmare de Scipione Africano, in quo uno divitiarum quantum illustris effigies effulget. Sed nullius tantum est flumen ingenii, quod oratione disertâ virtutes eas condigne possit exponere.*

Neq; hæc ordiendi ratio in personis duntaxat, sed etiam in rebus locum habet. Ita laudare volenti castitatem, in hanc sententiam proœmium se obtulerit. *Fabulantur poëtæ* *, *Pygmalionem ex ebore virginem affabrè adeò feciisse, ut ipse operis sui conceperit amorem, atq; adeò Deam rogarit, ut animam ei inspirare vellet, quo cum unâ hac vitam omnem dulciter transigere posset. Opto, ut similiter, dum orationis meæ penicillo formosissimam & castissimam depingo virginem, ipsam nempe castitatem, amor ejus in me tantus accendatur, ut præ una hac voluptates turpes contemnam: neq; id sufficit mihi, ut medullitus inflammer ego; sed velim, ut idem contingat omnibus vobis.*

Item

* Apud Suidam voce Φειδίας. Auctorem verò laudat Polybiũ: apud quem frustra hodie quæras.

Phidias expressit Jovem, secundùm versus Homericos: ut est apud Strabonem lib. 8.

* Ovid. 10. Met. Fab. 8.

Item à personæ nostræ tenuitate ordiri possumus tali similitudine: *De Antiochenis narrat Lucianus*, ut cùm apud eos pusilli corporis histrio in scenam prodiisset, quo Hectorem saltaret: dicax ille populus exclamârit continuò, Astyanactem se videre; Hectorem autem requirere. Multùm ipse etiam vereor, ne cùm dignitas argumenti hujus quasi Hectora aliquem, hoc est magnum oratorem, exigat: magnopere miremini, quòd ego vix Astyanax aliquis, hoc est tenuis ingenui homuncio, in conspectum vestrum prodire sim ausus.*

* περὶ ὀρχήσεως.

Quòd si insinuatione sit opus, ut si inveteratam sententiam eximere animo velimus: dicemus, *nihil esse difficilius, quàm evellere animis opinionem, quæ jam invaluerit. Nam uti illi, qui ab oculis laborant, ægrè lumen conspiciunt; in tenebris verò cum voluptate versantur: ita eos, qui errorem aliquem, quasi cum lacte, imbiberunt, difficulter perpeti eum se dedoceri.* Affirmabimus, *simile quid etiam videri in illis, qui alienos fœtus alunt pro suis. Nam si initio ea scissent, quæ postea cognoscunt: nunquam in animum fuisse inducturos, ut pueros tollerent: sed post longi temporis educationem, invitos ea audire, quæ dicuntur; ac sibi etiam vim facere, ut ne credant.* Vide in hanc sententiam illustre exordium orationis ejus, quâ Dion Chrysostomus* conatur probare, Ilium à Græcis non fuisse eversum.

* Orat. 11

Et sanè in aliis etiam Dionis exordia valdè sunt ἀνθηρὰ*, ac luculenta. Subinde tamen, & longiora sunt, & picta magis, quàm cõveniret; quod Photius etiam observat. Tale est argumẽtũ orationis Olympicæ, sive de prima Dei cognitione;

* florida.

nitione; ubi ab exilio recèns reversus, in Olympica panegyri ita se ab omnibus cingi ait, quomodo, ex vulgari Græcorum opinione, noctuam circumstant, & admirantur aves reliquæ; etiam pavo, qui magis, quàm noctua, admirationem meretur. Atque hæc scitè quidem tractat: sed & prolixius, & floridiùs, quàm gravi adeò conveniat argumento. Quare cautè eâ parte imitandus est juventuti. Et hæc de exordiis generis demonstrativi: de quibus etiam Menander scripsit: sed hodie nihil ejus exstat, præterquam de procœmiis * hymnorum.

* lib. 2. cap. ult.

6 ¶. *Genus* DELIBERATIVUM *in publica quidem caussa exordium naturâ suâ olim non requirebat. Nam sciebat antea auditor, qua de re esset consultandum. Incidebant tamen tum quoq; tempora, cùm proœmio uti deberet orator: idq; vel propter se, vel adversarium, vel auditores, vel ob ornatum.*

7 ¶. *Ac tunc quidem ob ornatum (ut de hoc primùm loquar) exordio uti dicitur, cùm vix alio fine adhibetur, quàm ne oratio videatur abruptum quid, eoq; rude & inconcinnum; quale quod est, minùs allicit, ac demulcet auditorem.*

Vide exordium orationis Manilianæ: quod præcipuè conformatum est ad ornatum, ac dignitatem.

8 ¶. *At propter se exordium adhibet orator, quando*

quando dissolvendū est crimen: ut si ostendat, non debere consilium suum contemni, sive ob ætatem juvenilem, quia necdum sit judicio firmato; sive senilem, quasi jam deliret; sive similem ob causam, ut quòd prudentiâ, aut dignitate, longè minor sit iis, apud quos dicendum est.

Licebit tum hoc, vel simili modo, exordiri, *Quanquam non tantùm mihi arrogem, ut existimem, me cum quoquam vestri prudentiâ posse conferri: tamen cùm gubernatores etiam à vectoribus quandoque moneantur utiliter; confido, quæ vestra humanitas est, non gravatè vos laturos, si de re necessaria nunc pauca verba fecero.*

Vel hunc in modum: *Glaucum ajunt* *, *cùm admodum adolescens adjutaret patrem in opere rustico, & vomer fortè excidisset aratro, mallei loco solâ manu usum esse, atque ita pristino eam loco reddidisse. Hoc robore juvenis perspecto, à patre perductum esse ad Olympiacum certamen: ubi dum fortis, sed novitius pugil, ab adversario premitur vehementiùs, acclamasse parentem, ut ictum inferret, qualem intulisset antea aratro* *. *Eâque voce, licet ab homine artis ignaro profectâ, tantopere tamen accensum fuisse pugilem hunc, ut adversarium feriret fortiter, ac victoriam mox reportaret. Utinā & ipse, istius instar agricolæ, quandoquidem & olitores interdum opportunè aliqua loquuntur, incitare vos ad rem præstantissimam possem.*

8 ¶. *Propter adversarium utimur exordio,*

* Suidas in Γλαῦκος. * Græcè sonat elegantiùs, παῖς τὴν ἀπ' ἀροτρου, *ictum infer, qualem aratro.* Nam intelligitur πλαγήν: ut ostendunt quæ Suidas præmisit. Non desunt tamē, qui arbitrentur dixisse, παῖ, τὴν ἀπ' ἀροτρου: *fili, illam ab aratro,* supple, *manum admove.*

cùm reprehendi is debet, quia turpe aliquid, vel noxium suaserit.

Eo pacto orditur Cicero Philip.v.viii. *Confusiùs hesterno die est acta res, C. Pansa, quàm postulabat institutum consulatus tui. Parum mihi visus es eos, quibus cedere non soles, sustinere. Nam cùm Senatus ea virtus fuisset, quæ solet: & cùm re viderent omnes, esse bellum; quidam q̃ id verbum removendum arbitrarentur: tua voluntas in discessione fuit ad lenitatem propensior. Victa igitur est propter asperitatem, te auctore, nostra sententia.*

10 ¶. *Quamquam non ab auditorum duntaxat reprehensione ordiri licet: sed aliorum etiam, qui aliquid non sunt assecuti, atque etiam alios in errorem induxerunt.*

Ita suasurus, ut scholæ erigantur, vel instaurentur, hoc, vel simili modo, incipere possis: *Memoriæ proditum est*, cives Atticos olim quæsivisse ex Apolline, quâ ratione consequi possent, ut virtute, ac patriis legibus, urbs maximè floreret: oraculum autem consilii illud dedisse, ut quod omnium pulcherrimum foret, liberorum auribus immitterent. Quo cognito, tradunt, cœpisse cives, Asiaticorum more, pertundere aures puerorum, easque onerare inauribus aureis: eò quòd aurum cæteris præstare persuasum haberent. Ego verò, auditores, non illud, quod effeminare animos poterat, sed quiddam longè excellentius aboraculo fuisse intellectum planè censeo. Nam quid præstabilius est salutaribus virtutis præceptis? aut quod dignius Deo consilium excogitare possimus, quàm ut parentes liberorum suorum auribus virtutem sollicitè instil-*

*Dio Chrysostomus orat.32. quæ est ad Alexandrinos.

instillarent: vel eos præfiterent liberis, à quibus illam à pueris haurirent?

II ¶. *Propter auditores ordimur, quando res ab iis major minorve habetur, quàm revera est. Prius si sit, imminutione; sin posterius, amplificatione opus est. Huc pertinet, quando bonæ auditorum parti videtur supervacaneum de aliquo dicere, quia res nota sit.*

Ut si de virtute sit orandum, cujus præstantiam nemo diffitetur. Ordiemur tum à reprehensione *hominum curiosorum, qui subtiliter disputando, quàm piè vivendo, ætatem transigere malunt. Unde & ea semper in ore habent, quæ etiam inter doctissimos sunt controversa: illa verò negligunt in vita, quæ apud omnes sunt in confesso. Atqui non sufficit ea nôsse, quæ recta sunt; quando & illi, qui ab oculis laborant, probè sciunt, manus iis admovendas non esse. & ægrè tamen abstinent; multi etiam, quos minimè fugit, quantũ damnum det incontinentia, non propterea se à voluptatib. avelli patiuntur. Quare apud tales imitandi sunt medici, qui sæpè eadem inculant; non quia isthæc ægroti ignorant, sed quia negligunt.* Vide in hanc sententiam præclarum exordium Dionis Chrysostomi orat. XVII. Quòd si salubre quidem consilium dare volumus, sed parum jucundum: affirmabimus, *nos imitari velle medicos bonos.* Item referemus, *ut olim Ilienses à nobili tragœdo popposcerint, sibi veterem urbis suæ fortunam repræsentari: ille autem vicissim eos rogârit, ut ne ea in re molesti sibi esse vellent. Nam, inquiebat, quanto ego meliùs egero, tanto vobis infeliciores videbimini; ut qui sitis visuri,*

cujusmodi fortunâ excideritis. Dicemus, *similiter metuere nos, ne quando in consulendo boni publici erimus amantiores; tanto eos magis offendamus.*

Ab hoc non multùm recedit isthoc exordium, quali fuerit locus apud homines segnes, & socordes: *Sapiens ille è Phrygia* refert, ut noctua, avis ingrati cantus, sed prudentis consilii, cæteris suaserit avibus, ne quercum crescere paterentur, unde viscus proveniret, quo caperentur. Item, inquit, cùm linum sereretur, autor fuit, ut semen erutum absumerent: quippe è quo illud nasceretur; unde retia necterentur. Ad hæc, cùm quendam sagittis utentem conspexisset, ita locutam, ait, Iste homo vestris vos pennis antevertet, pedes ipse alatas vobis sagittas immittet. Sed surdis cecinit; imò eam tanquam malè sanam, aspernabantur. Idem ego hodie metuo, ne mihi contingat apud plerosque vestri.*

* Dionem vide in Olympica, sive de prima Dei cognitione.

Apud eos autem, qui animo sunt generoso, atque alacri, dicemus, *nos imitare velle bonos imperatores. Nam ut illi paratissimos etiam milites ad pugnandum adhortantur: ita nos hortari illos velle eam ad rem, cujus amore maximè ardeant.* Vide, quę adduximus lib. II. cap. XXIII. §. 10.

Atque ista sufficiat nunc dixisse de exordiis generis deliberativi: quæ non eo animo attulimus, quasi putemus sufficere juventuti, ut hinc aliquod exordium oratiunculæ appingat: (sunt enim hæc jam à Dione, & aliis occupata, etiam indicata à Rhetorum uno alterоq;, ac pleraque jam pervulgata) sed ut ii, qui etiamnum apud Scholasticos exercentur, similia istis apud oratores, atque etiam sophistas observent, imò & illis

illis similia excogitent ipsi: quod difficile non erit, nisi quis planè hospes fuerit in studiis humanitatis.

12 ¶. *In genere* JURIDICIALI *quinq; sunt loci: à persona rei, vel nostra, vel auditoris, vel adversarii, vel à re ipsa.*

13 ¶. *A rei persona benevolentia captatur, si ab anteacta, quantum principii ratio sinit, commendetur; iisq; dicatur indignus, quæ perpetitur.*

Vide orationem Ciceronis pro Flacco; item pro Sylla.

14 ¶. *A persona nostra idem fit; si ita sermonem instituamus, ut videamur viri boni. Ut si pareat nos ex officio ad dicendum venisse, quia cujus causam suscepimus, sanguine sit, vel affinitate nobis conjunctus; vel quia bene de nobis, aut Rep. meritus fuerit.*

Adde exordium orationis pro Rabirio; item illius ad Quirites post reditum.

15 ¶. *Ac quia sæpiùs accidit, ut aliquid hic de nobis proferendum sit: sedulò curandum, ut servemus modestiam. Fiet hoc, si extenuemus virtutes, & eloquentiam nostram, ut si dicamus, plùs voluisse nos, quàm præstitisse. item si honores, & commoda nostra, Deo immortali, tum & judicum*

dicum ipsorum auxilio, ac gratiæ tribuamus. Expedit quoque sic loqui, quasi promamus ea inviti, quæ ad laudem nostram pertinent. Prodest etiam orationem in adversarium convertere, hoc, similive modo: Quæ nos Dei, bonorumque virorum auxiliis effecerimus, cum tuis facinoribus conferantur.

16 ¶. *A judicum persona captatur benevolentia admiscendo eorum laudes. Quòd si vel amici fuerint, vel inimici: affirmabimus, plus apud eos posse æquitatem, quàm odium, aut gratiam: eoq; non esse metuendum, ne vel amicorum commodis studeant nimis; vel etiam obsint amicis, stultâ quadam verecundiâ injuste agentes, ne injuste agere videantur.*

A persona judicum incipit Tullius pro domo sua ad pontifices.

17 ¶. *A persona adversarii captatur eadem, trahendo illum in invidiam, odium, & contemtum. Invidiam gignunt opes, gratia, eloquentia: odium concitant libido, fastus, nequitia: in contemtum adducunt generis vilitas, vitæ sortes, inertia, stultitia, & similia.*

Consule Ciceronem initio orat. pro Quinctio: item in Vatinium.

18 ¶. *Deni-*

18 ¶. *Denique etiam benevolentia captatur à re ipsa; idq; extollendo bonitatem causſæ noſtræ, & adverſarii deprimendo.* Vide Ciceronis orationem pro Cælio. Uti & illam, quam habuit pro domo ſua ad Pontifices.

19 ¶. *Cæterùm minimè exiſtimandum, in una oratione ſolùm ab uno iſtorum benevolentiam parari. Eſt enim, cùm ab omnibus, vel penè omnibus, id fiat.*

Exemplo eſto exordium Milonianæ: uti & orationis pro Deiotaro. Utrumque planè eſt luculentum: imò ex iis vel ſolis hoc parandæ benevolentiæ artificium ſatis poſſit cognoſci. Exſcribere ea quid attinet, cùm & longiora ſint, & in omnium manibus verſentur?

20 ¶. *Atque ita exordia variare ſolent pro tribus cauſſarum generibus. Porrò interdum orator* κατάληψιν, *ſeq; ſimulat ex tempore, & abſque multa præmeditatione loqui. Ut ſi incipiat ab re aliqua, quam non videatur ſcire potuiſſe, cum pedem domo efferret. Cujuſmodi eſt frequentia eorum, qui convenerunt, & vultus alacritas in omnibus. Item ſi gaudium teſtemur, quia eos videamus judicaturos, quos maximè optabamus.*

Græci hujuſmodi exordium vocant ἀπὸ καιροῦ: alii *ab affectione* appellant. Tale pro Cn. Planc.o: *Cùm propter egregiam, & ſingularem Cn.*

Plancij judices, in mea salute custodienda fidem, tam multos, & bonos viros ejus honori viderem esse fautores: capiebam animo non mediocrem voluptatem, quòd, cujus officium mihi saluti fuisset, ei meorum temporũ memoriam suffragari videbam. Cùm autem audirem, meos partim inimicos, partim invidos, huic accusationi esse fautores; eandemq; rem adversariam esse in judicio Cn. Plancio, quæ in petitione fuisset adjutrix: dolebam, judices, & acerbè ferebam, si hujus salus ob eam ipsam caussam esset infestior, quòd is meam salutem, atq; vitam, suâ benevolentiâ, præsidio, custodiaq; texisset. Nunc autem vester, judices, conspectus, & consessus iste reficit, & recreat mentem meam, cùm intueor, & contemplor unumquemque vestrum. Video enim hoc in numero neminem, cui mea salus cara non fuerit: cujus non exstet in me suum meritum: cui non sim obstrictus memoriâ beneficii sempiternâ. Itaq; non extimesco, ne Cn. Plancio custodia meæ salutis apud eos obsit, qui me ipsum maximè salvum videre voluerunt. Hujus quoque generis exordium fuerit, si ante nos dixerit vir eloquens, quod non præscieramus fore: eaque occasione auspicemur similem nobis, ac habuit ille, eloquentiã optando. Sanè Polemo olim *, cùm Scopeliano, viro disertissimo, in legatione successisset, dicere aggressus Scopeliani sibi Suadam optavit, ac honoratum senem isto compellavit versu, quo apud Homerum * Patroclus affatur Achillem:

Philoratus in Scopeliani ita.

Iliad. ω. Da autẽ ihi hoc, thume- os armis iis armẽ.

Δὸς δέ μοι ὡμοῖιν τὰ σὰ πύχεα θωρηχθῆναι *.

In dialogis verò etiam initium capimus ex amici adventu, vel ex umbra arboris, ubi consi-

consideatur, aliisque id genus sexcentis. Accejusmodi esse Platonis exordia solent.

CAP. IV.

DE EXORDII οἰκονομίᾳ, ET VITIIS.

1 §. PROXIMUM est, *ut exponamus quoq; œconomiam sive structuram exordiorum: quæ istiusmodi esse solet. Primo loco ponenda est* πρόθεσις, *quæ viam munit sequentibus. Hinc ratio ejus, quæ* κατάσκευὴ *vocatur. Tum* ἀξίωσις *sive* ὑπόδοσις, *quæ nova est propositio rem imprimis tangens. Hinc* βάσις *sive fundamentum, quod* ὑποδόσεως *caussam adducit, remq; omnem planiùs exponit.*

Exemplum illustre habemus in oratione pro lege Manilia: ubi πρόθεσις est ista: *Quamquam mihi semper frequens conspectus vester multò jucundissimus; hic autem locus ad agendum amplissimus est visus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuiq; maximè patuit, non mea me voluntas, sed meæ vitæ rationes, ab ineunte ætate susceptæ, prohibuerunt.*

Sequitur κατάσκευὴ, sive ratio: *Nam cùm antea per ætatem nondum hujus autoritatem loci contingere auderem; statueremq;, nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industriâ, adferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi. Ita neq; hic locus vacuus unquam abiit, qui vestram caussam defenderent, & meus labor in*

privatorum periculis castè integrèq; versatus, ex vestro judicio fructum est amplissimum consecutus. Nam cùm propter dilationem comitiorem ter Prætor primus centuriis cunctis renunciatus sum, facilè intellexit, Quirites, & quid de me judicaretis, & quid aliis prescriberetis.

Hinc incipit Ἐπίδοσις: *Nunc cùm & autoritatis in me tantum sit, quantum vos honoribus mandatum esse voluistis; & ad agendum facultatis tantum, quantum homini vigilanti, ex forensi usu, propè quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certè & si quid etiam dicendo consequi possum, iis ostendam potissimùm, qui ei quoq; rei fructum suo judicio tribuendum esse censuerunt.*

Βάσις verò istis continetur verbis: *Atque illud in primis mihi lætandum jure esse video, quòd in hac insolita mihi ex hoc loco ratione dicendi, caussa talis oblata est, in qua oratio nemini deesse potest. Dicendum est enim de Cn. Pompeij singulari eximiaq; virtute: hujus autem orationis difficilius est exitum, quàm principium invenire. Itaq; non mihi tam copia, quàm modus in dicendo, quærendus est.*

Similis est ratio orationis Milonianæ: sed ne longior sim, pauca solùm inde excerpam.

In ea Προβολὴ est, *Non possum non timere, judices, visâ hâc novâ judicii formâ.*

Κατασκευὴ est, *Nec enim eâ coronâ consessus vester cinctus est, quâ solebat.*

Ἀπόδοσις est, *Sed me recreat Pompeij consilium; cujus sapientiæ non fuerit, quem sententiis judicum tradidit, telis militum dedere.*

Βάσις

Βάζις est, *Quamobrem adeste animis, judices, & timorem, si quidem habetis, deponite.*

2 ¶. *Sunt interim exordia non pauca, in quibus omittatur pars aliqua: aut etiam alio partes istæ ordine collocentur: vel planè alia sit exordii facies. Quod quando fieri oporteat, non tam præceptis tradi potest, quàm prudentis est dispicere oratoris.*

Itaque meritò eos ridet Fabius, qui velut legem omnibus dedêre proœmiis, ut intra quatuor sensus terminentur.

3 ¶. *Extremo loco aliquid addamus de vitiis exordiorum. Vitiosa autem sunt proœmia* longa, *quia tollunt orationis* συμμετρίαν, *& cùm præparare debeant ad dictionem reliquam, potiùs fatigant auditorem. Modus verò pro caussa statui debet. Brevius exordium caussæ simplices: longius requirunt perplexæ, suspectæq; & infames.*

4 ¶. *Vitiosa etiam sunt exordia* vulgaria, *quæ pluribus accommodantur caussis.*

Unde gladio comparantur Delphico, qui ad hunc modum factus fuit, ut eodem, & sacras mactarent victimas, & supplicio afficerent nocentes.

5 ¶. *Item* communia, *hoc est, quæ adversæ etiam parti convenirent.*

6 ¶. *Ad-*

6 ¶. *Adhæc* commutabilia, *quæ, paucis commutatis, ab adversario possunt usurpari.*

7 ¶. *Idem judicandum de exordiis* separatis, *quæ nihil ad causſam pertinent.*

Unde similiter se habent, ac

Horat. in rte. *Humano* capiti cervicem pictor equinam*
Jungere si velit.

8 ¶. *In genere tamen demonstrativo, atq; in quæstionibus infinitis, quandoq; iis uti licet.*

9 ¶. *Etiam improbantur, quæ nimis sunt magnifica, uti & quæ tumida sunt, atque arrogantia.*

Prudenter hoc de vitii genere præcipit Horatius epistola ad Pisones:

Non sic incipies, ut scriptor cyclicus olim,
„ Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

10 ¶. *Denique videndum, ne sint contra fines exordia: ut si, ubi attentione opus, benevolentiam parent, aut contra; vel si nec benevolum, nec docilem, nec attentum reddant auditorem.*

De exordio satis.

CAP.

CAP. V.

DE NARRATIONE.

1 ¶. NUNC *videamus de Narratione, quæ rem gestam, uti gesta est, à principio ad finem usq; exponit.*

Græci διήγησιν appellant.

2 ¶. *Hanc interdum antecedit narrationis quoddam præludium: cum nempe rei gestæ summam exponimus ante justam ac plenam narrationem.*

Græcis dicitur προέκθεσις, quasi dicas præcedens expositio. Exemplum ejus habemus oratione pro Roscio Amerino: *Forsitan*, inquit, *quæratis, qui iste terror sit, & quæ tanta formido, quæ tot, ac tales viros, impediat, quò minùs pro capite & fortunis alterius, quemadmodum consueverunt, causam velint dicere. Quod adhuc vos ignorare, non mirum est, propterea quòd consultò ab accusatoribus, ejus rei, quæ conflavit hoc judicium, mentio facta non est. Quæ res ea est? Bona patris hujusce Sex. Roscij, quæ sunt sexagies:* & quæ sequuntur, usque ad illa verba: *Atque ut faciliùs intelligere possitis, ea, quæ facta sunt, indigniora esse, quàm hæc, quæ diximus, res quemadmodum gesta sit, vobis exponemus.*

3 ¶. *Rarò autem hâc præviâ narratione utendum, cùm sæpiùs iterata tædium soleant adferre. Nempe tum demum illi est locus, cùm metuimus, ne illico causam nostram damnet auditor: ac propterea narratiuncu-*

lâ tali

là tali injicienda est qualiscunque suspicio æquitatis.

4 ¶. *De justa narratione quatuor hæc explicabimus: an ea semper requiratur, quæ ejus sint species, partes, quæ virtutes.*

5 ¶. *De primo ita statuendum, sæpè illam locum non habere. Nam quæ narratio sit, si quæratur*, num pubertas judicetur annis potiùs, quam habitu corporis? fraterne ex intestato sit hæres, an pater? *Quorsum etiam adhibeatur illa, si eodem referemus modo, quo adversarius? aut si judicibus res sit notissima?*

6 ¶. *Dividitur autem hunc in modum: Narratio omnis vel caussæ propria est, cujusmodi est sedes argumentorum, & caussæ seminarium: vel est arcessita, qualis servit quidem caussæ, non tamen ex natura ejus resultat.*

Prioris generis est narratio orationis Milonianæ: posterioris verò illa de raptu Proserpinæ in Verrinis.

7 ¶. *Narratio prioris generis dividitur in continuam, & intercisam.*

Continuæ exemplum est apud Tullium in Ligariana: *Quinctus Ligarius*, inquit, *cùm esset adhuc nulla belli suspicio, Legatus in Africam cum Proconsule C. Considio profectus est. Qua in legatione, & civi-*

civibus, & sociis, ita se probavit, ut decedens Considius provinciâ satis facere hominibus non posset: si quempiam alium provinciæ præfecisset. Itaq; Q. Ligarius, cùm diu recusans nihil profecisset, provinciam accipit invitus: cui sic profuit in pace, ut & civibus, & sociis, gratissima esset ejus integritas, & fides. Bellum subitò exarsit: quod, qui erant in Africa, ante audierunt geri, quàm parari. Quo audito, partim cupiditate inconsideratâ, partim cæco quodam timore, primò salutis caussâ, post etiam studii sui, quærebant aliquem ducem. Tum Ligarius domum spectans, & ad suos redire cupiens, nullo se implicari negotio passus est. Interim P. Auctius Varus, qui Prætor Africam obtinuerat, Uticam venit. Ad eũ statim concursum est. Atq; ille nõ mediocri cupiditate arripuit Imperium: si illud Imperium esse potuit, quod ad privatum clamore multitudinis imperitæ, nullo publico consilio deferebatur. Itaq; Ligarius, qui omne tale consilium cuperet effugere, paullùm adventu Vari conquievit.

Ejusdẽ generis est narratio hęc in Maniliana: Atq; ut inde oratio mea proficiscatur, unde hæc omnis caussa ducitur, bellum grave, & periculosum vestris vectigalibus, atq; sociis, à duobus potentissimis Regibus infertur, Mithridate, & Tigrane: quorum alter relictus, alter lacessitus, occasionem sibi ad occupandam Asiam oblatã esse arbitratur. Equitibus Romanis, honestissimis viris, adferuntur ex Asia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur, in vestris vectigalibus exercendis occupatæ: qui ad me pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine, caussam Reip. periculaq; rerũ suarũ detulerũt: Bithyniæ, quæ nunc nostra provincia est, vicos exustos esse cõplures: regnum Ariobarzanis, quod fini-

finitimum est vestris vectigalibus : totum esse in hostium potestate: Lucullum magnis rebus gestis ab eo bello discedere : huic qui succurrerit, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum : unum ab omnibus sociis, & civibus, ad id bellum Imperatorem deposci, atq; expeti : eundem hunc unum ab hostibus metui, praterea neminem.

At narrationem intercîdit Cicero oratione pro A. Cluentio. Ejus initium est: *A. Cluentius Avitus fuit pater hujusce*, &c. Cùm postea longiusculam retulisset narrationem de Cluentii matre, ista interserit: *O mulieris scelus incredibile. & prater hanc unam, in omni vita inauditum! ô libidinem effrenatam, & indomitam! ô audaciam singularem! non timuisse, si minus vim Deorum, hominumq; famam, at illam ipsam noctem, facesq; illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipsos, superiorum testes nuptiarum? perfregit ac prostravit omnia cupiditate, ac furore: vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.* Hinc reliquam narrationem pertexit: *Tulit hoc commune dedecus jam familiæ, cognationis, nominis, graviter filius*: & quæ sequuntur.

8 ¶. *Utimur narratione intercisâ in genere demonstrativo: sed talis ad confirmationem pertinet: quia omnis ibi caussa è rebus gestis stabilitur, ita ut confirmatio eo genere vix aliud sit, quàm narratio quædam per amplificationes atque exaggerationes interrupta.*

9 ¶. *Habet & locum in caussa juridiciali,*

idq;

idq; cùm res gestæ nobis obsunt. Tunc enim satius est rem per partes exponere, ut singulis, quæ objici possunt, per partes quoque respondeatur.

10 ¶. *Item eam usurpamus, si res singulæ invidiam adferant adversario. Nam singulis tum partibus immorando consequimur, ut sæpiùs adversario iraſcatur judex.*

11 ¶. *Quando nihil est horum, continuâ narratione uti expedit. Et hæc de narrationis speciebus.*

12 ¶. *Habet verò narratio quoque partes suas. Nam qui simpliciter Clodium Milonii insidias struxisse, sed ab eo interemtum esse, ait; is quidem omnia dicit; sed nuntiat potiùs, quam narrat. Vera autem proprieq; dicta narratio refert rei gestæ principium, medium, finem: item quæ principium rei antecedunt, ut sunt causſæ; quæque finem sunt consecuta, ut effectus.*

Illustre ejus rei exemplum habemus in Miloniana. Principium rei gestæ, & insidiarũ, fuit in profectione Clodii. Medium erat occursus, & conflictus cum Milone. Finis, mors Clodii. Post finem quid secutum sit, non refert Tullius; sed tantummodo exponuntur ab eo, quæ rem antecedunt; ut sunt causſæ, facta. Causſa est, quod Milo consulatum eo tempore petebat contra Clodium. Facta, ut servorum deduc-

ctio ex Apennino in urbem. Dicta, ut quòd Clodius retulerat, consulatum Miloni eripi non posse, vitam posse. Item, non diu victurum Milonem. Atque hæc eâdem narratione cernere est in illis, quæ rem gestam præcedunt. Nam principium est, quod Clodius relictâ præturæ petitione sui anni, contulerit se ad annum proximum. Medium, quod competitores Milonis juverit operâ suâ. Finis, quod Milonem decreverit occidere. Secuta sunt hæc duo, ut servos adduceret ex Apennino, & diceret, occidi posse Milonem; quemadmodum ante retulimus.

Hinc est, quod Rhetores in narratione jubeant septem illa considerare, personam tum principalem, tum sociam, factum, causam, modum, locum, tempus; quæ vulgari hoc versiculo continentur:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Porrò ad personam quoque pertinet ejus descriptio: item sub facto continetur non factum, & causa, cur quid non fecerit: item λογισμὸς. Et ista quidem sufficiat hoc loco dixisse de partibus narrationis. Plenius verò ea excutiuntur in Progymnasmatis. Superest videamus de virtutibus narrationis: de quibus postremo me loco dicturum receperam.

13 ¶. *Prima narrationis virtus est, ut sit perspicua. Id consequimur, tum verbis usitatis, & fugâ hyperbatorum; tum ordine distincteq́, narrando, omnibusq́, iis, quæ*

rem

rem ob oculos ponunt, & Ἀναπύπωσιν gignunt. Quòd si res obscurior sit, imprimis fugienda erit obliquitas, potiusq; per rectum progredimur casum, & verba indicativi modi.

14 ¶. Altera est narrationis virtus, ut sit verisimilis. Talis erit, si omnia personis, locis, temporibus, caussis consentiant.

Ita verisimile est, à temerario patratam cædem; à libidinoso adulterium.

15 ¶. Quòd si quid minùs videatur probabile, affirmabimus, ut minùs verisimile videatur, verum tamen esse; & quando magis caussa, ac modus facinoris lateant, tanto majus esse habendum scelus. Fulciri quoq; potest relatione, ut quòd sic vulgò dicant.

16 ¶. Tertia est virtus, ut sit suavis; quod consequimur, si, quæ narramus, sint magna, nova, inexspectata. Suavitatem quoque gignunt mores, dolores, metus; modò sine dicentis perturbatione proferantur. Alioqui enim amplificatio fuerit potiùs, quàm narratio.

Jucundæ narrationis exemplum præbet Heliodorus in Æthiopicis. Sed in tanta rerum varietate, effugere non potuit, quin sæpè sit affectatus.

17 ¶. *Addunt quidam quartam narrationis virtutem, ut sit brevis. Talis erit, in qua, cum nihil desit, nihil tamen possit adimi.*

Peccant ea in re, qui ab ovo Lædeo ordiuntur omnia; eoque etiam narrant, quæ exsequentibus satis cognoscentur. Nam quid opus dicere, *concepisse fœminam*, si dicas *peperisse*.

18 ¶. *Post narrationem sæpè, velut spiritu erumpente, digredimur. Non tamen digressio, vel solam sequitur narrationem, vel semper: sed si opportunè apteq; fiat, plurimùm illustrat orationem.*

Quomodo verò instituatur, in Schematologia dicturi sumus.

CAP. VI.

DE PROPOSITIONE.

1 ¶. POST *digressionem, si qua sit; sin minus, post narrationem, aut, hæc quoque si absit, post exordium, sequitur propositio. Hâc proponitur summa totius orationis.*

Ac orationem habituro primò illa animo debet obversari: quia prout ea erit, vel hæc, vel alia, & argumenta, & ornamenta adhibentur. Hinc Isocrates epistola VI. quæ est ad Jasonis liberos: Εἴθισμαι λέγειν πρὸς τὰς περὶ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἡμετέραν διατρίβοντας, ὅτι τοῦτο πρῶτον δεῖ

δεῖ σκέψασθαι, τί τῷ λόγῳ καὶ τοῖς μέρεσι τοῦ λόγου διαπρακτέον ἐστίν. ἐπειδὰν δὲ τοῦθ' εὕρωμεν. καὶ διακριβωσώμεθα, ζητητέον εἶναί φυμι τὰς ἰδέας, δι' ὧν ταῦτα ἐξεργασθήσεται, καὶ λήψεται τέλος, ὅπερ ὑπεθέμεθα. *Consuevi disciplinæ nostræ sectatoribus dicere, ante omnia iis considerandum esse, quid oratione, & partibus ejus efficiendum sit. Postquàm verò id reperimus, & collegimus accuratè, quærendas esse, ajo, orationis ideas, sive argumenta, & ornamenta, quibus id, quod primarium est, conficimus, finemq; adipiscimur, quem nobis proposuimus.*

2 ¶. *Est autem propositio triplex, sejuncta, simplex, & digesta.*

3 ¶. *Propositio sejuncta, sive per sejunctionem vocatur, cùm definitur, in quo conveniat cum adversario, & quid in controversia relinquatur.*

Ut pro Milone: *Sin autem nemo vestrum ita sentit; illud in judicium venit, non occisus ne sit? quod fatemur: sed jurene, an injuriâ? quod multis antea in caussis quæsitum est.*

4. ¶. *Propositio simplex est, in qua unum aliquid proponitur.*

Ut in eadem orat. *Nunc quid igitur aliud in judicium venit, nisi uter utri insidias fecerit?*

5 ¶. *Propositio digesta, sive per enumerationem, fit, cùm quot, & quibus de rebus, dicturi simus, ostendimus. Hæc* Partitio *appellatur.*

Ut Philipp. VII. *Cur pacem nolo? quia turpe est,*

quia periculosa, quia esse non potest. Quæ tria dum explico, peto à vobis, P. C. ut eâdem benignitate, quâ soletis, verba mea audiatis. Luculenta quoque est illa pro P. Quinctio: *Faciam, quod te sæpè animadverti facere, Hortensi: totam caussæ meæ dictionem certas in partes dividam. Tu id semper facis, quia semper potes: ego in hac caussa faciam, propterea quòd in hac videor posse facere. Quod tibi natura dat, ut semper possis, id mihi caussa dat, ut hodie possim. Certos mihi fines terminosq; constituam, extra quos egredi non possim, si maximè velim: & mihi sit propositum, de quo dicam, & Hortensius habeat exposita, ad quæ respondeat: & tu, C. Aquilli, jam ante animo prospicere possis, quibus de rebus auditurus sis. Negamus te bona P. Quinctii, Sexte Nævi, possedisse ex edicto Prætoris. In eo sponsio facta est. Ostendam primùm, caussam non fuisse, cur à Prætore postulares, ut bona P. Quinctii possideres: deinde ex edicto te possidere non potuisse: postremò, non possedisse. Quæso, C. Aquilli, vosq; qui estis in concilio, ut, quid pollicitus sim, diligenter memoriæ mandetis. Etenim rem facilius totam accipietis, si hæc memineritis: & me facilè vestrâ existimatione revocabitis, si extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipse circumdedi. Nego fuisse caussam, cur postularet: nego ex edicto possidere potuisse: nego possedisse: hæc tria cùm docuero, perorabo.*

6 ¶. *Partitio verò institui ferè solet, ut Græci loquuntur,* διαλικῶς*.

q.d. dubitativè.

Ut pro Lege Manilia: *Primùm mihi* VIDETUR *de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo, esse dicendum.* Item pro Roscio: *Tres sunt res, de quibus me dicere* ARBITROR *oportere.*

7 ¶. *Sed*

7 ¶. *Sed hoc imprimis locum habet, quando ipsi priores dicimus. Nam cùm ad argumenta adversarii respondendum est, certa magis partitio probatur, quàm incerta.*

Ut pro Muræna: *Intelligo, judices, tres totius accusationis partes fuisse: & earum unam in reprehensione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus fuisse versatam.* Similiter orat. pro Quinctio, cujus verba jam adduxi.

8 ¶. *Etsi autem interpretibus, artiumq; professoribus, concessa est divisio in minutissimas partes: damnatur tamen in oratore, si, quæ naturâ singularia sint, secare velit.*

Quippe ea res, ut subtilioribus ingeniis lucem, ita populo, & ineruditis, (quales maximam partem esse illi solent, apud quos dicendum) potiùs parit obscuritatem: contrà quàm partitio inventa est.

9 ¶. *Quare in totum partitione abstinendum, nisi caussa vel multiplex sit, vel obscura, & quando eâ utendum est, cùm perspicua, tum etiam brevis esse debet; hoc est, non major, quàm trium, vel summùm quatuor partium.*

De propositione hactenus.

CAP. VII.
DE CONFIRMATIONE.

*Fidem.

1 ¶. DEVENTUM *nunc ad contentionem, quam Aristoteles πίστιν* appellat. Hæc quasi viscera vitamq; orationis continet.*

2 ¶. *Estq; partim* κατασκευαστικὴ, *cùm sententiam nostram probamus argumentis: partim* ἐλεγχτικὴ, *cùm adversarii opinionem argumentis convellimus: partim* ἀνασκευαστικὴ, *cùm ad argumenta ejusdem respondemus. Prima pars propriè dicitur confirmatio: secunda, tertiaq; refutationis nomine continentur.*

3 ¶. *Ut plurimùm autem, qui prior dicit, priùs & suam sententiam probat, & alienam impugnat: posteriùs respondet iis, quæ objici possunt. At qui posteriùs dicit, ferè priùs solvit alterius partis argumenta: ac postea suam sententiam confirmat.*

4 ¶. *In confirmatione duo spectantur, argumentum, & argumentatio; quæ differunt, ut pars, & totum. Nam argumentum sola ratio est: at argumentatio præter argumentum etiam conclusionem comprehendit.*

5 ¶. *Quod ad ordinem argumentorum, firmiora*

miora partim in principio collocanda, quia tum maximè attendit auditor: partim in fine, quia, quæ postremò dicuntur, maximè inhærent. Imbecilliora verò collocãda sunt in medio, ubi magis latebit eorum infirmitas. At si causſa duobus tantùm argumentis nitatur, quorum unum fortius, alterum infirmius sit; tum imbecillius quidem subjiciemus validiori, sed mox ad validius recurremus.

6 ¶. *Argumentationes præcipuæ sunt Syllogismus, Enthymema, Inductio, & Exemplum.*

7 ¶. *Syllogismus, est oratio tribus constans pronuntiatis, quorum postremum è duobus prioribus consequitur. Primum enunciatum* propositio major, *vel simpliciter* propositio, *aut* major *vocatur. Alterum dicitur* propositio minor, *vel simpliciter* minor *aut* assumptio. *Tertium est* complexio, *sive* conclusio. *Sed orator plurimùm naturalem hunc partium ordinem immutat, ita ut interdum assumptio primùm obtineat locum. Imò nonnunquam etiam contrario planè ordine à conclusione per assumptionem ad propositionem adscendit.*

8 ¶. *Neq; in ordine solùm differunt sæpè syl-*

logismus dialecticus, & oratorius, sed etiam numero pronunciatorum. Nam orator non rarò apponit, & majoris, & minoris probationem. Ita ut fiat syllogismus quinquepartitus: cujus prima pars sit propositio, altera propositionis ratio, tertia assumptio, quarta ejus probatio, postrema ejus conclusio. Quòd si alterutra propositio fuerit perspicua, ratio ejus omittitur, ita ut syllogismus sit quadripartitus.

Exemplis hæc planiora fiunt. A conclusione ad præmissas accedit Tullius pro Milone, cùm ait: *Quonam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? Satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua, docere, magnam ei caussam, magnam spem in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. Itaq; illud Cassianum,* CUI BONO FUERIT, *in his personis valeat. Etsi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi sæpè parvo. Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc assequebatur, non modò ut prætor esset, non eo Consule, quo sceleris nihil facere posset: sed etiam, ut his Consulibus Prætor esset, quibus, si non adjuvantibus, at conniventibus certè, sperâsset, se posse Remp. eludere in illis cogitatis furoribus. Cujus illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec, si cuperent, reprimere possent, cùm tantum beneficium ei se debere arbitrarentur: & si vellent, fortasse vix possent frangere hominis sceleratissimi corroboratam jam vetustate audaciam.* Incepit Tullius à complexione hac: Clodius insidias fecit Miloni.

loni. Huic subjecit propositionem: Is enim fecit, cui profuit mors alterius. Quod Cassii dicto confirmat. Desinit verò in assumptione: Atqui Clodio proderat mors Milonis. Quod eo comprobat, quia mortuo Milone eos habiturus erat Consules, quibus vel conniventibus, vel etiam juvantibus, turbare in Prætura sua posset Rempubl.

Atq; ut hîc finit in assumptione, & ejus probatione: ita pro Cælio desinit in propositione, & ejus ratione. Nam justus ac naturalis syllogismi ordo hujusmodi foret: Nō est verisimile, eum, qui studiis bonarum artium est addictus, vivere luxuriosè. Atqui Cælius bonarū artiū studiis est addictus. Sed Cicero prius ostendit, Cælium honestis artium studiis vacare: hinc probat, in isto hominum genere non facilè luxuriem inveniri. Audiamus ipsum Ciceronem: *At verò in Marco Cælio (dicā n. jam confidentiùs de studiis ejus honestis, quoniam audeo quædam, fretus vestrâ sapientiâ, liberè confiteri) nulla luxuries reperietur, nulli sumtus, nullū æs alienum, nulla conviviorum ac lustrorum libido. Quod quidem vitium ventris, & gutturis, non modò non minuit ætas hominis, sed ēt auget. Amores autē & hæ deliciæ, quæ vocantur, quæ firmiore animo præditis diutiùs molestæ non solent esse (maturè enim & celeriter defloreſcunt) nunquam hunc occupatum, impeditumq; tenuerunt.* Hæc si paucis comprehendas: Cælius optimarum artium studiis vacat. Quod ita esse deinceps probat ab effectis: *Audistis, cùm pro se diceret: audistis antea cùm accusaret (defendendi hac causâ, non gloriandi loquor)*

genus

genus orationis: facultatem, copiam sententiarum atque verborum, quæ vestra prudentia est, perspexistis. Atque in eo non solùm ingenium elucere ejus videbatis; quod sæpè etiam si industriâ non aliter, valet tamen ipsum suis viribus: sed inerat, nisi me propter benevolentiam fortè fallebat, oratio & bonis artibus instituta, & curâ & vigiliis elaborata. Et talis est assumtionis probatio. Propositio autem hujusmodi est: Parùm est verisimile eum luxuriosè vivere, qui bonarum se artium studiis addixit. Quem deinceps subjicit Tullius: *Atqui scitote, Judices, eas cupiditates, quæ objiciuntur Cœlio, atque hæc studia, de quibus disputo, non facilè in eodem homine esse posse.* Hanc propositionem confirmat argumento ex impossibili ducto: *Fieri enim non potest, ut animus libidini deditus, amore, desiderio, cupiditate, sæpè nimiâ copiâ, inopiâ etiam nonnunquâ impeditus, hoc quicquid est, quod nos facimus in dicendo, nō modò agendo, verùm ēt cogitando, possit sustinere.* Quod ipsum deinde adstruit è raritate oratorum. *An,* inquit, *vos aliam causam esse ullam putatis, cur in tantis præmiis eloquentiæ, tanta voluptate dicendi, tanta laude, tanta gloria, tanto honore; tam sint pauci, semperq; fuerint, qui in hoc labore versentur? Omittenda sunt omnes voluptates: relinquenda studia delectationis: ludus, jocus, convivium, sermo etiam penè omnium familiarium deserendus.*

Atque hæc satis ostendunt, non tantùm, ut oratores naturalem in syllogismo partium ordinem immutent, atque adeò planè invertant: sed etiam, ut syllogismus iis interdum sit quinquepartitus. Quamquam profectò, accuratè loquen-

loquendo, nullus syllogismus plura habet pronuntiata, quàm tria: sed si propositioni, & assumptioni, probationes addantur; fit syllogismus integer cum duobus enthymematis. Atq; hæc de syllogismo.

9 ¶. ENTHYMEMA *est mutilus syllogismus: hoc est, in quo, vel major, vel minor propositio, omittatur, tanquam manifesta: cujusmodi si ponat orator, videbitur diffidere prudentiæ auditorum.*

10 ¶. *Optima autem sunt enthymemata ex contrariis, quæ iccirco sola à quibusdam enthymemata appellantur.*

Hujusmodi est apud Sallustium illud Micipsæ ad Jugurtham: *Quem alienum fidum invenies, si tuis hostis fueris?*

11 ¶. *Porrò in hujusmodi, & in alio quovis enthymemate, sæpè præmittitur conclusio antecedenti. Imò quâ ratione syllogismus statuitur quadripartitus, vel quinquepartitus: eâdem & enthymema tripartitum esse potest: putà, quando antecedenti sua ratio adjicitur.*

Verùm hoc quoque pinguiori dicitur Minervâ, cùm propriè, quod enthymema vocatur tripartitum, nihil aliud sit, quàm geminum enthymema. Nempe idem pronunciatum est unius quidem enthymematis antecedens, alterius verò conclusio.

12 ¶. IN-

12 ¶. INDUCTIO *Rhetoribus nominatur, cùm quid ex pluribus rebus propter similitudinem infertur.*

Græcè ἐπαγωγὴ vocatur.

13 ¶. *Constat perfecta inductio partibus tribus. Prima est similium enumeratio.*

Ut, *Domus ea melius administratur, in qua sapiens est pater materq; familiâs: exercitus melius regitur, cui sapiens præest Imperator: navis ea tutius feliciusq; cursum conficit, quæ peritum habet gubernatorem.*

14 ¶. *Altera pars est conclusio.*

Ut, *Quare stulti sunt, qui sapientes, ac diu in regenda Rep. versatos, ab ejus administratione repellunt.*

15 ¶. *Tertia est ἀξίωσις, quæ conclusionem ex similibus consequi probat comparatione majoris, minoris, æqualis, vel contrarii.*

Ut, *Non enim periculosa minùs, minùsve difficilis est Reip. administratio, quàm domus, belli, aut navigii.*

16 ¶. EXEMPLUM *est inductio imperfecta: cùm nempe unum ex altero colligitur ob similitudinem, quæ in utroque reperitur.*

Ita Cicero probat, Clodium, hominem seditiosum, à Milone jure interfici potuisse, quia Scipio Nasica Tiberium Gracchum, itidem seditiosum, jure interemerit. Græcè παράδειγμα appellatur.

17. ¶. Et

17 ¶. *Et hæc de argumentatione, quatenus ad probandum instituitur. At quà ea adhibetur ad ciendum affectum, aliud nomen obtinet. Nam dicitur* AMPLIFICATIO.

Nec tamen eo nomine intelligitur hoc loco quævis ratio augendæ orationis; sed ea tantummodo, quæ in rei exaggeratione consistit.

Quibus verò modis aliquid exaggeretur, dicemus in schematibus Διανοίας.

CAP. VIII.
DE CONFUTATIONE.

1 ¶. CONFUTATIO *diluit argumenta adversarii: idq; bifariam. Interdum enim, si solvere non possimus, syllogismum syllogismo opponimus; quod* ἀντισυλλογισμὸς *vocatur. Interdum ad argumentum ipsum respondemus.*

Hoc est, quod antea * diximus, confutationem esse, vel ἐλεγχτικὸν vel ἀναστατικὸν. * cap. 7. §. 2.

2 ¶. *Ἔνστασις vel fit inficiando, quod ad probandum adfertur; vel negando consequi, quod ex eo colligit adversarius.*

3 ¶. *Ad priorem ἐνστάσεως modum refer, cùm vel falsa sumuntur pro veris, vel dubia pro certis.*

Ut, si qua veneficio dicatur filiam sustulisse, quòd amoribus suis obstaret; tueatur que se eo, quòd omnis mater diligat liberos: opponentur ei Medea, & aliæ.

4 ¶. *Ad*

4 ¶. *Ad alterum* ἐναστέως *modum pertinet* βίαιον, *sive violatio, cùm argumentum retorquetur in adversarium.*

Ut, *interfeciſti, quia adſtitiſti interfecto.* Imò, inquit alter, *quia adſtiti interfecto, non interfeci.* Nam *id ſi eſſet, in fugam me conjeciſſem.*

5 ¶. *Præter verò* ἀντισυλλογισμὸν, *&* ἔνστασιν, *alii etiam ſunt confutandi modi.* Uti ἐξουθενισμὸς, *ſive contemtus.*

Quomodo Cicero videri vult, accuſationem Cælii magis fuiſſe iras, & quærimonias amantium, quàm vera crimina.

6 ¶. *Item* ἀποπλάνησις, *ſive deductio, quando judicem, ſive auditorem, aliò abducimus, pollicentes nos de eo, quod objicitur, poſtea dicturos, ut ita, premente nos adverſario, elabamur.*

Quâ arte ſæpiùs utitur Cicero.

7 ¶. *Etiam confutamus interrogatione: quæ adjuvatur τῇ* ἀποκρίσει, *ſive actione & & vocis ſono.*

Ut, *Cantando tu illum? aut unquam tibi fiſtula cerâ*
Juncta fuit?

Vide infrà lib. IV. cap. XXI. ¶. 25.

8 ¶. *Item increpatione, ubi crimen aliquod cum indignatione rejicitur.*

Pertinet huc execratio: ut, *Di te perdant, fugitive, qui iſta objicis.* Vide eodem cap. ¶. 33.

9 ¶. *Plu-*

9 ¶. *Plurimùm autem refert, quam confutandi ratione potissimùm ineamus. Nam multa sunt, quæ indignatione, vel interrogatione aculeatâ, aut joco urbano melius eludantur, quàm argumentis multis impugnentur. Aliquibus etiam refellendis si nimis insistas, altiùs suspicionem criminis animis judicum defigas.*

10 ¶. *In confutandis adversarii argumentis, non semper idem servatur ordo. Sed prudens orator non difficulter dispiciet, num in prima quasi acie levioris armaturæ milites velit concidere, ut deinde vim omnem in fortius agmen convertat: an à fortioribus malit incipere, ut, iis expugnatis, quod reliquum est, vel spiritu liceat diffiare. Quòd si ab uno capite omnia dependeant, planè inde ordiendum, ut, eo sublato, simul omnis annulorum nexus dissolvatur.*

11 ¶. *Sed cuncta hæc exilem adferunt fructum, nisi juventus sibi ob oculos ponat illustria quædam Confutationis exempla; quæ deinde imitetur.*

Hujusmodi est illa pro S. Roscio, pro Milone, pro Cælio, pro Plancio, item in Pisonem.

12 ¶. *Inq. iis spectare convenit, quomodo ad confutationem accedatur: quâ*

ratione capita accusationis proponantur: ut item gravibus argumentis insistatur, acriterq; pondere argumentorum urgeatur adversarius: & contrà quasi transvolentur levia multa, ne, si diutiùs in iis mora ducatur, frigescat oratio: ut item sales interdum admisceantur, quò in hac palæstra etiam delectetur judex: denique ut per Interrogationem, Subjectionem, & similia schemata (de quibus in Elocutione dicemus) non modò ornatus multum, sed etiam χαρίτωτος, *atq; acrimoniæ, accedat orationi.*

Tantum de Contentione.

CAP. IX.

DE EPILOGO.

1¶. SUPEREST *postrema pars, quæ Græcis* Ἐπίλογος, *Latinis* Peroratio *dicitur.*

Ubi PER vim eam habet, quam in *Perficere* & similibus. Cicero IV. Acad. Quæst. *Et quoniam multa dixi, est mihi perorandum.* Pro Quinctio: *Mihi per difficile esse contra tales oratores, non modò tantùm causam perorare, sed omnino verbum facere conari.* At in Græco Ἐπίλογος, Ἐπὶ idem valet, ac in Ἐπίμετρον, & Ἐπίκυλος: Quomodo & Horatius; cùm quatuor odarũ libros scripsisset, quem iis supperaddit, Epodon appellavit. Quãquam alter de hoc Grammatici antiqui † atq; etiam Turnebus*.

† Vetus Horatii nterpres, Diomedes ib. 3. bap. le poëmatum generibus, Marius Victorinus lib. .&c. lib. 21. Adverſ. ap. 6. & ib. 28. ap. 38.

2¶. Est

2 ¶. *Est verò epilogus totius orationis clausula.*

Nam post res singulas confirmatas epilogis quidem utimur; sed hîc sermo est nobis de epilogo universæ orationis: qui inter omnes regnum obtinet.

3 ¶. *Interdum tamen epilogo opus non est: ut si vel brevicula sit oratio, vel causſa admodum tenuis.*

Ubi luculentum velle epilogum addere, tantundem fuerit; ac si cæsæ ruſticæ ſtudeamus apponere poſticam aulæ convenientem. Quare hic ſolùm opera danda eſt, ut maſculè, & expeditè deſinamus. Ita Lucianus encomium muſcę claudit his verbis: Πολλὰ † δ' ἔτι ἔχων εἰπεῖν, καὶ ζῶ παύσω τὸν λόγον. μὴ καὶ δόξω, κἂν τὴν παροιμίαν, ἐλέφαντα ἐκ μύας ποιεῖν. Itidem, qui volet laudare apes, ſcitè his verbis clauſerit orationem: *Quid * non divinum habent, niſi quod moriuntur?*

† Habebo multa præterea dicere, ſed deſinam ne videar, quod in veteri verbo eſt, ex muſca facere elephantum.

* Quinctilianus declamat. 23.

4 ¶. *Epilogi munus eſt duplex. Prius eſt* ἀνακεφαλαίωσις, *ſive enumeratio potiſſimorum argumentorum.*

Nempe, quæ ſparſim totâ diximus oratione, ea hîc ſimul ob oculos ponimus, præſtantis inſtar pictoris, qui ingentẽ hiſtoriam exigua proponit tabella. Exemplo eſto epilogus iſte in Maniliana; qui tamen partis eſt, non verò totius orationis: *Quare videte, num dubitandum vobis ſit, omni ſtudio ad id bellũ incũbere, in quo gloria nominis*

vestri, salus sociorum, vectigalia maxima; fortunæ plurimorum civium cum Rep. defenduntur. Et alter in eadem, multò pòst: *Quare cum & bellum ita necessarium sit, ut negligi non possit; ita magnum, ut accuratiss: mè sit administrandum; & cùm ei imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum bonum, quod à Dijs immortalibus oblatum, & datum est, in Remp. conservandam, atque amplificandam conferatis?* Enumerationis autem, quæ universæ sit orationis, luculentum habemus exemplum oratione pro Cluentio. Quâ in oratione peroratio incipit ab istis verbis: *Quod hoc portentum, Dii immortales? quod tantum monstrum in ullis locis? quod tam infestum scelus, & immane, aut unde natum esse dicamus?* Jam enim videtis profectò, judices, non sine necessarijs me, ac maximis caussis, principio orationis meæ de matre dixisse, nihil est enim mali, nihil sceleris, quod illa non ab initio filio voluerit, optaverit, cogitaverit, effecerit. Hinc enumeratio sequitur: *Mitto illam primam libidinis injuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulsam ex matrimonio filiam: quæ nondum ad hujusce vitæ periculum, sed ad commune familiæ dedecus pertinebant: nihil de alteris Oppianici nuptiis queror: quarum illa, cùm obsides filios ab eo mortuos accepisset, tum denique in familiæ luctum, atque in privignorum funus nupsit. Prætereo, quòd Aurium Melinum, cujus illa quondam socrus, paullò ante uxor fuisset, cùm Oppianici esse operâ proscriptum, occisumq; cognosceret, eam sibi domum, sedemq; conjugij delegit, in qua quotidie*

tidie superioris viri mortis indicia, & spolia fortunarum videret. Illud primùm queror, de illo scelere, quod nunc denique patefactum est, Fabriciani veneni: quod jam tum recens, suspicioſum cæteris, huic incredibile, nunc verò apertum jam omnibus, ac manifeſtum videtur. Et quæ ſequuntur.

5 ¶. *In Enumeratione duo obſervare oportet.* Unum *eſt, ut ea tantùm repetamus, in quibus cauſſa potiſſimùm cõſiſtit, quæq; propterea maximè velimus auditorum animis inhærere.*

Omnia enim ſi minutatim repetere velimus: aut ſubtiliter nimis dicere cogemur; aut non peroratio erit, ſed nova conſurget oratio.

6 ¶. *Alterum eſt, ut eadem cum pondere aliquo dicantur, & aptis excitentur ſententiis; figuris etiam varientur, ne videatur crambe repetita.*

Nam illâ rectâ repetitione nihil eſt odioſius. Quippe quæ inſtitui videatur, quaſi diffidamus auditorum memoriæ.

7 ¶. *Alterum epilogi munus eſt παθοποιία, ſive commotio affectuum. Quos verò affectus ciere potiſſimùm oporteat, non eſt operoſum videre ex natura cauſſæ. Nam cum gratulatione, admiratione, æmulatione perorandum eſt, ſi laudemus: ſin vituperemus, odium, invidia, contemtus, moveri debent.*

8 ¶. *In conſiliis ſpes excitanda, ſive explendæ*

cupiditatis, sive ulciscendæ injuriæ. Interdum etiam timorem ex periculi metu injici expedit.

9 ¶. *In judiciis verò omnia concurrunt, amor, odium, invidia; imprimis autem indignatio, & misericordia: illam accusator, hanc reus aucupatur.*

10 ¶. *Hac in parte orator imprimis aperire debet fontes eloquentiæ: sic ut non solùm incendere judicem, sed ardere ipse videatur. Atque ad hoc plurimùm confert, ut ita complectatur animo imagines rerum absentium, quasi eas oculis coràm cernere videatur. Nam quo quis meliùs eas conceperit, hoc potentior erit in affectibus commovendis.*

Indicant hoc perorationes Ciceronis. Ut pro Milone, ubi ait: *Sed finis sit. Neque enim præ lachrymis jam loqui possum; & hic se lachrymis defendi vetat.* Et pro Rabirio Postumo: *Sed jam quoniam, ut spero, fidem, quam potui, tibi præstiti, Postume; reddam etiam lachrymas, quas debeo:* Et paullò post; *Jam indicat tot hominum fletus, quàm sis charus tuis, & me dolor debilitat, includitq́ vocem.*

Scitè verò dicebat magnus ille Galliarum Rex, idemq́ue optimus ingeniorum censor, Henricus quartus*, non aliunde se meliùs præstantem dignoscere oratorem, quàm ex peroratione. Nam et am, qui naturâ parùm possunt, tamen artis beneficio sæpè ordiuntur eleganter; atque

*Nicol. Caussinus in sacræ humanæque eloq. parallelis.

atque aliquamdiu etiam in orationis suæ cursu provehuntur feliciter: sed postquam deventum est ad epilogum, ubi maximè desideratur vis oratoris, ibi penitus flaccescunt, & nihil laude dignum ampliùs possunt: quod inde ferè contingit, quia jam omnis artis ληκύθες* exhauserint: aut quia temporis angustiâ excludantur, quo minùs orationem pari arte, atq; industriâ pertexant. Imò interdum etiam hîc opera eorum claudicat, quibus & ingenium, & ars, & otium, abunde suppetit: nempe quia animus jam diutinâ curâ lassatus, eo, quod supereſt, citò nimis studeat defungi. Ne quid hujusmodi usu veniat nobis, ita in tornando exordio, & proximis limandis, versabimur; ut subinde cogitemus, quâ portâ sit exeundum.

* Arculas pigmentarias.

ATQUE hæc dicta sunto de Dispositione, quatenus respondet Inventioni, quam generalem, magisque simplicem, vocabamus. Naturæ nunc ordo exigebat, ut deinceps tractaremus de dispositione earum orationum, quarum argumenta excussimus in doctrina Inventionis speciali, magisque mixta. Ut sunt consolatoriæ, conciliatoriæ, gratulatoriæ, monitoriæ, nuptiales, funebres, natalitiæ, & similes. Nam inventionis quidem est earum argumenta quocunq; ordine assignare: sed argumenta illa digerere, hoc verò munus est dispositionis propriũ. Verumtamen in speciali hujusmodi materia aliud nobis ordo doctrinæ exigere visus est. Nã cùm statim possis argumẽta eo cõmemorare ordine, quo plurimùm in oratione solent

collocari: quid profectò attinebat, priùs illa rudi indigestaque sylvâ proponere; mox eadem repetere, licet ordine meliori? Quare cùm earum οἰκονομίαι satis ex iis cognoscatur, quæ in speciali Inventionis doctrina diximus: non est profectò, quòd in iis nunc teramus tempus. Illud tamen consilium non videtur posse improbari, si quis omnem istam de talibus orationibus doctrinam, quam nos proposuimus posteriori parte libri secundi, hoc demum loco tradat: nempe tanquam superioris doctrinæ de inventione, & dispositione, appendicem justam, quæ in specialibus quibusdam materiis, tum argumenta propria, tum eorum ordinem, ostendat. Non disceptabo, uter ordo præstet, quando res illa profectò tanti non est. Verùm de eo quisque judicio suo fruatur, ut lubet.

Cæterùm ex iis, quæ de orationibus istis exposuimus, judicium etiam ferre possumus de ordine epistolari. Nam pleræque omnes epistolæ ad ista genera revocantur. Aut si quæ eò referri non posse videantur, hæ ferè, quoad ordinem, non egent artificii ullius. Quales sunt illæ, quæ narrant: in quibus rei gestæ ordinem servamus. Item quibus alteri respondemus, ubi illi plurimùm ordini insistimus, quo alter epistolam pertexuit. Id se facturum ait Tullius lib. VI. ad Att. epist. 1. *Accepi tuas literas ad quinctum milliare Laodiceæ, quas legi libentissimè, plenissimas amoris, humanitatis, officii, diligentiæ. Iis igitur respondebo. Sic enim postulas. Nec οἰκονομίαν meam instituam: sed ordinem conservabo tuum.* Nec tamen

id

id perpetuum est. Sanè lib. 1. ad Att. epist. XIII. *Respondebo* inquit, *tibi* ὕστερον πρότερον, ὁμηρικῶς. Nempe quia Homerus sæpè media priùs narrat, quàm initium rei. Alibi etiam se purgat de ordine turbatiori, scripsisseque dicit *quicquid in buccam veniret*. Et ad Quinctum fratrem ait; *hallucinari interdum epistolas*. Quare non est, quòd istis immoremur.

FINIS LIBRI TERTII.

GERARDI JOANNIS VOSSI

PARTITIONUM ORATORIARUM Liber Quartus.

CAP. I.

DE ELOCUTIONE UNIVERSE, AC particulatim de priori Elegantiæ parte quæ in Latinitate consistit.

1 §. CUM *oratori videndum sit, & quid, & quo loco, & quomodo unumquodq; dicat: duoq; priora, (quorum unum Inventionis est, alterum Dispositionis) exposuerimus: proximum est, ut de tertio agamus; quod, quatenus in dictione quidem cernitur, Elocutionis;*

quâ autem extra eam spectatur, Pronunciationis est, sive actionis.

2 ¶. *Elocutio alia philosophica est, alia oratoria, alia historica, alia poëtica. Hoc loco de oratoria proprie agemus: de cæteris non nisi obiter quædam adspergemus.*

*Lib. 3. Rhetor.

3 ¶. *Etsi verò elocutio, Aristotele* teste, à poëtis profecta sit ad oratores: multùm tamen horum illorumq; elocutio distant. Nam poëtica longiùs abit à vulgari consuetudine loquendi: unde Cicero † poëtas ait quasi aliâ quâdam* Linguâ loqui.*

†lib. 2. de Orat.

*Ita cum Lambino legere malim, quàm cum vulgatis codd. addiena.

4 ¶. *Elocutio oratoria est rerum inventarum, & dispositarum, per verba sententiasq; expositio ad persuadendum.*

Qua in definitione elocutio jure non tantùm verborum esse dicitur, verùm etiam rerum. Nec enim solùm orationem vestit flore verborum, sed & lumine sententiarum. Neque obstat, quòd inventio sententias suppeditat. Nam nihil prohibet, quò minùs hæ ad utramque possint partem referri: ad inventionem quidem, quatenus probant; ad elocutionem autem, in quantum ornant.

5 ¶. *Elocutionis præcepta, quà verba, quà rem spectes, partim sunt generalia, neque respiciunt certam materiam, aut characterem: partim sunt specialia, & ad hanc illam-*

illamve materiam ac characterem restricta, atq; accommodata.

6 ¶. *Elocutio communis dividitur in Elegantiam, dignitatem, & compositionem.*

7 ¶. *Elegantia efficit, ut unumquodq; tum purè, tum apertè dicatur.*

8 ¶. *Puritas Latinis dicitur Latinitas. Ea, ut placet Maximo Victorino *, nihil est aliud, quàm* observatio incorruptè loquẽdi secundùm Romanã linguam. * lib. de re Grammatica.

9 ¶. *Quare oratio non Grammaticis duntaxat præceptoribus; sed etiam bonorum scriptorum consuetudini conformis esse debet.*

10 ¶. *Nec tamen hæc pars tam oratorẽ constituit, quàm urbis alumnum; eoq; qui commendat quemquam ob elegantiam, non tam eum laudat, ut oratorem, quàm ut civem Romanum.*

11 ¶. *Habet enim sermo urbanus nativum quid, quod peregrinis assequi, difficile est; adeò quidem, ut Asinius Pollio in Livio etiam quando agnoverit Patavinitatem *.* * Fabius lib 1. cap. Nempe ornatè quidẽ; sed interdũ tamen non satis Latinè huic Critico scripsisse videbatur.

12 ¶. *Atq; eò magis nunc, desitâ Latinè loquendi consuetudine, opera nobis danda est, ut quàm minimùm absimus ab sermonis Romani elegantia.*

13 ¶. *Sed*

13 ¶. *Sed fieri illud nequit, nisi constet priùs, in quibus consistat Latinitas, & quomodo comparetur.*

14 ¶. *Consistit autem ea, tum in verbis ipsis, tum in modo pronunciandi.*

15 ¶. *In verbis delectu opus est, quem originem eloquentiæ esse, jure optimo dicebat Cæsar*.*

*lib. 1. de analogia, ut testatur Cicero in Bruto.

16 ¶. *Delectus is non ob elegantiam solùm adhibetur; sed etiam ob dignitatem, & compositionem.*

Ad dignitatem pertinet, quatenus vocabula sunt propria, vel modificata: hæc rursum, vel molliter, vel durè translata. Ad compositionem verò refer, quatenus quædam præ aliis suavia sunt, aut sonora. Verùm de discrimine, ac judicio, ratione dignitatis, aut compositionis suis infra locis dicetur.

17 ¶. *Nunc agendum de eo, quatenus elegantiam gignit. In quo delectu distinguuntur vocabula ratione ortus, significationis, & usus.*

18 ¶. *Ratione ortus; vel Latina sunt, vel peregrina. Peregrina vero, vel Græca sunt, vel aliarum gentium. Græcis abstinebit orator. Quòd si quid Latinè dici non possit, idem pluribus exponet.*

Cicero lib. III. de Fin. bon. & mal. *Equidem soleo etiam, quod uno Græci, si aliter non possum, idem pluri-*

pluribus verbis exponere. Vide etiam, quàm ejusce rei studiosus fuerit Tiberius: de quo ita Tranquillus *: *Sermone Græco, quamquam alioqui promtus & facilis, non tamen usquequaq; usus est, abstinuitq; maximè in senatu: adeò quidem, ut* MONOPOLIUM *nominaturus, priùs veniam postulârit, quod sibi verbo peregrino utendum esset: atque etiam in quodam decreto Patrum, cum ἐμβλημα recitaretur, commutandam censuit vocem, & pro peregrina nostratem requirendam: aut, si non reperiretur, vel pluribus, & per ambitum verborum, rem eis nunciandam.* Ac meminit ejusce rei etiam Dio in LVII. Βληθεὶς * καὶ τοῦτο τὸ δόγμα ποιῆσαι, ἐκώλυσεν ἐς αὐτὸ τὸ ὄνομα τὸ ἐμβλήματος, ὡς ἑλληνικὸν, ἐμβληθῆναι. καίτοι μὴ ἔχον ὅπως ἀπηχῶς αὐτὸ ὀνομάσῃ. Narrat idem aliquantò post, ut cum strenam à quibusdam oblatam non accepisset, eadem de re proposuerit edictum, in quo voce non Latinâ uteretur, hoc cùm in mentem ei venisset noctu, ut erat elegantiæ in loquendo perquàm diligens, vocasse ad se omnes, qui linguæ latinæ proprietatē studiosè observarent. Ibi Atteium Capitonem dixisse, tametsi nemo ante eum isto vocabulo usus fuisset, hoc nihilominus in Tiberii gratiam inter antiqua esse referendum. At Marcellum quendam * subjecisse tum, *Hominibus Cæsar, civitatem dare potes, verbis non potes.*

19 ¶. *Si Græci scriptoris versus sit adducendus, satius fuerit eum Latinè transferre.*

Quod

* In Tiberio cap. 71.

* Facturus de hac re decretum *emblematis* vocabulū in eo poni, quia Græcum esset, prohibuit: quanquam Latinum, quo id interpretaretur, haberet nullum.

* Apud Dionem legitur Πόρκιος pro Μάρκελλος. Est is claris

M. Pomponius Marcellus: ut liquet ex Suetonio de Grammaticis: ubi rem eandem narrat.

Quod Cicero etiam obſervat in oratione pro Deiotaro, ubi ſententiam Latinè exprimere, quàm Græcum referre verſum maluit. Imò idem facit in iis quæ de philoſophia ſcripſit. Ut penè initio Tuſculanarum quæſtionum; ubi itidem Epicharmi verſiculum iſtum convertere, quàm Græcè recitare, maluit.

Ἀποθανὲν, οὐ ἢ τεθνᾶμεν, οὔ μοι διαφέρει*.

Ita enim apud eum Marcus, & alter, colloquuntur. *M. Dicam, ſi potero, Latinè. Scis enim, me Græcè loqui in Latino ſermone non plùs ſolere, quàm in Græco Latinè. A. Et rectè quidem. ſed quæ tandem eſt Epicharmi iſta ſententia. M. Emori nolo, ſed me eſſe mortuum, nihili æſtimo.*

Atque hæc ſatis oſtendunt, quantùm recedant ab antiquis, qui, venti atque oſtentationis cauſsâ, paſſim inferciunt Græca, atque ita chimæræ inſtar, monſtroſam reddunt orationem. Sanè tantum abeſt, ut probari hæc res poſſit in ſemidoctis, ut in Lucilio ipſo (quem Græca Latinis miſcuiſſe, reliquiæ oſtendunt) reprehenderit illud Horatius*:

At magnum fecit, quod verbis Græca Latinis
Miſcuit. O ſeri ſtudiorum, quive putetis*
Difficile, & mirum, Rhodio quod Pitholeonti
Contigit. An ſermo linguâ concinnus utrâque
Suavior, ut Chio nota ſi commiſta Falerni eſt.

20 ¶. *Nec tamen hæc ita accipi debent, quaſi in totum abſtinendum Græcis. Nam iis uti licet, quæ uſu jam ſunt recepta.*

Cicero lib. III. de Fin. Bon. & Mal. *Quamquam*

ea

Ita ut abi mo- uimus, pud Sex- im Em- iricum gendus verſus: e quò mi- imè au- iendus octiſſi- ius Simo oſius ani- adver- onibus in piſt. 3. lib. ad Att.

lib. 1. ſer. t. 10. γε, qui tique. ide Priſ- ianum b. 16.

ea verba, quibus ex instituto veterum utimur pro Latinis, ut ipsa philosophia, *ut* rhetorica, dialectica, grammatica, geometria, musica, *quamquam Latinè ea dici poterant, tamen quoniam usu recepta sunt, nostra ducamus.* Imò Cicero orat. in Pisonem, non refugit Græcum verbum οἴχεται *: sed cùm Plauti * citaret versum illum, jam ore omnium pervulgatum.

* abiit, sive evanuit.

* Trinum. Act. 2. sc. 4.

Ratio quidem hercle apparet, argentum οἴχεται.

21 ¶. *Imò in epistolis eorum etiam est usus, quæ in vulgus recepta non sunt, dummodo scribamus ad illum, qui Græcè sciat. Nam si nesciat Græcè, quid aliud, quàm ignaviæ ei exprobemus, atque insciti am? Imprimis autem iis fuerit locus, occultare si quid velimus.*

Hujus quoque rei exempla passim habemus in epistolis ad Atticum: ubi eapse de caussa multa dicit ἐν αἰνίγμασι, καὶ ἀλληγορίαις *. Quod ipse agnoscit lib. II. epist. XIX. *Posthac*, inquit, *ad te, si aut perfidelem habeo cui dem, scribam omnia planè. aut si obscurè scribam, tu tamen intelliges, in hisce epistolis, me Lælium, te Furium faciam: cætera erunt* ἐν αἰνίγμασι *.

* Ænigmaticè & allegorice.

* Obscurè & per ænigmata.

22 ¶. *Prætetea loca Græcè adducere expedit iis, qui commentarios, aut animadversiones scribunt in veteres scriptores.*

Nam collatio Græcorum Latinorumque multùm ut voluptatis, ita etiam utilitatis adfert.

23 ¶. *Item*

23 ¶. *Item cùm de veterum mente controversia est.*

Nam cùm multa adeo perperam vertantur, faciliùs inveniemus fidem, si ipsa scriptoris verba adducamus.

24 ¶. *Imprimis verò iis apud peritos utemur, si destituamur Latinis: ut fit in multis nominibus partium humani corporis, animantium, plantarum, gemmarum, medicamentorum, instrumentorum: item vocibus, quas technici, aut philosophi cuderunt.*

Cicero lib. III. de Fin. *Puto, concedi nobis oportere, ut Græco verbo utamur, si quando minùs occurret Latinum. Ne hoc* ephippiis, *&* acrotophoris *potiùs, quàm* proëgmenis, & apoproëgmenis, *concedatur. Quamquam hæc quidem* proposita *rectè, &* rejecta, *dicere licebit.*

25 ¶. *Adhæc non est, quòd apud doctos refugiamus Græca, si Latinis fuerint significantiora, vel elegantiora.*

Ut si φιλαυτία malis dicere, quàm *amor sui ipsius.* Item ἀπειροκαλία, quàm *ignorantia decori,* vel etiam *ineptia.* Nec enim hæc idem significant: etsi id magni viri putarint. Accedo potiùs Tullio, lib II. de Oratore, de Inepti vocabulo agens, *Vim,* inquit, *hujus mali Græci non viderunt: ne nomen quidem ei vitio imposuerunt. Ut enim quæras omnia, quomodo Græci ineptum appellent, non reperies.* Scio hâc parte à Budæo [a] reprehendi Tullum,

lib. I. de Asse.

lium. Sed Ciceronis causſam fortiter agit Cæsar Scaliger oratione de verbo *Inepti* ad Arnoldum Ferronum. Nec in singulis modo verbis, sed etiam conjunctis, id locum habet. Certè perierit venustas, si Latinè efferre velis illud Diogenis Cynici [b]: Κρεῖττον ἐς κόρακας ἀπελθεῖν, ἢ ἐς κόλακας [c]. Vel illud Solonis [d], aut, ut alii volunt, Xenophanis [e], τοῖς τυράννοις ὀλίγα χάνειν δεῖ, ἢ ὡς ἥκιστα ἢ ὡς ἥδιστα [a]. Suntque ejusmodi innumera. Et hæc de Græcis.

b Apud Laërtium.
c Satius est in corvos incidere, quàm in adulatores.
d Plutarch.
e Hesychius.
a Cum tyrannis aut nihil sermonis habendum, aut suavissimè.

26 ¶. *Quemadmodum verò in Græcis fecimus, ita in aliarum etiam gentium vocabulis distinguere convenit inter illa, quæ civitate sunt donata, & ea, quæ peregrinationem nondum exuêre.*

Posterioris generis est MASTRUGA [b], Sardum vocabulum. Scio uti Tullium [c]: Sed ita, ut Fabius [d] ait, *illudens Cicero ex industria dixit*. Tale quoq; Prænestinum *conia* pro *ciconia*: cujus meminit Plautus Truculento [e]. Sanè & *Prænestinorum sermone utentem Vectium Lucilius insectatur*: ut ibidem ait Fabius. Tale quoq; *parlamentum* pro suprema curia Parisiensi. Item *guerra* pro bello, etsi ne in versu quidem id refugit Baptista Mantuanus.

b Vel mastruca.
c pro Sçauro, apud Isidorum lib. 19. cap. 23. Etiam orat. de provinciis consular. legas *cum mastrucatis latrunculis*.
d Lib. 1. c. 5.
e Act. 3. sc. 2. fin 3. Georg.

At prioris generis est *camelus*, quod à Syris esse agnoscit Varro lib. IV. de L. L. itidem *essedum*, quod à Gallis est, ut indicat Junius Philargyrius [f], suntq; multa ejusmodi.

27 ¶. *A significatione dividuntur vocabula bifariam. Nam vel consideramus signi-*

ficationis aptitudinem, vel rei significatæ honestatem.

28 ¶. E priori considerandi modo resultat vocabulorum distributio in magis, & minus significantia: è quibus potiora ducuntur æquantia rem, de qua sermo est.

29 ¶. E posteriori oritur altera divisio, in honesta, & inhonesta; cujusmodi sunt obscena, & sordida.

30 ¶. Obscena sunt, quæ res Veneris nudis enunciant vocabulis.

31 ¶. Verùm cùm voces obscenæ æquè Latinæ sint; imò scriptores Romani κατ' ἀντονομασίαν verba Latina intelligant * obscena tanquam quibus Latina sive Romana insit simplicitas: profectò non tam, qui his utitur, contra Latinitatem, quàm bonos mores peccat: neq; tam imperitiam detegit sermonis Romani, quàm animi impuritatem.

* Turnebum vid. lib. 24. Advers. cap. 5.

32 ¶. Quare qui hostis naturæ non est, is aut in totum istis abstinebit, aut si qua est rei enunciandæ necessitas, eam potiùs verborum teget involucro, naturam hac in parte imitans, quæ partes obscenas maximè ab oculis removit.

33 ¶. Etiam abstinendum sordidis. Ejusmodi sunt, quæ notant res immundas.

Qua-

Qualia Stercutio relinquemus.

34 ¶. *Denique abusu distinguuntur vocabula, idq; bifariam. Nam vel usus is spectatur in populo, vel in scriptoribus illis, quorum aliqua hodie habemus.*

35 ¶. *Ratione popularis consuetudinis distribuuntur vocabula in vetera & nova.*

36 ¶. *Veterum alia in usu sunt, alia non sunt.*

37 ¶. *Priora vel soli usurpantur vulgo: vel etiam doctis.*

38 ¶. *Quibus non solùm vulgus utitur, ea etsi de rebus sordidis non sint, tamen pro sordidis habentur.*

Nempe sordes contrahunt, quæcunque usu hominum elegantium haut nitescunt. Unde Gellius* ea vocat *maculantia, ex sordidiore vulgi usu.* Hujusmodi quædam apud Laberium inveniri ait, ut *homo levenna* pro levi, *malas malaxare*, *gurdus*, *cocio*, *botulus* pro farcimine, & alia: quamvis de quibusdam rigidè nimis exerceat censuram: ut cùm ejusmodi facit *planum* pro sycophanta, quo tamen usum agnoscit Ciceronem in orat. pro Cluentio. ac videtur non minùs falli de *obba*, quod nec Persius refugit. Interim rectè Gellius, cum distinguit inter vulgi usum & consuetudinem doctorum. De quo elegans etiam est Fabii locus lib. 1. c. vi. *Constituendũ imprimis idipsum, quid sit, quod*

* Lib. 16. cap. 7.

quod consuetudinem vocemus. Quæ si ex eo, quod plures faciunt, nomen accipiat, periculosissimum dabit præceptum non orationi modò, sed, quod majus est, vitæ. Unde enim tantũ boni, ut pluribus, quæ recta sunt, placeant? Igitur, ut velli & comam in gradus frangere, & in balneis perpotare, quamlibet hæc invaserint civitatem, non erit consuetudo; quia nihil horum caret reprehensione; at lavamus, & tondemus, & convivimus ex consuetudine: sic in loquendo, non si quid vitiosè multis insederit, pro regula sermonis accipiendum est. Nam ut transeam, quemadmodum vulgò imperiti loquantur, tota sæpè theatra, & omnem circi turbam, exclamâsse barbarè scimus. Ergo consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum: sicut vivendi, consensum bonorum.

39 ¶. *Eorum, quæ neq; docti refugerunt, alia fuere his usitata, alia rara.*

Usitata, ut *urbs, murus, cœlum*, &c. Rara, ut *oppidò* pro *statim*, *actutum* pro *valdè*, omniaque, quæ antiqua sunt, nec tamen planè antiquata.

40 ¶. *At quæ in usu esse desierunt*, obsoleta *dicuntur.*

Ut sunt, *topper* pro *citò*, *manus* pro *bonus*, *iduare* pro *dividere*, similiaque.

41 ¶. *Quæ florente sermone Romano viris præstantibus in usu fuere, hæc nobis etiam constituere debent orationis corpus.*

Neque enim in epistola solùm, sed in oratione etiam, illud locum habet.

Munda, sed è medio, consuetaq; verba, juventus,
Scribite: sermonis publica verba placent.

41 ¶. Ob-

42 ¶. *Obsoleta omnino vitanda.*

Quibus qui utuntur, perinde agunt, si cum Evandri matre loquantur: ut Phavorinus dicebat*. Cujus & illud est apud Gellium †. *Id*, inquit, *quod à Cajo Cæsare, excellentis ingenii ac prudentiæ viro, in primo de Analogia libro scriptum est, habe semper in memoria, atque in pectore, ut, tanquam scopulum, sic fugias inauditum atque insolens verbum.*

* Apud Gellium lib. 1. cap. 10.
† Ibidem.

43 ¶. *Rara & ipsi rarò usurpabimus. Nam insipientis est putare, passim hoc licere nobis, quod fortasse uno alteroq; in loco sibi scriptor aliquis permiserit.*

Hujusce etiam rei nos Seneca admonet epist. CXIV. *Arruntius, vir raræ frugalitatis, qui historias belli Punici scripsit, fuit Sallustianus, & in illud genus nitens. Est apud Sallustium*: Exercitum argento fecit, *id est, pecunia paravit. Hoc Arruntius amare cœpit: posuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco*: Fugam nostris fecere. *Alio loco*: Hiero Rex Syracusanorum bellum facit. *Et alio loco*: Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere. *Gustum tibi dare volui. Totus his cõtexitur liber. Quæ apud Sallustium rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & penè continua: nec sine caussa. Ille enim in hæc incidebat. Vides autem, quid sequatur, ubi alicui vitium pro exemplo est. Dixit Sallustius*: Aquis hiemantibus. *Arruntius in primo belli Punici ait*: Repentè hiemavit tempestas. *Et alio loco, cùm dicere vellet, frigidum annum fuisse, ait*, Totus hiemavit annus. *Et alio loco.* Inde sexaginta onerarias leves

præter militem, & necessarios nautarum, hiemante Aquilone, misit. *Non desinit omnibus locis hoc verbum insulcire. Quodam loco Sallustius dicit:* Inter arma civilia æqui boni famas petit. *Arruntius non temperavit, quo minùs primo statim libro poneret:* Ingentes esse famas de Regulo.

Hac in re peccari imprimis solet à juventute. Nam in lectione auctorum plurimùm non tam attendit ad vultum aclineamenta sermonis nativi; quam tantummodo exstantia quæque excerpit, acrecondito eorum usu famam postea eruditionis aucupatur. Hujuscemodi tamen modicè usurpata, neque affectata, dignitatem tribuunt orationi; quia non quilibet iis fuerat usurus. Et hæc de veteribus.

44 ¶. *Novorum quædam ab aliis conficta sunt, & vel à paucis, vel etiam à vulgo recepta; cujusmodi, generali vocabulo,* nova *appellantur, alia verò à dicente primùm finguntur; quæ discriminis causâ,* novata *nuncupamus.*

45 ¶. *Eorum, quæ presse* nova *vocantur, non una est ratio: quia, quæ aliquando fuere nova, postea facta sunt vetera; eoq; videndum est, quando recipi quidq; cæperit. Quæ Ciceronis, aut Maronis ævo irrepsere, ea, quin tutò usurpentur à nobis, nemo ferè ambigit.*

Istiusmodi est *novissimus* pro ultimo, *cervix* pro cervicibus.

46 ¶. *Ma-*

46 ¶. *Major est dubitatio de iis, quæ proximo seculo, decrescente jam puritate, in usu esse cæperunt.*

Ut *interim* pro *interdum*, *subinde* pro *identidem*. Nam priori seculo valuit *deinde*.

47 ¶. *Hujuscemodi non esse vocabulis utendum, multorum opinio est. Et puerili quidem ætati his rectè interdici, agnoscimus. In iis verò, quibus judicium firmavit ætas, feram potiùs, quàm vel laudem, vel culpem.*

48 ¶. *At illis, quæ collapso propè sermone Romano, ac decrepitâ quasi ætate, inventa sunt, qualia apud Symmachum, & Sidonium sunt multa, in totum censeo abstinendum.*

49 ¶. *Ac multò magis damnanda arbitror, quæ proximis sunt inventa seculis, aut nostro: præsertim si neque nitantur necessitate, neq; facta sint ἀναλόγως sive congruè: quorum si alter utrum absit, omnino, tanquam barbara, averser.*

Ita nulla necessitas fuit, cur dicerent *prædicatum* pro *attributo*, & *principaliter* pro *maximè*. At contra Græcæ compositionis leges peccat ἔπο πία †, quod finxit Thomas Morus, alludens ad Homericum ἔπος *.

50 ¶. *Novatorum quatuor sunt genera: alia imitatione fiunt, alia derivatione, alia com-*

† non locus, sive potiùs ne locus, aut terminatio etiam mutata *nelocia*. Ita ficto nomine regionē vocabat, quæ foret nusquam. Unde, qui volet, æquè ridiculè nusquamiam appellet.

*nullus.

compositione, alia novæ significationis impositione.

Imitatione, ut si à sono animalis verbum effingas ad instar veterum *balare, baubari*, & aliorum quæ habes apud Philomelæ * scriptorem.

Derivatione, quomodo Gaza ab hirundine fingit *hirundinaria*, quæ Græcis χελιδόνιον[a]. item à corniculo *cornicularia*, ut iisdem est κερατίτις[b]. Simile sit, si à capitio, quod veteribus[c] fœminarum mamillare erat, aliquam dicas *capitiatam*, quòd pectus capitio texerit.

Compositione, quomodo à *bombo* & *ardeo* cōflarunt *bombardam*. Sic Gaza ad exemplum Græcorum ἁλίφλοιος[d], κυνόσβατον[e], τριόρχης[f], effinxit, *salsicortex*, *canirubus*, *tritestiger*: suntque apud eum hujus generis longè plurima.

Denique *novæ significationis impositione*, ut qui *clepsydram* vocat, quod verius est, *clepsammium*, seu *clepsammidium*. Nec enim aquâ nunc, ut olim, sed arenulis tempus metimur.

Et his quatuor modis primus κατ' ὀνοματοποιΐαν fit, ultimus κατὰ μεταφορὰν: de quarum utraque postea dicetur.

51 ¶. *Novata usurpare licet, cùm deest verbum vetus, & id, quod habemus, non satis idoneum est. Ac imprimis locum habent in rebus amœnis jucundisq́. Alias utendum iis verecundiùs.*

Ita usurpat Tullius lib. de Senectute, *Terra semen tepefactum complexu suo diffundit, & elicit* HERBESCENTEM *ex eo viriditatem*. Et ibidem:

* Ovidio perperam tributa.
a plantæ genus.
b item plantæ genus.
c Varro lib. 4. de L.L. & de vita populi Rom. etsi aliter Nonius: sed non intellexit Varronem.
d Species est roboris.
e Canina sentis.
f Accipitris genus.

NE

NE SYLVESCAT *sarmentis.* Hactenus de usu verborum, quatenus in populo consistit.

52 ¶. *Præterea usus spectatur ratione scriptorum; unde vocabulorum alia poëtica sunt, alia historica, alia oratoria, alia iis propria, qui artes, aut scientias, tractant.*

53 ¶. *Poetica dicuntur, non quibuscunq; utuntur poetæ: sed quæ apud solos inveniuntur poetas, vel saltem poetis* * *sunt in usu, oratoribus non item.*

* Etsi non solis, sed etiam historicis: de quorum dictione par. seq.

Ut, *olli* pro *ulli*, *grates* pro *gratias*, *altum* pro *mari*, *pugnare alicui* pro *cum aliquo*. Nec quia alia poëtarum, quàm oratorum, dictio est, eo poëtarum lectione abstinere debet pedestris eloquentiæ candidatus. Nam, ut nihil dicam de liberali delectatione, quæ ex iis percipi potest: multùm hoc studio ipsa alitur eloquentia. De delectatione quidem ita Tullius pro Archia: *Quæres à nobis, cur tantopere hoc homine delectemur? quia suppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur, & aures cõvitio defessæ conquiescant.* Et mox: *Si ex his studiis delectatio sola peteretur, tamen, ut opinor, hanc animadversionem humanissimam, ac liberalissimam, judicaretis.* Eadem Fabii mens lib. x. cap. 1. *Præcipuè*, inquit, *velut attrita quotidiano actu forensi ingenia optimè rerum talium blanditiâ reparantur.* Quantopere verò nutriatur eloquentia Poëticæ studio, ostendunt hæc verba, quæ proximè ibidem antecedunt: *Plurimùm dicit oratori conferri Theophrastus lectionem poëtarum, multiq; ejus judicium sequuntur, neq; id immeritò*

meritò. Namq; ab his, & in rebus spiritus, & in verbis sublimitas, & in affectibus motus omnis, & in personis decor petitur.

54 ¶. *Nec poëtica tantùm, sed historica etiam phrasis ab oratoria est diversa.*

Quinctilianus *: *Vitandum quoq;, in quo magna pars errat, ne in oratione poetas nobis & historicos; in his operibus, oratores, aut declamatores imitandos putemus. Sua cuique proposita lex, suus decor est.*

* Lib. 10. cap. 1.

Crebrum sanè loquendi genus historicis est, *lubrica viarum, occulta saltuum, prominentia montium* aliaque; quæ apud oratores haut temere reperias.

55 ¶. *Nec artium vocabula, qualia multa habent Grammatici, Philosophi, Theologi, aliiq; rerum divinarum, aut humanarum doctores, ab oratore usurpari debent: quia oratio ejus debet esse popularis.*

Non quidem, quasi penitùs protritis, & calcatis vocabulis, uti oporteat (nam in pedestri quoque oratione locum habet illud Venusini vatis *,

* Lib. 3. Od. 1.

Odi profanum vulgus, & arceo:)

sed quia usurpare non debet, quæ à populo non intelligantur. Et hæc quidem dicta sunto de vocabulorum delectu.

56 ¶. *Altera Latinitatis pars consistit in pronunciationis sono. Nam non ea tantùm usurpanda est dictio, quam nemo reprehen-*

hendat: sed insuper moderanda est & lingua, & spiritus, & vocis sonus.

Frustra tamen sit, qui putet, se hâc parte adspirare posse ad veterum gloriam. Nihil quippe vulgari est pronunciatione corruptius, Ut cùm C. ante vocales E. & I. aliter efferimus, quam ante A. O. U. aut consonantes L. & R. Item cum diphthongos Æ & OE pronunciamus, tanquam nudas vocales. Et sunt alia id genus plura, de quibus agimus in commentariis de præceptis Linguæ Latinæ.

57 ¶. *Diximus in quibus consistat Latinitas: videndum quomodo comparetur. Ac olim quidem acquiri poterat auditu solo, quia passim loquebantur Latinè: nunc non item.*

Hoc minùs, quia seu magnatum, parentumque culpâ, seu perpetuâ seculorum infelicitate, ferè ita usu venit, ut ii præficiantur primæ ætati, qui necdum ipsi è luto posuerunt pedes. Et sanè dubitandum non est, quin inde sit, quòd etiam cùm sedulò fuerimus in optimis scriptoribus volutati, sermo tamen fluat lutulentus.

——— *Adeo in teneris consuescere multum est* *. * Virgil. 2 Georg.

58 ¶. *Supersunt igitur duo præcipuè modi, quibus Latinè discamus: diligens bonorum scriptorum lectio, & eorundem imitatio.*

59 ¶. *Præstantium Latinæ linguæ auctorum quamquam non ita magnus est numerus, non*

non tamen à quovis quilibet sunt legendi; sed judicio hîc opus, quia scriptorum alii aliis sunt meliores, & pro cujusq; profectu, legendi sunt alii, atque alii.

60 ¶. *Scriptores quidem distinguimus pro ætate, quâ quisq; vixere. Quinq; enim quasi ætates facimus sermonis Romani; puerilem, crescentem, adultam, decrescentem, & decrepitam. Ad puerilem refero Saliares hymnos, ex quibus fragmenta quædam citantur à Grammaticis antiquis: Item leges* XII. *Tabularum. Primus in adolescentia est Livius Andronicus; optimi autem Plautus, Terentiusq;. In adulta sunt, ex oratoribus quidem & rhetoribus, Cicero, Cælius, Cornificius, Porcius Latro,* M. Seneca, &c. ex historicis Sallustius, Julius Cæsar, A. Hirtius, scriptor belli Hispaniensis, Livius, Velleius, &c. ex poetis, Lucretius, Catullus, P. Syrus Mimus, Maro, Horatius, Tibullus, Propertius, Gratius, Ovidius, &c. ex medicis, philosophis, reive rusticæ, aut architectonicæ scriptoribus, Varro, Vitruvius, Scribonius Largus, Cornelius Celsus, Pomponius Mela, Columella, &c. In decrescente verò ætate sunt oratores, & rhetores, Rutilius Lupus, Quinctilianus, Plinius*

* Modo illain Catinam delamatio it Porcii atronis, cnon poiùs alteius delamatois antiqui; uod veus puto. Videtur nim oraio illa liquantò nferior udibus, uas Laoni tri- uit M. eneca.

nius junior, &c. historici, Curtius, Suetonius, Tacitus, Justinus, &c. poetæ, Lucanus, Persius, Silius, Juvenalis, Valerius Flaccus, Statius Papinius, Martialis, &c. philosophi, L. Seneca, Plinius Veronensis, &c. grammatici, Asconius, Gellius, &c. In decrepita ætate sunt, Symmachus, Sidonius, &c.

61 ¶. *Pro legentium quoque profectu, non sine summorum virorum* exemplo, triplicem quasi ætatem ponimus, pueritiam, adolescentiam, & ἀγμὸν sive ætatem statam.*

* Eos inter Lipsii in epistolica institut.

62 ¶. *Pueritiæ solus legendus est Cicero, atq; id, quousque ex eo didicerit formare orationis corpus.*

Nam ut pictor primò hominem delineat, inde colores addit: ita nobis prima esse debet cura formandi corpus orationis; post demum de ornamentis laborabimus. Quòd si statim, nunc hunc nunc illum legamus scriptorem: oratio non erit æquabilis, & unius quasi fili; sed incomposita, & inconstans. Si quos tamen Ciceroni addere sit visum: illi haut alii sunto, quàm qui præiverint ipsi in hoc puerili imitationis genere; Longolius inprimis, tum autem Bembus, Bunellus & Manutius in epistolis illis, quas ante senium scripsit. Nam cæteræ frigidam sapiunt ætatem.

63 ¶. *Ado-*

63 ¶. *Adolescentiæ utilis est in sermone familiari, ac epistolis quoq;, Terentius, & mox Plautus: at in orationibus scribendis illi veterum conducent, qui à Tullii dictione proximè absunt.*

Nec movere debet, quòd multi in Cicerone uno consistendũ putent. Placere sibi ajunt Plinianum illud *, *Stultissimum, ad imitandũ non optima quaque proponere.* Verùm ratio eos fugit, cùm in solo Cicerone optima omnia esse arbitrantur. Nã non tantùm multa sunt nõ venustè minùs ab aliis scriptoribus, quàm Cicerone, dicta: sed etiã plurima sunt, quæ Ciceronis verbis efferri non possint; sive in re rustica, in qua adeundi sunt Varro, & Columella, aliiq; ejusce rei scriptores; sive in architectonica, in qua consulendus Vitruvius; sive in re naturali, in qua accedẽdus Plinius; ut in aliis rebus alii. Quare Ciceroni alios addemus, postq̃ is docuerit formare periodos, numeros, ac totã seriẽ contextumq; orationis. Sed neq; tum ampliùs servandũ erit puerile isthoc imitationis genus, quod inter alios securus is, quem dixi, Longolius; ut qui etiam semiperiodos è Cicerone describat: sed potiùs Ciceronis, aut alĩus scriptoris sententiæ alio debebunt orationis vestitu ornari, Ciceronisq; verba aliis accommodari sententiis, atq; ita ex una velut cera plures effingi imagines.

Interim tunc quoque in scriptoribus delectu opus est. Nam sermonem quidem familiarem juvabunt maximè Plautus & Terentius, &, qui

ad

ad eorum proximè dictionem accessit, Agellius. Deque epistolis idem sentiendum. Unde Plinius *, epistolas laudans, comparat eas Plauto, & Terentio, metro solutis. In orationibus autem, & historiis, magis ii proderunt, qui proximè accedunt ad Ciceronis stylum: ut sunt Cæsar, Livius, Vellejus, Curtius, Quinctilianus.

* Lib. 1. epist. 16.

64 ¶. *Tertiâ verò ætate, quia jam constantem duxerimus sermonis lineam, nihil periculi erit, ne ornamentis aliunde arcessitis, aut obruatur sermo, aut dimoveatur de gradu. Quare huic ætati exspatiari licebit per omne scriptorum genus.*

Imò tum ne ex ipso quidem Apuleio, vel glossariis, dummodo judicium adsit, haurire aliqua gravabimur, quæ, suo usurpata loco, ornare valeant orationem.

65 ¶. *Imprimis autem tum legendi breves illi scriptores, Sallustius, Tacitus, Seneca, & similes: quorum lectione futurum est, ut paulatim judicii falce resecetur luxuries dictionis.*

Hactenus de Latinitate.

CAP. II.

DE PERSPICUITATE.

1 ¶. DICAMUS *nunc de perspicuitate, sive evidentia; quæ magis etiam in oratione necessaria est, quâm exquisita Latinitas.*

Hinc

Hinc illud vetus, & pervulgatum.

Σαφέστερόν μοι, κ' ἀμαθέστερον φράσον*.

Et profectò, ut optimè inquit Augustinus †, *Quid prodest locutionis integritas, quam non sequitur intellectus audientis? cùm loquendi omnino nulla sit necessitas, si, quod loquimur, non intelligunt, propter quos loquimur, ut intelligant.* Quare non imitanda nobis dictio Tertulliani, præsertim scholastico scripto de Pallio. Idem de Persii dictione judicium esto. Imprimis verò perspicuitate est opus si res fuerint obscuræ. Ubi planè exigitur virtus ea, quæ ab Hermogene dicitur λόγῳ ἀληθινός, oratio nempe simplex, nudisque sententiis, sine ulla artis affectione, saltem quæ conspicua sit. At in rebus apertis, dictione minùs vulgari uti licet: juxta illud vetus,

Τὰ δὲ κοινὰ καινῶς, τὰ δ' ἢ καινὰ κοινῶς[a].

2 ¶. *Ad perspicuitatem requiritur, ut vocabula propria sint, usitata.*

De propriis ita Aristoteles lib. III. Rhetor. cap. III.[b] Τῶν ὀνομάτων, καὶ ῥημάτων, σαφῆ (τὴν λέξιν) ποιεῖν τὰ κύρια. Et in poëtica cap. XXII. Σαφεστάτη μὲν λέξις ἔστιν ἡ ἐκ τῶν κυρίων ὀνομάτων[c]. De usitatis sic idem scribit lib. VI. Topicorum II. Πᾶν δὲ ἀσαφὲς, τὸ μὴ εἰωθὸς[d]. Propria autem cùm dico, non excludo modificata, sed requiro nativam significandi vim ex usu doctorum. Cùm item additur, usitata esse debere; arcentur obsoleta; & nova: quo nomine etiam novata jam comprehendo. Sed & rara quæ sunt, ad obsoletorum naturam propriùs accedunt: unde ipsa etiam obscuritatem adferre solent, saltem impe-

* Indocti proloqui-or, atque clariùs.

† Lib. 4. de doct. Christ. cap. 10.

Cómunia rariter, ara communiter.

Ex nominibus & verbis erspicuã rationem fficiunt ropria.

Maximè uidẽ perpicua est ictio, quę x propriis ominib⁹ onstat.

Quicquid enim usitatum t, id obsurũ est.

impetitis. Idēq; de artiū vocabulis judicādum.

3 ¶. *Præterea necesse est, ne vocabula unum significent: cui rei repugnant* ὁμωνυμία & ἀμφιβολία. Ομωνυμία *est unius pluriumve vocabulorum ambiguitas extra constructionem. Nam si constructioni insit,* ἀμφιβολία *dicitur.*

Ita ὁμωνυμία est in voce *Germanus*, quo & in Germania natus, & frater germanus significatur. Hæc non vitium est, sed virtus, quando ludere visum est ambiguitate dictionis: ut cùm de Cimbro fratricida (in quem epigramma quoque exstat Maronis) Cicero dixit, *Germanus occidit Cimber.* * Lib. 7. cap. 9.

Ἀμφιβολίας exemplum tale ponit Fabius *: *Testamento quidam jussit poni statuam auream hastam tenentem.* Quæritur enim, num statua hastā tenens aurea esse debeat, an hasta esse aurea in statua alterius materiæ. Sic illo Ennii versu:

Ajo te, Æacida, Romanos vincere posse.

Item illa apud Fabium *:

Chremetem audivi percussisse Demeam.

In cujusmodi exemplis nescitur, uter accusativus à fronte regatur, uter à tergo. Est tamen, cùm ejusmodi structura nullam ambiguitatem parit. Ut si dicas, *Vidi struthiocamelum deglutientem ferrum.* Neque enim periculum est, ne quis struthiocamelum putet à ferro esse deglutitum.

4 ¶. *Nec debet oratio nimis esse concisa, ut in* βραχυλογίᾳ *quomodo vocatur nimia sermonis brevitas.*

Sanè scriptores, qui brevitatem sectantur, in obscuritatem facilè incidunt: quod de Plinio Veronensi, ipsoque Sallustio, ostendit Andr. Schottus Tullianarum Quæstionum lib. I. cap. XIX. Ejusdem Plinii est lib. VII. de Cicerone: *Omnium triumphorum lauream adepte majorem.* Quo de loco mirifica quidam somniant. Nam putant *omnium triumphorum* καὶ ἐναλλαγὴν poni pro *omni triumpho.* Atqui βραχυλογία est, pro *triumphorum laureâ lauream adepte majorem.* Interim laudatur sæpè brevitas, sed pro re nata, non affectata. Βραχυλογίαν delectati Lacones.

§ ¶. *Obscuritatem quoque parit sermo, si tam longus sit, ut dicentem prosequi non possit auditoris intentio.* Μακρολογία *appellatur. Hanc imprimis in epistolis fugere oportet.*

Sanè obscurius paullò illud Petri Bembi epistolâ, quam Leonis X. nomine scripsit ad Ludovicum, Galliæ Regem *: *Verùm cùm optimam vivendi rationem, summamq; probitatem, & eximiam mulieris temperantiam tam amplo in imperio posita, cæteras q; ejus præstantissimas virtutes animo repeteremus; & simul hujus vitæ miserias, atque horum temporum incommoda, perturbationesq; respiceremus: in eam sententiam adducti sumus, ut bene cum iis actum esse statueremus, qui hoc tempore mortem cum vita commutavissent: Deumq; Opt. Max. Annam Reginam ad se, tanquam de terrarum æstu & fluctibus in portum, aut tanquam de flebili hospitio ad plenam*

* Lib. 9. epist. 1.

nam hilaritatis paternam domum, cœlum ipsum, beatorumq; concilium vocasse, magnopere existimaremus: ubi illa bene actæ vitæ præmia, & cum liberalitatis, atque beneficentiæ, quibus duabus virtutibus supra mulierum captum enituit; tùm verò etiam temperantiæ patientiæq; suæ speratos fructus, lætaq; felicissimaq; perciperet.

6 ¶. *Denique obscuritatem adfert verborum mixtura: qualis est in ἀναστροφῇ, & συγχύσει. Ἀναστροφὴ trajicit verbum in eodem commate.*

Ut apud Cornelium Nepotem in Timothei vita: *Hunc adversus tamen Timotheus postea populi jussu bellum gessit.* Pro *adversus hunc.* Quamquam hoc quidem loco potiùs elegantiæ est. Afranius apud Nonium:

Ut scire possis, ad quo te expediat loqui.

Pro *Quoad.*

7 ¶. Σύγχυσις *trajicit verbum ex uno commate in alterum.*

Ut apud Horatium *, *Namque pilâ lippis inimicum, & ludere crudis.* * Lib. 1. sat. 5.

Nam *ludere* conjungi debet cum *pila*, quod in priori commate est. Et apud eundem *: * Lib. 1. c 10.

——— *Simius iste*
Nil præter Calvum, & doctus cantare Catullum.

Atque hæc præcipuè sunt, quibus obscura redditur oratio: *in quod malum etiam à quibusdam laboratur: neque id novum vitium est, cùm jam apud T. Livium invenerit* Fabius *, *fuisse præceptorem aliquem, qui discipulos observare, quæ dicerent,* * Lib. 8. c. 2.

Obscuto. *juberet, Græco verbo utens, Σκότιον *. Unde illa scilicet egregia laudatio, Tanto melior: ne ego quidem intellexi.*

CAP. III.

DE DIGNITATE, ac Tropis generatim.

1 ¶. NEc *satis est, ut dictio sit pura, & perspicua; quod Elegantia præstat: sed duobus præterea opus est*, dignitate *quâdam verborum & sententiarum, ac felici* compositione.

In domo magnificâ non tantùm ea sunt, quæ ad necessitatem pertinent, sed etiam, quæ ad ornatum. Itidem fit in sermone oratoris. Ubi necessitatis est elegantia, hoc est Latinitas, & perspicuitas, quæ præstat Grammaticus. Sed Rhetor supperaddit his ornatum duplicem: unum ex verbis sententiisque; alterum ex venusto verborum situ, ac collocatione. Sanè (ut eadem in similitudine persistamus) in domo splendida non sufficit, ut res ipsæ sint ornatæ, velut picturæ: sed opus est etiam, ut tum ea, quæ ad necessitatem pertinent, tum quæ ad ornatum faciunt, suis singula collocentur locis. Quid enim inornatius, quàm si picturæ præstantes sint in coquina, vasa coquinaria in triclinio? Quare, ut undiq; ornata sit oratio, tum ea eligi debent, quæ picturarum instar per se habent ornatum, ut sunt verborum sententiarumque lumina, de quibus tractat Dignitas:

tum

tum etiam, quæ, vel ad emendatum, ac perspicuum sermonem, vel ad isthæc verborum sententiarumque lumina pertinent, ea universa pro rei, de qua agitur, natura, suaviter aut asperè, & periodicè, numeroseque, debent collocari; quod docet Compositio.

2 ¶. *Usus utriusque partis multò maximus est. Nec enim tantùm facit, ut ipsi scribamus ornatè; sed etiam, ut summam capiamus voluptatem ex scriptis alienis.*

Nam quemadmodum, qui in domo magnifica cæcutientibus, aut clausis oberrat oculis, quia non videt picturas præstantissimas, pavimentum tessellatum, lacunaria aurea, pulcherrimum cunctorum ordinem; nullam capit voluptatem: ita nec delectationem percipit ex scriptis ornatissimis, qui non videt illas orationis picturas, atque, ut Lucilius ait,

Quàm lepidè lexeis compostæ, ut tesserulæ omneis
Arte pavimenti, atque emblemate vermiculato.

3 ¶. *Quia autem prior est cura rei inveniendæ, posterior collocandæ: priùs dicemus de ea parte, quæ suppeditat res illas suâpte naturâ ornatas, hoc est, orationis picturas, sive illa verborum sententiarumq; lumina, quæ Rhetores vocant* tropos & schemata. *In his enim duobus consistit Dignitas.*

4 ¶. TROPUS *est vocis à propria significa-*

catione in alienam cum virtute immutatio.

Quod & nomen indicat. Nam est τρόπος à τρέπω, id est *verto*, ut ad verbum *inversionem* sonet.

5 ¶. *Hujus immutationis causſæ fuere duæ. Una est necessitas. Nam linguæ singulæ proprio in multis vocabulo destituuntur, eoq; alienum arcessendum fuit.*

Istiusmodi est *gemmare* in vitibus: vel cum *segetes sitire*, aut *fructus laborare* dicuntur: aut cum dicimus *hominem durum*, vel *asperum*.

6 ¶. *Huc quoque pertinet, cùm translatum est significantius.*

Ut, *incensus irâ*, *inflammatus cupiditate*, *lapsus errore*.

7 ¶. *Altera causſa est ornatus.*

Ut, *flumen eloquentiæ*, *lumen orationis*. Item cùm Cicero Clodium ait esse *fontem gloriæ* Milonis, & alibi, *segetem materiamq; gloriæ* ejus.

8 ¶. *Huc refer quoq; tum honestatem, cùm dictu parum honesta, voce deflexâ explicantur, (nam quod turpe est, id quoq; inornatum est,) tum verborum copiam, quia illa quoq; orationis varietas ornat & delectat.*

9 ¶. *Fit autem inversio significationis quadrifariam, ac pro ea quatuor etiam sunt tropi primarii, Metaphora, Metonymia, Senecdoche, & Ironia.*

Nam

Nam vel res arcto adeo vinculo conjunguntur, ut totum vel pars, quæ *Synecdoche* commutat: vel non quidem unum de alterius essentia est, sed tamen cum essentia conjungitur; sive quia alterum alterius causa est; sive quod unum alteri insit, aut adsit; alterum præcedat, aut sequatur*; quæ invertit *Metonymia*: vel ne quidem conjuncta sunt cum essentia, sed aut similia tantùm, cujusmodi commutat *Metaphora*; aut etiam oppositа, quorum unum pro altero ponit *Ironia*. Ex his, seu splendorem, seu usum spectes, facilè princeps est Metaphora; de qua iccirco, aliorum Rhetorum exemplo, primo loco dicturi sumus.

* Duplicē hic viā instere licet. Nā vel ad metonymiam solùm referemus, cùm unum est alterius causa, aut subjectum vel eodē pertinebit, ci unum se habet, ut antecedēs. Si prius placet metalepsis, ci commuta antecedēs & consequēs, species erit metonymiæ. Sin posterius arridet, p ter tropo quatuor cōmemoratos, eri & quintu tropus primarius nē pe metale psis.

CAP. IV.

DE METAPHORA.

1 ¶. METAPHORA *sive translatio, est tropus, quo verbum à propria significatione in alienam transfertur, ob similitudinem. Itaq; tria spectantur in metaphora, significatio propria, aliena & similitudo.*

E.G. Dixit cum Ennio Virgilius:

——— *duo fulmina belli,*

Scipiadas. Propriè in tempestatibus est fulmen, impropriè de homine dicitur in bello. Similitudo in eo consistit, quòd ut fulmen est animantibus terribile ac noxium: ita Scipio hostibus terrori esset maximo.

2 ¶. *Metaphora alia petitur ab ἀναλογίᾳ, quæ inter quatuor est: alia à similitudine, quæ est inter duo.*

E.G. Ut se habet caput ad hominem, ita princeps ad Remp. Est hic gemina similitudo. Nam similia sunt, tum caput & princeps: tum corpus, & Resp. Itaque si principem voces caput Reip. fuerit prioris generis metaphora. At inter hominem versutum, & vulpem, est simplex similitudo; eoque cum Christus Herodem, ob mores vulpinos, appellat vulpem, metaphora est posterioris generis.

3 ¶. *Præterea metaphora vel reciproca est, vel non reciproca.*

Reciproca est in vocibus, *auriga* & *gubernatoris*. Nam & *auriga* pro gubernatore ponitur, & *gubernator* pro auriga. Item in vocabulis *alti* & *profundi*. Nam & mare *altum*, & cœlum dicitur *profundum*.

Non reciproca est, *vertex* pro cacumine. Neque enim *cacumen* dicere vicissim liceat pro vertice.

4 ¶. *Ducuntur metaphoræ à divinis, cœlestibus, elementis, meteoris, lapidibus, metallis, plantis, bestiis, hominibus, eorumq; operibus: adeò ut tam latè pateat metaphora, quàm similitudo, quæ se in res omnes extendit.*

5 ¶. *Maximè interim commendantur metaphoræ*

taphoræ illæ, quæ rebus sensu carentibus actum quendam, & animum dant.

Ut illa VIII. Æn. *Pontem indignatus Araxes*, & ista Ciceronis pro Ligario. *Quid enim tuus ille, Tubero, districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum?*

6 ¶. *Debent metaphoræ esse verecundæ, ut migrâsse, non irruisse in alienum locum videantur.*

Cicero ad Tironem [a]: *Sed heus tu, qui* κακὸν *esse meorum scriptorum soles, unde aliud tam* ἄκυρον [c], valetudini fideliter inserviendo? *Unde in istum locum* fideliter, *venit? cui verbo domicilium est proprium in officio. Migrationes in alienum multæ. Nam & doctrina, & domus, & ars, & ager etiam, fidelis dici potest: ut sit, quomodo Theophrasto placet, verecunda translatio.*

a epist. 17. lib. 16.
b regula ac censor.
c improprium.

7 ¶. *At vitiosæ sunt metaphoræ, in quibus est dissimilitudo.*

Itaque damnat Cicero [d] Ennianum illud, *Cæli ingentes fornices.* Nempe quia fornices nec magni sunt, nec totum complent circulum: fortasse &, quia à rectis lateribus consurgere soleant.

d lib. 3. de Orat.

8 ¶. *Item, in quibus simile nimis longè ductum.*

Ut *Syrtim patrimonii, & Charybdim bonorum.* Pro illo, *scopulum*; pro hoc, *voraginem* rectiùs dixeris: quia sensus faciliùs feruntur ad ea, quæ

visu, quàm quæ auditu perceperunt. Poëtis tamen, quàm oratoribus, audaciores hîc esse licet.

9 ¶. *Fugiendæ etiam, quæ sumuntur à re turpi, h.e. obscena, aut sordida.*

Ut *stercus curiæ Glaucia: Respublica castrata morte Camilli,* & illo, quod ex veteri oratore adducit Fabius, *persecuisti Reipub. vomicas.*

10 ¶. *Item, quæ nimis amplificant.*

Ut, si puer dicatur *ferreus in studiis.* Neq; enim id ei convenit ætati: licet ætate provectum recte dixeris χαλκέντερον *, quod Didymi Grammatici olim cognomentum fuit *.

* intestina habentem ærea.
* Suidas.

11 ¶. *Nec minores debent esse re significatâ.*

Ut, *saxea verruca.*

12 ¶. *Nec facilè recedendum à metaphora, à qua cœpit oratio. Vitiosè enim, si à fontibus cœperis, desinas in incendium.*

13 ¶. *Etsi autem nullus est florentior tropus, quiq; plus nominis afferat orationi, quàm metaphora; non tamen frequentari nimis debet. Nam ut modicus delectat usus, ita immodicus tædio complet; & ut modicus illustrat, ita immodicus obscurat; ut qui exeat in allegoriam, aut ænigma.*

14 ¶. *Quibus verò locis magis, quibus minùs, metaphoris uti liceat; id hujus loci non est, sed pertinet ad doctrinam de charactere.*

De quo sequenti libro dicemus. CAP.

CAP. V.

DE METONYMIA.

1 ¶. METONYMIA, cùm sit à μετὰ*, & ὄνυμα*, ad verbum sonat* transnominatio, vel potiùs transnomen; quâ formâ pro ἀντωνυμίᾳ pronomen dicimus. Alio nomine, Cicerone teste, ὑποπλαγὴ vocatur.

* trans.
* nomen.
† Plerique tantum μετωνυμίαν vocant, cũ caussa usurpatur pro effectu vel subjectum pro adjuncto, aut contra. Quod si placet, cùm antecedẽs ponitur p. cõsequẽti, erit tropus singularis ut annotavimus ad oram cap. 3. §. 9.

2 ¶. Est verò tropus, quo caussa externa † ponitur pro effectu, aut subjectum pro adjuncto, vel antecedens pro consequente, aut contra.

3 ¶. Itaque sex in universum sunt ejus modi. Primus est caussæ externæ pro effectu. Ut, Mars pro bello, Ceres, pro frugibus, Cicero, aut Livius pro scriptis. Sic dicimus, Vario Marte pugnatum. Virgil. [a]. Onerantq; canistris
Dona laborata Cereris. Martial. [b]
Pellibus exiguis arctatur Livius ingens,
Quem mea vix totum bibliotheca capit.

4 ¶. Alter modus est, effecti pro caussa. Ut, expalluit, pro extimuit. Nam pallor est effectum timoris. Horatius [c]:
Pindarici fontis qui non expalluit haustus.
Sic pallida mors, quia mortui pallent. Horat. [d].
Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumq; turreis.
Virgil.
——— Scipiadas cladem Libyæ.

a Æn. 1.
b lib. 14. dist. 190.
c lib. 3. ep. 3
d lib. 1. od. 4.

hoc

hoc est, qui cladem Libyæ intulerunt. Sic *sudor* pro labore apud Mosem [e], & Hesiodum [f].

e Gen. cap. 3. vers. 19.
f in ἔργ. vers. 287.

5 ¶. *Tertius modus est subjecti pro adjuncto. Subjecti autem nomen laxè hic usurpatur pro eo, cui quid ineſt, vel adeſt. Itaq; huc etiam refer, cùm continens ponitur pro contento.*

Cic. de orat. *Ut omittam illas omnium disciplinarum inventrices Athenas*, pro Athenienſibus. Pro lege Manilia: *Teſtis est Italia*, &c. pro *Italis*. Sic *rus* pro ruſticis. At aliter Catullo Voluſii annales dicuntur

Pleni ruris, & inficetiarum:

hoc est ruſticitatis. Quomodo & Græcos loqui, monet Heſychius, Ἀχρὶ πλέως ἀγροικίας πλήρης.

6 ¶. *Item cùm poſſeſſor ponitur pro re poſſeſſa.*

Ut cum Sueronius ait, *Claudium venalem pependiſſe*, hoc est prædia ejus, pendente titulo ac libello, proſcripta. Simileque est illud apud Terentium Eun. *comedendum aliquem propinare*, hoc est bona alicujus. Cic. de Senect. *Cujus ego villam contemplans: non enim longè abeſt à me*, id est à villa mea.

7 ¶. *Præterea cùm nomen rei ſignatæ tribuitur.*

Ut Ecl. III.

Orpheaq; in medio ſtatuit, ſylvasq; ſequentes.

id est, cælatam Orphei, & ſylvarum imaginem. Sic *Jupiter*, pro ſtatua Jovis. Ovid. Faſt. I.

Jupi-

Jupiter angustâ vix totus stabat in æde,
Inq; Jovis dextra fictile fulmen erat.

8 ¶. *Adhæc cùm dux * ponitur pro exercitu.* * nisi malis hîc esse synecdochen partis. Vide cap. seq. P. 7.

Ut cùm dicimus, ab Annibale apud Cannas cæsa esse sexaginta Romanorum millia. Cui similè, cùm patronus, vel advocatus ponitur pro cliente. Cicero pro Cæcinna: *Restituisse te dixti. Nego me edicto prætoris restitutum esse.* Me, hoc est, clientem meum.

9 ¶. *Item cùm res, quæ in tempore fit, pro tempore usurpatur.*

Ut *messis* pro æstate. 1. Georg.

Ante focum si frigus erit, si messis in umbra. Sic *Tertia messis erat.*

10 ¶. *Quartus metonymiæ modus est adjuncti pro subjecto.*

Virg. l. Ecl. VIII.

Necte tribus nodis ternos Amarylli colores.

Terni colores pro ternis liciis triplicis coloris. Et 1. Æn.

——— *Stratoq; super discumbitur ostro.*

Hoc est, stragulis purpureo ostri colore tinctis.

11 ¶. *Huc pertinet, cùm contentum usurpatur pro continente.*

Ut 1. Æn. *Vina coronant*, pro patera.

12 ¶. *Item cùm ponitur tempus, pro re, quæ in tempore est.*

Ut Philipp. IX. *Hujus seculi insolentia*, hoc est, hominum hujus seculi. Sic Virgil. 1. Æneid.

Aspera

Aspera tum positis mitescent secula bellis.

Idem IV. Æneid.

——— *Oculisve, aut pectore noctem Accipite.*

Hoc est somnum, qui noctu capitur.

13 ¶. *Item cùm sumitur aliquid pro objecto, circa quod versatur.*

Ut in illo B. Ignatii.

Ἔρως ἐμοῦ ὁ σταυρωθείς. *Amor meus est crucifixus ille.*

Amor pro eo, qui amatur.

14 ¶. *Item cùm signum ponitur pro resignata.*

Ut *toga* pro pace, *fasces* pro Magistratu. Cicero.

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ.

Maro:

Non illum populi fasces, non purpura flexit.

Huc refer, cùm nomen ponitur pro re. Livius lib. I. *Ad singula oppida circumferendo arma nomen omne Latinum domuit.* Et lib. II. *Longè is tum princeps Volsci nominis erat.* Et alibi apud eundem passim: ut de Marone, Horatio, Tibullo, & aliis nihil dicam. Sic Ciceroni A vocatur *litera salutaris*, quia eâ significatur Absolutio.

15 ¶. *Vulgo etiam ad metonymiam adjuncti refertur, cùm virtutes vitiaq; ponuntur pro hominibus ipsis.*

Cic. Ver. I. *Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in suppliciis, avaritia in contumeliis efficere potuisset.* Luxuries pro luxurioso, crudelitas pro crudeli, avaritia pro avaro. Sic *scelus* pro sceleste, *ars*, pro artifice. Sed quòd ejusmodi referunt ad me-

tony-

tonymiam adjuncti, id pinguiori ab iis fit Minervâ. Nam si ad vivum resecemus, scelus est vel scelerati forma essentialis, vel effectum ejus. Si prius placet, erit ea synecdoche partis essentialis: sin posterius, fuerit metonymia.

16 ¶. *Deniq; (ut superiùs dicebamus) ad metonymiam refertur, cùm vel antecedens ponitur pro consequente: vel consequens pro antecedente. Utrumq; Μετάληψιν vulgo appellant.*

Antecedenti pro consequente utimur, cùm *audire*, vel *auscultare*, accipitur pro *obtemperare*. Terent. Andr. [a] *Pamphilumne adjutem, an auscultem seni.* Quomodo etiam apud Græcos sumuntur ἀκροᾶσθαι [b], & ὑπακούειν [c]. Similis est tropus, cùm *scribere* usurpatur pro *dare*, *rescribere* pro *reddere*; *transcribere* pro *tradere*, sive *jus suum in alium transferre*. Horat. [d]

Scribere decem à Nerio. Non est satis. Adde Cicutæ
Nodosi tabulas centum.

Terent. Phorm. [e].

Argentum illud denuo rescribi jube.

ubi Donatus: *Quoniam ad numerationem pecuniæ antecedit scriptura: rescribere dicebant pro renumerare. Et sic infert, Næ ego perscripsi porro illis, quibus debui.* [f].

Simile est *subscribere* pro *assentire*. Ovid. [g].

Neve precor magni subscribite Cæsaris iræ.

Est & hujus generis.

——— *Lupi* [h] *Mærim videre priores.*

a Act. sc. 31.
b Plutarc.
c Matth. 8. 27.
d Sat. 3. lib. 2.
e Act. 5. sc. 8.
f Plura Servius in 7. Æn. & Budæus prior. annot. in Pãdect.
g 1. Trist. Eleg. 11.
h Ecl. 11.

Hoc

Hoc est, obmutuit, uti solent, qui priores lupum viderunt. Item,

Æn. 2. ——— *Fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens Gloria Dardanidum.* Id est, esse desiit.

Consequens cõtrà pro antecedente ponitur in illo Ciceronis pro lege Manil. *Quid, ad nos cùm ab exteris nationibus venirent, captos querar, cùm legati populi Romani redempti sint?* Nam ex eo, quòd redemti sint, captos fuisse intelligitur. Idem fit, quando, ut Donatus[k] ait, *dicere ponitur pro intelligere & scire.* Ut in illo[l]: *Fœneratum istuc beneficium tibi pulcrè dices.* & alibi apud eundem.

[k] In Adelph. Act. 5. Sc. 3. Phorm. Act. 3. Sc. 2.

CAP. VI.

DE SYNECDOCHE.

1 ¶. SYNECDOCHE *est, cùm totum ponitur pro parte, aut pars pro toto.*

Atq; inde & nomen. Nam συνεκδοχὴ ad verbum sonat comprehensionem. Totum autem comprehendit partes suas.

At Grammaticis συνεκδοχὴ vocatur, cùm nomen, aut verbum universale restringitur ad partem, vel aliquid saltem speciale, quod per accusativum effertur. Ut, *Os humerosq; Deo similis. Rubet capillos. Induitur vestem.* Synecdochen autem appellant, quia particulare comprehenditur ab universali. Alii malunt vocare ἔλλειψιν præpositionis *secundùm*: ut apud Græcos intelligi solet κατά.

2 ¶. *Fit synecdoche quinque modis. Primus est,*

est, cùm genus, quod est totum universale, ponitur pro specie.

Ut *ales* pro Aquila. Virgil. in XII.

——— *Prædamq; ex unguibus ales*
Projecit fluvio.

Et alibi *quadrupes* pro equo Marc. XVI. 15. *Prædicate Evangelium omni creaturæ*, id est homini. Sic *mortales* pro hominibus apud Plautum* & apud Sallustium sæpiùs. Par ratio in verbis: ut *facere* pro sacrificare. Varro lib. v. de L. L. *Flamen Dialis agnâ Jovi facit.* Quomodo & Græci ἔρδειν καὶ ῥέζειν dicunt pro θύειν. Item *fœminâ cognoscere*, vel *ejus notitiam habere**, pro rem habere cum aliqua. Prout & Græci usurpant τὸ γινώσκειν. item *alloquium*[a] pro consolatione; *alloqui*[b] pro consolari; ut Græcis παραμυθεῖσθαι καὶ παρηγορεῖν.

* Trinummo Act. 2. Sc. 1.

* Cæsar lib. 6.

a Catull. ad Cornif. Horat. Epod. 13.

b Seneca Troad. 3. 1.

3 ¶. *Alter modus est, cùm species contra usurpatur pro genere.*

Ut *Eurus*, vel *Aquilo*, pro quovis vento, *Sabellicus sus* pro quolibet, *Myrtoum*, vel *Carpathium mare*, pro quocunque. Maro,

——— *Dentes quoq; Sabellicus exacuit sus.*

Horat.

Non ita Carpathiæ variant Aquilonibus undæ.

Hoc pacto rarò loquuntur Oratores.

4 ¶. *Tertius modus est, cùm pars formalis aut naturalis ponitur pro toto essentiali.*

Ut anima pro homine, Cicero[c]: *Vos meæ charissimæ animæ, sapissimè ad me scribite.* Sic corpus pro servo. Huc pertinet quoque *argentum* pro pecunia, vasisve argenteis; *ferrum* pro armis ferreis;

c Lib. 14. epist. 14.

reis, quam quidam appellare malunt metonymiam materiæ. Cic. Verr. VI. *Cùm essent triclinia strata, argentumq; expositum in ædibus.*

5 ¶. *Quartus modus est, cùm totum integrale usurpatur pro parte.*

Ut Ecl. I.

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim.

Sic *orbis terrarum* pro imperio Romano. Cic. epist. I. lib. IV. *Res vides, quomodo se habeat, orbem terrarum, distributis imperiis, ardere bello.*

6 ¶. *Quintus modus est, cùm contra pars integralis ponitur pro toto.*

Ut *caput* pro homine, *puppis* pro navi, *mucro* pro gladio, *tectum* pro domo. Livius lib. XXI. *Placentini captivi ad duo millia liberorum capitum redditi colonis.* Et possis his accensere, cùm dux ponitur pro exercitu: quippe qui sit caput exercitus.

7 ¶. *Ad duos postremos modos refer quoq; cùm numerus singularis ponitur pro plurali, aut pluralis pro singulari, aut certus pro incerto, aut rotundus pro majori minorive.*

Singularis pro plurali, ut apud Livium crebro est, *Romanus prælio victor.* Ubi pars integralis usurpatur pro integro.

Pluralis pro singulari, ut illo Ciceronis ad Brutum, *Nos populo imposuimus, & oratores visi sumus.* Nam de se uno loquitur. Ut integro utatur pro parte. Sic lib. II. de Off. *Maximè autem & gloria paritur, & gratia defensionibus: eoq; major, si quan-*

quando accidit, ut ei subveniatur, qui potentis alicujus opibus circumveniri urgeriq; videatur: ut nos & sæpè aliàs, & adolescentes contra L. Syllæ dominantis opes pro S. Roscio Amerino fecimus. Vides, ut de se solo dicat. *Nos adolescentes fecimus.*

Certus pro incerto: ut *trecenta*, vel *sexcenta*, pro plurimis.

Rotundus numerus pro majori sumitur in illo Livii lib. XLV. *A Chalcide trajicit trium millium spatio distantem portum, inclytum statione quondam mille navium Agamemnonia classis.* Nec centum & octoginta sex naves fuere supra mille: si earum quidem, quæ apud Homerum * recensentur, numerum ineamus.

Sed ad synecdochen totius integrantis pertinet, si rotundus numerus ponatur pro minori. Ut si dicas, reges imperasse Romæ annis ducentis quinquaginta. Sunt enim tantū CCXLIV. Ideo Florus in prologo cùm rotundo uti vellet, *prope* adjecit.

CAP. VII.
DE IRONIA.

1 §. IRONIA *est tropus, quo intelligitur contrarium ejus, quod dicitur.*

Nomen est ab εἴρω, quod est *dico*; unde εἴρων, *dissimulator*, qui aliter dicit, ac sentit, ex quo εἰρωνεία accipi solet pro dissimulatione, quâ aliter sentimus, aliter loquimur. Hinc Rhetoribus εἰρωνεία est, *quæ diversum ei, quod dicit intellectum parit*: ut à Fabio * definitur. *Illusionem* aliquibus dici, idē * auctor est. Ironia est in illo Terentii *

* lib. 6. c.
* lib. 8. c.
* Andr. Act. 5. sc.

O salve, bone vir, curâsti probe. Et illo Cicer. Verr. VII. *O præclarum imperatorem!* Et pro Quinctio: *Tum ille vir optimus: vereor ne se derideri putet, quòd iterum jam dicò, Optimus.*

2 ¶. *Intelligitur Ironia bifariam, vel personæ re ive, de qua agitur, natura vel pronunciatione.*

Prioris generis est illud pro C. Rabirio: *Namq; hæc tua, quæ te hominem clementem popularemq; delectant, I, lictor, colliga manus; quæ non modò hujus libertatis, mansuetudinisq; non sunt, sed ne Romuli quidem, aut Numæ Pompilij: sed Tarquinii superbissimi, atque crudelissimi regis ista sunt cruciatus carmina: quæ tu homo lenis, ac popularis, libentissimè commemoras, caput obnubito, arbore infelici suspendito.* Nam formulæ istæ crudelitatis indices, & quæ de Tarquinio Superbo dicit, satis ostendunt, quâ mente T. Labienum clementem ac mansuetum appellet. Posterioris generis est istud Ciceronis in Clodium; *Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita antea acta servavit.* Ubi, ut Fabius* ait, *cum risu quodam contraria iis dixit, quæ intelligi voluit.* Quamquam & ex persona, reique natura, id facilè cognoscitur, dummodo cogitemus id, quod item Fabius* monet, *interesse quid de quo dicatur.* Nam inde patet, *aut laudi simulatione detrahi, aut vituperationi laude aliquid concessum esse.*

* lib. 8. c. 6.

* ibidem.

3 ¶. *Ironiæ, ut in jocis & salibus, ita etiam, cùm acrius mordere volumus, usus est maximus. Atque interdum in exordio etiam*

iam adhibetur, quod securitatem causſæ ostendit.

Ut apud Tullium pro Ligario, *Novum crimen, C. Cæsar,* &c.

CAP. VIII.

DE METALEPSI, ANTONOMASIA, & ea, quæ ΑΙΤΟΘΗΣ vocatur.

1 ¶. VIDIMUS *hactenus de tropis primariis. Fabius, atq; alii, plurimos adjiciunt alios: verùm ii, vel sunt troporum species, vel affectiones, vel planè ad tropos non pertinent.*

2 ¶. *Primum inter species locum obtinet* Μετάληψις, *quæ Latinè sonat* transſumtio. *Atq; ita vocatur, cùm antecedens ponitur pro consequente, aut contra. Estq; ea* Μετωνυμία *species, de qua supra* diximus.*

* Cap. 5. §. 13. unde exempla ejus petantur.

Alias μετάληψις quid sit, cap. prox. meliùs dicetur. Nempe quia eâ notione, non tam species tropi est, quàm affectio ejus.

3 ¶. *Proxima inter species est* Αντονομασία. *Latinè ad verbum dicatur* pronominatio. *Estq; synecdoches species.*

4 ¶. *Fit autem bifariam. Prior modus est, cùm proprium sumitur pro communi.*

Ut *Sardanapalus* pro molli. *Venus* pro formosa,

mosa, *Irus* pro *paupere*, *Crœsus* pro divite. Ovid. IV. Trist.

Irus & est subitò; qui modò Crœsus erat.

Par ratio esse videtur, cùm gentile usurpatur pro quovis, qui iisdem sit moribus. Ut *Cretensis* pro mendace, aut *Pœnus* pro perfido. Sed hic modus, ut hujus loci est quatenus proprium angustius est eo pro quo sumitur: ita ad metaphoram referri potest, quia spectamus similitudinem inter proprium, & id cui tribuitur.

5 ¶. *Alter ἀντονομασίας modus est, cùm commune sumitur pro proprio.*

Ut *urbs* pro Roma. Sunt vero quinque imprimis modi hujus generis.

I. Per *patronymicum*, ut *Saturnius* pro Jove, *Priamides* pro Hectore, *Atrides* pro Agamemnone, *Pelides* pro Achille. Horat. epist. 1.

——— *Nestor componere lites.*

Inter Peliden festinat, & inter Atridem.

Atque hic modus solis convenit poëtis.

II. Nomine *gentili*, ut *Cytherea* pro Venere, *Arpinas* pro Cicerone: qui modus & Oratoribus est concessus.

Æn. 4. III. Per *epitheton*, ut a, *Thalamo quæ fixa reliquit Impius.*

Impius, pro Ænea.

IV. Nomine *studii*. Ut, *philosophus* pro Aristotele, *orator* pro Demosthene, apud Græcos; pro Cicerone, apud Romanos; ac *poëta* itidem pro Homero, aut Marone, *Apostolus* pro Paulo.

b Horat. V. *Periphrasi* non reciprocâ. Ut b *Trojani belli scri-*

scriptor, pro Homero. Nam, in quo falsi quidam, si ἀντιστρέφουσι [c], nullus fuerit tropus: ut *ars bene loquendi*, pro Grammatica.

c convertuntur.

6 ¶. *Tertia species est* λιτότης, *cùm minus dicitur, & plus intelligitur: unde synecdochæ subjici posse liquet.*

Ut a *Munera nec sperno*, pro lubens accipio. Item, *non laudabo* [b], hoc est reprehendo. Vulgo *Liptotes* vocatur, sed corruptè, cum hoc Græcum non sit. At à λιτός, id est tenuis, fit λιτότης, quod κατὰ λέξιν extenuationem sonat.

a 7. Æn.
b And. Act. 2. sc. 6.

Sunt & aliæ troporum species, ut κοινότης, σύλληψις, εὐφημισμὸς: si harum pauci omnino Rhetorum meminere: eoque & nos hoc etiam loco eas præterimus. Interim vide de iis, si voles, quæ diximus in Oratoriis Instit. lib. IV. cap. X.

CAP. IX.
DE ALLEGORIA, CATACHRESI, ET HYPERBOLE.

1 ¶. AFFECTIONES *troporum præcipuæ sunt, Metalepsis, Allegoria, Catachresis, & Hyperbole.*

2 ¶. *Metalepsis hoc loco est tropus multiplex in voce una: sive, cùm gradatim ex una significatione proceditur in alienam.*

Ut, [c] *Speluncis abdidit atris.* Per atras intellige obscuras; per obscuras, profundas. Sic [d],

c Æn. 1.
d Ecl. 1.

Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas.

Per aristas συνεκδοχικῶς intelligit segetes, sive messes; p has autē μετωνυμικῶς signat annos.

3 ¶. *Est hujusmodi affectio poëtis, quàm oratoribus accommodatior.*

4 ¶. Ἀλληγορίαν *ad verbum dixeris* diversiloquium. *Nam conflatur ea vox ex* ἄλλο, [a] *&* ἀγορεύειν [b]. *Est verò allegoria tropus perpetuus, sive oratio è pluribus tropis contexta.*

a aliud
b dicere.

Ita ut à tropis primariis non differat naturâ, sed magnitudine, quæ major est in allegoria.

5 ¶. *Plurimùm autem fit continuatione metaphoræ, adeo quidem, ut multi hoc solum allegoriæ genus agnoverint.*

Cic. pro M. Cælio, *Quoniam emersisse jam è vadis, & scopulos prætervecta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus cursus ostenditur.* Item lib. 1. de Orat. *Nam qui locus quietis & tranquillitatis plenissimus fore videbatur, in eo maximæ molestiarum, & turbulentissimæ tempestates exstiterunt.* Sic apud Horatium Od. XII. lib. II.

Contrahes vento nimiùm secundo
Turgida vela.

h.e. ne te rebus prosperis nimis efferas.

6 ¶. *Interim ex aliis quoq; tropis fit.*

Ita metonymia continuatur in illo * *Sine Cerere & Libero friget Venus.*

* Terent. Eunucho, Act. 4. Sc. 5.

Synecdoches autem continuatio est in isto Agrariâ II. *Cùm haberet hæc Respublica Luscinos, Calatinos, Acidinos, homines non solùm honoribus populi, rebusq; gestis, verùm etiam patientiâ paupertatis ornatos: & tum, cùm erant Catones, Philippi, Lælii,*

quo-

quorum sapientiã, &c. Ubi nomina illa personarum per ἀντονομασίαν accipi, liquet ex ipsa, quã Cicero subjicit, explicatione. Idem factum in isthoc orat. pro S. Roscio Amerino: *Non necesse est omnes cõmemorare, Curtios, Marios, denique Mamercos, quos jam ætas à præliis avocabat: postremò Priamum ipsum, senem Antistium: quem non modò ætas, sed etiam leges, pugnare prohibebant.*

7 ¶. *In allegoriis observandum, ut ne temere alio ex genere rerum, quàm cœperimus, desinamus.*

Secus si fiat, oritur plurimùm fœdissima rerum inconsequentia: ut de metaphora diximus cap. IV. ¶. 12.

8 ¶. *In iisdem vitandum, ne his immoderatè utamur vel ne illis insit obscuritas, quæ ænigma efficit.*

9 ¶. *Est enim ænigma, ambigua quædam allegoria ad occultandam rem notam, quam significat, excogitata. Vix autem locum habet in orationibus publicis, quia non oportet crucem figere auditoribus.*

Usus tamen eo videtur Cicero pro Roscio Amerino: *Multos cæsos non ad Thrasimenum lacum, sed ad Servilium vidimus. Quis ibi non est vulneratus ferro Phrygio?* Verùm Paullus Manutius ex veteri poëta sumtum putat.

10 ¶. *Major longè est ænigmatum usus in epistolis, quia interdum in his necesse est, ut sententias verborum involucris in-*

volvamus, quo intelligimur ab iis solis, ad quos scribimus.

Liquet id ex Ciceronis epistolis ad Att. in quibus ipse testatur, se quædam allegoriis obscurasse.

11 ¶. *Non tamen omne ænigma est allegoricũ cùm & propriis verbis constare possit.*

Ecl. 3. Paret id ex illo Maronis*:

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas.

Nam, si quidem, quæ plurimorum sententia est, intelligamus puteum profundissimum, nulla hîc erit troporum frequentatio, imò nec tropus. Quemadmodum neque si Cæli sit propriũ, ut accipiamus de sepulchro Cælii Mantuani, qui omnibus consumtis, tantummodo spatium reservarat, quod sepulchro sufficeret.

12 ¶. *Præterea in allegoria observandum oratori, ut, si obscurior sit, proprium admisceat ad claritatem.*

Quomodo Cicero 1. Top. inquit, *Sed quoniam avidum hominem ad has dicendi epulas recepi, sic accipiam, ut reliquiarum sit aliquid potiùs, quàm te hinc patiar non satiatum discedere.* Atq; ita Plato dixerat VII. de Rep. ἐστιάσεις λόγων καλῶν, καὶ σκέ-

Victoriũ de lib. 2 11. Lect. ψεων.* At pura fuerit allegoria, si omittatur in Cicerone verbum *dicendi*: nempe hoc pacto, *ad has epulas recepi*, &c.

13 ¶. *Sequitur* ΚΑΤΑΧΡΗΣΙΣ, *sive Abusio, quæ tropi est duricies. Nam ita vocatur, quan-*

quando vox aliqua licentiùs à propria significatione ad alienam deflectitur.

Ita, ut non deduci, sed irruere; non precariò, sed vi venire videatur. Vid. sup. cap. IV. ¶. 6.

14 ¶. *Interdum verò abusio vocis ex origine ejus cognoscitur: interdum item ex rei natura.*

Ex origine vocis, ut in illo pro lege Manilia: *Posteaquam maximas ædificasset ornasset q3 classes.* & apud Cæsarem lib. III. de bello Gal. *Naves interim longas ædificari in flumine Ligeri.* Simileque hoc Maronis II. Æn.

Instar montis equum divinâ Palladis arte
Ædificant.

Ex natura rei intelligitur κατάχρησις, cùm splendor tribuitur voci. Ut apud Tullium de Senectute: *Omnino canorum illud in voce splendescit etiam nescio quomodo in senectute.* Item cùm Maro * *stagnum* dixit de mari: quomodo & Græci a appellant λίμνλω.

* I. Æn. 125. & II. Æn. 38. I. a Homer. Il. ω. Opinian. 2. Κωνσ. 131.

15 ¶. *Fit κατάχρησις, vel necessitatis, vel delectationis causâ. Posterius genus vix invenias alibi, quàm apud Poëtas. Prius etiam oratoribus est concessum.*

Prioris generis est, cùm dicimus pyxidem auream, vel argenteam; licet pyxis propriè sit è buxo, ut etymologia indicat.

Posterioris generis est illud Horatii lib. IV. od. IV.

——— *Vel eurus*

Per

Per Siculas equitavit undas.

b Lib. 1. Var. ca. 10. Quæ, ut rectè Muretus[b] observat, audax planè translatio est; neque unquam id ausurus fuerat poëta sine veterum exemplo: sed similiter dixit Euripides Phœnissis: Ζεφύρου πνοαῖς ἱππεύσαντος ἐν οὐρανῷ. Quem & Oppianus postea imitatus tertio Αλιευτ.

16 ¶. *Tertia affectio est* Ὑπερβολὴ, *quod ad verbum superjectionem, hoc est excessum, sive eminentiam notat. Estq́ oratio augendo, vel minuendo, superans fidem.*

a lib. 2. de Orat. b lib. 6. cap. 3. c Ecl. 7. Augendo, ut quod Cicero[a], & ex eo Fabius[b], refert de Memmio, homine prælongo, *caput eum ad fornacem Fabii offendisse.* Et apud Maronem[c].

Candidior cygnis, hederâ formosior albâ.

Item, *melle dulcior, plus millies audivi*, & similia.

d Ecl. Minuendo, ut cum ait Maro[d], *Vix oßibus hærent.*

Itē in illis, *Codro pauperior, testudine tardior, &c.*

17 ¶. *Facit* ὑπερβολὴ *ad* ἔμφασιν.

e Lucanus lib. 10. Ut cum poëta[e] ait,

Nulla fides, pietasq́ viris, qui castra sequuntur:

ἐμφατικώτερον hoc, quàm si dixisset, *Rara fides.*

f 4. Æn. Item[f], *Nusquam tuta fides*, efficacius, quàm istud, *Rarò tuta fides.* Et illud satirici[g],

g Juvenal. Sat. 6.

Semper habet lites, alternaq́ jurgia lectus,
In quo nupta jacet.

majorem habet ἔμφασιν, quàm si pro *semper* dixisset *plurimùm.*

18 ¶. *Hæc caussa est, cur in amplificando eâ utamur,*

utamur, non quidem ut fallamus, sed ut per planè incredibile intelligatur penè incredibile. Interim videndum, ne ea modum omnem excedat; qua in re peccant adulatores.

CAP. X.

DE SARCASMO, aliis irrisionis speciebus: item ONOMATOPOEIA, ANTIPHRASI, & HYPALLAGE.

1 ¶. *ET hæc de troporum, tum speciebus, tum affectionibus. Subjiciemus deinceps quædam, quæ falsò inter tropos retulerunt. Ut sunt sex species irrisionis, Sarcasmus, Diasyrmus, Charientismus, Asteismus, Mycterismus, & Mimesis.*

2 ¶. *Sarcasmus est hostilis irrisio super jam mortuo, aut certò morituro.* * Matth. 27.29.

Ut, *Ave Rex Judæorum* *.

Item *: * Æn.9.

I, verbis virtutem illude superbis.

3 ¶. *Diasyrmus est inimica irrisio, sed extra cædem.*

Ut, *Asinus ad lyram, Interstrepit anser olores* *. * Ecl.9.

& illo, sanè luculento a, a Æn.11.

Larga quidem semper, Drance, tibi copia fandi,
Tunc cùm bella manus poscunt, patribusq; vocatis
Primus ades: sed non replenda est Curia verbis.

4 ¶. *Charientismus à lepore & gratia nomen*

men accepit. Est q; jocus cum amœnitate mordax. Vel, ut alii malunt, fit, cùm dura & aspera dictu, gratiosis & mollibus verbis mitigantur & molliuntur.

Ut cùm Davus pistrinum deprecans ait[a], Bona verba, quaso. Simile huic[b], Di meliora.

5 ¶. Asteismus est jocus urbanus.

Ut[c], Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi,
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.

h.e. Qui Bavium, ineptum poëtam, amare potest, idem exosculetur te, Mævi, poëtam Bavio quoque deteriorem. Est & ejusce generis illud Maronis in servum furacem, Nihil esse ei clausum, neque signatum.

6 ¶. Μυκτηρισμὸς fit, cùm naso suspenso quempiam subsannamus.

Quod & nomen indicat. Nam μυκτὴρ nasus. Cùm autem gestu magis, quàm verbis fiat; non est, quòd ejus quis exemplum à nobis exspectet.

7 ¶. Μίμησις, Latinè imitatio, aliena verba refert directâ oratione, idq;, ut volunt, deridendi causâ.

Terent.*

At ego nesciebam quorsum tu ires, Parvola
Hinc est abrepta, eduxit mater pro sua.
Soror est dicta: cupio abducere, ut reddam suis.

8 ¶. Quemadmodum autem species hasce irrisionis (quas Ironiæ subjici putarunt) fal-

a Andr. Act. 1. sc. 2.
b Georg. 3.
c Ecl. 3.
* Eun. Act. 1. sc. 2.

falsò inter tropos referunt, cùm & propriis consistent verbis: ita, hac ipsa de caussa, & alia multa troporum numero excludi debent quæ vulgo inter tropos reponuntur. Eorum autem duo sunt genera.

9 ¶. *Quædam enim sunt schemata Rhetorica, ut* Periphrasis *&* Icon; *de quibus iccirco in* σχηματολογία *dicturi sumus: quædã nec tropi sunt, nec schemata, ut* Ἔπιθετον, *de quo in amplificãdi, itemq; characterum doctrina agemus: quædam denique ad Grammaticam potiùs pertinent, idq; vel ad* ἐτυμολογίαν, *ut* ὀνοματοποιίαν, *&* ἀντίφρασις; *vel ad* σύνταξιν, *ut* ὑπαλλαγή.

10 ¶. *Siquidem* ὀνοματοποιία *nihil aliud est, quàm nominis fictio à sono.*

Ut, *balare, grunnire*, &c. Quidam putant ita vocari, quandocumq; rei novum indicitur nomen. Sed hi non distinguunt ὀνοματοποιίαν à novatis.

a Fusiùs de hoc agim in Origin. libris.

11 ¶. Ἀντίφρασις *est vox à contrario dicta.*

Istiusmodi, ex Grammaticorum sententia, cùm alia plurima sunt, tum *Parca*, & *Lucus*. At *Parca* fortassè ita dictæ, quia parcant. Duæ enim parcunt, sola Atropos filum abscindit[a]. *Lucus* vel ita vocatus, quia lucet frequentibus sacrificiis, vel potiùs est à Græcis[b], quibus λόχος, *insidiæ*, unde λοχιάς[c], *sylva*, quia insidiantibus sit apta.

b Quamquam Syriacum malit Scoppas conjectaneis lib. 1 cap. 18.

c Hesychius.

12 ¶. *Hypal-*

12 ¶. *Hypallage est schema Grammaticum, quo rerum ordo invertitur.*

l pro Mar-
cello.

Ut apud Cic.d. *Gladium vaginâ vacuum in urbe non vidimus.* Pro *vaginam vacuam.* Poëtis est fre-

vers. 577. quens. Ut apud Senecam Thyeste a:

Brutium ponto feriente Corum.

Quod maluit; cùm posset,

Brutio pontum feriente Coro.

Et hæc de tropologia.

CAP. XI.

DE SCHEMATIBUS GENERATIM: deq; iis speciatim, quæ defectu, aut excessu, figurant orationem.

1 ¶. ALTERA *Dignitatis pars in schematibus, sive figuris versatur. Est verò schema, forma orationis, quâ hæc alio quopiam modo, quàm inversione significationis, à vulgari consuetudine immutatur in meliorem.*

Schematis & figuræ voces, cùm propriè dicantur de histrionũ amictu, ac gestibus, è theatris traductæ videntur in scholas Rhetorum. Nam ut in illis histriones, sive actores scenici, pro personatum, quas sustinent, & affectuum, qui repræsentari debent, varietate, varios induebant habitus, variosque agebant gestus: ita & oratio, pro rerum, de quibus agitur, diversitate, schematibus diversis, tanquam colorato amictu vestitur, ac quasi gestibus diversis animatur.

2 ¶. *Sche-*

2 ¶. *Schemata sunt duplicia, verborum & rerum.*

Græcis λέξιος, καὶ διανοίας.

3 ¶. *Inter ea hoc interest, quòd schemata verborum tollantur, si aut verba mutentur, aut ordo eorũ invertatur: at schemata rerum, quibuscunq; utaris verbis, aut quocunq; ea ordine ponãtur, permaneant: quia non in verbis, sed in rebus, quandam habent dignitatem, vimq́; ornandæ orationis.*

E.G. *Inceptio est amentium, haut amantium,* λέξιος σχῆμα est: quia perierit schema, si pro *amentium* ponas *stultorum*, aut simile. Sed schema διανοίας est, si quis patriam inducat loquentem, aut si utamur similitudine; quia quæcunque hîc verba usurpemus, aut quocunq; ea ordine collocemus, manebit schema.

4 ¶. *Verborum schemata sunt triplicia. Quædam consistunt in subticentia, sive defectu; quædam in excessu: quædam in reliquo corpore orationis.*

5 ¶. *Subticentiâ figurantur, Ellipsis, & Asyndeton; quorum definitiones è Grammaticis notæ esse debent.*

Nempe asyndeton copulæ est defectus: ellipsis verò alîus partis, aut particulæ: quod & Græca scholia, quæ de schematibus exstant, ostendunt. In iis est: Ἀσύνδετόν ἐστι φράσις, ἐν ᾗ παραλεί-

ραλείποντιν οἱ συνδέοντες σύνδεσμοι. Ἔλλειψις δέ ἐστι παράλειψις λέξεως νοουμένης ἐκ τῆς συμφράσιος.

6 ¶. *Rhetoris verò est insuper docere, quando exornent orationem. Ac ellipsis quidem convenit exprimendo affectui.*

Ita admirationem indicat hoc Virgilii*,

Sed vos qui tandem? ubi omittitur, *estis.*

7 ¶. *Asyndeton autem valet ad celeritatem, atq; animi impetum significandum.*

Virgil. IV. Æn.

Ferte citi flammas, date tela, impellite remos.

8 ¶. *Item, cùm plura enumeranda sunt, quorum singula per se gravia sunt.*

a Act. 3. sc. 2. Terent. Adel. a

Tot res repente circumvallunt, unde emergi non potest,

Vis, egestas, injustitia, solitudo, infamia.

b Act. 3. sc. 1. Item b:

Persuasit mox, amor, vinum, adolescentia.

Humanum est.

c Act. 3. sc. 1. Apud Plaut. Asin. c Philenium meretrix ait,

——— *Mater, is quæstu'st mihi,*

Lingua poscit, corpus quærit, animus orat, res monet.

9 ¶. *Excessu figurant orationem, Pleonasmus, & Polysyndeton; quorum ille Ellipsi, hoc Asyndeto opponitur.*

10 ¶. *Pleonasmus valet ad Emphasin.*

d 4. Æn. Ut illud d,

——— *Vocemq; his auribus hausi:*

quod

quod rem certam indicat. Item, *Ubinam gentium est?* Et, *Accipe hoc parvum munusculum*: quorum illud magis exaggerat, hoc magis extenuat.

11 ¶. *Polysyndeton facit, ut res ipsa, de qua agitur, videatur major.*

Cic. [a] *Me præ cæteris, & colit, & observat, & diligit.* Item [b], *Neque privati quicquam, neq; publici; neq; profani, neq; sacri, in Sicilia reliquisse.*

a epist.
b in Verrem Act. 6.

CAP. XII.

DE SCHEMATIBUS ΛΕΞΙΟΣ, quibus eadem vox repetitur.

1 ¶. SCHEMATA, *quæ in reliquo fiunt corpore orationis, vel eandem ponunt vocem, vel similes.*

Eandem, ut *amans amantem*: similes, ut *amantes amentes.*

2 ¶. *Vox eadem est, vel solâ appellatione, vel solâ significatione, vel appellatione, & significatione simul.*

Appellatione solâ, ut *veniam* nomen, & *veniam* verbum.

Significatione solâ, ut *domus*, & *ædes.*

Appellatione, & significatione simul, ut *homo homini Deus*, & *homo homini lupus.*

3 ¶. Ἀντανάκλασις *dicitur, cùm usurpatur vox eadem appellatione, non significatione.*

Cic. epist. III. lib. VII. ad Attic. *Caussam solùm illa caussa* (Cæsaris) *non habet.* Et epist. XIV. lib. XIV. ad eundem: *Quid ergò? ista culpa Brutorum? minimè illorum quidem: sed aliorum brutorum, qui se cautos,*

tos, ac sapientes putant. Sic in tribus istis apud Cornificium: *Cur eam rem tam studiosè curas, quæ multas tibi dabit curas?* item: *Amari jucundum est, si curetur, ne quid insit amari.* item: *Veniam ad vos, si mihi Senatus det veniam.*

4 ¶. *Magnam in oblectando vim habet: præsertim non captata, sed velut oblata.*

5 ¶. *Huc pertinet* Πλοκή, *quando vox uno loco personam, aut rem; altero mores, aliamve qualitatem significat.*

E. G. *Ad illum diem Memmius erat* Memmius, h.e. sui similis. *Simia est simia, etiamsi aurea gestet insignia.*

6 ¶. *Schema hoc non venustatem tantùm, sed etiam acrimoniam addit orationi.*

7 ¶. *Voces non appellatione, sed significatione easdem conjungunt,* Συωνυμία *sive Interpretatio,* & Ἐξεργασία *sive Expolitio.*

8 ¶. Συωνυμία *est, cùm verba idem significantia conjunguntur.*

Ut Cic. Catil. II. *Abiit, excessit, evasit, erupit.* Initio Catil. III. *Bona, fortunas, conjuges, liberosq; vestrûm.* Nam *bona,* & *fortunæ* idem sunt. Philipp. V. *Promitto, recipio, spondeo.*

9 ¶. *Utimur eo genere elocutionis, quoties uno verbo non satis videmur dignitatem, aut magnitudinem rei demonstrare: ideoque in ejusdem significatione plura conferuntur.*

Verba

Verba sunt Aquilæ Romani.

10 ¶. *Conciliat verò orationi tum gravitatem, tum acrimoniam.*

Gravitatem quidem adfert in illo Ciceronis pro Muræna; ubi octona, vel amplius, σωώνυμίαι exempla habemus: *Quæ precatus sum à Diis immortalibus, judices, more, institutoq; majorũ, illo die, quo auspicatò comitiis centuriatis L. Murænam consulem renuntiavi: ut ea res mihi, magistratuiq; meo, populo plebiq; Romanæ, bene atq; feliciter eveniret: eadem precor ab iisdem Diis immortalibus, ob ejusdem hominis consulatum unà cum salute obtinendum, & ut vestræ mentes, atq; sententiæ, cum populi Romani voluntate, suffragiisq; consentiant, eaq; res vobis, populoq; Romano, pacem, tranquillitatem, otium, concordiam adferat.* At acrem reddit orationem in illo Catilin. 1. *Non feram, non patiar, non sinam.* Item in Pisonem: *Ego non vecordem, non furiosum, non mente captum, non tragico illo Oreste aut Athamante dementiorem putem?* Et post multa: *O tenebræ, ô lutum, ô sordes!*

11 ¶. *Estq; magno in hoc schemate delectus verborum opus, ne σωώνυμα orationem onerent verius, quàm ornent.*

12 ¶. Ἐξεργασία *est congregatio sententiarum idem significantium.*

Ut Cic. pro Ligario: *Quid enim tuus ille Tubero in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? quis sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens, oculi, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?* Quo in exemplo etiam Synonymia concurrit.

13 ¶. Uten-

13 ¶. *Utendum est* Ἐξεργασία, *cùm prodest in aliqua re commorari, & diutiùs detinere auditorem: ut cùm asseveramus, indignamur, dolemus, commiseramur, aut exprobramus aliquid. Lætitiæ quoq; convenit. Sed cavendum, ne in re tenui varianda, curiosam nimis, & superfluam operam ponamus, quod vitium* περιεργία *vocatur.*

14 ¶. *Schemata, quæ usurpant vocem & appellatione & significatione eandem, partim varium nomen sortiuntur pro diverso vocis repetitæ situ, partim aliunde.*

15 ¶. *In iis, quæ situs ratione variant, repetitio fit, vel loco ejusdem generis, ut in* Ἀναφορᾷ, Ἐπιφορᾷ, Συμπλοκῇ, *& repetitione mediana: vel loco diversi generis, ut in Epanalepsi, Anadiplosi, repetitione principii, vel clausulæ in medio, & Epanodo.*

16 ¶. Ἀναφορὰ *est repetitio ejusdem vocis in principio.*

17 ¶. *Magnam orationi vim addit. Unde affectibus inservit: præcipuè, cùm alterum insectamur, vel etiam laudamus.*

In insectando quidem, ut apud Tullium Catil. 1. *Nihil te nocturnum præsidium palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusq; moverunt.*

Alte-

Alterius autem generis est hoc Maronis I. Æn.

Tu mihi quodcunq; hoc regni, tu sceptra Jovemq;
Concilias, tu das epulis accumbere Divûm.

Et Juvenalis illud lib. III. sat. II.

——— *Roma parentem,*
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

18 ¶. *Nec tantùm unum vocabulum, sed plura etiam initio repetuntur.*

Nempe in superiori anaphoræ descriptione intelligenda vox non incomplexa solùm, sed etiam complexa. Ac similiter in sequentibus schematis accipere oportet. Ovidius lib. II. de Ponto El. XI.

Grande voco meritũ lacrimas, quibus ora rigabas,
Cùm mea concreto ficca dolore forent.
Grande voco meritum mœstæ solatia mentis,
Cùm pariter nobis illa, tibiq; dares.

Idem lib. IV. de Ponto El. III. quatuor continua disticha, ac unum item pentametrum, incipit ab illis duobus verbis, *Ille ego*. Etiam Arnobius lib. I. undecim periodos inchoat ab istis, *Unus fuit è nobis*.

19 ¶. *Quòd si res oppugnantur, eleganter duplicatur anaphora.*

Cicero in exordio orationis pro Rosc. Amer. *Accusant ii, qui in fortunas hujus invaserunt: caussam dicit is, cui præter calamitatem nihil reliquerunt. Accusant ii, quibus occidi patrem Sexti Roscii bono fuit: caussam dicit is, cui non modò luctum mors patris attulit, verùm etiam egestatem. Accusant ii, qui hunc*

ipsum jugulare summè cupierunt. Caussam dicit is, qui etiam ad hoc ipsum judicium cum præsidio venit, ne hic ibidem ante oculos vestros trucidetur. Deniq; accusant ii, quos populus poscit: caussam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria cæde restat.

* Cornificio est cõversio.

20 ¶. Ἐπιφορὰ, sive ἐπιστροφὴ* est repetitio ejusdem vocis in clausulis. Eandemq; quam ἀναφορὰ, vim habet.

Ut, Pœnos populus Rom. justitiâ vincit, armis vincit, liberalitate vincit. Item: Frumenti maximus numerus è Gallia; peditatus amplissima copia è Gallia, equites numero plurimi è Gallia.

* Cornificio est cõplexio.

21 ¶. Quod si ἀναφορὰ, & ἐπιφορὰ concurrant, Συμπλοκὴ* vocatur. Hoc schema ferè καθ' ἐρώτησιν instituitur: eaq; res efficit, ut non venusta solùm, sed etiam vehemens sit oratio.

Cic. Quis eos postulavit? Appius. Quis produxit? Appius. Item: Quem Senatus damnavit, quem Pop. Rom. damnavit, quem omnium existimatio damnavit, eum sententiis vestris absolvetis? Neque id simplicibus tantùm verbis fit, sed etiam conjunctis. Uti ἐπιστροφῆς ratione fit in illo Arnobii lib. 1. Quando est humanum genus diluviis interemptum? non ante nos? Quando mundus incensus? non ante nos? Quando urbes amplissimæ marinis cooperta sunt fluctibus? non ante nos? Quando cum feris bella, & prælia cum leonibus gesta sunt? non ante nos? Quando pernicies populis venenatis ab anguibus data est? non ante nos?

22 ¶. Va-

22 ¶. *Valet in exaggerandis virtutibus, ac vitiis. Est q. schema planè venustum, at quod statim in sensus incurrat: ac propterea diutiùs continuari non debet: sed satius est, ut aliis schematis varietur, ac temperetur.*

23 ¶. *Medianam repetitionem appello, cùm mediæ mediis respondent.*

Ut illo Milonianæ: *Quæ in senatu sæpè ab inimicis, ab improbis sæpè jactata sunt.* Sic Seneca Thyeste*: Act. 3.

Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit veniens jacentem.

24 ¶. Ἐπανάληψις *est repetitio ejusdem vocis in initio præcedentis, & fine sequentis sententiæ.*

Cicero epilogo orat. pro Milone: *Negat enim se, negat ingratis civibus fecisse, quæ fecit: timidis, & omnia circumspicientibus pericula, non negat.* Idem in Verr. *Tenetur aliquando, & in rebus tùm maximis, tum manifestis tenetur.* Et apud Magistrum Herennianum: *Commotus non es, cùm tibi pedes mater amplexaretur: non es commotus?* Ovid. Fast. lib. vi.

Qui bibit inde, furit. procul hinc discedite, queis est
Cura bonæ mentis. qui bibit inde, furit.

25. ¶. Ἀναδίπλωσις *est repetitio in fine præcedentis, & initio sequentis sententiæ.*

Virgil. x. Æn.

——— *Sequitur pulcherrimus Astur,*

Astur equo fidens. Polyptoto etiam permutatur, ut in illo pro S. Roscio: *Injuriam novo scelere conflatam putant oportere defendi: defendere ipsi, propter iniquitatem temporum, non audent.*

26 ¶. *Figura hæc non tantùm suavitatem, sed etiam ἔμφασιν habet. Quòd si conjungatur epanorthosi, sive correctioni, habet quoque acrimoniam.*

Cicero Invect. 1. in Catil. *Hic tamen vivit. Vivit? imò in senatum venit.*

26 ¶. *Est & figura ἀνώνυμος, cùm media, aut principio, aut clausulæ respondent.*

Principio, ut illo Maronis VII. Æn.

Te nemus Angitiæ, vitreâ te Fucinus undâ,
Te liquidi flevere lacus.

Clausulæ, ut in Verrinis: *Hæc navis onusta præda Siciliensi, cùm ipsa quoque esset ex præda.*

28 ¶. *Ἐπάνοδος est, cùm, quæ priori erant posita loco, posteriori; quæ posteriori, priori loco repetimus.*

Cic. pro Plancio: *Gratiam, qui refert, habet: & qui habet, eò, quod habet, refert.* Velleius Paterculus de Quinctilio Varo: *Pecuniæ quàm non contemtor, Syria, cui præfuerat, declaravit: quàm pauper divitem ingressus, dives pauperem reliquit.* Ubi & πλούσιον. Pertinet hæc figura etiam ad schemata Διανοίας, vocaturque ἀνταπόδοσις, ut inferiùs dicemus.

29 ¶. *Vidimus ea repetitionis schemata, in quibus tantùm locus spectatur. Sequuntur,*

tur: in quibus, non tam situs consideratur, quàm vel pronunciationis vehementia, ut in Epizeuxi; vel connexio cum superioribus, ut in Gradatione; vel casus variatio, ut in Polyptoto.

30 ¶. *Est enim* Ἐπίζευξις, *cùm vox aliqua repetitur cum vehementia.*

Cicero *: *Vos, vos inquam, & senatus frequens restitit.* Idem *: *Non est, non est, non est vobis, Quirites, cum eo hoste certamen: cum quo aliqua pacis possit esse conditio.* Seneca in Medea *: *Da, da per auras curribus patris vehi.*

* Pro Posth.
* Philip. 4.
* sc. 1.

31 ¶. *Interdum autem hæc voculâ aliquâ, vel* παρεμβολῇ, *vel* παρενθέσει *intersecatur.*

Vocula una est in illo Ciceronis, *Vidi enim, vidi, penitusq; perspexi.* Et hoc Senecæ initio Medeæ: *Parta, jam parta ultio est.* Et act. 1 v. *Majus his, majus parat Medea monstrum.* At παρένθεσις interseritur a in illo Tullii pro domo sua: *Sed excitatus aliquando (dicam, audiente ipso, quod sensi, & sentio) excitatus, inquam, aliquando Cn. Pompeii nimium reconditus, & penitùs abstrusus dolor.* Sic Philipp. 11. *Hastâ positâ pro ade Jovis Statoris, bona (miserum me! consumtis enim lachrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona inquam, Cn. Pompeii Magni, voci acerbissimæ subjecta præconis.*

a in exemplis tamen, ubi repetitio post parenthesin ob solam fit sermonis perspicuitatē, Epizeuxis dici non meretur. Cujusmodi exempla ab allatis discernere difficile non erit.

32 ¶. *Utimur Epizeuxi, ut aliquid* ἐμφαλικῶς, *aut* παθητικῶς *dicamus.*

33 ¶. *Gradatio sive* Κλίμαξ *est, cùm ita ab uno*

uno ad aliud transimus; ut eodem verbo connectamus inferiora superioribus.

Scipio Africanus apud Isidorum*: *Vi, atque ingratiis*, cum illa sponsionem feci, factâ sponsione ad judicem adduxi, adductum primo cœtu damnavi, damnatum ex voluntate dimisi.* Ex eodem Africano idem adducit: *Ex innocentia nascitur dignitas, ex dignitate honor, ex honore imperium, ex imperio libertas.* Idem ex Gracho citat: *Pueritia tua adolescentiæ tuæ inhonestamentum fuit, adolescentia senectutis dedecoramentum, senectus Reip. flagitium.* Apud Cornificium istud habes: *Africano industria virtutem, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit.* Item, *Nam quæ reliqua spes manet libertatis, si illis, & quod libet, licet, & quod licet, possunt; & quod possunt, audent; & quod audent, vobis molestum non est.*

*lib. 2. Originum cap. 21.

* In vulgatis; atq; etiam Mss. meis invenio, *gratis coactus*, sed duplici errore: nam & *gratis* pro *ingratiis* corrupte, & *coactus*, est ex glossemate.

34 ¶. *Schema hoc multum habet venustatis: sed quia, ut Fabius ait, apertiorem artem continet, rariùs adhibendum; nec ferè, nisi res ipsæ habeant successionem, aut gradus; ut in genealogiis, imperiorum successionibus, ac similibus.*

35 ¶. *Polyptoton est, cùm idem verbum variato casu ponitur. Casus autem vocem accipio Logicorum more, ut comprehendat variationem omnem ratione generis, numeri, graduum, modorum, temporum, personarum.*

36 ¶. *Schema hoc quandoq; simplicem, &* inaf-

673.

inaffectatam quandam venustatem adfert.

Ut illo Ciceronis pro Roscio Amerino: *Si quis istorum dixisset, quos videtis adesse, in quibus summa auctoritas est, atq; amplitudo: si verbum de Rep. fecisset, id quod in hac caussa fieri necesse est: multò plura dixisse, quàm dixisset, putaretur. Ego etiamsi omnia, quæ dicenda sunt, liberè dixero, nequaquam tamen similiter oratio mea exire, atque in vulgus emanare poterit.* Nec inconcinni sunt versiculi isti virieruditi, quibus idem nomen per casus omnes ordine suo variavit: quamquam schema hîc nõ tam se obtulerit sponte, quàm studio sit quæsitum.

Cùm vanitas sit vanitatis filia,
Et vanitati vanitatem procreet,
O vanitas, quid vanitate vanius!

37 ¶. *Sæpè etiam hoc schema vehementiam adfert.*

Cicero pro Archia: *Sed pleni sunt omnes libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas.*

Virgil. IV. Æn.

Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis, pugnent ipsiq; nepotes.

CAP. XIII.

DE SCHEMATIBUS in verbis similis soni.

1 ¶. ET *hæc de repetitionis figuris. Sequuntur schemata, quæ respiciunt simi-*

similitudinem. Similitudo verò ea vel inest à natura, sive ortu, vel ab accidente.

*Latinis dicitur Derivatio.

2 ¶. *Naturalis est in* Παρεγμῷ *. Conjungit enim voces, quarum una ab altera derivatur. Ac plurimùm ad delectandum valet.*

Cicero in Lælio: *Sed ut tum ad senem senex de senectute: sic in hoc libro ad amicum amicissimus de amicitia scripsi.* Et eodem: *Etenim eo loco locati sumus.* Plautus Persa *: *Qui hero suo servire vult bene servus servitutem.* Qui Atticissimus est: ut illud ejusdem, *vomitum vomis* *, *somniavi somnium* a, & alia multa apud eundem.

*Act. 1. sc. 1.
*Rudente sc. Qui homo.
a Rud. sc. quid istuc.

3 ¶. *Accidentaria similitudo minimùm est quadruplex. Fit enim vel ab immutatione vocis in similem appellatione, non significatione, ut in* Παρονομασία: *vel à positione diversarum vocum in eodem casu, ut in* Ὁμοιοπτώτῳ: *vel à sono eodem in clausulis, ut in* Ὁμοιοτελεύτῳ: *vel à redditione unius pluriumve syllabarum in quacunq; parte, ut in* Παρηχήσει. *Docent id singulorum schematum definitiones.*

4 ¶. *Est enim* Παρονομασία, *sive Agnominatio, cùm parvâ verbi immutatione in aliam planè sententiam deflectitur oratio.* Terentius *: *Inceptio est amentium, haut amantium.* Sic in veteri dicto: *Septem convivium, novem convicium.* Quamquam Varro, ut obiter id dicam,

*Andr. Act. 1. sc. 3.

dicam, nec nonum improbârit convivam. Nam volebat convivas, intra Gratiarum & Musarum numerum consistere: ut nec pauciores essent, quam tres; nec plures, quam novem. Elegans etiam παρανομασία est in isthoc, quod Apollodorus Atheniensis, pictor præclarus, operi suo adscripserat:

Μωμήσεταί τις μᾶλλον ἢ μιμήσεται *.

* Culpabit aliquis hoc magis, quàm imitabitur.

5 ¶. *Schema hoc non tantùm delectat, sed vehementiùs etiam pungit.*

Cicero Philipp. XIII. de Antonio. *Cùm in gremiis minarum mentum, & mentem deponeres.* Seneca Troad.

O tumide, rerum dum secundarum status
Extollit animos: timide, cùm increpuit metus
Regum.

Tertullianus lib. de spectaculis cap. XXV. *Quid est enim de Ecclesia Dei in diaboli Ecclesiam tendere? de cœlo, quot ajunt, in cœnum.*

7 ¶. Ὁμοιόπτωτον, *sive Similiter cadens est, cùm in eadem constructione duo, aut plura sunt verba, quæ iisdem casibus efferuntur. Casus autem voco non tantùm nominum, pronominum, aut participiorum, sed etiam verborum.*

Cic. pro leg. Manil. *Ac primùm quantâ innocentiâ debent esse Imperatores! quantâ deinde omnibus in rebus temperantiâ! quantâ fide! quantâ felicitate! quanto ingenio! quantâ humanitate!* Idem pro Archia: *Hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem?*

7 ¶. Nec

7 ¶. *Nec tantùm in fine deprehenditur; sed etiam media primis, aut summa mediis accommodantur.*

Cic. 1. Accus. in Verr. *Est idem Verres, qui fuit semper, ut ad audendum projectus, sic paratus ad audiendum.* Ὁμοιόπτωτα sunt, *audendum, audiendum; paratus, projectus.*

8 ¶. Ὁμοιοτέλευτον, *sive Similiter desinens est, cùm cola aut commata, simili sono terminantur.*

Cic. pro Mil. *Non modò ad salutem ejus exstinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam.* Idem in Maniliana: *Ut ejus semper voluntatibus non modò cives, assenserint, socii obtemperarint, hostes obedierint; sed etiam venti tempestatesq; obsecundarint.*

Habet quoque locum in partibus indeclinabilibus: ut* *Ejusdem non est, & facere fortiter, & vivere turpiter.*

* Quinctianus lib. 9. cap. 3.

Ut aliis vero orationis lenociniis, ita hoc etiam immodicè gaudet Appuleius. ut lib. de Deo Socratis, ubi sic de genio scribit: *Hic custos singularis præfectus, domesticus speculator, individuus arbiter, inseparabilis testis, malorum improbator, bonorum probator, si ritè ad extremum animadvertatur, sedulò cognoscatur, religiosè colatur, in rebus incertis prospectator, dubiis præmonitor, periculosis viator, egenis opitulator, qui tibi queat tum somniis, tum signis, tum etiam fortasse coram, cùm usus postulat, mala avertere, bona properare, humilia sublimare, nutantia fulcire, obscura clarare, fidera adversa corrigere.*

9 ¶. Παρη-

9. ¶. Παρήχησις est, cùm una, plures ve syllabæ vocis antecedentis, in alia ejusdem membri repetuntur.

Plautus Menæchmis: * Palla pallorem incutit. Act. 4. sc. 2.
Cicero in Miloniana: Vi victa vis. Ejusdem est versus iste,

O fortunatam natam me consule Romam!

10 ¶. Schemata hæc, quæ in similitudine consistunt, etsi alibi quoq; locum habent, inprimis tamen commendantur in sententiis; quia & suaviùs influunt in animum, & diutiùs hærent. Sed parcè iis utendum oratori, quia fastidium citò audienti adferunt, fidemq; abrogant orationi.

CAP. XIV.

DE OCCUPATIONE, SUBJECTIONE, CONFESSIONE, ET CONCESSIONE.

1 ¶. SCHEMATUM διανοίας alia sunt ornamenta inventionis, alia dispositionis.

2 ¶. Quæ inventionem ornant, vel magis ad simplices conceptus pertinent, vel ad affectus.

3 ¶. Priora vel ad explicationem, vel ad probationem, vel ad amplificationem referuntur.

4 ¶. Priùs sigillatim agemus de ornamentis

tis probationis: deinde, quia plurimùm eadem sunt schemata, quibus nunc ad rem explicandam, nunc ad amplificandam utimur, conjunctim de utroq; genere acturi sumus.

5 ¶. *Probationem ornant* Πρόληψις *sive Occupatio,* Ὑποθολὴ *sive Subjectio,* Παρομολογία *sive Confessio, &* Επιτροπὴ *sive Concessio.*

6 ¶. Πρόληψις, *sive occupatio est, cùm id, quod ab adversario objicitur, aut objici posse putamus, anticipamus, atq; diluimus.*

7 ¶. *Partes ejus sunt duæ:* ὑποφορὰ, *quæ objectionem proponit, &* ἀνθυποφορὰ, *quæ objectioni respondet.*

E.G. Objectio est in illo Didonis apud Maronem *, *Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna.*

*Æn. 4.

Ut ἀνθυποφορὰ —— *fuisset.*

Quem metui moritura? Itidem apud Ciceronem orat. pro Cælio, ὑποφορὰν habes in his verbis: *Dicet aliquis, Hæc igitur est tua disciplina? sic tu instituis adolescentes,* &c. At paullò post subdit ἀνθυποφορὰν: *Ego, si quis, judices, robore animi,* &c.

8 ¶. *Interdum verò* ὑποφορὰ *est conscia, interdum planè magnifica.*

Conscia est ista pro lege Manilia: *Requiretur fortasse nunc, quemadmodum, cùm hæc ita sint, reliquum posit esse magnum bellum? cognoscite, Quirites. Non enim sine causa quæri videtur.* Item

pro

pro Posthumo: *at habet, & celat: sunt enim, qui ita loquuntur.*

At magnifica est VII. in Verrem: *Quid agam, judices? quo accusationis meæ rationem conferam? quo me vertam? ad omnes enim meos impetus, quasi murus quidam, boni nomen imperatoris opponitur. Novi locum, video ubi se jactaturus sit Hortensius, belli pericula, tempora Reip. imperatorum penuriam commemorabit: tum deprecabitur à vobis, tum etiam pro suo jure contendet, ne patiamini talem imperatorem populi Romani, Siculorum testimoniis eripi, neve obteri laudem imperatoriam criminibus avaritiæ velitis.* Hujusmodi quoque est illa, à qua orationem pro Sexto Roscio Cicero orditur.

9 ¶. *Requirit hæc figura singularem prudentiam. Siquidem videndum est oratori, quæ tacita sint hominum judicia, quò propendeant animi, quid eos offendat, quid probent.*

10 ¶. *Prolepsis vicina est* πρόληψις, *sive subjectio: quâ multa, quæ pro adversario dici possunt, breviter & minutatim proponuntur, atq; ad singula breviter item respondetur.*

11 ¶. *Subjectio alia perfecta est, alia imperfecta.*

12 ¶. *Perfecta tribus partibus constat. Prima dicitur* πρόθεσις, *sive propositio. Altera tum* ἀπαρίθμησιν *continet, sive enumerationem; tum* ἀφαίρεσιν, *sive remotionem. Tertia est* συμπέρασμα, *sive conclusio.*

Hisce partibus constat subjectio illa apud Cic. orat. pro Quinctio: *Dubitabitur, utrùm sit probabilius, Sex. Nævium statim, si quid deberetur, petiturum fuisse; an ne appellaturum quidem biennio? Appellandi tempus non erat? at tecum anno plus vixit. In Gallia agi non potuit? at in provincia jus dicebatur, & Romæ judicia fiebant. Restat, ut aut summa negligentia tibi obstiterit, aut unica liberalitas. si negligentiam dices, mirabimur. si bonitatem, ridebimus. neq; præterea, quid possis dicere, invenio. Satis est argumenti, nihil esse debitũ Nævio, quod tam diu nihil petivit.*

Partes etiam universas habes in subjectione isthac pro Rosc. Amer. *Rursus igitur eodem revertamur, & quæramus, quæ tanta vitia fuerint in unico filio, quare is patri displiceret. At perspicuum est, nullum fuisse. Pater igitur amens, qui odisset eũ sine caussa, quem procreârat. At is quidem fuit omnium constantissimus. Ergo illud jam perspicuum profectò est, si neq; amens pater, neq; perditus filius fuerit: neq; odii caussam patri, neq; sceleris filio fuisse.* Egregium quoque exemplum est apud Demosthenem Philip. IV. Est & hujus generis exemplum, quod primo loco apud Cornificium legitur.

13 ¶. *Imperfecta Subjectio vocatur, in qua vel propositio, vel conclusio, vel utraq; abest.*

Cicero pro Plancio: *Malè judicavit populus: at judicavit. non debuit: at potuit. non fero: at multi clarissimi, & sapientissimi cives tulerunt.* Hujus etiam generis sunt secundum, tertiumque Subjectionis exemplum apud Cornificium.

14 ¶. Mul-

14 ¶. Multum * ineſt acrimoniæ & gravitatis in hac exornatione. *Imprimis, ſi inſtituatur per anaphoram, ὑποφορὰν, & interrogationem.*

* Cornificii verba ſunt.

Cicero de Haruſp. reſp. *Tu meam domum religioſam facere potuiſti? ecqua mente? qua inveſteras. qua manu: qua diſturbaras. qua voce? qua incendi juſſeras. qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua ſcripſeras. quo pulvinari? quo ſtupraras. quo ſimulachro? quod ereptum ex meretricis ſimulachro, in Imperatoris monumento collocaras.*

15 ¶. Ἀνακοίνωσις, *ſive Communicatio eſt, quâ adverſarium conſulimus, aut cum judicibus quid faciendum ſit, quidve factum oportuerit, deliberamus.*

Cicero pro C. Rabirio, perduellionis reo: *Tu denique Labiene quid faceres tali in re, ac tempore? cùm ignavia ratio te in fugam, atque in latebras impelleret; improbitas & furor L. Saturnini in Capitolium arceſſeret; conſules ad patriæ ſalutem, ac libertatem vocarent: quam tandem autoritatem, quam vocem, cujus ſectam ſequi, cujus imperio parêre potiſſimùm velles?* Pro Publio Quinctio: *Quæro abs te, C. Aquilli, L. Luculle, P. Quinctili, M. Marcelle: vadimonium mihi non obiit quidam ſocius, & affinis meus, quicum mihi neceſſitudo vetus: controverſia de repecuniaria recens intercedit. poſtulone à prætore, ut ejus bona mihi poſſidere liceat? an cùm Romæ domus ejus, uxor, liberi ſint, domum potiùs denunciem? Quid eſt, quod hac tandem de re vobis poſſit videri?* Idem pro Cæcina: *Quæro, ſi te hodie domum tuam redeuntem*

coacti homines, & armati, non modò limine, tectoq; ædium tuarum, sed primo aditu, vestibuloq; prohibuerint, quid acturus sis? monet amicus meus, &c.

16 ¶. *Aptum est hoc schema purgationi, multumq; habet probabilitatis. Imprimis verò utile est confidenti, ac refellenti. Nam si cum adversario communicemus; valebit ad urgendum, atque extorquendam confessionem. Sin cum judicibus; prodest ad eorum animos movendos, dum vident nos in ipsorum æquitate fiduciam nostram collocare.*

17 ¶. Παρομολογία, *sive Confessio est, cùm callidè omnia adversario permittimus.*

Cic. pro Ligar. *Habes igitur Tubero* (quod accusatori maximè optandum) *confitentem reum: sed tamen ita confitentem, se in ea parte fuisse, quâ te, Tubero, quâ virum omni laude dignum, patrem tuum. Itaq; priùs de vestro delicto confiteamini necesse est, quàm Ligarii ullam culpam reprehendatis.*

18 ¶. *Utimur hoc schemate, cum confessio ipsi obest adversario.*

19 ¶. Ἔπιτροπή, *sive Concessio est, cùm aliquid largimur adversario, ut reliquum feramus.*

20 ¶. *Estq; vel seria, vel* εἰρωνική. *Seria convenit confidenti. Nam utimur eâ, cùm, parte concessâ, nihilominus nos superiores fore confidimus.*

Ut

Ut illa pro Quinctio: *Non dubitavi, inquis, cùm vadimonium desertum esset, bona proscribere. Improbè. Verùm quoniam tu id arrogas, & concedi postulas, concedamus.* Idem pro Rosc. Amer. *Esto, causſam proferre non potes: tametsi statim vicisse debeo, tamen de meo jure decedam: & tibi, quod in alia causſa non concederem, in hac concedam, fretus hujus innocentiâ. Non quæro abs te, quare patrem Sex. Roscius occiderit? quæro, quomodo occiderit?* Idem pro Flacco, *Tribuo Græcis literas, do multarum artium disciplinam, non adimo sermonis lepôrem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, si qua sibi alia sumunt, non repugno: testimoniorum religionem & fidem nunquam ista natio coluit.*

21 ¶. *Ironica verò invidiam conflat adversario: præsertim quando congeriem habet variorum criminum, quæ concedi non possunt.*

Ut illa IV. Verrina: *Verùm esto, eripe hæreditatem propinquis, prædare in bonis alienis nomine civitatis: everte leges, testamenta, voluntates mortuorum, jura vivorum: num etiam patriis Heraclium bonis exturbare oportet?* Item Verr. v. *Est tuum, est ingenii prudentiæq; tuæ: do hoc tibi, & concedo: scio, te Romæ, cùm prætor esses, edicto tuo possessiones hæreditatum ad alienos, à primis hæredibus ad secundos, à legibus ad libidinem tuam transtulisse: scio te edicta superiorum omnium correxisse, &c.*

CAP. XV.

DE SENTENTIA, NOEMATE, ET DISTRIBUTIONE.

1 ¶. SCHEMATA *quibus ad explicandum aut exaggerandum utimur, duûm sunt generum. Nam alia æquè, alia magis, minùsve dicunt, quàm in re est.*

2 ¶. *Priora vel sumuntur ab iis, quæ essentialia sunt, sive de re, vel conjuncta, sive in re, vel disjuncta, sive extra rem.*

3 ¶. *De rei essentia sunt, cùm alia, tum genus, species & partes.*

4 ¶. *E loco generis oriri videntur* Γνώμη, *&* Νόημα.

5 ¶. Γνώμη *sive sententia est generale pronunciatum earum rerum, quas in agendo sequimur, aut fugimus.*

Cic. primo de Off. *Si ea, quæ acceperis utenda, majore mensurâ si modo possis, jubet reddere Hesiodus: quidquam beneficio provocati facere debemus? An non imitari agros fertiles, qui multo plus afferunt, quàm acceperunt?* Pro Milone: *Populi grati est præmiis afficere bene meritos de Rep. cives: viri fortis, ne supplicîis quidem moveri, ut fortiter fecisse pœniteat.* Seneca Rhetor procœmio lib. 1. controvers. *Minimè probabili more turpe est docere, quod honestum est discere.* Seneca philosoph. de vita beat. cap. XXX. *Sententiam semper unius sequi, non vitæ est, sed factionis.* Idem lib. III. de benef. cap. XVII. *Gratum hominem*

minem semper beneficium delectat, ingratum semel. Idem epist. 1. *Minùs ex crastino pendebis, si hodierno manum injeceris.* Epist. xxxiii. *Otium sine literis mors est, & vivi hominis sepultura.*

6 ¶. *Sententiis utitur orator ad gravitatem*. Etiam hoc habent, quòd simul docent, & delectant. Imprimis verò conveniunt hortanti, monenti, consolanti. Sed in oratione non debent frequentari, ne magis vivendi præceptores, quàm rei actores videamur.* * Cic. lib. 3. de Orat.

7 ¶. Νόημα, *seu cogitatum, est allusio ad sententiam, sive sententia personæ accommodata.*

E.G. Gnome est, *Nihil est tam populare, quàm bonitas.* At Νόημα est, cum Cic. Cæsari hoc accommodat orat. pro Lig. *Nihil habet nec fortuna majus, quàm ut possis; nec natura tua melius, quàm ut servare velis, quamplurimos.* Item Gnome est: *Imbellium est verbis, non armis bellum gerere.* At Noëma est in illo Livii lib. xxxi. *Athenienses quidem literis verbisq; bellum adversus Philippum gerebant.* Item Sententia est, *Satius sit offendere veris, quàm adulando placere.* At est Noëma, M. illud Senecæ lib. ii. Contr. *Maluerim veris offendere, quàm placere adulando.* Hujusmodi Noëma est & hoc pro Archia: *Themistoclem illum, summum Athenis virum, dixisse ajunt, cùm ex eo quæreretur, Quod acroama, aut cujus vocem licentissimè audiret? ejus à quo sua virtus optimè prædicaretur.* Item de Senectute:

Accipite optimi adolescentes, veterem orationem Architæ Tarentini, magni imprimis, & præclari viri. Nullam esse capitaliorem pestem, quàm corporis voluptatem, hominibus dicebat à natura datam. cujus voluptatis avidæ libidines, temerè & effrenatè ad potiundum incitarentur. Hinc patriæ proditiones, hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci, dicebat, &c.

8 ¶. *A speciebus, & partibus, petitur* Μερισμὸς *sive Distributio. Fit enim hæc, cùm totum in species, aut partes diducimus.*

Ut si justitiam, temperantiam, fortitudinem, cæterasq; virtutes commemorare malis, quàm generatim dicere, *omnem virtutem*: item si senatum, equites, & plebem dicas, pro *universo populo Romano*: aut caput, pectus, ventrem, artus, nomines, non contentus dicere, *integrum hominis corpus*. Sic in Pison. *Age senatus odit te. quod eum tu jure facere concedis, afflictatorem, & proditorem, non modò dignitatis & autoritatis, sed omnino ordinis ac nominis sui. Videre te equites Rom. non possunt, quo ex ordine vir præstantissimus Actius est, te Consule, relegatus. Plebs Romana perditum cupit, in cujus tu infamiam ea quæ, per latrones, & per servos, de me egeras, contulisti. Italia cuncta exsecratur, cujus idem tu superbissimè decreta, & preces repudiasti.* Lycurgus apud Rutilium Lupum: *Cujus omnes corporis partes ad nequitiam sunt appositissimæ. Oculi ad petulantem lasciviam, manus ad rapinam, venter ad aviditatem, virilis naturæ membra, quæ non possumus honestè appellare, ad omne genus corruptelæ, pes ad fugam: prorsus ut, aut ex hoc vitia, aut ipse ex vitiis, ortus*

tus videatur. Simile est hoc Julii Pollucis apud Philostratum *: *Proteus Pharius miraculum Homericum est, multæ quidem ejus, diversæq; formæ: in aquam attollitur, in ignem accenditur, in leonem excandescit, in suem ruit, serpit in traconem, assilit in pantheram, assurgit in arborem.* Breviter dicere poterat, Proteum in omnis se generis formas convertere.

* in vitis Sophistarum.

9. ¶. *Distributio, ut quandoq; est necessitatis, ita sæpè ornatus, & copiæ caussâ, instituitur.*

Sed si necessariò fiat, potiùs ad inventionis argumenta, quàm elocutionis schemata pertinebit.

CAP. XVI.
DE ÆTIOLOGIA, DIATYPOSI, & HYPOTYPOSI.

1 ¶. VIDIMUS *schemata orta è locis rerum, quæ essentiam spectant.*

2 ¶. *Conjuncta, sive in re sunt, caussa, effectus, & adjuncta.*

3 ¶. *A caussa petitur* Αἰτιολογία: *Fit ea, cùm in narrando facti ratio adjicitur. Elegantèr autem fit cum gradatione:*

Ut in illo Ovidii.

Viderat hanc visamq; cupit, potiturq; cupitâ.

4 ¶. *Quòd si caussa sit magis speciosa, quàm vera, Color dicitur.*

Ut

Ut apud Cic. pro lege Manil. ubi cùm orator veram impeditæ victoriæ causſam referre nollet. (erat ea ſeditio militum, Lucullum, ducem ſuum deſerentium) rei fœdæ hujuſmodi addit colorem: *Noſter exercitus: etſi urbem ex Tigranis regno ceperat, & præliis erat uſus ſecundis, tamen nimiâ longinquitate, & deſiderio ſuorum commovebatur.*

5 ¶. *Ab effectis & adjunctis ſumuntur* Διατύπωσις & Ὑποτύπωσις.

6 ¶. Διατύπωσις *eſt, cùm res ita clarè copioſeq́ exponitur, ut coram ſpectari videatur.*

Cicero pro Roſcio Amer. *Etiamne in tam perſpicuis rebus argumentatio quærenda, aut conjectura capienda ſit? nonne vobis hæc, quæ audiviſtis, cernere oculis videmini, judices? non illum miſerum, ignarum caſus ſui, redeuntem à cœna videtis? non verſatur ante oculos vobis in cæde Glaucia? non adeſt iſte T. Roſcius? non ſuis manibus in curru collocat Automedontem illum, ſui ſceleris acerbiſſimi, nefariæq́ victoriæ nuncium? non orat, ut eam noctem pervigilet? ut honoris ſui cauſſâ laboret? ut Capitoni quàm primùm nunciet?* Idem in deſcriptione convivii luxurioſi*: *Videbar videre alios intrantes, alios vero exeuntes, quoſdam ex vino vacillantes, quoſdam heſterna potatione oſcitantes. Verſatur inter hos Gallius unguentis oblitus, redimitus coronis. Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis, & ſpinis cooperta piſcium.* Si totum quidem dixeris, ſi urbem captam dixeris; ſed brevis hic nuncius minus penetrat

* Apud Fabium lib. 8. cap. 3.

netrat in affectus. At si aperias, quæ uno erant inclusa verbo, apparebunt, ut ait Fabius, *& fusæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diversis clamoribus unus quidam sonus, aliorum fuga incerta, alii in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium fœminarumq; ploratus, & malè usq; in illum diem servati fato senes: tum profanorum sacrorumq; direptio, efferentium prædas repetentiumq; discursus, & acti ante suum quisq; prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater, & sicubi majus lucrum est, pugna inter victores.*

7 ¶. *Quòd si simplicior dilutiorq; fuerit descriptio,* Ὑποτύπωσις *vocatur.*

Ut illa Maronis v. Æneid.

Constitit in digitos extemplo arrectus uterque,
Brachiaq; ad superas interritus extulit auras.

Sed vulgo Ἀναπύπωσις, & Ὑποτύπωσις pro eodem schemate habentur.

CAP. XVII.

DE ASSIMILATIONIS SPECIEBUS, & Dissimilitudine.

1 ¶. ET *hæc de schematibus petitis ex eorum locis, quæ ita rei insunt, ut non sint de ejus essentia. Tertium genus ex locis oritur eorum, quæ sunt extra rem, sive disjuncta: ut sunt similia, comparata, opposita.*

2 ¶. *Schemata, quæ à similibus, & comparatis*

tis petuntur, continentur uno Assimilationis vocabulo.

3 ¶. *Est Assimilatio vel naturâ suâ simplex, vel naturâ partes habet, quas* θέσιν, *&* ἀπόδοσιν, *h. e. propositionem, & redditionem appellant.*

4 ¶. *Simplex est* Εἰκών, *sive Imago; unde definitur, assimulatio protasi & apodosi carens, facta per particulam* similis, velut, tanquam, instar, *aut aliam hujus generis.*

Cicero in Paradox. *Sed minutis interrogatiunculis, & quasi punctis, quod proposuit, efficit.* Pro Dom. *Et tu in hoc vulnere, tanquã unguis existeres.* In Vatinium: *Repentè enim te tanquam serpens è latibulis, oculis eminentibus, inflato collo, tumidis cervicibus intulisti.* Verr. III. *Profectus est, non ut legatus populi Romani, sed ut quædam calamitas pervaderi videtur.*

5 ¶. *Icon etsi ab oratoribus etiam usurpetur ad illustrandam orationem: tamen frequentari non debet. Præsertim quæ longior est. Nam magis poëtis, quàm oratoribus, convenit.*

Auctores, Aristoteles, & Fabius.

6 ¶. *Assimilatio, quæ plures naturâ suâ partes habet, instituitur, vel ut doceat, quid fieri debeat; vel, ut, quæ rei insunt, cognoscantur.*

7 ¶ *Prio-*

7 ¶. *Prioris generis est* Παράδειγμα, *sive Exemplum. Fit enim, cùm factum, sive actus aliquis cõmemoratur, ut ostendatur eo, aliquem, vel simile facturum, vel facere debere.*

Aliquem simile acturum, indicatur, cùm negatur permittendum, ut Rex Persarum in Ægyptum veniat, quia, cùm Darius, & Xerxes, Ægyptum occupassent, iidem cum exercitu trajecerunt in Græciam. Item si periculum esse dicas, ne quemadmodum Marii, & Syllæ dissidium, ita Pompeji, & Cæsaris, laceret Remp.

8 ¶. *Aliquid fieri debere, probatur quadrifariam; à persona vera, à ficta, à muto animante, & à re sensus experte.*

A Persona vera, ut si exemplo Josephi commendes castitatem.

A persona ficta, ut si idem ostendas Hyppolyti exemplo.

A muto animante, ut: *Delphini vagari minores incomitatos non sinunt: quid nos facere liberis adhuc teneris oportet?*

A sensus experte, ut, *Unaquæq; arbor alit, quod genuit: & non alet mater suo lacte liberos?*

9 ¶. *Simpliciter aliquid inesse rei probant* Παραβολὴ *sive Comparatio, &* Συμβολὴ *sive Collatio.*

10 ¶. Παρα-

10 ¶. Παραβολὴ *sive Comparatio est, cùm ad illustrandum id, de quo sermo est, petitur similitudo ab iis, quæ fuere, fiunt, aut naturâ, casuve rebus insunt.*

E.G. *Quemadmodum lagena aquam, ita animus hominis ingrati beneficia facilè admittit, sed reddit cum murmure, & querela.* Ovid. xv. Met.

——— *Ut undâ impellitur undâ,*
Urgeturq; eadem veniens, urgetq; priorem;
Tempora sic fugiunt pariter pariterq; sequuntur,
Et nova sunt semper. Nam quod fuit antè relictum est,
Fitq; quod haut fuerat, momentaq; cuncta novantur.

Seneca epist. xl. *Ut qui sese meminerunt inquilinos esse, & in conducto habitare, & modestiùs se gerunt, & minùs gravatim exeunt: ita qui intelligunt, domicilium corporis ad breve tempus à natura accommodatum esse, & vivunt temperantiùs & libentiùs moriuntur.*

11 ¶. *Interdum ex fabulis quoq; depromitur comparatio.*

Cicero pro lege Manilia: *Primùm ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: quam prædicant in fuga fratris sui membra in iis locis, quà se parens persequeretur, dissipavisse, ut eorum collectio dispersa, mœrorq; patrius, celeritatem persequendi retardaret. Sic Mithridates fugiens, maximam vim auri, atque argenti, pulcherrimarumq; rerum omnium, quas & à majoribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas in suum regnum congesserat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum nostri colligunt omnia diligentiùs,*

gentius, rex ipse è manibus effugit. Ita illum in persequendi studio mœror, hos lætitia retardavit.

12 ¶. *Debet verò institui comparatio cum factis, aut rebus notis, & ejusmodi, quæ idonea sunt ad illustrandum. Non item cum iis, quæ sunt obscura, aut etiam sordida, vel nimis vulgaria, aut etiam inepta.*

13 ¶. Συμβολὴ *sive Collatio est, quando substantiam cum substantia, aut accidens cum accidente conferimus, ut ex oppositione hac pateat, quantopere conveniant, aut differant.*

Ut si conferas Alexandrum, & Cæsarem; oleam, & vitem; ignaviam, & intemperantiam; &c. Cic. VI. in Verrem: *Conferte hanc pacem cum illo bello: hujus prætoris adventum cum illius imperatoris victoria: hujus cohortem impuram cum illius exercitu invicto: hujus libidines cum illius cõtinentia: ab illo, qui cepit, conditas: ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas.* Etiam in orat. pro Roscio Amer. illustre est exemplum collationis inter Roscium, qui causam diceret, & eos, qui accusarẽt. Id superius adduximus cap. XII. ¶. 19.

14 ¶. *Ex quatuor hisce speciebus secunda, & quarta, Exemplum nempe, & Collatio, magis videntur ad argumentorum inventionem, quàm ad schemata pertinere.*

15 ¶. *Neq; similibus tantùm, sed etiam dissimilibus illustratur oratio. Vocatur hoc*

schema Ἀνομοίωσις *sive* Διαφορὰ, *hoc est, dissimilitudo, vel differentia. Hæc ea, quæ similia videri poterant, propriâ notâ distinguit.*

16 ¶. *Estq; alia perfecta, alia imperfecta. Perfecta rationem diversitatis adjungit.*

Ut illa apud Cornificium: *Non enim quemadmodum in palæstra, qui tædas ardentes accipit, celerior est in cursu continuo, quàm ille qui tradit: ita melior imperator novus, qui accipit exercitum, quàm ille, qui decedit. Propterea quòd defatigatus cursor integro facem: hic peritus imperator imperito exercitum tradit.*

Cicero pro Plancio: *Dissimilis est pecuniæ debitio, & gratiæ. nam qui pecuniam dissolvit, statim non habet id, quod reddidit: qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem, qui refert habet, & qui habet, in eo ipso, quod habet refert.*

17 ¶. *Imperfecta est, quæ rationem, cur dissimilia sint, non addit.*

Ut apud Cornificium: *In amicitia gerenda sicut in certamine currendi, non ita convenit exerceri, ut, quoad necesse sit, pervenire possis: sed ut productiùs studio & viribus ultra procurras.*

CAP. XVIII.

DE SCHEMATIBUS, QUIBUS oppositа junguntur.

1 ¶. A B *oppositis petuntur* Παραλλαγαὶ, Ἀνθίθετον, Ἀνθμετάθεσις & Ὁξύμωρον.

2 ¶. Παραλλαγὴ *est, cùm eorum, quæ vulgo*

ob

ob vicinitatem confundi solent, remoto uno alterum ponitur.

Ut, *Non sapiens, sed astutus; non fortis, sed audax.* At si sapienti insipiens, forti timidus opponatur, sequens schema erit.

3 ¶. *Est hoc schema illustrius, cùm ratio additur.*

Ut apud Rutilium Lupum: *Quapropter nolo te sapiùs parcum appellare, cùm sis avarus. Nam qui parcus est, utitur eo, quod satis est: tu contra propter avaritiam, quo plus habes, magis eges.*

4 ¶. *Convenit hæc figura refellenti, & reprehendenti.*

5 ¶. Ἀνύπεθον *est, cùm ex planè contrariis constat oratio.*

Laxiùs vero nunc hoc utimur nomine, ut eã quæ presse ἀνύπεθος dici solet, cõprehendat.

6 ¶. *Est q; vel simplex, vel conjunctum.*

Simplex, ut apud Cic. pro lege Manil. *Hujus orationis difficilius est exitum, quàm principium invenire.* Sic Maro VII. Æn.

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.

Horat. sat. 1. lib. 1.

Parvula nam exemplo est magni formica laboris.

Ubi ἀνύπεθον etiam statuit vetus interpres.

Conjunctum ἀνύπεθον est in hoc apud Cornificium: *Habet assentatio jucunda principia: eadem exitus amarissimos adfert.* Cic. pro Roscio Amer. *Qui in sua re fuisset egentissimus, erat, ut fit, insolens in aliena.* Item p o Quinctio: *Plus hujus inopia*

possit ad misericordiam, quàm illius opes ad crudelitatem. Passienus filius de Caligula apud Tacitum lib. VI. *Neq; meliorem unquam servum, neq; deteriorem dominum fuisse.*

Elegantissima verò sunt ἀντίθετα, in quibus paria paribus, contraria contrariis sæpiùs respondent. Ut pro Posthumo: *Egentes in locupletes, perditi in bonos, servi in dominos armabantur.* Sic pro Milone: *Est enim hæc non scripta, sed nata lex; quam non didicimus, accepimus, legimus: verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus.* Item Catil. II. *Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc scelus; hinc constantia, illinc furor; hinc honestas, illinc turpitudo; hinc continentia, illinc libido; denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant, cum iniquitate, cum luxuria, cum temeritate, cum vitiis omnibus; postremò copiæ, cum egestate; bona ratio, cum perdita; mens sana, cum amentia; bona denique spes, cum omnium desperatione.* Justinus lib. XXII. de Agathocle, Syracusis suis obsessis, bellum nihilominus in Africam transferente: *Mira prorsus audacia, ut quibus in solo urbis suæ par non erat, eorum urbi bellum inferret: & qui sua tueri non poterat, impugnaret aliena, victusque victoribus insultaret.*

6 ¶. Ἀντιμετάθεσις *sive Commutatio est, quando est contrarietas sensus cum verborum inversione.*

Ut, *Edere oportet, ut vivas, non vivere, ut edas.* Petronius:

tronius: *Mirari equidem tam discordem libidinem cœpi, atq; inter monstra numerare, quòd ancilla haberet matronæ superbiam, & matrona ancillæ humilitatem.* Plinius in Panegyrico: *Non ideo victisse videris, ut triumphares; sed triumphare, quia vinceres.* Estque in his etiam epanodus, nempe quatenus est verborum inversio. Sed ratione contrarietatis, quæ primò non verbis inest, sed rebus, omnino pertinent ad schemata διανοίας, non λέξεως.

7 ¶. *Convenit laudanti, & reprehendenti.*

8 ¶. Ὀξύμωρον *est, cùm idem negatur de se ipso.*

Conflata vox est ex ὀξὺς, *acutus*, & μωρὸς, *fatuus*. Nempe quia acutè dicitur, quod fatuè prolatum videtur. Ita ait Terentius Eun.* *Tu pol, si sapis, quod scis, nescis.* Tull. 1. Catil. *Cùm tacent, clamant.* Cui non absimile illud in Bruto, sive de claris Oratoribus: *Tum ea ipsa, de qua disputare ordimur, eloquentia obmutuit.* Et inferiùs: *Eloquentia loqui dediscit.* Horatius lib. 1. od. xxxv.

Insanientis tum sapientiæ
Consultus erro. Martial. lib. VII. epig. LXXII.

Quisquis ubiq; habitat, Maxime, nusquam habitat. Et ep. LXXIV.

Vis dare, nec dare vis.

* Act. 4. sc. 4.

CAP. XIX.

DE DIGRESSIONE ET EPIPHONEMATE.

1 ¶. VIDIMUS *schemata petita ab iis, quæ vel de re sunt, vel in re, vel extra*

extra rem. Sunt verò & schemata, quæ ad diversa genera pertinent. Istiusmodi sunt Digressio, & Epiphonema.

2 ¶. *Digressio est alicujus rei, quæ tamen ad caussæ utilitatem pertineat, extra ordinem excurrens tractatio.*

Græci vocant παρέκβασιν, vel διέξοδον, vel etiam ἐκβολὴν, ut apud Thucydidem lib. 1. Καὶ τὴν ἐκβολὴν ξ λόγε ἐποιησάμεν*.

* Atque ab instituto sermone fueram digressus.

3 ¶. *Sumitur hæc è locis internis, cùm ab hypothesi ad thesin transimus.*

Ut cùm Cicero oratione pro Archia ab eruditione poëtæ hujus digreditur ad locum communem de studiis doctrinæ.

4 ¶. *Alias petitur ab iis, quæ non quidem de re, sed tamen in re sunt. Imò illis etiam, quæ sunt extra rem.*

Ut cùm occasione caussæ finalis, circumstantiæ, vel rei similis, aliò dilabimur. Huc refer digressionem illam de raptu Proserpinæ quæ est Verrinâ VI.

5 ¶. *Videndum autem, ne digressio longior sit. In genere tamen demonstrativo, & omnibus, quæ delectationis caussâ scribuntur, longior esse potest. Sed hîc & aliâs ante longiorem digressionem præmunire animos conducit.*

Ut in Verr. *Atque adeò antequam de incommodis Siciliæ dico, pauca mihi videntur esse de provinciæ dignitate, vetustate, utilitate, dicenda.*

6 ¶. Sed

6 ¶. *Sed nec digressio debet à re proposita esse aliena.*

Qualis fuerit, si quæ naturâ sunt juncta, per vim distrahas. Quare tum demum digressione utimur, si sponte se offerat. At non item debet oratio cunctari, si metus sit, ne aliò divertamus animos auditorum.

7 ¶. *Præterea nec duriùs ad propositum convenit redire.*

Commodè sanè redimus, si postquam adduxerimus exemplum, illud ad præsens negotium applicemus. Facit hoc Cicero pro Sex. Roscio. *Hominem*, inquit, *longè audacissimum nuper habuimus in civitate*, C. *Fimbriam*, &c. Postea præsenti ita accommodat institutо: *Estne hoc illi dicto atque facto Fimbriæ non simillimum?*

8 ¶. *Reditus ad propositum* Ἐπάνοδος *vocatur.*

Ut in exemplo jam allato. Item lib. II. de Orat. *Sed ut eò revertatur, unde hæc declinavit oratio.*

9 ¶. *At in minori digressione Epanodo opus non est. Tamen aliquid dicitur, quo digressio ab illis distinguatur.*

Ut pro Milone: *An verò, Judices, vos soli ignoratis*: & quæ sequuntur. Digressionem hanc claudit istis verbis: *Quam rem et si necessariò feciſti, tamen quoniam in meo inimico crudelitatem expromsisti tuam, laudare non possum, irasci certè non debeo.* Redit deinde ad institutum absque transitione ulla. Hæc de Digressione, & Epanodo.

10 ¶. *Epiphonema est, cùm rei narratæ, aut probatæ, velut coronis, adjicitur pronunciatum ex superioribus expressum.*

11 ¶. *Fit hoc vel admirationis causâ.*

*1. Æn. *Georg. 2. Ut apud Maronem *: *Tantæ molis erat Romanam condere gentem.* Item *, *Adeò à teneris adsuescere multum est.*

12 ¶. *Vel fit, ut comprehendamus summam rei.*

*1. Æn. *2. Ecl. Quomodo idem tempestatis descriptionem claudit his verbis *, *Ponto nox incubat atra*: & postquam ostenderat, animalia singula ex re quapiam capere delectationem, subjicit *, *Trahit sua quemq; voluptas.*

13 ¶. *Vel denique fit, ut sententia firmet, obsignetq; superiora.*

* Olynth. 2. Quomodo Demosthenes *, postquam de Philippi egerat improbitate, subdit: *Res secundæ magnam vim habent ad occultanda, & adumbranda istiusmodi probra.*

CAP. XX.

DE SCHEMATIBUS, quibus res exaggeretur.

1 ¶. HACTENUS *de schematibus, quæ æquè dicunt, ac in re est: sequuntur schemata, quæ plus, aut minus dicunt. Vt sunt* Αὔξησις, καὶ Ταπείνωσις.

2 ¶. Αὔξησις *est, cùm utimur verbo excedente rei magnitudinem.*

Ut

Ut si *scelus* dicas, pro *errato*; *crudelem*, pro *severo*; aut *vulnerâsse*, qui *leviter perstrinxit*.

3 ¶. *Convenit accusanti.*

4 ¶. *Contra* Ταπείνωσις *sive* Μείωσις *est, cùm verbo humiliore, quàm pro re, utimur.*

Ut si *erratum* ponas, pro *scelere*; *severum*, pro *crudeli*; aut *perstrinxisse* dicas, qui *vulneravit*.

5 ¶. *Convenit refellenti.*

6 ¶. Ταπεινώσεως *genus est* Λιτότης, *quæ negatione contrarii plus significat, quàm dicit.*

E.G. *Nam hoc pro jure meo, auditores, dico, me labore, & industriâ curâsse semper sedulò, ne studium eloquentiæ in postremis tenerem.* Nam si quis hîc diceret, *ut studium eloquentiæ præceteris optimè tenerem*; vel, *ut alios eloquentiâ superarem*; tametsi verum diceret, tamen arrogans videretur.

Diximus hoc de schemate quoq; in Tropologia, quatenus Συνεκδοχῆς species est.

7 ¶. *Huc etiam referri potest* Παράλειψις, *sive Præteritio. Fit ea, cùm præterire nos aliquid velle dicimus, atq; interim in transcursu id dicimus.*

Cic. pro Cluentio: *Mittam illam primam libidinis injuriam; mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulsam matrimonio filiam.* Simile est hoc Æn. x.

Quid repetam exustas Erycino in littore classes?
Quid tempestatum regem, ventosq; furentes,
Æoliâ excitos, aut actam nubibus irim?

8 ¶. *Convenit laudanti, ac reprehendenti: item confirmanti, ac refellenti.*

9 ¶. *Etiam ad exaggerandum, vel imminuendum, valent Incrementum, & Periphrasis. Sed ut sæpè est, quòd plus, aut minus dicant; ita interdum æquè dicunt, ac in re est.*

Unde liquet, quatenus ad superiorem, quatenus item ad hunc schematum ordinem pertineant.

10 ¶. *Incrementum est, cùm velut gradibus quibusdam pervenitur ad summum.*

Cic. VII. in Verrem: *Facinus est vincire civem Romanum, scelus verberare, propè parricidium necare, quid dicam in crucem tollere?* Plautus Captivis:

Miser homo est, qui ipse sibi, quod edit, quærit, & id ægrè invenit:
Sed ille est miserior, qui & ægrè quærit, & nihil invenit:
Ille miserrimus, qui cùm esse cupit, quod edit non habet.

11 ¶. Περίφρασις *est, quâ rem unam multis ambimus verbis. Hæc interdum adhibetur, ut rem magis conspicuam reddat; interdum ut obumbret.*

Prioris generis est, cùm Homerus initio operis Ulyssem, Maro Æneam, circumloqui maluit, quàm nominare. Posterioris generis est, cùm Cicero in Miloniana, quia graviùs erat dicere, Clodium à Milonis servis occisum, maluit illud

illud hoc pacto mollire: *In quos incensos irâ, vitamq; domini desperantes, cùm incidisset, hæsit in pœnis, quas ab eo servi fideles pro domini vita expetiverunt.* Item, *Ex quibus, qui animo fideli in dominum erant, & præsentes fuerunt, partim occisi sunt, partim, cùm ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonemq; occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent; fecerunt id servi Milonis (dicam enim, non derivandi criminis causâ, sed ut factum est) neq; imperante, neq; sciente, neq; præsente domino, quod suos quisq; servos in tali re facere voluisset.*

12 ¶. *Ad posterius hoc genus referendum, cùm periphrasi cogimur uti honestatis causâ.*

Istiusmodi sunt isthæc. Plautus Curcul.* *Me dico ire, quò saturi solent.* Varro a: *Retrimenta cibi quâ exirent, per posticum vallem feci.* Signant, quæ Græcis περιτώματα appellantur. Similiter ea Ciceroni sunt *reliquiæ cibi.* Etiam urina Lucretio lib. IV. vocatur

——— *saccatus corporis humor:*

Senecæ* *humor obscenus* & alibi a *aqua immunda.* Imò olim etiam ominosum credebatur *lotium* nominare. Sanè Plinius b inter mortis præsagia reponit *præfandi humoris è corpore effluvium:* hoc est lotii, quod cum honoris præfatione nominari debet.

* Act. 2. sc. 3.
a Apud Nonium in Postic
* lib. 2. d Ira cap. 3
a lib. 2. d Tranqu cap. 18.
b lib. 7. cap. 51.

CAP.

CAP. XXI.

DE FIGURIS PERTINENTIBUS ad argumenta Παθητικά.

1 ¶. VIDIMUS *de schematibus explicationis, probationis & amplificationis. Nunc agamus de iis, quæ ad argumenta pertinent* Παθητικά.

2 ¶. *Sunt hæc duplicia. Alia generatim ad affectus pertinent; alia certam continent affectus speciem.*

3 ¶. *Priora illa vel absoluta sunt, vel relata. Absoluta sunt,* Ἐκφώνησις, *sive exclamatio,* Ἀπορία, *sive Dubitatio, Revocatio sui ipsius, & Alieni sermonis commemoratio.*

4 ¶. Ἐκφώνησις *sive Exclamatio fit, quando oratio interjectionem habens expressam, aut intellectam, animi affectum, ac rei magnitudinem significat; eoq; voce intentiori pronunciatur.*

lib. 2. p. 8. Ut in Catil. *O tempora! ô mores!* Et ad Att.* *O suaves epistolas tuas, uno tempore mihi datas duas! quibus Evangelia quæ reddam, nescio. Deberi quidem plane fateor.*

Virgil. II. Æn.

Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
Accipere? aut quid jam misero mihi denique restat?

At intelligitur interjectio in illo ejusdē Ecl. I.

Fortunate senex, ergo tua rura manebunt.

5 ¶. Uten-

5 ¶. *Utendum exclamatione, ubi res magnas persuaseris. Quare in epilogis maximè locum habet. At in minutis, aut controversis, velle eâ uti, frigidum sit, ac puerile.*

6 ¶. Ἀπορία *sive Dubitatio fit, cùm animus pendet, ac nescit quid dicendum, agendumve sit. Unde & duplicem esse cognoscitur: unam verborum, alteram rerum.*

Verborum dubitatio est illa apud Cornificium: *Tu istud ausus es dicere, homo omnium mortalium? quæro, quonam te digno moribus tuis appellem nomine.* Cicero pro Quinctio: *Quid si vadimonium omnino tibi cùm P. Quinctio nullum fuit, quo te nomine appellemus? improbum? at, etiamsi desertum vadimonium esset, tamen in ista postulatione, & proscriptione bonorum, improbissimus reperiebare. num malitiosum? negas. fraudulentum? jam id quidem arrogas tibi, & præclarum putas. audacem? cupidum? perfidiosum? vulgaria, & obsoleta sunt: res autem nova, & inaudita.* Idem Verr. VI. *Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium; ut amici ejus, morbum, & insaniam; ut siculi, latrocinium; ego, quo nomine appellem, nescio.*

Rei verò dubitatio est in illo Cic. pro Cluentio*: *Equidem, quod ad me attinet, quo me vertam nescio. Negem fuisse illam infamiam judicii corrupti? negem illam rem agitatam in concionibus? jactatam in judiciis? commemoratam in senatu?* Et quæ sequuntur. Item pro lege Manilia: *Quo mihi etiam indi-*

* In principio.

indignius videtur, obtrectatum esse adhuc, Gabinio dicam, anne Pompejo? an utrique? id quod est verius: ne largeretur A Gabinius Cn. Pompejo expetenti, ac postulanti. Virgil. III. Æn. *Eloquar? an sileam?* Et IV. Æn.

En quid agam? rursusne procos irrisa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia supplex?
Quos ego jam toties sum dedignata maritos?
Iliacas igitur classes, atque ultima Teucrûm
Jussa sequar.

7 ¶. *Habet hoc schema magnam vim ad rem amplificandam, ac attentum reddendum auditorem. Convenit laudanti, reprehendenti, dolenti, ac timenti quoque: idque imprimis in exordiis, non orationum modò, sed etiam epistolarum.*

8 ¶. *Revocatio sui ipsius est duplex,* Ἐπανόρθωσις, *&* Ἀποσιώπησις.

9 ¶. Ἐπανόρθωσις *sive Correctio est, quæ tollit id, quod dictum est, & pro eo, quod magis idoneum videtur, reponit.*

Cicero pro Mil. *Quas ille leges, si modo leges nominandæ sunt, ac non faces urbis, & pestes Reip.* Terent. Heaut.* Act. 1. sc. 1.

——— *Filium unicum adulescentulum*
Habeo. ah, quid dixi habere me? imo habui, Chreme,
Nunc habeam, nec ne, incertum est.

10 ¶. Ἀποσιώπησις *est, cùm ita abrumpitur oratio, ut vix appareat, quid dicturus quis fuerit.*

Ut

Ut illud Ciceronis* in Miloniana, non quæ exstat, sed quam habuit: *De nostrũ enim omnium. Non audeo totum dicere.* * Apud Fabium.

11 ¶. *Convenit irato, & minanti.*

Terent. Andr.* * Act. 1. sc. 1.

——— *Quem quidem ego si sensero.*
Sed quid opus est verbis?

Et Eun.* ——— *Ego te furcifer,* * Act. 5. sc. 5.
Si vivo. Sed istuc, quicquid est, primùm expedi.

Cicero epist. ultima lib. IX. ad Att. *Sed erit immitissimus Servius, qui filium misit ad affligendum Cn. Pompejum, aut certè capiendum cum Pontio Titiniano. Etsi hic quidem timoris caussâ. Ille verò. Sed stomachari desinamus.*

12 ¶. *Etiam in dolore locum habet.*

Cicero epist. XXII. lib. VII. ad Att. *De Pompejo scio nihil, eumq; nisi in navim se contulerit, exceptum iri puto, O celeritatem incredibilem! hujus autem nostri. Sed non possum sine dolore accusare eum, de quo angor, & crucior.*

13 ¶. *Item ut imur ob pudorem.*

Ut in Ecl. *Novimus & quite.*

14 ¶. *Item propter δυζφημίαν*.* * malum omen.

Hac de caussa Philippi verba à Demosthene Philipp. 1. intermitti monet Ulpianus. Cic. ad Cassium: *Brutus Mutinæ vix jam sustinebat: qui si cõservatus erit, vicimus: sin, (quod Dij omen avertant) omnes omnium concursus est ad vos.*

15 ¶. *Item propter gravitatem. Nam quæ latent, putantur graviora.*

Juvenalis sat. VIII.

Majo-

Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

16 ¶. *Etiam ad sollicitudinem ac religionem conferre, Fabius* monet.*

*lib. 9. cap. 2.

Quod illustrat illo Cic. pro Milone: *An hujus ille legis, quam Clodius à se inventam gloriatur, mentionem facere ausus esset, vivo Milone, ne dicam consule? de nostrum enim omnium. Non audeo totum dicere.*

17 ¶. *Apud Comicos verò etiam* Ἀποσιώπησις *est, cùm sermo interpellatione alterius abrumpitur.*

Ut apud Ter. And.

SIMO. *Jubeo Chremetem.* CHR. *O, te ipsum quærebam.* Idem Heaut.

SYRUS. *Ita res est hæc, nunc quasi cum.* CLITIPHO. *Quas, malum, ambages mihi*
Narrare occipit?

18 ¶. *Figurata alieni sermonis commemoratio est duplex. Sermocinatio, & Prosopopœia.*

19 ¶. *Sermocinatio propriè est, cùm sermo affingitur personæ, quæ præsentis sit instituti.*

Cicero pro Quinctio: *Quid ad hæc Nævius? videt scilicet nostram amentiam, qui in vita suâ rationem summi officii desideremus, & instituta bonorum virorum requiramus. Quid mihi, inquit, cum ista summa sanctimonia, ac diligentia? viderint, inquit, ista officia viri boni: de me ista considerent, non quid habeam, sed quibus rebus invenerim, quærant.* Et ea-

dem oratione: *Qui inter tot annos ne appellarit quidem Quinctium, cùm potestas esset agendi quotidie: qui, &c. Is non hoc palam dicit? Mihi si quid deberetur peterem, atque adeo jampridem abstulissem, &c.* Idem pro S. Roscio. *Cùm hoc modò accusas, Eruci, nonne hoc palam dicis? Ego quid acceperim, scio; quid dicam, unum illud spectavi, &c.*

20 ¶. *Aliis Sermocinatio etiam vocatur, cùm verum sermonem recitat orator: neq; id unius tantùm, sed etiam, qui inter se & alterum, vel qui inter alios duos fuit.*

Sui, & Roscii sermonem refert Cicero pro Quinctio: *Diffidebam mehercle, C. Aquili, satis animo certo & confirmato me posse in hac caussa consistere: sic cogitabam, cùm contra dicturus esset Hortensius, & cùm esset attentè auditurus Philippus, fore, uti permultis in rebus timore prolaberer. Dicebam huic Q. Roscio, cujus soror est cum P. Quinctio, cùm à me peteret, & summè contenderet, ut propinquum suum defenderem: mihi perdifficile esse, contra tales oratores, non modò tantam caussam perorare, sed omnino verbum facere conari. Cùm cupidiùs instaret, homini pro amicitia familiariùs dixi, mihi videri ore durissimo esse, qui præsente eo gestum agere conaretur: qui verò cum ipso contenderent, eos, etiamsi quid antea recti, aut venusti haberi visi sunt, id amittere: ne quid mihi ejusmodi accideret cùm contra talem artificem dicturus essem, me vereri. Tum mihi Roscius, & alia multa mei confirmandi caussâ dixit; & mehercule, si nihil diceret, tacito ipso officio, & studio, quod adhibebat erga propinquum suum, quemvis commoveret. Etenim cùm*

arti fex ejusmodi sit, ut solus dignus videatur esse, qui in scena spectetur; tum vir ejusmodi est, ut solus dignus videatur, qui eò non accedat. Verumtamen, quid si, inquit, habes ejusmodi causam, ut hoc tibi planum sit faciendum, neminem esse, qui posit biduo, aut summùm triduo, septingenta millia passuum ambulare? tamenne vereris, ut posis hæc contra Hortensium contendere? minimè, inquam. Sed quid ad rem? Nimirum, inquit, in eo causa consistit. Quomodo? Docet me ejusmodi rem, & factum simul Sex. Nævij, quod si solum proferretur, satis esse deberet. Mox ibidem se, & Nævium, colloquentes inducit. Item se, & Aquillium, orat. pro Cæcina. Festiva etiam illa collocutio pro Plancio: *At ego, cùm casu diebus iis, itineris faciendi causâ, decedens è provincia, Puteolos fortè invenissem, cùm plurimi, & lautissimi solent esse in iis locis, concidi penè, judices, cùm ex me quidam quæsisset, quo die Româ exîssem, & nunquid in ea esset novi? Cui cùm respondissem, me è provincia decedere: etiam mehercules, inquit, ut opinor, ex Africa. Huic ego jam stomachans fastidiosè, imò ex Sicilia, inquam. Tum quidam, quasi qui omnia sciret, quid, tu, nescis, inquit, hunc Syracusis Quæstorem fuisse? Quid multa? desliti stomachari, & me unum ex iis feci, qui ad aquas venissent.*

At alios duos colloquentes inducit verbis istis orat. pro Quinctio: *Quinctius porrò istum posse facere videbat: debere intelligebat: mentiri, quia causa, cur mentiretur, non erat, non putabat. quasi domi nummos haberet, ita constituit Scapulis daturum. Nævium certiorem facit: rogat, ut curet, quod dixisset. Tum iste vir optimus (vereor ne se dirideri putet,*

tet,, quòd iterum jam, Optimus, dico) qui hunc in summas angustias adductum putaret, ut eum suis conditionibus in ipso articulo temporis adstringeret, assem sese negat daturum, nisi priùs de rebus, rationibusq; societatis omnibus decidisset, & scisset, sibi cum Quinctio controversiæ nihil futurum. Posterius, inquit, ista videbimus: nunc hoc velim cures (si tibi videtur) quod dixisti. Negat se aliâ ratione facturum, quod promisisset, non plùs sua referre, quàm si, cùm auctionem venderet, domini jussu quicquam promisisset.

21 ¶. *Sermocinatio omnis hoc habet, quòd, si aptè instituatur, fidem conciliat orationi. Nam alienum sensum, & quasi vocem, auribus percipere videmur. Porrò illud genus, quo sermonem alicui affingimus, maximè figuratum est. Nam ea dixisse aliquem dicimus, quæ fortasse cogitavit: sed tamen palàm dicere ausus non esset. At genus ist hoc, quod dialogum continet, (quod cum priori genere, ubi dialogismus est, temere confundunt) rariùs figuratum est, quia plurimùm simplex est rei gestæ narratio.*

22 ¶. προσωποποιία est, *cùm aut personam mortuam, tanquam vivam præsentemq; loquentem inducimus; aut personam facimus è non persona, sive tribuendo ei sermonem, sive compellando eam, quasi intelligat.*

Prioris generis, quo mortuum loqui fingimus, est hoc apud Ciceronem orat. pro M. Cælio, ubi Appius Cæcus, quasi ab inferis excitatus, inducitur Clodiam compellans: *Existat*, inquit, *ex hac ipsa familia aliquis, ac potissimùm cæcus ille. Minimum enim dolorem capiet, qui istam non videbit. Qui profectò si existeret, sic aget, & sic loquetur: Mulier, quid tibi cum Cœlio? quid cum homine adolescentulo? quid cum alieno? cur aut tam familiaris huic fuisti, ut aurum commodares: aut tam inimica, ut venenum timeres? &c.*

Posterioris generis est, cùm Catilinariâ primâ patriam inducit loquentem cum Catilina, *Quæ*, inquit, *tecum Catilina sic agit, & quomodo tacita loquitur: Nullum jam tot annos facinus exstitit, nisi per te: nullum flagitium sine te: tibi uni multorum civium neces, tibi vexatio direptioq; sociorum impunita fuit, ac libera: tu non solùm ad negligendas leges, & quæstiones, verùm etiam ad evertendas perfringendasq; valuisti, &c.* Huc quoque refer, cùm alloquimur res ratione destitutas, quasi intelligant. Ut in illo veteris poëtæ apud Tullium *: *O domus antiqua, heu quàm dispari dominaris domino.* Ut vulgatam nunc lectionem ejus retineam loci, de quo tantopere disputant viri docti. Ejusdem est generis, cùm prophetæ in sacris literis compellant cœlum, maria, montes, similiaque.

.Off.

23 ¶. *Et hæc de schematibus παθητικοῖς absolutis: sequuntur magis ad alium relata. Sunt hujusmodi, Interrogatio & Apostrophe.*

24 ¶ In-

24 ¶. *Interrogatio figurata est; quando, ubi rectâ oratione uti poteramus, sermonem inflectimus.*

E.G. Dicere poterat Cicero: *Patent, Catilina, tua consilia; conjuratio tua omnium conscientiâ constricta tenetur; quid egeris, nemo ignorat.* Sed magis instat, urgetque, cùm ait: *Patere tua consilia non sentis? constrictam jam omnium horum conscientiâ teneri conjurationem tuam, non vides? quid proximâ, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris?* Similiter dicere poterat Maro *, * Ecl. 1.

Ipse ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis, multùm latrante Lyciscâ.

Sed plus spiritus, nervorumque habet:

Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis?

25 ¶. *Est hujus schematis usus multò maximus. Nam utimur eo ad magis asseverandum, aut urgendum; ad indignationem, admirationem, alioſve affectus exprimendos; idq; imprimis in rebus vel manifestis, vel jam demonstratis. Plurimùm quoq; valet ad probandum, quia verisimile non est, interrogaturum fuisse oratorem, nisi putâsset, adversarium nihil habiturum, quod respondeat. Prodest etiam ad parandam attentionem, quia aculei instar languentem excitat auditorem: ac denique valet ad varietatem orationi afferendam,*

rendam, dum, quod antea rectâ dictum erat oratione, id postea profertur inflexâ.

26 ¶. *Apostrophe est, cùm sermonem aliò avertimus, quàm instituta requirat oratio. Utimur eâ ad urgendum adversarium.*

lib. 1. Act. 2. Utillo Ciceronis, tertâ in Verrem *: *Nemo jam, Dolabella, neq; tui, neq; tuorum liberorum, quos tu miseros in egestate, atq; in solitudine reliquisti, misereri potest. Verresne tibi tanti fuit, ut ejus libidinem, hominum innocentium sanguine lui velles? Iccircone exercitum, atq; hostem relinquebas, ut tuâ vi, & crudelitate, istius hominis improbissimi pericula sublevares.*

27 ¶. *Usurpamus quoq; ad invocandum.*

Idem Cic. primâ in Catil. *Tum tu, Jupiter, qui iisdem, quibus hæc urbs, auspiciis à Romulo es constitutus, quem Statorem hujus urbis, atque imperii verè nominamus; hunc, & hujus socios, à tuis aris, cæterisq; templis, à tectis urbis ac mœnibus, à vita fortunisq; omnium civium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hostes patriæ, latrones Italiæ scelerum fœdere inter se ac nefariâ societate conjunctos, æternis suppliciis vivos, mortuosq; mactabis.*

28 ¶. *Nec tantùm ad personas fit, sed etiam res inanimas.*

Ut pro Milone: *Vos enim jam, Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro atque obtestor, vosq; Albanorum obrutæ aræ, sacrorum populi Romani sociæ, æquales,* &c. Virgil. III. Æneid.

——— *Quid non mortalia pectora cogis*
Auri sacra fames!

Et

Et II. Æneid.

O patria, ô divûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidûm.

29 ¶. *Convenit hoc schema, cùm reprehendenti ac refellenti: tum etiam dolenti, imprimis, si ad personas absentes, aut res inanimas, convertatur oratio.*

30 ¶. *Tantum de figuris generalibus affectuum: sunt verò, quæ & specialem ornent affectum, eumq; vel gratum, vel ingratum, vel medium.*

31 ¶. *Gratum ornat* Παιανισμὸς, *ac lætanti convenit.*

Ut,* *Vivamus, mea Lesbia, atque amemus.* * Catull. epig. 5.

32 ¶. *Ingratum ornant eæ, quibus illusio, atque obtrectatio inest: ut* Σαρκασμὸς, Διασυρμὸς, Χλευασμὸς, *aliæq; species irrisionis: de quibus dictum, cùm ea explicaremus, quæ falsò inter tropos retulerunt.*

33 ¶. *Ac pertinet huc quoque* Ἀρὰ, *sive Execratio. Est ea hominis valdè irati.*

Ut,* *Di isti Segulio male faciant.* * Cic. epist. ad D. Brutum lib. II.

34 ¶. *Ad medium affectum pertinet* Δέησις, *sive Obsecratio.*

Ut,* *Quod te per superos, &c.* * Virgil. lib. 2.

35 ¶. *Convenit dolenti, commendanti, hortanti ac timenti etiam, quatenus opem implorat.*

36 ¶. *Item Admiratio.*

Ut, * *O clementiam admirabilem, atq; omnium laude, prædicatione, literis, momentisq; decorandam!*

* Cic. pro Ligar.

37 ¶. *Convenit laudanti, reprehendenti, irridenti.*

38 ¶. *Item* Εὐχή, *sive Votum.*

Ut, * *Outinam tunc, cùm Lacedæmona classe petebat,*
Obrutus insanis esset adulter aquis.

* Ovid. epist. 1.

39. ¶. *Convenit dolenti, timenti, speranti.*

CAP. XXII.

DE TRANSITIONE, REJECTIONE ET DIGRESSIONE.

1 ¶. ENUMERAVIMUS *figuras potissimas ad ornandam inventionem pertinentes: supersunt eæ, quæ dispositionem exornant. Hujusmodi sunt Transitio, Rejectio & Revocatio.*

2 ¶. *Transitio est, cùm infertur aliquid orationi, ut ab eo, quod diximus, commodè digrediamur ad id, quod supereſt.*

3 ¶. *Est hæc vel perfecta, vel imperfecta.*

4 ¶. *Perfecta dicit, qua de re actum sit, & quid sequatur. Imperfecta alterum tantùm facit.*

Itaque perfecta est, cùm Cic. Philipp. VII. ait: *Satis multa de turpitudine: dicam deinceps, quod proposui de periculo,* &c. Item pro Manil. *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.*

Virgil.

Virgil. II. Georg.

Hactenus arvorum cultus, & sidera cœli;
Nunc te, Bacche, canam.

Imperfecta est in illo Cic. pro Rosc. Amerino: *Age, nunc illa videamus, Judices, quæ consecuta sunt.* Et hoc Sallust. in Jugurth. *De Africa, & ejus incolis, ad necessitudinem rei satis dictum.*

5 ¶. *Utimur Transitione, cùm oratio, aut epistola, plura habet capita: nec tantùm orationi perspicuitatem adfert, quod Hermogenes observat: sed etiam utilis est ad parandam attentionem.*

6 ¶. *Ἀποδιώξις*, sive Rejectio est, cùm aliquid vel simpliciter ab oratione removetur: vel in alium locum, ac tempus rejicitur.*

* Male in vulgatis Julii Rufiniani codicibus vocatur Apodoxis

7 ¶. *Ac prius quidem genus convenit imprimis refellenti; maximeq; locum habet, si quid videatur, vel leve, ac nugatorium; vel per se planum, apertumq;; vel odiosum, quodq; in suspicione relinqui, quàm aperte dici, satius sit; vel denique alienum, ac minimè pertinens ad præsens institutum. Alterum genus, quo quid in commodiorem locum reservatur, ad διάταξιν pertinet, orationemq; perspicuam facit. Utrumq; autem genus præstat, ne quid utile, aut necessarium, omisisse videamur.*

Prioris generis est illud Tullii pro S. Roscio: *Erucii criminatio tota, ut arbitror, dissoluta est: nisi fortè exspectatis, ut illa diluam, quæ de peculatu, ac de ejusmodi rebus commentitiis, inaudita nobis ante hoc tempus, ac nova objecit. quæ mihi iste visus est ex alia oratione declamare, quam in alium reum commentaretur. ita neq; ad crimen parricidii, neq; ad eum qui causam dicit, pertinebant.* Et eâdem orat. *Permulta sunt quæ dici possunt, quare intelligatur summam tibi facultatem fuisse maleficii suscipiendi: quæ non modò iccirco prætereo, quòd te ipsum non libenter accuso: verùm eo magis etiam, quod si de illis cædibus velim commemorare, quæ tum factæ sunt istâ eâdē ratione, quâ S. Roscius occisus est, vereor ne ad plures oratio mea pertinere videatur.* Idem pro Posthumo: *Quid ego Senatum defendam hoc loco judices? omni equidem loco debeo: ita de me meritus est ille ordo. Sed id nec agitur hoc tempore: nec cum Posthumi caussa res ista conjuncta est.*

Alterius generis est ἀποδίωξις ista pro Plancio: *Quo quidem tu loco, Cæsi, etiam purgasti inimicos meos, meaq; vitæ nullas ab illis insidias fuisse dixisti: posuit hoc idem Laterensis. quamobrem de isto paullò post plura dicam. De re tantùm requiro,* &c. Item pro lege Manilia: *Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque vera laus ei detracta oratione nostrâ neque falsa afficta esse videatur.*

8 ¶. *Revocatio est, cùm, quia longiores aliqua in re fuerimus, orationem ad principium revocamus.*

E.G. *Sed nimis hac de re multa: quare in gyrum contrahamus orationem.*

9 ¶. Di-

9 ¶. *Digressio quoque, etsi ad amplificandum ferè adhibetur; tamen ratione situs, hoc est, quatenus excurrit extra ordinem primariarum orationis partium, pertinet ad dispositionem.*

10 ¶. *Et hæc de Schematibus, tum* λέξεως, *tum* διανοίας, *quæ, ut maximum orationi ornamentum adferunt, si parcè, & prudenter adhibeantur: ita immodicè usurpata efficiunt, ut nimia illa lenocinia orationem magis meretrici simillem reddant, quàm matronæ.*

FINIS LIBRI QUARTI.

GERAR-

GERARDI JOANNIS VOSSI

PARTITIONUM ORATORIARUM Liber Quintus.

CAP. I.

DE PRIMA, ALTERAQUE COMPOSITIONIS PARTE, quæ sunt JUNCTURA, & ORDO.

1 ¶. NUNC *de Compositione dicamus, quæ ex idonea verborum, sententiarumq; structura ornatum adfert orationi.*

Tres siquidem feceramus * Elocutionis partes, Elegantiam, Dignitatem, & Compositionem: quarum prima facit, ut emendatè, & dilucidè dicamus: altera, ut ornatis utamur verbis, sententiisque: tertia, de qua deinceps agendum, ut ordine singula collocentur.

* Lib. 1. cap. 6. §. 6. & cap. 3. §. 1.

2 ¶. *Compositioni subjiciuntur quatuor, Junctura, Ordo, Periodus, & Numerus.*

3 ¶. *Junctura præstat, ut oratio sit lenis, & mollis; aut sonora, ac grandis; aut si rei, de qua agitur, natura ita ferat, contrario modo sit affecta.*

4 ¶. *Mollia suavitatem pariunt; eoq; locus*

iis

iis in rebus lætis, & jucundis: sonora grandiaq; gignunt amplitudinem, contrà quàm faciunt exilia, quæ iccirco in retenui locum habent. Dura asperaq; conveniunt rebus duris, & asperis.

Sonantia in Pompejo Saturnio commendabat Plinius*. Ejusmodi est, *majestas.* Exile est, *inimicitiæ.* Molle, & lene, *lilium.* Durum, atque asperum, *Xerxes.* *lib. 1. ep. 16.

5 ¶. *Omne hoc metimur auribus; quarum judicium superbissimum est. Duo verò sunt, circa quæ judicium hoc versatur; sonus literarum, & syllabarum multitudo.*

6 ¶. *Literarum sonus duobus æstimatur, naturâ earum in se, & earundē concursu.*

7 ¶. *De priori sic statuimus: E vocalibus maximè sonat A, proximè O, inde* U, *hinc E, postremum locum obtinet I.*

8 ¶. *E consonis minùs sonant mutæ: atque ex his ipsis minimè tenues, nisi accessione spiritus, sive literæ H, tenuium exuerint naturam.*

9 ¶. *E semivocalibus L molle est, M firmum, N siccum, & tinniens, R asperum, S humidum, X stridulum, Z suavius.*

10 ¶. *In concursu literarum ista Fabius observat. Vitandus vocalium concursus, qui cùm accidit, hiat & intersistit, & quasi la-*

si laborat oratio. Pessimè autem junctura, quæ easdem inter se literas committunt, sonabunt. Et inprimis earum, quæ patulo aut cavo ore, efferuntur; A, & O. In epistolis tamen, ut in doctrina de charactere dicemus, locum habet vocalium concursus, quia in his negligentia est pro cultu: item in sublimi stylo, quia ea res facit ad granditatem orationis. Imò aliàs quoque angusti atq; humilis animi est, nimis eum perhorrescere, cùm indicet negligentiam hominis, de re potiùs, quàm verbis, laborantis.

11 ¶. *Adhæc nec conjungendæ sunt consonæ, quæ in commissura rixantur.*

Argumento est, quòd veteres, δι' φωνίας caussâ, sæpè in compositione literas alias pro aliis substituerunt. Quia B dure sonat ante F, itemq; N ante L, iccirco *aufero* dixere pro *adfero*, & *colloco* pro *conloco*: eademque in aliis ratio.

Nec difficile est caussam reddere, cur, aliis duriùs, molliùsve ad aures accidant. Nam necesse est, durum gigni sonum, concurrentibus literis, qui habitu oris contrario proferuntur. Atqui B. P. M. & his similes, os claudunt: contra N. & K. aperiunt. Hanc contrarietatem Græci Ἀντιτυπίαν appellant, quasi *renitentiam* dicas. Ut in *carpo*, ἔμαρψεν. Nec ἀντιτυπία ista tantùm spectatur in diversi organi literis, ut si una palati, altera labialis sit: sed etiam si una leniùs,

nius, quàm altera, spiritum pellat. Hujusmodi sunt B & P. item C & G. item D & T. unde iis concurrentibus, altera solet corrumpi, ne os molestè torqueatur. Estq; hæc causa, cur non, ut *ab rege*, ita *ab Pamphilo* dicamus.

12 ¶. *Præterea videndum, ne ultima syllaba præcedentis dictionis sit prima sequentis. Interdum tamen id elegantiæ est.*

Ut illo Maronis, *Fama malum*: item apud Cic. Phil. 1. *Quæ quæsita*. Item cùm idem ait, *Res mihi invisæ visæ sunt Brute*: & illo ejusdem, *O fortunatam natam me Consule Romam!* Quæ duo cùm Fabius * Ciceroni excidisse scribit, planè judicium ejus desidero. * Lib. 9. cap. de compositione.

13 ¶. *Dispiciendum etiam, ne commissis inter se verbis duobus, ultima prioris, & prima posterioris syllaba, efficiant turpe aliquod nomen.*

Id in caussa fuit, cur veteres * *nobisum* potiùs dixerint, quàm citra ἀναστροφὴν. Vocant Græci κακέμφατον. Quale Servius etiam esse putat in his Maronis, *Dorica castra*: & *cæca caligine*. Nam ex syllabis concurrentibus nascitur vox *caca*. Quod tamen non refugit, vel saltem nec effugit Livius lib. XXIV. quo loco agit de Cn. Scipionis femore tragulâ confixo: *Haut dubium fuit, quin nisi ea mora interveniisset, castra eo die Punica capi potuerint.* * Cic. in Orat.

14 ¶. *Atq; hæc de literarum potestate, quatenus varium gignit sonum. Alterum erat syllabarum multitudo: de qua hoc solùm*

præci-

præcipi opus est, vocabula mediocria præferri monosyllabis, & longis. Nam monosyllaba, multaq; brevia, si continues; compositio clausulis suis concisa subsultabit. Et contrà longiorum continuatio adfert quandam dicendi tarditatem.

15 ¶. ORDO *sequitur: de quo (ut Fabii vestigiis insistamus) illud primùm cavendum in amplificando, ne decrescat oratio, & fortiori subjungatur aliquid infirmius.* Ut sacrilego fur, latroni petulans.

16 ¶. *In extenuando verò contrarius ordo locum habet.*

17 ¶. *Præcedere etiam debet, quod naturâ, vel dignitate præstantius est.*

Eoque viros, ac fœminas; diem, ac noctem; ortum, & occasum, potiùs dicemus, quàm retrorsum. Cicero tamen non refugit, *noctes, diesq;*.

18 ¶. *Collocanda quoq; ea priori loco, quæ ordine permutato fiunt supervacua.*

Quod utilissimum præceptum parùm idoneo exemplo à Fabio illustratur. Nam *fratres gemini* dicere jubet, quia, ut inquit, si præcesserunt, *gemini, fratres* addere non est necesse. At gemini quoq; esse possunt, qui fratres non sunt; eoque Cicero etiam, & Livius, aliter locuti.

19 ¶. *Adhæc verbo sensum claudere, multo, si compositio sic patiatur, optimum est.*

In

In verbis enim sermonis vis inest. Sed id si asperum erit, cedat ratio numeris.

Plurimos alii canones adjiciunt, non quidem aspernandos puritiæ: at non magnæ tamen rei: E pauculis, quos adferam, cæterorum erit judicatio.

I. Eleganter aliquid interjicitur inter substantivum, & adjectivum: ut longâ illâ ad Lentulum epistolâ: *Aut occulta nonnullorum odia, aut obscura in me studia cernebam.*

II. Adjectivum elegantiùs tum substantivo postponi solet, quando vel comparativus, aut superlativus est, vel pronomen, sub quo comprehendo distributiva, partitiva, & numeralia, E.G. *virtute maximâ, amicus quilibet, annus sextus.*

III. *Si* eleganter secundo loco ponitur: ut, *Id si feceris.*

IV. *Quàm* venustiùs ponitur inter nomina, imum locum obtinente comparativo. E.G. *Boni quàm docti, gratiores esse debent. Ejus nomen, quàm Solonis, illustrius.*

V. Negantia scite ponuntur loco extremo. Ita Cicero Philipp. II. *Qui honos post conditam hanc urbem habitus est togato ante me nemini.* Item Cæsar claudit his verbis librum secundum de bello Gallico: *Ob easq; res ex literis Cæsaris die* XV. *supplicatio decreta est, quod ante id tempus acciderat nulli.* Paullò antè dixerat idem: *Cùm jam defenderet nemo.*

Quem hujusmodi præceptiunculæ delectant, haurire eas poterit è Jacobi Publicii institutionibus, & Franciſci Sylvii progymnasmatis.

Quædam etiam de iis melioris notæ rhetor, Nicolaus Cauſſinus, in ſuis eloquentiæ parallelis lib. VII. cap. XV. Nos ad graviora properamus. Ad periodum dico & numerum: quorum doctrina mirificam orationi venuſtatem adfert, eoque in hac purgatis planè auribus opus eſt.

CAP. II.

DE INCISIS, MEMBRIS, PERIODIS.

1 ¶. ACCEDAMUS *nunc ad doctrinam de periodo. A cujus partibus ordiemur. Periodi aliæ partes majores, quæ Græcè* κῶλα; *Latinis* membra *dicuntur, aliæ minores, quæ Græcis* κόμματα, *Latinis vocantur* inciſa.

2 ¶. *De commatis, coli, & periodi definitione, non convenit Grammaticis, ac Rhetoribus; quia illi ſenſu orationis; hi magnitudine, aut numero, ea metiuntur. Itaq; Grammaticis periodus eſt oratio per ſe abſolvens ſententiam; colon eſt pars periodi, quæ extra periodum ſententiam abſolvere poſſit; comma eſt pars periodi, quæ extra periodum ſententiam abſolvere non poſſit. At Rhetores ſæpè vocant aliquid comma, aut colon, quod propriè nō eſt pars periodi: ut cùm eum dicunt inciſim, aut mem-*

membratim dicere, qui paucis verbis perficiat sententiam.

Rhetoribus enim comma est, *Nequid nimis*, Colon est, *Etiam capillus unus habet umbram suam.* Grammaticis autem utrumque sit periodus, quia per se sententiam compleat, ac proinde post se exigat τελείαν σύμβολον.

3 ¶. *Differunt comma, & colon numero: ut Fabius docet. Nam incisum vult esse sensum non expleto numero conclusum: membrum autem definit, sensum numeris conclusum, sed à corpore abruptum, & per se nihil efficientem.*

4 ¶. *Alii magnitudine potiùs distinguunt. Comma enim à duabus syllabis extendi ajunt usq; ad septem: si ultrà progrediatur, dici colon.*

Itaq; perfectum comma est hoc pro Ligario: *Tulit arma contrate.* Ubi syllabæ septem. At minora commata sunt ista pro eodem: *Quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?* Ubi comma duarum syllabarum est, *manus*: trium, *oculi*: quatuor, *quæ tua mens*: item, *quid optabas?* quinq;, *ardor animi*: nec non *quid cupiebas.*

5 ¶. *Est autem comma, vel extra periodum, quod perfectam sententiam absolvere potest: vel periodi pars, eoq; nihil absoluti significans.*

6 ¶. *Incisa extra periodum frequentamus in oratione concitata, ac vehementi, quaq; interrogationibus, ac responsionibus constat. Incisim quoque efferri amant γνῶμαι & apophthegmata.*

7 ¶. *Ut autem comma, ita & colon, vel est pars periodi, vel non est. Extra periodum perficit sententiam re ipsâ. In periodo non re ipsâ, sed potestate, quia demum avulsum à periodo complet sententiam.*

E.G. *Cùm regium sit benefacere, & audire malè: minimè siniſtrum hoc judicium turbare quemquam noſtrum debet.* Hæc periodus constat duobus colis. Utraq;, ut in periodo ponitur, suspendit animum. At potest tamen utraque complere sententiam. Nam perfecta sententia est: *Regium est benefacere, & audire malè.* Perfectus quoque sensus est: *Judicium hoc siniſtrum quemquam noſtrum turbare non debet.*

8 ¶. *Colon vel est simplex, quod non resolvitur in incisa: vel compoſitum, quod ex incisis componitur.*

Simplex est, *Cur clandestinis consiliis nos oppugnas?* Compositum, *Obsequium amicos, veritas odium parit.*

9 ¶. *Præterea cola vel sunt* κομματικὰ. *sive brevia, quæ intra septimam, ac duodecimam se continent syllabam: alia* μέτρια, *sive mediocria, quæ intra duodecimam, &*

deci-

decimam septimam, aut octavam: alia σχεινοτενὴ, *sive oblonga, quæ hunc numerum excedunt: qualia & viginti quatuor syllabarum, atque ampliùs esse possunt.*

10 ¶. *Cola* κομματικὰ *locum habent in caussis minoribus, & ubicunq; acriter erit, pugnaciterq; dicendum. Item in narrationibus, exceptis iis, quæ ornandi caussâ instituuntur. Hæc enim lenis, & fluens contextus dicit.*

Talis est narratio in Verrinis de raptu Proserpinæ.

11 ¶. *At cola mediocria, & oblonga, usurpanda in Panegyricis, & caussis gravibus, imprimis earum exordiis.*

Ut liquet ex Ciceronis Miloniana, & Isocraris Panathenaico.

12 ¶. *De commate, & colo diximus, tum quà periodi partes, tum quà absolutè spectantur. Nunc videamus de periodo: quæ Latinis dicitur comprehensio, circumscriptio, continuatio, circuitus, verborum orbis, & ambitus.*

Græcum nomen est à περὶ*, & ὁδὸς a: ac vocatur ita, quia quasi in orbe quodam inclusa procurrat oratio.

* circum. a via.

13 ¶. *Ut verò intelligatur, quid orbem appellem; non ignorandum, duo esse orationis*

genera; unum naturale, alterum artificiosum.

14 ¶. *Naturale nunc incisim, nunc membratim, nunc utroq; modo procurrit; nec orationi tribuit modum, sed etiam ferri permittit, usq; dum solâ sensus necessitate terminetur. Iccirco Græcis* Εἰρομένη λέξις, *h.e. Jugis ac pendens dictio vocatur.*

15 ¶. *Artificiosa autem, nec brevitate aures defraudat, nec longitudine satiat; sed modum adhibet, certisq; terminis constringit orationem, ac gratâ quâdam harmoniæ jucunditate complet.*

16 ¶. *Hæc si intra quatuor cola se contineat; periodus vocatur: sin eam excedat, attamen in orbe concluſa procurrat; periodicum dicitur, quia periodo similis est.*

17 ¶. *Periodus definitur ab Aristotele, dictio, quæ ex se habeat principium, & finem, & conspicuam magnitudinem.*

Quæ definitio duo exigit. Unum est, ut periodus principium & finem habeat, non aliunde, quemadmodum fit in εἰρομένῃ sive interminata oratione, sed ex seſe.

Altera conditio est, ut habeat magnitudinem εὐσυνόπτον, h. e. ut facilè perluſtrari ac percipi possit. Cujusmodi est structura verborum circumducta, & quasi in orbem concluſa.

Est itaque hæc Aristoteleæ definitionis sententia:

tentia: Periodus est oratio circumducta, ex sese principum ac finem habens, ac orbis magnitudinem, quæ uno intuitu facilè conspiciatur, perceptaque moveat, ac delectet.

Eâdem mente à quibusdam ex secundo Ciceronis de oratore definitur in hunc modum, Oratio in quodam quasi orbe inclusa procurrens, quoad insistat in singulis absolutisque sententiis. Cui definitioni consentit illa Cornificii: Continuatio (ita periodum vocat) est densa, & continens frequentatio verborum cum absolutione sententiarum.

Etsi autem omnis verborum structura circumacta & in orbem comprehensa, periodus vocatur, non ab Aristotele modò, sed etiam Cicerone, Cornificio, Demetrio, Fabio: Hermogenes tamen eam demum perfectam periodum esse censet, quæ vel epicherematica est, h.e. argumentum continens; vel enthymematica, partibus contrariis constans. Verùm neutiquam in periodis necessarium est, ut argumentationem contineat; etsi ea, quæ id faciat, cæteris præstet; ut quæ non solùm pulchra sit, sed etiam lacertosa. Et hæc de periodo in genere. Nunc de ejus divisione agamus.

18 ¶. *Periodus vel est simplex, vel duorum, vel trium, vel quatuor membrorum.*

Græcè Ἁπλῆς, Δίκωλος, Τρίκωλος, & Τετράκωλος.

19 ¶. *Quòd autem simplicem quandam esse periodum dico, id non ita intelligendum,*

quasi periodus aliqua esse possit, quæ non habeat duas istas partes, quas vulgo πρόθεσιν, & ἀπόδοσιν vocant: verùm simplex dicitur, quia tantùm est unius coli, etsi hoc colon comprehendat duo commota, quorum prius πρόθεσιν, posterius constituit ἀπόδοσιν.

E. G. *Gratiâ tantum possumus, quantum vicit.* Hic & protasis, & apodosis, est comma, vel quasi comma *. Periodus tamen est, non colon; quia est oratio circumducta, ac καμπὴν habet propter ἀπόδοσιν.

20 ¶. *Summùm autem periodus est membrorum quatuor.*

Ut agnoscunt Demetrius, & Hermogenes, ac Terentianus quoq; Maurus indicat, cùm scribit.

Quatuor è membris plenum formare videbis
Rhetora circuitum, sive ambitus ille vocetur.

21 ¶. *Interdum tamen agnoscimus periodum constare quinq; membris: verum id tum fit, cùm membra illa quinq; brevia adeo sunt, ut non excedant quantitatem quatuor majusculorum membrorum.*

Ita periodus hæc quinque constat colis: *Videte igitur, quàm iniquè accidat, quia res digna sit, ideo turpem existimationem sequi; quia turpis existimatio sequitur, ideo rem indignam non judicari.* Sanè & periodum plurimorum esse membrorum posse, quàm quatuor, indicat quoque, quòd Cicero,

* Addo *quasi comma*, propter eos, qui censent comma summùm esse septem syllabarum. Nempe etiam octo syllabæ pro commate censentur, si commata jungantur.

cero, cùm hac de re tractat, semel iterumq; eam FERE quatuor membrorum esse dicat. Quamquam & altera ratio est, cur ita Cicero loquatur.. Nam περίοδον quoque, quia periodicè contexitur, sub periodo comprehendit. Apponam verba ejus in Oratore: *Constat ille ambitus, & plena comprehensio è quatuor ferè partibus, quæ membra dicimus, ut & aures impleat, & ne brevior sit, quàm satis sit, neque longior: quamquam utrumq; nonnumquam, vel potiùs sæpè accidit, ut aut citiùs insistendum sit, aut longiùs procedendum, ne brevitas defraudâsse aures videatur, neve longitudo obtudisse.* Et mox: *E quatuor igitur, quasi Hexametrorum instar versuum quòd sit, constat ferè plena comprehensio.* Illustre autem periodi quadrimembris exemplum habemus initio orat. pro Cæcina: *Si quantum in agro, locisq; desertis audacia potest, tantum in foro, atque in judiciis impudentia valeret: non minùs in caussa cederet A. Cæcina Sex. Æbutii impudentiæ, quàm tum in vi facienda cessit audaciæ.*

22 ¶. *Elegantissimæ autem sunt periodi, in quibus membra sunt æqualia, aut penè æqualia. Id cùm fit ἰσόκωλον appellatur, sive* Compar.

Cic. in Manil. *Extrema hieme apparavit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit.* Idem pro Mil. *Est enim hæc non scripta, sed nata lex; quam non didicimus, accepimus, legimus; verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus.*

23 ¶. *Ut hujusmodi sit oratio, non enume-*

ratione consequimur, quæ puerilis sit industria; sed usu & exercitatione; quæ faciunt, ut animi quodam sensu par membrum reddamus superiori.

24 ¶. *Ex iis verò periodis* τρικώλοις *aut* τετρακώλοις, *quarum membra imparia sunt, orationem illæ faciunt acriorem, quæ sunt* βραχύκωλοι, *hoc est, in quibus postremum membrum cæteris brevius est.*

Ut in Miloniana: *Postremò, nisi eum Dii immortales in eam mentem impulissent, ut homo effœminatus fortißimum virum conaretur occidere, hodie rempub. nullam haberemus.*

25 ¶. *At si ornatui studeamus, præferendæ erunt, quarum membrum postremum longius est prioribus. Græci* μακροκώλους *appellant.*

Ut pro Marcello: *Tantus enim est splendor in laude vera, tanta in magnitudine animi & consilii dignitas, ut hæc à virtute donata, cætera à fortuna commodata esse videantur.*

26 ¶. *Quòd si qua sententia longior occurrat, quàm ut ambitu venusto concludi possit, eam in plures partes secare licebit, quo singulis in orbe conclusis, plures fiant periodi.*

27 ¶. *Periodis, Fabio teste, utimur in proœmiis gravium caussarum, in locis communibus, in amplificationibus, itemq́ in epilogis.*

logis. His adde ex Cornificio, in sententia, in contrario, itemq; in explicanda conclusione.

28 ¶. *Non tamen diu nimis utendum est periodis; sed interserenda his commata, cola, quò varietate hâc tollatur fastidium, majorq; oriatur delectatio.*

De periodis hactenus.

29 ¶. *Quòd si* τετρακωλία *excedatur, ac nihilominus orbe quodam concluſa feratur oratio, dicetur* περίοδος, *vel* περιοδικόν.

Ut pro Archia: *Si quid est in me ingenii, judices, quod sentio quàm sit exiguum: aut si qua exercitatio dicendi, in qua non inficior mediocriter esse versatum: aut si hujusce rei ratio aliqua, ab optimarum artium studiis, & disciplinâ profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse: earum rerum omnium vel inprimis hic A. Licinius fructum à me repetere propè suo jure debet.*

30 ¶. *Sin verò non artificio, sed dicentis viribus terminetur:* πνεῦμα *sive spiritus vocabitur. Est enim* πνεῦμα *compositio sententiam membris & incisis dimensam, pro oratoris spiritu, qui ejus voce perficitur, absolvens.*

Sive, est oratio commatis & colis, sine verborum ambitu, sententiam protrahens, quousque patitur spiritus dicentis.

31 ¶. *Utimur eo imprimis, cùm gravia eventa narrantur.*

Egre-

Egregium πνεύματος exemplum habemus in oratione Demosthenis pro Corona: & apud Ciceronem orat. pro Domo, cum ait, *Si revertar*, &c. Et in ejusdem epilogo, *Quocirca te Capitoline Jupiter*, &c.

32 ¶. *Quòd si oratio etiam longiùs protrahatur, quàm naturalis orationis spiritus ferat,* τάσις *nominatur. Differunt enim* πνεῦμα *&* τάσις, *quòd illud accommodetur spiritui oratoris; hoc verò eum excedat, ac sit* πνεῦμα *dilatatum.*

Hujusmodi τάσεως habes exemplum septimâ Verrinâ, cùm ait, *Nunc te, Jupiter Opt. Max.* &c. usque ad, *Vos etiam atque etiam*, &c.

33 ¶. *Est autem* τάσις *duplex,* κατὰ φορὰν *sive impetus, &* τάσις *presè sumta. Differunt hæc tum celeritate & tarditate, tum personis. Nam* κατὰ φορὰν *celeriter procurrit, & convenit accusatori: sedatior est* τάσις, *utiturq; eâ, qui defendit.*

CAP. III.

DE NUMERO.

1 ¶. *De incisis, membris, & ambitu vidimus: supereſt, ut de numero dicamus. Per numerum autem hoc loco non intelligimus multitudinem ex unitatibus collectam quomodo in Arithmeticis accipitur;*

pitur; sed numerum harmonicum, hoc est concentum nascentem ex motibus, aut temporibus aptè dispositis.

Ita hâc voce etiam usus Maro, cum ait,* Numeros meminì, si verba tenerem. Ita in isto,* * Ecl. 4. * Ecl. 6.

Tum vero in numerum Faunosq; ferasq; videres Ludere.

2 ¶. Non tamen hic de eo agimus numero, qui in solo consistit motu, aut sono rei inanimæ (qualis tripudiorum, instrumentorum musicorum, aut malleorum fabrilium) sed illo duntaxat, qui in sermone humano deprehenditur, eoq; definitur conveniens sententiæ sonus ex partium compositione nascens.

3 ¶. Estq; hic vel poëticus, vel oratorius. De Poëtico non est hujus loci disserere.

4 ¶. Oratorius à nonnullis definitur ex Aristotele, rithmus quidam non exquisitus, neq; canorus, qualis est in poëmatibus & canticis, sed ita dissimulatus & latens, ut tamen sentiatur, & orationem jucundo fine claudat. Vel è Cicerone hoc modo: Numerus est modus quidam orationis, qui è permistis & confusis pedibus, & temporum, quibus constant, apta ratione noscitur.

Exemplo definitionem hanc illustrabo. Venustus planè numerus est in isto; Nulla est tanta

copia,

copia, quæ non ferro, ac viribus, debilitari frangiq́ possit. At perierit venustas si inverso ordine dicas: *quæ non ferro, ac viribus, possit debilitari frangiq́.* Quare liquet, è varia pedum collocatione numerum nasci, qui suaviter afficiat aures, magisq́; animos moveat auditorum. Ideo optimè ait Quinctilianus. *Neq; Demosthenes fulmina tanto opere vibrasse diceretur, nisi numeris contorta fuissent.* Longè igitur falluntur, qui numeri suavitate putant sermonem enervari. Nam effœminatam quidem, & enervem orationem reddit affectata compositio; cui fateor longè præferri debere eam, quæ dura & aspera est: verùm numerus moderatus revera vim, atque impetum addit orationi; ut qui & movendo delectet, & delectando moveat, quæ duo sunt munera oratoris.

Nec est, quod dicat quisquam, olim quidem magnum fuisse numeri usum in foro; nunc verò non item, quia non agantur causæ continuâ oratione. Nam, ut de eo nihil dicam, quòd plurimùm hæc doctrina confert ad intelligendum artificium in antiquorum orationibus, cæterisque scriptis; sanè hodieque ea doctrina utilis est ecclesiasticis, ac legatis, omnibusque, qui in senatu, aut ad populum orationem habent. Deinde maximos quoque hæc res fructus adfert in exarandis epistolis, orationibus, historiis, & nullo non scribendi genere.

Quæ cùm ita sint, operæ pretium fecerimus, si paucis aperiamus, qui in primis pedes numerosam efficiant orationem.

§ ¶. Ac

5 ¶. *Ac Pedum quidem nullus non in orationem venit: unde Fabius mirari se ait, quòd Aristoteles, Theophrastus, Dionysius Halicarnasseus, aliiq; viri doctissimi, pedum alios eligant, alios damnent. Verùm nec ἀσωμῶς hi pedes cæteros improbant; sed alios aliis putant suaviores esse, aut magis sonoros, quod verissimum est. Nam tum pedum alii conveniunt principiis, alii mediis, alii clausulis: tum pedes ac numerus variant pro rei, de qua agitur, natura. De utroq; deinceps agendum.*

6 ¶. *Principia rectiùs à longa incipere, docet Aristoteles, & Quinctilianus; ideoq; laudant pæana primum, qui primam stabilem, tres breves habet.*

Ut, *Multa mihi necessariò.*

7 ¶. *Molossus quoque principiis convenit.*

Ut, *Quæres in civitate.*

8 ¶. *Interdum quoq; à brevibus incipit oratio.*

Ut ab anapæsto, *Animadverti, judices:* aut bacchio, *Novum crimen,* C. *Cæsar.*

9 ¶. *Media, quia latent, minùs numerum requirunt. Sunt tamen in iis quidam conatus; eoq;, si fluere debet oratio, jambi, aut trochæi in primis locum habent: si tarda esse debet, spondæi.*

10 ¶. *Sed*

10 ¶. *Sed in clausulis maximâ opus est industriâ, quia in iis aures quiescunt. Optimè in hac, Cicerone teste, cadit ditrochæus.*

Ut, *Patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit.*

11 ¶. *Sed quo præclarior hic numerus, eo magis ejus satietas vitanda est.*

12 ¶. *Spondæo orationem crebro claudit Demosthenes. Eum eleganter antecedit creticus.*

Ut, *De quo ego nihil dicam, nisi depellendi criminis causâ.* Atque hinc liquet, molossum quoq; orationis clausulæ convenire, dum ex quocunque pede habeat ante se brevem.

13 ¶. *At minùs scitè spondæum antecedit pyrrichius, pejùs etiam pæan primus.*

Ut, *Brute, dubitavi.*

14 ¶. *At rectè spondæus proponitur jambo.*

Ut, *Iisdem in armis fui.*

15 ¶. *Duo verò spondæi non bene terminant, nisi constent tribus vocibus.*

Ut, *Cur de copiis nostris copias comparatis contra nos?*

16 ¶. *Aristoteles commendat in fine pæana quartum, quia ob ultimam longam habet stabilem gradum. Sed dissentit ab eo Fabius, quia tres breves antecedant.*

17 ¶. *Nec Dactylum, & spondæum, Cicero aspernatur.*

Ut,

Ut, *Ex illo fonte dolores.*

18 ¶. *Sed Fabius malè claudere ait, quia est finis hexametri.*

19 ¶. *At tum in periodorum initiis, tum mediis, tum clausulis, ornat amphimacer.* Qui usitatiùs creticus dicitur, ut *dignitas.*

20 ¶. *Item dochimus, qui jambo constat, & cretico.*

Ut, *Reipublicæ.* Hinc Rufinus.

Principium, finem, ac medium tibi dochimus ornat.

21 ¶. *Plurimùm autem, Fabii judicio, refert, num uno vocabulo, an pluribus, idem numerus contineatur. Nam illo robustior, hoc mollior fit oratio.*

Molliùs sanè sonat, *criminis causa*: validiùs *comprobaverunt*, quod in fine durum sit. Quare, ut idem Fabius monet, hîc quoque vitandum est, ne plurium syllabarum verbis utamur in fine.

22 ¶. *Præterea, pro rei natura, aliis atque aliis pedibus utimur. Ubi pondus exigitur, longæ usurpandæ sunt syllabæ, quia hæ graviorem reddunt orationem. Ubi velocitas requiritur, conveniunt breves, quæ eam celerem reddunt. At rebus asperis accommodatiores sunt jambi, non solùm, quia duabus constant syllabis, eoq; crebriorem quasi pulsum habent, quæ res lenitati contraria est: sed etiam quòdo-*

mnibus partibus insurgant, & à brevibus nitantur in longas. Ideo rebus lenibus meliores sunt trochæi, qui è longis in breves cadunt.

238. *Nec æquè numero studemus in singulis causſarum generibus. Genus demonstrativum, quia ei proposita est delectatio, fusiores liberioresq; habet numeros: eoq; Ciceroni placet omnia scribi Isocrateo, & Theopompeo more.*

24 ¶. *At parciùs numero studemus in deliberativo: idemq; de juridiciali sentiendum; quia irasci, aut dolere ob eum judex non potest, quem putat vacare orationis calamistris.*

25 ¶. *Sunt & quædam compositionis vitia. Primum est, si poëtica sit. Versum enim heroicum, aliumve è notioribus in oratione fieri, fœdissimum est.*

26 ¶. *Deforme quoque est, si pars ejus posterior in clausula deprehendatur, aut prior in ingressu. Tamen ne præstantissimi quidem scriptores vitium hoc semper effugere potuerunt.*

27 ¶. *Alterum compositionis vitium est, si poëtica quidem non sit, at uniusmodi tamen ac cõtinua. Nam in versificando quidem una lex datur: at in oratione similitudo*

tudo tum satietatem, ac tædium parit, tum manifestâ affectatione fidem perdit.

28 ¶. Quare dissimulatio imprimis curæ esse debet, ut numeri sponte fluxisse, non necessitate coacti, esse videantur.

29 ¶. Ut autem lateat numerus; tum quæ maximè laborata sunt, solvi interdum debebunt, ne laborata videantur: tum etiam verborum sententiarumq; pondere complenda erit oratio. Hoc enim pacto fiet, ut dum auditores sententias admirantur, de numero nihil cogitent; qui tamen si abesset, minùs sententiæ delectassent.

30 ¶. Hæc omnia verò non eò à nobis dicta sunt, quò oratio*, quæ ferri debet, ac fluere, dimetiendis pedibus consenescat, quod sanè miseri sit, & in minimis occupati: verùm ut adsuescamus nos sedulò numerosæ orationi: quâ exercitatione paullatim futurum est, ut ex tempore etiam similia scribamus.

* Fabius lib. 9. cap. 4.

CAP. IV.

DE TRIPLICI CHARACTERE, & speciatim DE MAGNIFICO, ac vitio ejus.

1 ¶. TRADIDIMUS *hactenus generalia Elocutionis præcepta. Sequuntur specialia, quibus docetur, quomodo pro diversa materia, varioq; animi motu, variet Elocutionis genus, sive dicendi character.*

Hanc de charactere doctrinam, uti & illam de duabus ejus affectionibus, excerpemus imprimis aureolo è libello Demetrii, cui vulgò Phalerei cognomen tribuitur: sed ordine meliori pleraque omnia digeremus.

2 ¶. *Est character triplex: magnificus, sive sublimis, humilis, sive tenuis, & æquabilis, sive mediocris.*

3 ¶. *Magnificentia consistit in sententiis, locutione, & compositione.*

4 ¶. *Ac* SENTENTIÆ *quidem magnificentiam adferunt, si explicetur magna, atque illustris aliqua sive terrestris, sive navalis pugna: item si sermo sit de cælo, terrâve. Neq; enim sufficit, ut res, de quibus sermo est, amplæ sint: sed etiam necesse est, ut gravia graviter dicantur.*

5 ¶. *Quæ* LOCUTIONEM *ornant, partim refe-*

referuntur ad primam Elocutionis partem, quæ Elegantia vocatur; partim ad alteram, quæ Dignitas, sive figuratio dicitur.

6 ¶. *Ad primam pertinent quatuor verborum genera.*

7 ¶. *Nam primò magnificentiam adferunt vocabula juncta, modò non sint composita more dithyrambico; sed similia ac duo hæc,* legislator *&* Respublica: *Sed neque frequentia nimis esse debent, quia oratio excederet formam pedestris sermonis.*

8 ¶. *Prætereaidem præstant soluta.*

Ut, *Postea verò quàm*, pro *posteaquam*; *maximo te opere*, pro *maximopere*. Nempe ubi vulgò in usu juncta, nos utemur solutis: at si soluta magis consuetudo probet, nos juncta proponemus.

9 ¶. *Tertium genus constituunt facta, quæ Græci* ὀνόματα ποιήματα *appellant. Nam sapiens quiddam videtur novi nominis fabricatio, quia, qui novat, videtur similis primis linguæ autoribus. Debent autem, quæ finguntur, esse plana, similiaq; iis, quæ sunt in usu. Alioqui non intilligemur, fietq; oratio monstrosa.*

10 ¶. *Quartum locum obtinent poëtica, h.e. loci poëtarum inserti orationi: verùm*

hoc ut laudabiliter fiat, non sufficit, ut poëtæ verba transponantur, sed ita imitandus poeta, ut aliud dicere videamur.

11 ¶. *Quatuor his verborum generibus addi possunt verba vetusta; quæ & ipsa, Fabio teste, majestatem orationi adferunt, modo neque ab ultimis, & jam obliteratis petita temporibus.*

12 ¶. *Quæ ad* DIGNITATEM *pertinent, partim tropi sunt, partim schemata.*

13 ¶. *E tropis imprimis magnitudinem adferunt translationes. Sed observandum in his, ne sint nimis crebræ, aut longè ductæ: aliaq;, de quibus in Tropologia* * *diximus.*

14 ¶. *Idem quoque præstant Allegoriæ. Siquidem sunt terrori accommodatæ. Videndum interim, ne allegoria obscuritate sua fiat ænigma.*

15 ¶. *E schematibus magnificentiam gignentibus, alia sunt* λέξεως, *alia* Διανοίας.

16 ¶. *Prioris generis est Anthypallage sive Antiptosis. Nam quicquid consuetudine fit, pusillum est, nec admirationem parit.*

17 ¶. *Maximas quoq; vires habent* Ἀναφορὰ, Ἐπιφορὰ, Ἀναδίπλωσις, *aliaq; schemata repetitionis. Ac illustris imprimis est* Ἀναφορὰ *conjuncta cum* Διαλύσει *sive Dissolutione.*

Sanè

* lib. 4. cap. 4.

Sanè & parvus erat Nireus, & res ejus parvæ minutæq;, ut qui tres tantùm naves, ac paucos duxerit homines. Sed utriusque hujus figuræ beneficio, & Nireum magnum, & res ejus multas fecit Homerus, cùm in hanc sententiam dicere maluit: *Nireus è Symo tres naves duxit, Nireus Aglajæ filius, & Charopi regis, Nireus eorum, qui ad Ilium venerant, post Achillem pulcherrimus.*

18 ¶. *Interdum tamen & magnitudinem orationi affert Connexio, quæ Dissolutioni contraria est.*

Ut, *Militabant & Græci, & Cares, & Lycij, & Pamphilii, & Phryges.* Nam conjunctionis repetitio facit; ut infinita quædam videatur multitudo.

19 ¶. *Pertinet huc quoque* Πλαγιασμὸς, *sive casus obliquatio.*

E.G. Non tam magnificum est, *Cæsar in Italiam advenit*; quam, *Cæsarem in Italiam advenire nunciatur.*

20 ¶. *E schematibus* Λέξεως *commendatur Aposiopesis. Nam quædam non dicta videntur majora. Item Epiphonemata. Quippe rem jam prolatam ornant, eoq; divitias ostendunt orationis.*

21 ¶. *Superest sublimis characteris* COMPOSITIO. *Continet ea junctúram, ordinem, numerum, & periodum.*

22 ¶. *Quod ad junctúram, ea partim vocales spectat, partim consonas.*

23 ¶. *Concursus vocalium hoc in charactere nec planè est consectandus, cùm, immodicus si sit, orationem dissolvat, ac divellat: nec usq; quaq; fugiendus, quia, id si fiat, oratio quasi muta erit, atque expers ejus suavitatis, quæ iis oritur junctis.*

24 ¶. *Quod ad consonarum concursum, conducunt verba aspera, similiaq; rebus, de quibus agitur.*

Aspera autem, ut superiùs quoq; monitum, sunt, *excors*, *parricida*, *Xerxes* similiaque.

25 ¶. *Ad ordinem imprimis pertinent conjunctiones, quæ crebræ sunt in hoc stylo: sed non reddit eas exquisitè, nec expletivas temere interserit.*

26 ¶. *Observandum quoque, ut posteriori loco ponamus, quæ magis sunt illustria, nec à validiori decidisse videamur ad infirmius.*

27 ¶. *Si numerum spectes, pæones, dactylos, ac similes pedes amat: contra jambos, ac trochæos fugit.*

28 ¶. *Si periodum consideres, membris constat longioribus, utiturq; dicendi genere circumducto.*

29 ¶. *Et hæc generatim de charactere magnifico: qui cùm aliis, tum imprimis orationi convenit panegyricæ.*

In

In ea, ut Dionysius Halicarnass. tradit, quæ de regibus vel Diis dicuntur, cum venustate, sententiarum gravitate, & majestate verborum dici debent. Quæ verò ad collationes, sive similitudines, nec non ad comparationes pertinent, requirunt sermonem urbanum, ut idem monet.

30 ¶. *Charactери huic opponitur* FORMA ψυχρὰ, *sive* FRIGIDA; *quæ & ipsa in tribus spectatur.*

31 ¶. *Primò in sententiis, si nimis hyperbolicæ sint; aut si de parvis rebus loquamur, tanquam de maximis.*

32 ¶. *Deinde in verbis, quod fit vocibus peregrinis ac epithetis intempestivis, ut cum Alcidamas dixit* humidum sudorem. *Item si juncta fuerint more dithyramborum: ac denique methaphoris grandibus, quæq; magis conveniant tragœdiis.*

33 ¶. *Denique nascitur frigus è compositione, idq; bifariam. Nam vel ea planè est numeri expers, ut si constet syllabis longis: vel nimis numerosa, ut cùm nonnulli versus ponunt continuos, aut manifestos.*

Hoc voluit Demetrius, cùm damnat μὴ κλεπτόμενα ὑπὸ τῶν ὑποκρίσεως: h.e. versus non occultatos oratione solutâ, cui includuntur, sed adeo apertos, ut neminem lateant. Cæterùm de di-

discrimine styli grandis, & tumidi, vide & Plinium lib. ix. epist. xxvi. ad Lupercum.

CAP. V.

DE CHARACTERE TENUI, ac vitio ejus: item charactere MEDIOCRI, vitioque opposito.

1 ¶. VIDIMUS *de stylo magnifico. sequitur tenuis. Hujus* SENTENTIÆ *sunt exiles; ut de casa, agello, exiguo fluvio, aut oppidulo.*

2 ¶. LOCUTIO *est pura, perspicua, probabilis, & evidens. Fugit verba duplicia, facta, ambigua: item casuum obliquationem.*

3 ¶. *In* COMPOSITIONE *vitat syllabarum longarum concursum, & membrorum longitudinem.*

4 ¶. *Habet hic stylus imprimis in* EPISTOLIS *locum. Interdum tamen hæ quoque assurgunt, ut cùm ad Reges, aut civitates scribitur. Verùm familiarium epistolarum dispar est ratio, quæ intra tenuem ferè characterem subsistunt. Quare non incommodè hoc loco paucis agemus de epistolarum sententiis, verbis, ac compositione.*

5 ¶. SEN-

5 ¶. SENTENTIÆ, *ac universè materia ejus sunt res familiares, aut publicæ: nec hæ ipsæ nimis prolixè tractandæ. Nam si aut de rebus philosophicis agamus; aut argumentum quidem sit epistolicum, sed ad libri magnitudinem excreverit; epistolam nomen suum amittere, censet Demetrius.*

6 ¶. *Contexuntur epistolæ* VERBIS *quotidianis, vel potiùs paullò ornatiùs, quando epistola quodammodo dono mittitur amico.*

7 ¶. COMPOSITIO *respuit numeros, ac verborum ambitum.*

8 ¶. *Hæc de stylo epistolico. Porrò, ex mente Halicarnassei, nec in nuptiali oratione ab humili elocutione est recedendum, sed insistendum vestigiis Xenophontis: in paucis verò ad gravitatem efferenda oratio, si alicubi sententiarum cogat magnitudo.*

9 ¶. *Tenui charactéri vitium est vicinum,* FORMA ARIDA, *quæ & ipsa spectatur in sententiis, verbis & compositione.*

Sententiis, ut cùm quidam ajebat, *Xerxes descendit cum suis.* Nam dicendum fuerat, *cum innumerabili exercitu*, aut, *cum tota Asia.*

Verbis, ut si de parricida dicas; *Euge tibi homicidam.*

cidam. Nam & illud *euge* blandientis est, *& homicidâ*, pro *parricida*, satis grave non est.

Compositione denique, si crebra fuerint incisa, ut in Hippocratis aphorismo: *Vita brevis, ars longa, occasio præceps, experientia fallax, judicium difficile.* Item si, cùm de re majori dicamus, periodo utamur, postremâ sui parte truncatâ: ut qui Aristidem cognomento Justum accusabat, quia non profectus esset ad pugnam Salaminiam: *Atqui Ceres suâ sponte venit, & nobiscum pugnavit: Aristides autem non.* Tantum de nota tenui, atque arida.

10 ¶. *Superest character æquabilis, sive* MEDIOCRIS; *qui mediam, inter tenuem & magnificum stylum, obtinet naturam.*

11 ¶. *Itaque & sententiæ ejus aliquantum se demittunt, neq; tamen ad imum genus descendunt.*

12 ¶. *Idem esto judicium de verbis. Nam magis, quàm tenuis character, sectatur lepida jucundaq; verborum ac sententiarum ornamenta: at aspernatur vehementiores figuras, quæ sublimi generi tribuuntur; ut sunt grandes Metaphoræ, interrogationes crebræ, Apostrophæ, Prosopopœiæ, Exclamationes, & similes.*

13 ¶. *Plùs, quàm alia genera, numeris, ac compositioni studet.*

14 ¶. *Vicinum est huic generi vitium* FOR-

Forma Fluctuans; *quod aridum fugiens characterem, nimis assurgit aut, inflatum ac tumidum vitans, humi serpit.*

Cap. VI.

De venustate, vitioq; ei opposito.

1 ¶. Hactenus *de triplici charactere, vitiisq; his oppositis. Agendum nunc de characterum affectionibus: cujusmodi inter alias sunt* venustas & gravitas; *quas falsò esse characteres, putavit Demetrius.*

2 ¶. *Venustas est duplex, levior & gravior.*

3 ¶. *Leviores joci magis conveniunt Comœdiis: unde crebri sunt apud Aristophanem, & Plautum.*

Hujus quoque generis est scomma Lysiæ, qui de vetula edentula dicebat, eam faciliùs numeraturam digitos, quàm dentes.

4 ¶. *Gravior venustas est duplex. Prior est ad dignitatem, atque amplitudinem: cujusmodi apparet in poëtis epicis.*

Ut cum Homerus * Nausicaën, ejusq; imitatione Maro * Didonem comparat Dianæ.

* Odyss. 3, vers. 102.
* 4. Æn.

5 ¶. *Posterior est ad exacerbandum. Itaq; terribilis est, & ἐμφαλική.*

Ut cùm Homericus * Cyclops ait, hoc hospitale

* Odyss. 10. vers. 396.

ſpitale munus habiturum Ulyſſem, quòd poſt ſocios ſit devorandus; quo lepôre nihil crudelius.

6 ¶. *Eſt & altera venuſtatis distributio. Nam alia per ſe ineſt rebus, alia eſt in tractatione, alia in utroq.*

7 ¶. *Primi generis ſunt nympharum horti, hymenæi, amores, convivia, choreæ, totáq; poëſis Sapphûs.*

8 ¶. *Alterius generis eſt, cùm è rebus naturâ odioſis lepôrem elicimus.*

*Lib. 2. de inſtit. Cyri.

Ita Xenophon * invenit venuſtatem in homine invenuſto, Aglaitida Perſa, cùm ait citiùs ex eo ignem, quàm riſum elici poſſe.

9 ¶. *Tertii generis eſt, cùm tractatio res naturâ venuſtas venuſtiores facit.*

Sanè florum conjunctio res eſt jucunda; ſed

*Ecl. 2.

lepidior redditur à Marone * his verſibus:

——— *Tibi lilia plenis*
Ecce ferunt nymphæ calathis: tibi candida Nais
Pallentes violas, & ſumma papavera carpens,
Narciſſum, & florem jungit bene olentis anethi.

10 ¶. *Spectatur autem ornatus in tribus: ſententiis, locutione, & compoſitione.*

11 ¶. *Sententiarum loci ſunt minimùm tres. Primus eſt proverbiorum, quorum etiam alia aliis ſuperducuntur. Alter eſt fabularum, ſive hæ veteres, ſeu novæ. Tertius locus eſt timoris immutatio.*

Ut

Ut si quis funem timuerit, quia serpentem esse putaret.

12 ¶. *Differunt autem plurimùm ridicula, & venusta. Primò enim discrepant* materiâ, *cùm quæ naturâ venusta sunt, non rideantur: quæq; ridentur, habeant deformitatem sine decore, aut admiratione. Deinde* dictione, *quæ in venustis pulchra, in ridiculis vulgaris. Præterea* fine. *qui illic est delectatio & laus, hîc risus. Ac denique* loco, *qui in venustis etiam tragœdia esse potest, in ridiculis non item. Et hæc de sententiis.*

13 ¶. *Verborum venustas vel respicit elegantiam, vel dignitatem, seu figurationem.*

14 ¶. *Ad priorem modum refer juncta, ac dithyrambica.*

Ut in in illo Pub. Syri Mimi,

Pietatis cultrix, gracilipes, crotalistria,
Avis exulhiemis,

15 ¶. *Item* ὀνοματοποιηθέντα. *sive novata.* Cujusmodi est illud Augusti*, *vapidè se habere*, pro *malè*, *betizare*, pro *languere*.

* Apud Suetoniũ Aug. cap. 91.

16 ¶. *Item hausta à plebe, sed tempestivè usurpata.*

Quorum exempla suggeret Plautus, imprimis in sermone servorum.

17 ¶. *Ad*

17 ¶. *Ad dignitatem pertinent tropi, & schemata, tum* λέξεως, *tum* Διανοίας.

18 ¶. *Inter tropos commendantur Metaphoræ, Allegoriæ, ac Hyperbolæ quoq; sed Sapphicæ.*

Ut, *Auro magis aurea.* Nam comicæ magis sunt ridiculæ, quàm venustæ.

19 ¶. *E schematibus* λέξεως *amat Anaphoram, & Anadiplosin.*

20 ¶. *Laudatur quoque in ea concisio sive sermonis brevitas.*

Ut illo Terentii,*

——— *Simul alia circumspecto,*
Satin explorata sint. Video esse pessulum ostio obdo.

Periisset venustas, si dixisset: *Et tuta quidem esse omnia, animadvertebam*

21 ¶. *E schematibus* Διανοίας *amat* Εἰκόνα *sive Imaginem, ac* Παραβολὴν *quoq; sive Collationem: sed ea modum excedere non debet. Nam hyperbolicæ magis conveniunt poëtis, quàm oratoribus.*

22 ¶. *Præterea gaudet* Ἐπανορθώσει *sive Correctione.*

23 ¶. *Item Inopinato, quod* Παραπροσδοκίαν *vocant.*

24 ¶. *Item tectâ accusatione, quæ* κατ' ἐξοχὴν Σχῆμα, *sive figura appellatur.*

25 ¶. *Superest compositio, quæ quod ad junctu ram, suavitatem sectatur: quod ad ordi-*

nem,

* Eunuch. act. 3. sc. 5.

nem, in σωρεθροισμῷ. *sive congerie, vulgaria priori, nova atque inusitata posteriori collocat loco: quod ad periodum, amat* κῶλα *sive membra paria: quod ad numerum, ita versibus utitur vel integris, vel dimidiatis, ut à nemine deprehendatur.*

Ut initio orationis pro Archia poëta: *In qua me non inficior mediocriter esse versatum.* Ubi totus est hexameter. Oritur quoque suavitas, si oratio sit versui similis, imprimis in clausulis: ut, *Ad quos conscientiæ contagio pertinebat.*

26 ¶. *Interdum etiam poëtæ alicujus versus, emblematis instar, inseritur orationi.*

Ut à Cicerone in Pisoniana factum videmus. Sed imprimis id facere gaudet in philosophicis: ut in Academicis Quæst. Tusculanis aliisque.

27 ¶. *Opponitur venustati* Κακοζηλία: *quæ & ipsa partim in sententiis consistit, ut* Centaurus se ipsum equitans: *partim in verbis, ut,* Risit rosa suavicolor: *partim in compositione, si ea vel anapestica sit, vel similis versibus mollibus ac fractis, quales sunt qui constant Ionicis à majore, ac Sotadei appellantur.*

Κακοζηλίας exemplum non unum in Arruntio observat Seneca epist. CXIV.

CAP. VII.

DE GRAVITATE, ET VITIO, quod ei opponitur.

1 ¶. DE venustate, & Κακοζηλίᾳ, diximus hactenus: superest gravitas, quæ orationem molestam acerbamq; facit.

2 ¶. Hujus sententiæ sunt per se acerbæ. Jocos quidem adhibet, sed quibus admixta sit acerbitas.

3 ¶. Locutio spectatur partim in verbis singulis, quà ad primam pertinent Elocutionis partem; partim in tropis, & schematibus.

4 ¶. Primi generis sunt, cùm σύνθετα sive composita, tum quæcunq; asperitatem habent.

5 ¶. E tropis inserviunt gravitati Metaphoræ rem amplificantes, Item Allegoria, Emphasis, Hyperbole, Ἐφημισμός.

6 ¶. E schematibus λέξεως pertinent huc Ἀσύνδετον, Ἀναφορά, Διαίρεσις, Κλίμαξ. At fugit verba similia, aliaq; scitamenta, quæ magis ludentis sunt, quàm lædentis.

7 ¶. E schematibus Διανοίας commendatur maximè Præteritio, Aposiopesis, Prosopopœia, Icon, Interrogatio, Ἀνάθετα, Ἐπαναφώνησις, sive insultus orationis, ac denique

λόγω

λόγος ἐσχηματισμένος, *sive oratio obliquè aliquem perstringens.*

8 ¶. *Fit ea multifariam. Nam interdum ambiguè loquimur, interdum mutamus personam; idq́ vituperando similem, tum laudando dissimilem.*

9 ¶. *Interdum, quia de aliquo tutum dicere non est, universè dicimus, quid fieri soleat, aut debeat; aut interrogando amicè ingenuam elicimus confessionem.*

10 ¶. *Superest compositio. Ea, quod ad juncturam, est vocalibus hiulca, consonantibus aspera. Quod ad ordinem, in extrema periodi parte collocat, quod maximè asperum, indignumq́ est. Quod ad periodum, usurpat imprimis* κῶλα κομματικὰ, *& periodos in fine adstrictas contortasq́.*

11 ¶. *Vitium gravitati oppositum dicitur* ἄχαρις, *sive* INVENUSTUM; *quod itidem consistit in rebus, verbis, compositione.*

12 ¶. *In rebus peccatur, si sint turpes, & obscenæ. In verbis, si rebus non respondeant.* Ut cùm Clitarchus ait, *Depascit quidem loca montana, involat autem in cavas quercus.* De vespæ genere loquitur, tanquam de bove fero, aut apro Erymanthio.

13 ¶. *In compositione deniq́, si oratio sit similis divulsæ; si membra non sint colligata,*

sed similia fractæ, si periodi sint longæ adeo, ut penè suffocent dicentem.

Hactenus de characteribus, eorumque affectionibus; quibus claudimus doctrinam Elocutionis.

CAP. VIII.

DE PRONUNCIATIONE generatim, DEQUE VOCE particulatim.

1 ¶. *SUperest* PRONUNCIATIO *sive actio: postrema quidem oratoriæ facultatis pars, si ordinem in tractando consideres: sed tanti illa momenti, ut primas, secundas, tertias ei tribuerit Demosthenes.*

2 ¶. *Est verò Pronunciatio vocis gestumq; pro rebus & verbis apta conformatio.*

3 ¶. *Ejus quasi fundamentum est memoria, sive firma rerum verborumq; comprehensio. Nam nisi memoriter dicamus, multùm decedet de vi, & gratia pronunciationis: neq; auditores tantopere mirabuntur orationem.*

Viris tamen principibus, item ægrotis, senibus, & qui se demum exercere incipiunt in arte oratoria, vitio verti nequit, si recitent è commentario.

4 ¶. *Memoriæ præcipuum lumen adfert ordo:*

do: eoq; seu nostra, seu aliena edisce re volumus, ante omnia seriem orationis considerare oportet.

Nempe unum melius observamus, quàm multa. Quæ autem aptè cohærent, quodammodo unum fiunt, quemadmodum ex pluribus annulis fit catena.

5 ¶. *Etiam memoria juvatur locorum imaginumq; doctrinâ. Loci se habent instar chartæ: imagines, instar scripturæ.*

Loco enim committitur imago, quæ nihil aliud est, quàm simulachrum rei, de qua dicendum est. Loca ejusmodi sunt ostium, fenestra, caminus, lectica, &c. vel hortus, fons, collis, &c. Imago Cæsaris argumento erit, de Cæsare dicendum esse, ut equus, vel navis, de equestri certamine, vel naumachia, agi debere. Sed & metaphorica admonent. Ut lupus, sus, asinus, significabunt primùm de alicujus rapacitate, inde de immunditie, ac denique de obtuso ingenio tractari oportere. Item ovis, turtur, ciconia, repræsentabunt mite ingenium, castitatem, pietatem erga parentes: atque ita in aliis.

6 ¶. *Sed omnis ista doctrina, quam operosè multi persequuntur, à nobis hoc loco præteribitur, eò quòd magnâ sui parte memoriam magis obruat, quàm juvet: & quâ parte eam juvat, ad distinctam artem pertineat, quæ μνημονευτικὴ* vocatur.*

* Memorialis.

7 ¶. *Partes pronunciationis sunt duæ: una vocem format, altera corporis motum.*

Illa aures, hæc oculos afficit ac movet: ab illa pronunciationis, ab hac actionis nomen impositum est.

8 ¶. *Præcepta harum partium vel generalia sunt, quæ utramq; respiciunt: vel specialia, quæ earum alteram tantùm spectant.*

9 ¶. *Prioris generis est præceptum isthoc, ut ne studiosè consectemur actionis delicias.*

Alioqui verendum planè, ne idem nobis usu veniat, quod equis Sybaritarum. Nam, ut mollis erat populus iste, equos etiam suos saltare ad modulos docebat. Sed ea res pessimè cessit. Nam cùm Marte esset decertandum adversus Crotoniatas, equi lascivis motibus se atque universum exercitum * perdiderunt. Philisci [a] quoque exemplum ab hoc more nos revocare debet. Nam quia voce & gestu μιξότηλυς * erat: ideo in tantum displicuit imperatori Antonino, ut neutiquam concedere illi vellet immunitatem, quâ Rhetorum alii gauderent: Etiam ad ignominiam Sexti Titii pertinet, quòd tam solutus ac mollis fuerit in agendo, ut saltationis genus ab eo Titii nomen [b] invenerit.

10 ¶. *Nec propterea ars in totum negligi debet: sed modus solùm requiritur. Nam ut affectatio artis adversatur gravitati: ita*

ejus

Aristo-
es lib. de
p. Syba-
arum,
ex eo
henæus
.12. &
lianus
.16. de
imali-
s cap. 23.
m Sui-
s.
Philo-
atus de
tis So-
ist. lib. 2.
effœmi-
tus.
Cicero
claris
ratorib⁹.

ejus neglectus austeram ac rusticam reddit actionem.

11 ¶. *Præterea, quæ ad solam pertinent vocem, vel totam respiciunt orationem, vel partem duntaxat.*

12 ¶. *Priora sunt vel de qualitate, vel de quantitate vocis.*

13 ¶. *Ratione qualitatis curandum, ut vox sit clara, itemq; varia, cui repugnat* μονοτονία: *item ne sit nimis præceps; sed cum mora proferatur.*

14 ¶. *Ratione quantitatis videndum, ut vox intendatur ac remittatur pro multitudine auditorum. Sed tamen nec adscendat ad extremum, nec descendat. Nam vox ima si sit, vim non habet: & in acutissimo clamore, ne rumpatur periculum est.*

Et quod majus insciticæ fuerit argumentum, quàm clamore applausum quærere velle? Quales verius *clamatores* dixeris, quàm *oratores*. Cic. eos claudis esse similes dicebat. Nempe quia ut hi, ob imbecillitatem suam, ad equum confugiunt: ita isti in voce Stentorea, tanquam in jumento, fiduciam omnem apud imperitos reponunt. Atqui, ut bene olim dictum fuit, cognoscitur orator οὐκ ἐκ τῆς φωνῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς γνώμης. Nec solùm hâc parte peccant artis ignari, sed ut nihil est undiq; perfectũ, est cùm etiam

exorbitent viri præstantes. Talis erat Q. Haterius, quem sufflaminandum esse, scitè dicebat Augustus, *. Iccirco parêre solet liberto, qui vehementiùs currentem refrenaret.

15 ¶. *Præcepta, quæ partem tantùm orationis spectant, vel majorem ejus partem respiciunt vel minorem.*

16 ¶. *Quod ad partes majores, in exordiis utimur voce submissiori, postea magis insurgit vox: ac in narratione quidem est plana apertaq́; in contentione acrior, imprimis in argumentando; in epilogo excitata, quasi partâ victoriâ.*

17 ¶. *Quod ad partes minores, verba singula pronuncianda sunt articulatè, & ἐμφαλικὰ quidem ἐμφαλικῶς: verba conjuncta, si numerus insit, cum quadam vocis modulatione sunt proferenda: res grandes dicendæ cum majestate quadam, atroces concitatè: suadebimus voce gravi, laudabimus magnificâ: in ira utimur voce incitatâ, crebroq́; interruptâ, in miseratione verò flexibili ac tristi.*

CAP. IX.

DE CORPORIS MOTU.

1 ¶. HACTENUS *de voce; sequitur corporis motus: de quo duplicia sunt præ-*

præcepta. Alia enim Ethica sunt, & ad civilitatem morum pertinent: alia Rhetorica; quæ non universam spectant vitam, sed orationem ad persuadendum idoneam.

2 ¶. *Priora petenda ex Ethicis; Posteriora partim respiciunt totum corpus, partim certam corporis partem.*

2 ¶. *Ad totum corpus pertinet status, qui erectus & celsus esse debet, ita tamen ut, si in corona sit dicendum, adsit virilis in latera flexio.*

4 ¶. *Vultus, ad quem & frontis oculorumq; conformatio pertinet, debet pro rerum natura esse lætus, tristis; blandus, minax; erectus, demissus.* *

5 ¶. *Cervice utendum rectâ, non tamen rigidâ.*

6 ¶. *Humeri non allevandi.*

7 ¶. *Brachia non projicienda, nisi in vehementi affectu: quod si quid uberiùs ac speciosiùs tractemus, brachio dextro exspaciamur in latus dextrum: sinistro brachio rariùs utimur; nec ferè nisi eatenus: ut quasi normalem angulum efficiamus.*

8 ¶. *Manus optimè à sinistro incipit latere, ac dextro deponitur.*

* Quod interdum tristitiæ est: ut apud Cic. in Cluent. & Cæs. 1. de bell. Gall. interdum verecundiæ: ut Æn. 1. *Tum breviter Dido vultum demissa profatur.*

9 ¶. *Pectus ferire, aut femur, propè scenicum est.*

10 ¶. *Idem judicandum de supplosione pedum; quâ olim utebantur in contentionibus aut incipiendis, aut finiendis.*

Atque hæc de gestu corporis sufficiat monuisse. Reliqua, quæ ad actionem pertinent, exercitationi relinquemus: ut cui plus hoc agendi artificium debeat, quàm præceptis. Vel cui ista non sufficiunt, cætera petat ex Cornificii lib. III. ad Herennium, Fabio lib. XI. cap. III. ubi copiosè de his ait: tum ex institutionibus nostris Oratoriis, quibus, ut alia multa, ita hanc etiam partem, pleniùs sumus persecuti.

FINIS PARTITIONUM ORATORIARUM.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn770146279/phys_0446
DFG

767
222

Superiorum jussu:
FRANCOFURTI AD
MOENUM,

Typis exscribebat Wolffgangus
Hoffmann/

ANNO à nato Christo

M.DC.XL.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn770146279/phys_0447
DFG

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn770146279/phys_0448
DFG

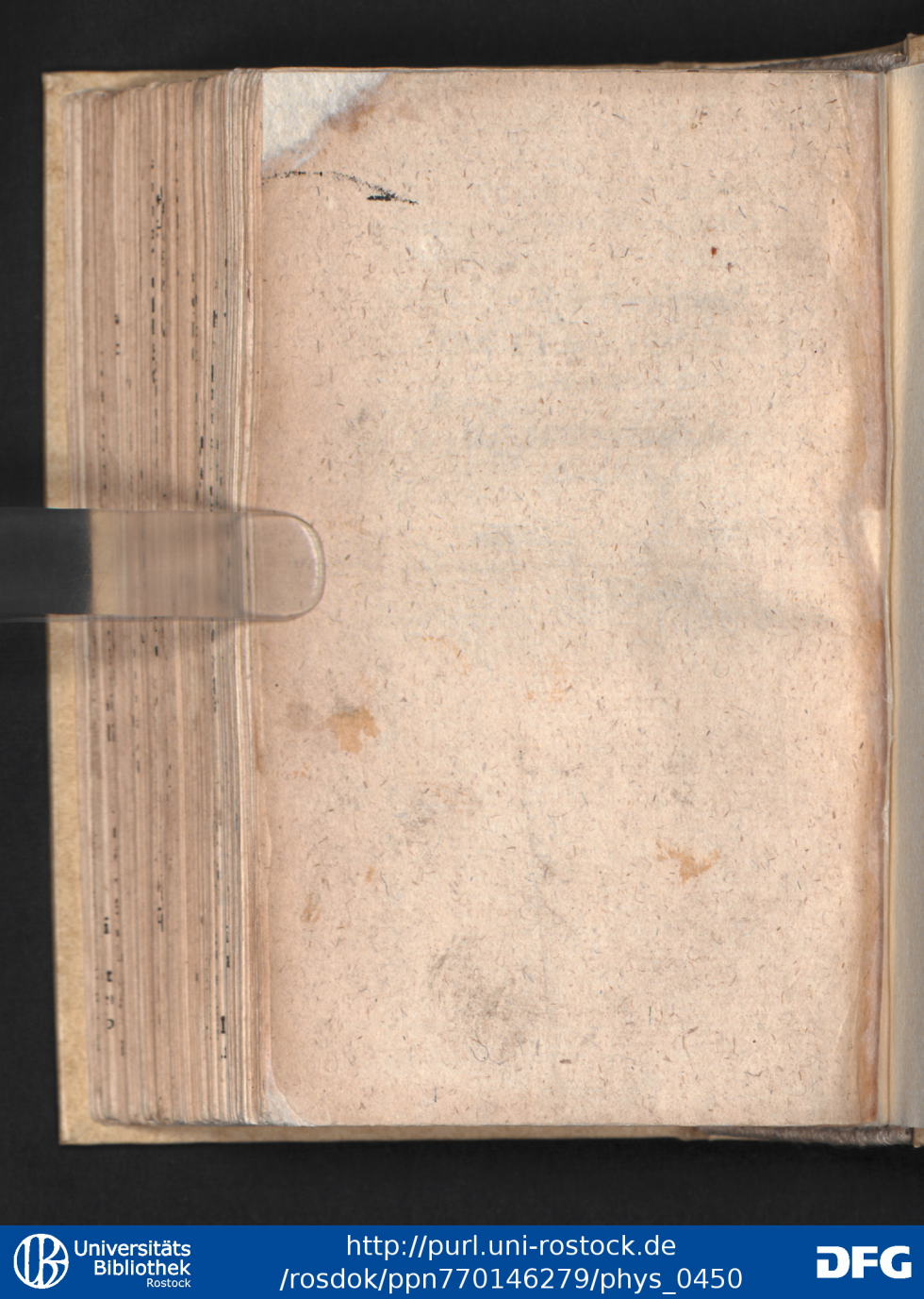

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn770146279/phys_0450
DFG

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn770146279/phys_0454
DFG

nem, in σωαθροισμῷ, *sive con*
ria priori, nova atque inusita
collocat loco: quod ad period
κωλα *sive membra paria: qu*
rum, ita versibus utitur vel
dimidiatis, ut à nemine depr

Ut initio orationis pro Archia
me non inficior mediocriter esse versat
est hexameter. Oritur quoque su
tio sit versui similis, imprimis in
Ad quos conscientiæ contagio pertineb

26 ¶. *Interdum etiam poëtæ*
sus, emblematis instar, inseri

Ut à Cicerone in Pisoniana
mus. Sed imprimis id facere gaud
phicis: ut in Academicis Quæst.
liisque.

27 ¶. *Opponitur venustati* Κα
& ipsa partim in sententiis
Centaurus se ipsum equ
tim in verbis, ut, Risit rosa
partim in compositione, si ea
sit, vel similis versibus molli
quales sunt qui constant Ion
ac Sotadei appellantur.

Κακοζηλίας exemplum non un
tio observat Seneca epist. CXIV.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn770146279/phys_0455
DFG